

5

20123

David Varan Mukherji.
College Row, Calcutta,
CHANDRABANSA

BY,

MAHAMAHOPADHYAY

CHANDRAKANTA TARKALANKARA,

Professor, Sanskrit College, Calcutta.

PUBLISHED BY

HARACHANDRA CHAUDHURI

Zamindar, Sherpore.

— * —
चन्द्रवंशम् ।

कलिकाता-राजकोय-संस्कृतविद्यालयाध्यापक-

महामहोपाध्याय

श्रीचन्द्रकान्ततर्कालङ्कारप्रणीतम् ।

सेरपुराधिवासिना भूस्वामिना

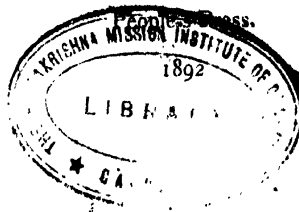
श्रीहरचन्द्रचतुर्धुरीणेन

प्रकाशितम् ।

Printed by A. C. Ghoshal

10, SAMBHU CHATTERJEE'S STREET

CALCUTTA



Munkeji
College Row, Calcutta
चन्द्रवंशम् ।

प्रथमः सर्गः ।

विश्वबोधं तममः परस्तात्
स्फुरन्तमन्त करणैकगम्यम् ।
प्रपञ्चबीजं स्वयमप्रपञ्चं
शिवसमेतं शिवमानतोऽस्मि ॥ १
दुराशया-लस-विवेकशक्ति—
रुचैः पदं नोचद्व प्रपित्सुः ।
विश्वरिन्मन्वयमल्पवाग्भि-
र्भ्रुवं भविष्यामुपपञ्चास्य एव ॥ २
हस्तेन रत्नं फणिनः शिरस्तो—
लोभात् समादातुमभिप्रवृत्तम् ।
विनेव मन्त्रीषधिसंश्रद्धेण
सन्तः प्रति खेरमुखा भवन्ति ॥ ३

लोकोऽथवा काङ्क्षति सत्पदव्यां
कर्तुं पदं सदगुणवञ्चितोऽपि ।
निदर्शनं तत्र च दृष्टदोषा
वालेन्दुवक्रा यमदूतिकैव* ॥ ४

* बालस्य चन्द्रमयी वक्रवां दृष्ट्वा तत्कृत्वा पिशाचकं यन्मोभवतीति प्रवादः
प्रचरति ।

रूपोपलब्धाविव तैमिरस्य
 मूकस्य वाचामिव संप्रयुक्ती ।
 ममोद्यमेऽस्मिन् किल हास्यहेतौ
 गुणा निदानं शशिनोऽन्वयस्य ॥ ५
 बालः किलोत्सङ्गतोऽपि मातु—
 रादातुमिच्छत्युदुपं करेण ।
 तेनापि हृष्यन्त्युरुचेतसो ये
 तएव सन्तः शरणं ममापि ॥ ६
 सुधीपमेयैः किरणैः सुधांशो-
 र्जगन्ति पूतानि भवन्त्यजस्रम् ।
 सुवर्णंभावो वचसस्तादास्तां
 स्पर्शात्ततः स्पर्शमणेरयोवत् ॥ ७

विलीचनात् प्रादुरभूत् किलात्रैः
 शीतांशुरेकांशतया हरस्य ।
 अघःकृतो यस्य गुणैरुदारै—
 रूर्ध्वङ्गतः सप्ततुरङ्गमोऽपि ॥ ८
 सुधाऽवदातोऽज्वलपादजालैः
 पुण्यैः सृशन् यो जगतां शिरांसि ।
 अनन्यसाधारणमुन्नतात्मा
 यशस्तुषारप्रतिमं प्रपेदे ॥ ९
 सन्तापहेतुः किल रश्मिपूरः
 सहस्ररश्मेर्यमवाप्य सद्यः ।
 प्रह्लादयत्प्राप्तगुणप्रकर्षो—
 महत्प्रभावो ह्यविचिन्तनीयः ॥ १०

चन्द्रमम् ।

अन्यायमार्गागतचारुलक्ष्मी—
रनन्वयोऽसङ्घातरप्रतापः ।
न्यायाज्जितैश्चर्य्यपरम्परोऽन्वो—
धाक्लोक्चलः खल्वधिगम्यएव ॥ ११
सहायमेकं मदनीऽपि लब्ध्वा
यमुक्चलं पेलवपुष्यचापः ।
चलानि लोकस्य मनांसि भिन्द—
न्नवाप कीर्त्तं चिजगज्जयीति ॥ १२
यस्मिन् प्रकृत्या मधुरे करोति
कामं कलङ्कोऽप्यकलङ्कलक्ष्मीम् ।
निलीयते यस्य गुणेषु दोषः
स धाम सौन्दर्य्यपरम्पराणाम् ॥ १३
एकां कलां यस्य पिशाकपाणि—
स्त्रिलोकनाथोऽप्यतिनिःस्पृहोऽपि ।
विभर्त्ति गङ्गार्हाचरोत्तमाङ्गे
किमुच्यते तस्य समुद्रतलम् ॥ १४
द्विजौषधीनामनुभूय राज्यं
स राजसूर्यं क्रतुमाजहार ।
जगज्जयोपार्ज्जितसम्यदुच्चै—
र्यदीयदोक्षाविधिदक्षिणाऽऽसौत् ॥ १५
साक्षादिधानङ्गमनुत्तमाङ्गी
तारा समालोक्य रतेरनूना ।
तं कामयामास विल्लासिनौनं
प्रायेण सौन्दर्य्यभक्तोऽनुरागः ॥ १६

अथावलीपादवल्लुप्तधैर्यो-

दारान् गुरोरप्यहरन्महीजाः ।

अप्यार्यमन्तःकरणं प्रमाथी

हरत्यकक्षात् खलु पुष्यधन्वा ॥ १७

व्यतिक्रमोद्दीपिततीव्रमन्युः

सदेवसैन्धीऽथ स देवमन्वी ।

मन्वाभिचारैर्विफलप्रयत्नो-

रुरोध पञ्चान्नगरोन्तदीयाम् ॥ १८

ततः प्रवृत्तं समरं सुषोरं

निवर्त्तयामास विरिञ्चिरेत्य ।

तारां च सान्ना गुरवे प्रदाय

निजाय धाम्ने विरजाः प्रतस्थे ॥ १९

काले गते सा सुषुवे कुमारं

स्फुरत्प्रभाजालसमुञ्ज्वलाङ्गम् ।

प्रभातसन्ध्याऽखिलवन्दनीयं

लोकोत्तरं बालमिवांशुमन्तम् ॥ २०

सूनुर्ममित्याङ्गिरसः प्रतीत-

स्ताराऽङ्गं प्रेष्य जिष्टसुरासीत् ।

इन्दोवरश्यामलकान्तयेऽभू-

ञ्चन्द्रोऽपि तस्मै स्पृहयालुरेव ॥ २१

शान्तात्मनोरप्युभयोर्विवादः

सन्तानहेतोर्दृष्टपादि भूयः ।

सीमन्तवप्याकरवप्यसोभा-

दनन्तरक्षीणिभृतीरिवोच्चैः ॥ २२

ततो महेन्द्रप्रमुखेः समस्तै—

स्वारां समाह्वय सुरैः सपुत्राम् ।

सन्धानकामैः क्षितिपेरिवान्धै—

सक्रे सभा मध्यमतासुपितैः ॥ २३

वत्से, सुतोऽयं कमलायताक्ष—

सन्द्रस्य वा देवगुरोर्भवेद्वा ।

धात्रेति पृष्टा सुरसंसदन्त—

र्मन्दाक्षमिन्दारिति सा वभाषे ॥ २४

विधुस्तमादाय चकार नाञ्चा

बुधं विधानात्तनयं नयञ्चः ।

अथाभिषिञ्च स्वपदे तमञ्चै—

स्तिरोदधे तारकवृन्दनाथः ॥ २५

कामाभिरामो वपुषा वपुष्मान्

गुरुपमेयो गुणगौरवेण ।

पित्रा प्रदत्तं पद्मभुगपेत्य

निजाधिकारं स पुरश्चकार ॥ २६

वैवस्वतो नाम मनुर्मनस्वी

पुत्राय गोत्रस्थितये स्थितिञ्चः ।

त्रिदुर्गलाभार्धमिवाग्रपत्नीं

समाजहारिष्टिमभीष्टयोग्याम् ॥ २७

यस्मिन् प्रज्ञा रञ्जयति क्षितीशे

स्नाध्योमहौधत्रिविहस्य पश्चात् ।

अनन्यपूर्वोऽपुगदियाय पूर्वं

समुद्यतोमञ्जुत्तराजशब्दः ॥ २८

यस्मिन् प्रजासर्गधुरं विधाता
 ज्ञाद्योजितौ राजनि-संक्रमय्य ।
 रश्मिं विवस्त्रानिव शीतरश्मौ
 गणोत्तरे वाय्विविस्त्रितोऽभूत् ॥ २८
 पवित्रकीर्त्तिं प्रभवस्त्रिलोक्यां
 यएकएव स्फुरदप्रतीजाः ।
 आकाशवद्भूतपरम्पराणां
 महोपतीनां प्रथमीवभूव ॥ ३०
 हिरण्यगर्भादिव सर्गभेदाः
 वटादिवानेकविधप्ररोहाः ।
 शिलोच्चयादच्छतरा इवापा--
 मनन्धसामान्यगुणाः प्रवाहाः ॥ ३०
 बाष्पप्रभेदादिव संविशुद्धात्
 प्रत्येकशोऽपि स्पृहणीयकत्वाः ।
 यन्मन्त्रजा यन्त्रितकार्यभाजः
 फलोच्चयादेवतरोरिवीचैः ॥ ३२
 अनेकमार्गा इव भव्यतीर्थात्
 स्वर्गापवर्गादिफलोदयार्हाः ।
 यस्मात् समुद्रादिव रत्नसंघा--
 भूपान्ध्याभिन्नगुणा बभूवुः ॥ ३२
 यद्वा महामभूतगच्छत् तैस्ते--
 रतिप्रसिद्धैः परिणामभेदैः ।
 जगत्तथोच्चावचभेदभिन्नै--
 र्यदन्वयेर्व्याप्तमभूत् परस्तात् ॥ ३४

गुणप्रकर्षैर्जनकं महीजाः
 कान्तो विवस्त्रन्तमपि व्यजेष्ट ।
 तेजोविशेषैर्जगदेकपूज्यैः
 साक्षाद्विवस्त्रानिव काश्यपं यः ॥ ३५

देवास्तदा सोमरसं पिबन्तः
 पुरोधसां गौरवमादधानाः ।
 समाददाना हविरुल्लसन्तं
 हविर्भुजं वन्ध्यमिव व्यकार्षुः ॥ ३६

होतुः किल प्रादुरभूत् प्रमादा—
 दिलीति कन्या कलधौतकान्तिः ।
 समिद्धयज्ञानलतोमनोज्ञा
 प्रह्लादनी स्निग्धतमा शिखेव ॥ ३७

तामेकनारीं मयनैर्नराणां
 मुहुर्मुहुर्निर्व्विशतां मनांसि ।
 न हसिमापुर्यंजमानएव
 किञ्चित्परिस्नानमुखो बभूव ॥ ३८

सिद्धावसिद्धावपि तुल्यरूपान्
 प्रारम्भवैफल्यभवो विषादः ।
 अप्यल्पमात्रं न दुनोति किन्तु
 दुनोत्यनल्पं महतोऽपचारः ॥ ३९

तुनाव मित्रावरूणौ स राजा
 पुत्रो मम स्यादियमित्यतन्द्रः ।
 सा तत्प्रसादादिलङ्घ्यमित्यः
 सुदुग्धनाम्ना च सुतो बभूव ॥ ४०

तस्मात्प्रमथानात्प्रजमात्प्रवन्तं
 लोकान्तरादागतवद्विलोक्य ।
 न केवलं संसृमुदे स तेन
 कुलञ्च मेने स्थितमश्चितेन ॥ ४१

स यत्र राज्यं भुजतर्ज्जितारि—
 यकार लोकोत्तरबाहुवीर्यः ।
 पुराविदस्त्रं सुनयः प्रदेशम्
 इलावृतं नाम वदन्त्यभिज्ञाः ॥ ४२
 गुरोः सुरेन्द्रस्युहणीयलक्ष्मी—
 न्तन्देष्टमादेशवशात् प्रपन्नः ।
 मनुष्यलोकेऽपि वसन् महीजाः
 स देवलोकां बुभुजे नृदेवः ॥ ४३
 ह्यरप्रकोपात् पुनरप्यवाप्तः
 स्त्रीभावमाविष्कृतचारुभावम् ।
 निसर्गकान्तेन वपुर्महिम्ना
 योषिद्गुरुरपरसोऽप्यजैषीत् ॥ ४४

ऊर्ध्वं लसद्धारिदचारुखण्डं
 स्फुरत्प्रभाजालमिवेन्दुविम्बम् ।
 विलम्बवालातपस्तीभनीयं
 नीलाम्बुजाश्लिष्टमिवाम्बुजातम् ॥ ४५
 समुल्लसत्श्यामलभक्तिरुचै—
 रादर्शहृन्दारकवत् प्रसन्नम् ।
 मौलिप्रभाभिः प्रतिमिन्नशोभं
 तस्या मुखाब्जं रुचये न कस्य ॥ ४६

तद्दानं वीतकलङ्कारहु
 स्त्रिंशत्प्रभासुन्दरमिन्दुविम्बम् ।
 अपर्ष्वकालीऽप्यथवा विलीली—
 विधुन्तुदोमौलिमयः प्रपेदे ॥ ४७
 तत्कोशपाशे मसृषे नितान्तं
 विडम्बिते मेचकचामरेण ।
 कामं नितम्बोपरि लम्बमाने
 सीमन्तको दण्डद्ववावभासे ॥ ४८
 सिन्दूरविन्दुज्वलचारुवर्णं
 ललाटपट्टं गुणवन्तदीयम् ।
 मनांसि यूनां सुतरां चकर्ष
 स्मरस्य साक्षादिव शासनाङ्गम् ॥ ४९
 कर्णाभ्रविश्रान्तविलीचनाभ्यां
 प्रफुल्लनीलीत्पलसन्निताभ्याम् ।
 आहार्यसौन्दर्यगुणोत्तरत्वात्
 प्रत्यादिदेश प्रमदाऽवतंसम् ॥ ५०
 स्थाने सुधास्यन्दिकथाप्रबन्धा
 जिह्वा जवापुष्पदलोपमेया ।
 रराज तस्याः परुषा कथं स्या—
 दस्त्रिंशत्केः शीतगुशीतलस्य ॥ ५१
 तस्याः कपोली कलधौतकान्ती
 नितान्तलावण्यगुणप्रसन्नी ।
 प्रत्यथलीलामण्दिदर्पणी वा
 रराजतुः पुष्पधनुर्धरस्य ॥ ५२

तस्याः प्रवालाधरबिम्बलम्बं
 क्षितं यशःखण्डमिवाननेन्दोः ।
 आरक्तमेघान्तरलक्ष्यमाणं
 विशेषनक्षत्रमिवावभासे ॥ ५३
 जगन्ति जेतुन्तरसा यियासोः
 प्रयाणशङ्कोमकरध्वजस्र ।
 कण्ठः सुकण्ठाः खननिघ्नलोकः
 प्रत्यादिदेशाञ्चितपञ्चबाणान् ॥ ५४
 ऋणालवल्कीमलमानताङ्गाः
 बाहुद्वयं कण्ठकनिर्वपेक्षम् ।
 स्वबन्धपाशत्वमियेष नेतुं
 विलासिलोकोविलसत्यमोदः ॥ ५५
 अमान्तमन्तस्तनुगात्रयष्टेः
 समुद्गिरन्ताविव शृङ्गरागम् ।
 बालप्रवालारुणतान्दधानौ
 तस्याः करौ रजतुरप्रभेयौ ॥ ५६
 हैमं यदि श्रीफलयोर्हयं स्या—
 द्वेमप्रतत्यां लसदिन्द्रनीलम् ।
 ततोऽनुकुर्व्याञ्चतुरस्रचार
 स्तनद्वयं श्याममुखं क्षयाङ्गाः ॥ ५७
 सम्पृक्तहैमाम्बुजयोर्विलोमं
 वातेरितब्रह्मसरस्ततङ्गम् ।
 विडम्बयामास गुणाधिकत्वात्
 स्तनद्वयस्योपरि तारहारः ॥ ५८

अन्तर्नवप्रेमरसार्णवोयी—
 वयःसमुद्भेदविलुप्तधैर्यः ।
 भृशप्रवृत्ते वलयस्तदीया-
 विरेजुरस्योर्भिपरम्परिव ॥ ५८
 आहृत्य लावण्यमयान् पदार्थान्-
 तत्सारभारैः सृजतोविधातुः ।
 निःशेषलावण्यतयेव तस्या—
 नाभिर्गभीरा तनु मध्यमासीत् ॥ ६०
 गङ्गातरङ्गप्लु तसैकतामं
 शुभ्रांशुकप्रावृतमानताङ्गाः ।
 चकार लीलांस्तरलाञ्छ यून—
 स्तस्या ललामं जघनं घनञ्च ॥ ६१
 तां रामरश्मामपि हस्तिहस्तं
 पुरा विनिर्माम्य गुणप्रकर्षम् ।
 लब्ध्वा विधिञ्चारु विनिर्ममे यत्
 तद्रूयुग्मं परिपीवरोर्वीः ॥ ६२
 लीलाप्रयातं यदि नाभविष्य—
 द्रुणोत्तरं नूपुरशिञ्जितेन ।
 असंशयं हंसगतेन तस्या—
 स्तदीपमां तस्य जनोव्यधास्यत् ॥ ६३
 ज्योत्स्नाविधौताम्बरमध्यभागा—
 त्तारावलीनामिव चारुकान्तिः ।
 तुषारजालादिव लण्यमाणा
 स्निग्धप्रभा भानुमतोदिनादौ ॥ ६४

छाया विविक्तादिव दर्पणान्तःत्
 काचान्तरालादिव चित्रलक्ष्मीः ।
 सा सूक्ष्मवस्त्रान्तरलक्ष्यकान्ति—
 र्धान्नेव बाला स्रपिता बभासे ॥ ६५ युग्मकम् ।

वपुर्गुणानामवधारणा स्या—
 दियत्तया वा कुतएव तस्याः ।
 कोनाम संख्यातुमलं मनीषी
 रत्नानि रत्नाकरगोचराणि ॥ ६६
 ततो द्विमाद्रे नवशष्यमथ्या—
 मुपत्यकायामिव कालिकायाम् ।
 सा सञ्चरन्ती द्रुतकाञ्चनाभा
 रराज बाला तरलेव विदुत् ॥ ६७

अथाप्सरोभिः परिभुक्तशोभि
 निकुञ्जपुञ्जे विपिने लसन्तीम् ।
 यदृच्छया तत्र गतोत्रिलासी
 तां चन्द्रजम्बुसुखीं ददर्श ॥ ६८
 गङ्गाम्भसाऽऽकाशद्वय प्रसन्नः
 पादाचलो वा शरदम्बुदेन ।
 दूर्वादलश्यामलकान्तिरुच्चै-
 र्यस्तारहारिण रराज भूयः ॥ ६९

एकोजगत्यामुपमानभूतो-
 विलासिनां यः प्रथमो बभूव ।
 येनात्मजेनात्मवतां स लेभे
 ज्ञार्घ्यं शशाङ्कः परिभावमङ्गम् ॥ ७०

वाचस्यती सत्स्यपि लब्धवर्णे
कान्ते तथा चन्द्रमसि त्रिलोक्याम् ।
यमाप्तवाचो बुध इत्यमिच्छं
सौम्याख्यया च प्रवदन्त्यमिथ्या ॥ ७१

सा तं युवानं विपिने चरन्तं
कान्त्या स्मरं स्मिरमुखी विलोक्य ।
लोकौत्तरानिन्दितरूपमुग्धा
दशान्तरं खल्ववशा प्रपदे ॥ ७२
तस्यापि तस्यावदनारविन्दे
चन्द्रप्रतिङ्गिनि दृष्टिपातात् ।
तदीयकान्तिरूपितान्तरलात्
सखीदयं मानसमुल्लास ॥ ७३
तामानताङ्गोमतितुङ्गशीलां
बालां बुधोलोखविलोचनाभ्याम् ।
चिराय कामं परिपीय लेभे
फलं क्लिष्टाक्षीरनिमेषतायाः ॥ ७४
दशान्तरं सोऽथ जगाम तस्या—
विलोचनश्रीविदितानुरागः ।
साक्षादिवानेन पथा जनानां
प्रतीयते गूढतमोऽपि भावः ॥ ७५
परस्परं नेत्रपथक्रमेण
प्रेमैकलोलं विमलञ्च चेतः ।
खण्डोपलं रागइव प्रविष्टा—
बुभावुभौ नन्दयतः सा सान्द्रम् ॥ ७६

विलीनवेद्यान्तरमन्तरञ्चा
 तन्नेत्रयोर्नेत्रयुगं निविष्टम् ।
 चिराद्विद्योद्भूतश्रिया विबुद्धा
 क्लेशोत्तरं सा विवशा चकर्ष ॥ ७७
 यत्प्रेक्षितञ्चोतिरितादिगन्तं
 द्विषद्भटाः सोढुमशक्तुवन्तः ।
 जहार नेत्रं त्रपया स तस्मा—
 ह्यवस्थिता नास्ति जगत्यवस्था ॥ ७८
 विलीचनान्येव तयोर्वियुक्ता—
 न्यन्तः प्रविष्टौ न परस्परन्तौ ।
 चित्ते खलु प्रेमरसावसिक्ते
 मूर्तिः प्रियस्योज्ज्वलवष्णुलेपः ॥ ७९
 आकुञ्चितभ्रूलतमक्षिरूढै—
 राकथ्यमाणः किल रश्मिपूरैः ।
 मङ्गागुणैरिन्दुरिवेन्दुसुतु—
 स्तस्याः सकाशं विवशः प्रपेदे ॥ ८०
 परस्परप्रेमरसानुविद्धं
 पुनर्विलीलेक्षणसन्निकर्षात् ।
 तयोर्मिथोऽपि प्रथमानुराग—
 चिरादिवागाच्चरितार्थभावम् ॥ ८१
 चिरस्य तो निर्वचनावभूतां
 हृदस्तु भावेकरसालसत्वम् ।
 परस्परप्रोतिनिरीक्षितानि
 परस्परभ्यां कथयाम्बभूवुः ॥ ८२

कपोलयोर्विम्बितमात्मबिम्बं
 निर्वर्ण्य चाघ्राय कषायसान्द्रम् ।
 निःश्र्वासमालिङ्गनमेव तस्त्रा-
 लम्बं बुधोऽमन्वत पञ्चलाश्याः ॥ ८३
 तस्यास्तदात्मन्यशुरागभावात्
 स तावदासीत् प्रकृतिंप्रपन्नः ।
 आगन्तुकोपप्लवसन्निवृत्तौ
 यथा स्थितिस्थापकवत्पदार्थः ॥ ८४
 श्लाघ्यस्तवालीकनतोऽथ मन्थे
 समुद्भवं भाविनि, मे जगत्याम् ।
 अर्निन्दितं लङ्घदनारविन्दं
 न येन दृष्टं ननु वञ्चितोऽसौ ॥ ८५
 का त्वं विशालाक्षि, वनान्तराले
 क्षिणोषि मां सुन्दरि, चारुकान्ध्या ।
 इति प्रसक्तः कथितान्वयः सन्
 स तामशेषेण समन्वयुङ्क्त ॥ ८६ युग्मकम् ।
 तस्याः प्रवृत्तिं विनिश्चस्य सम्यक्
 तां चन्द्रसूनुः पुनरपुत्रवाच ।
 लीलं मनः पारदबिन्दुवन्धे
 कारुण्यमात्रात्तव साध्यमेतत् ॥ ८७
 निताम्ललीलं वशवर्त्तिनं मां
 कामन्तदालीकनकौतुकेन ।
 न त्वं विशालाक्षि, निषेद्मर्ह--
 स्थाभाष्य क्षीलाचतुरैः कटाक्षैः ॥ ८८

अर्हस्यनुधातुमतः पिपासुं
 कास्याणि, तावन्धुंराधरं मान् ।
 कामं शरश्चन्द्रमरोचिरघ्ना
 भूयश्चकोरैः परिपीयमाणा ॥ ८८

ज्वलत्प्रभे, लं ज्वलनस्य पुत्री
 सुधामयस्यापि विधोः सुतोऽहम् ।
 तन्मानिनि, हृद्दय संबिधत्तां
 साम्यं परीरश्मञ्जीत्सवो नौ ॥ ८९

दृगुत्सवस्यैवमपेतधैर्या
 प्रख्यञ्जीत् सा प्रख्यं दृशेव ।
 प्रत्यादिशेत् का पुरुषं विविक्ती
 नितान्तमात्मन्यनुरागवन्तम् ॥ ९१

तयोरथ स्नाध्यतरप्रसङ्गात्
 पुरुरवा नाम सुतो बभूव ।
 विशेषवायोरिव सन्निपाता—
 ज्ञानाभिधानी विमलः पदार्थः ॥ ९२

आकारैरनुमितभास्यसम्पदन्तं
 प्रस्निग्धस्त्रतनुरुचा परिस्फुरन्तम् ।
 निर्वर्ण्यं प्रियतमया तथा विसृष्टः
 स्वं धाम प्रतिगतवान् बुधः प्रतीतः ॥ ९३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पुरुरवःसम्भवो
 नाम प्रथमः सर्गः ।

द्वितीयः सर्गः ।

अथ शपान्तमासाद्य सुदुःखः स्त्रां पुरीं ययौ ।
तमात्मजं समादाय कुमारमिव शङ्करः ॥ १
बालएवातिवल्गुत्वाज्जहार जगतां मनः ।
अयनं दक्षिणं प्राप्तः सहस्रांशुरिवाशु सः ॥ २
अल्पोऽपि वपुषा नम्रः स गुरुर्गुणगौरवैः ।
सुगन्धिभिः फलैः पुष्पैर्बालस्तुरिवावभौ ॥ ३
स तु सर्वगुणैर्बुद्धोऽपि न रान्धं प्राप पैलकम् ।
राक्षः स्त्रीत्वे किलोत्पन्नः परस्य हि सुतोऽभवत् ॥ ४
वशिष्ठवचनात्तस्मै प्रतिष्ठानं नृपोददौ ।
मङ्गा च यमुना चोभे यत्रास्तां परिखे हव ॥ ५
परां प्रतिष्ठामगमत् पुरे तत्र पुरुरवाः ।
श्रेष्ठा हि पुरुषाः प्रायः स्त्रगुणैरेव विश्रुताः ॥ ६
प्रकृताया स्पृहणीयोऽभूत् प्रजानां संयतेन्द्रियः ।
स निर्मलयशा लोके मिथ्याचारपराङ्मुखः ॥ ७
अथ गौरीगुरोः शृङ्गे तपसा परमेस्वरम् ।
आराध्य किल साम्राज्यं स प्रापोर्जितविक्रमः ॥ ८
चयोदशश्रीपमयीं मर्ही महितशासनः ।
शासनाङ्गां शशासीशैर्गुणराशिवशानुगाम् ॥ ९
षाड्गुणपरिशुद्धस्व तस्य राक्षो महीश्वराः ।
जगद्बुद्धितमायत्नामादेशमुपदेशवत् ॥ १०

अमोघाः सायकास्तस्य समघाश्च धियोगुणाः ।
 स्वाराज्यञ्च ह्ये कुर्युः साम्राज्यं प्रति का कथा ॥ ११
 प्रजापालनधर्मेण सम्प्रीतः पुरुषोत्तमः ।
 स्वयमर्द्धासनं तस्मै गुणशुक्लमकल्पयत् ॥ १२
 न रूपमन्वयं वाऽपि गुणमेवोन्नताश्रयाः ।
 स्तुवन्वल्पो रजःकीर्णमणिः श्लाघ्योमनीषिणाम् ॥ १३
 अथ जातुचिदत्युच्चैः स रथं कामचारिणम् ।
 मनोरथमिवाकृष्ट्य चचार मरुतां पथि ॥ १४
 ह्ययमाणां परितस्तं चित्रलेखामथोर्व्वशीम् ।
 केशिनाऽऽसरसः साक्षात् स्वर्गलक्ष्मीमिवैक्षत ॥ १५
 भिया विलीनकल्पन्तदुर्व्वश्या मुखपङ्कजम् ।
 जह्वार सहसा तस्य दयालीः सुतरां मनः ॥ १६
 प्रकृत्वा रमणीयानां रामाणां सभ्रमादिभिः ।
 ज्ञानाऽपि मुखपङ्कजश्रीरभिख्यामिति कामपि ॥ १७
 तन्वङ्गी नृपतेष्वेतो लोलतामनयत्तथा ।
 लिखितेव यथा तत्र चिन्तितेव च साऽभवत् ॥ १८
 विक्रमावसरं प्राप्तो राजा तस्य व्यतिक्रमम् ।
 न कोपाच्चक्षमे क्षत्रवो मिथ्योचितपराङ्मुखः ॥ १९
 आस्कन्द्यमाने ह्यबले संरन्धो बलिनां यथा ।
 न तथा बलवत्येषां स्वभावः सोऽयमीदृशः ॥ २०
 तां वेपमानां विवशां शूली मायाकृगीमिव ।
 आश्लासयन् महेष्वासं ज्यया स समयोजयत् ॥ २१
 प्रसर्पन्तमिवालोकां प्रासादः सेतुरुक्षतः ।
 अश्वसामिव संघातं तं हरोध धराधिपः ॥ २२
 भूभृतोच्चैस्तरिणोच्चैः प्रत्याहृतगतिक्रमः ।
 प्रवाह्ववद्विन्नगाया भग्नवेगो बभूव सः ॥ २३

शरवर्षेण जग्राह राजानं दनुजेश्वरः ।
 अविच्छिन्नेरिवासरैः सानुमन्तं घनाघनः ॥ २४
 वरूथिनौनिर्व्यापेत्तावुभावपि विचक्षणौ ।
 पुरतोऽप्सरसां प्राप्तविक्रमावसरो रणः ॥ २५
 आमिषं रमणीरहं चित्रलेखा तथोर्व्वशी ।
 किन्तन्न येन संरम्भो न तयोर्विपुलो भवेत् ॥ २६ युग्मकम् ।
 द्वयोर्हस्तवतीर्घोराः सञ्चरन्तो निरन्तरम् ।
 महान्तः शिञ्जिनीघोषा वाग्विरोधं न सेहरे ॥ २७
 ज्वलद्गिरस्त्रैरालीढः श्यामलो दानवेष्वरः ।
 दावानलसमाश्लिष्टशिलीचयडवावभौ ॥ २८
 वायुदेवतवाणेन दनुजं मनुजेश्वरः ।
 दूरमुत्वारयामास क्षुद्रं कक्षमिवानिलः ॥ २९
 संहतज्यस्ततः प्राज्यामुर्व्वशीमाससाद सः ।
 भुजवीर्य्याधिकप्रीतां मूर्त्तामिव जयत्रियम् ॥ ३०
 तावदुत्तुषाऽपि सम्प्राप्तः समन्विथन् किलोर्व्वशीम् ।
 क्रियमाणामभिवेण कीर्त्तिं मूर्त्तिमतीमिव ॥ ३१
 अथ तामन्नवीद्राजा योऽलभ्यां लब्धुमिच्छति ।
 दैत्यस्वामवलेपान्धः स सुन्दरि, पराजितः ॥ ३२
 अयञ्चाखण्डलश्चण्डि, त्वद्वियोगव्यथाऽऽकुलः ।
 शचीमपि परित्यज्य विहस्तस्वामुपस्थितः ॥ ३३
 तं लीलामधुरालापैः सम्भावयितुमर्हसि ।
 निस्त्रनैर्भ्रमरस्यत्र वल्ली मलयमारुतम् ॥ ३४
 अवदानेन देवानामपि प्रार्थितविक्रमम् ।
 प्रति तं पृथिवीपालं पिप्रिये पाकशासनः ॥ ३५
 ततस्तत्पूर्व्वसुर्व्वींशे वीर्यनिष्क्रयसुन्दरम् ।
 सख्यमासीन्नहेन्द्रस्य नरलोकसुदुर्लभम् ॥ ३६

पुरुरवसमादाय स्वां पुरीममरेश्वरः ।
 ययावप्सरसां लाभात् पुलकाक्षितविग्रहः ॥ ३७
 ददौ चार्हासनं तस्मै स्वाङ्गमङ्गेन पीडयन् ।
 गुणेभ्यो नम्रतामेति कामसुच्छिरसां शिरः ॥ ३८
 समक्षं सर्वदेवानामुर्व्वशासामरेश्वरः ।
 बहुमानञ्चकारास्य स्नाघ्यवीर्य्यस्य संसदि ॥ ३९
 यथा यथा स राजर्षिर्व्विजिणा प्रतिपूजितः ।
 आसीत्तथा तथोर्व्वशा मुग्धं लोलञ्च मानसम् ॥ ४०
 अथ तस्य प्रमोदार्थं व्यादिदेश विशाम्पतेः ।
 लीलाङ्गहारसुभगव्यापारं प्रति तां वृषा ॥ ४१
 प्रागेव मानसं तस्याः पुरुरवसि ससृहम् ।
 लीलाविलासव्याजेन भावो व्यक्तइवाभवत् ॥ ४२
 लोलचित्ततया तस्याः प्रयोगेषु व्यतिक्रमम् ।
 न चक्षमे शचीनाथो यशः स्वमिव लङ्घितम् ॥ ४३
 इतोभ्रष्टा दुष्टचित्ते, कामसंमूढमानसे, ।
 कियन्ति वस वर्षाणि क्षिताविति शशाप ताम् ॥ ४४
 पुनश्चोवाच राजर्षिममुं प्रियसखं मम ।
 तवापि त्राणकर्त्तारमनुवर्त्तितुमर्हसि ॥ ४५
 दुष्यापमपि सा स्वर्गं तं विना किल वञ्चनाम् ।
 तत्सङ्गसंनिधं श्रापं मेने परमनुग्रहम् ॥ ४६
 समाभाष्य ततः शक्रं प्रत्यावृत्तः पुरुरवाः ।
 स्वां पुरीं पुरुषव्याघ्रः पारिजातस्रजोऽञ्जलः ॥ ४७
 अथ भेजे भुजस्नाघ्यं तमुर्व्वीपतिमुर्व्वशी ।
 ततो महौतलस्थोऽपि स स्वर्गसुखमन्वभूत् ॥ ४८
 शयनस्थान्तिके स्थाप्यौ पुत्रकावुरणौ मम ।
 उल्लृष्टशयनौयं त्वां न द्रक्ष्यामि दिगम्बरम् ॥ ४९

आवयोः समयः सोऽयं यदैव परिहास्यते ।
 गमिष्यामि तदैवाहमित्वाच तसुर्वशी ॥ ५० युग्मकम् ॥
 सा किलाखण्डलेनैवं वियोगाकुलचेतसा ।
 आदिष्टेति यथाचे तमकामेव मनस्विनी ॥ ५१
 तथेति तस्याः प्रथमं प्रणयं प्रणयोत्सुकः ।
 अपालयन्महीपालः सोऽचैरप्रोयत प्रिया ॥ ५१
 तां समालिङ्ग्य भूपालो लेभे यत् सुखमञ्जसा ।
 बुधो विद्यामिवासाय कोऽन्यस्तद्गदितुं क्षमः ॥ ५३
 यस्यामानापनोदाय शक्रस्य प्रणतिक्रमः ।
 स्वयमालिङ्गनं तस्याः कं नानन्दयति क्षितौ ॥ ५४
 क्लिश्यन्ते तपसाऽत्यन्तं यदिच्छन्तस्तपस्विनः ।
 अयन्नोपस्थितन्तस्य तत् सुखं नृपतेरभूत् ॥ ५५
 गन्धर्वलोकादानीय त्रेताग्निं सोऽग्निसन्निभः ।
 अग्निहोत्रं समाजङ्ग्रे सकलत्रः कुलाग्रणीः ॥ ५६
 क्रतूनां शतमाहर्त्रा यशोव्यस्तं शतक्रतुः ।
 आर्घ्येन तेन सुहृदा प्रीतिमानन्वमोदत ॥ ५७
 दानवानां चमूनाथानपि पार्थिवसत्तमः ।
 किङ्करानिव सन्निभान् महर्षीनुदवाहयत् ॥ ५८
 जिज्ञासमानस्तं जातु त्रिवर्गः समुपस्थितः ।
 गीतकीर्त्तिं सुरस्त्रीभिर्मूर्त्तिमानवनौश्वरम् ॥ ५९
 अनर्घ्यशीलः सोऽर्घ्येण सर्वान् प्रत्यग्रहीदबुधः ।
 धर्मायाकल्पयद्बुधोऽप्युमानं महामनाः ॥ ६०
 तं प्रत्यर्थश्च कामश्च कामं मन्वुमगच्छताम् ।
 उचितक्रममप्यत्योमन्यते ह्यवमाननाम् ॥ ६१
 बलावलेपादन्वोऽसि मूढ, मामवमन्यसे ।
 कामार्त्ते विकृतिं गच्छेरिति कामः शशाप तम् ॥ ६२

लोभातिशयदोषेण स्वात्मनेव वियोज्यसे ।
 व्यर्थाभिमानिन्नत्यन्तमित्यर्थोऽप्यशपन्नृपम् ॥ ६३
 राजधर्मप्रवीणन्तं धर्मीराजानमादरात् ।
 भवदद्वेदतां श्रेष्ठः सस्मितः स्तयवर्जितम् ॥ ६४
 स्त्रियां यज्ञानलोत्यायां जातस्त्वमसृतदुःखतः ।
 कुले कुलप्रदीपोऽसि निर्मले मलवर्जितः ॥ ६५
 यस्य श्लाघायां कलामेकां त्रिभक्तिं शिरसेश्वरः ।
 तदन्वयस्य ते राजन्नुचितैवोन्नतेच्छ्रुता ॥ ६६
 उद्भवस्यानुरूपैव बुद्धिः शुद्धतरा तत्र ।
 कुतोनिर्मलता न स्यादुर्मिषु क्षीरवारिधेः ॥ ६७
 तदायत्नं महाराज, परां निर्वृतिमाप्स्यसि ।
 यशश्च श्राव्यतं नास्या लौकिकेषु सुखादिषु ॥ ६८
 काममर्थश्च कामश्च तुभ्यं मन्युमगच्छताम् ।
 अवलिसः किलारमानं न स्यात् कलयितुं क्षमः ॥ ६९
 त्रिलोकगीतयशसा स्वयं कुलिशपाणिना ।
 यत् संख्यं कृतमेतत् ते गुणानां खलु गौरवम् ॥ ७०
 करेण सादरं धत्ते कमलं कमलेक्षणः ।
 मदान्धः परिसृद्राति तदेव सङ्घसा गजः ॥ ७१
 साधूनामादरः श्लाघाः परेषां लङ्घनेन किम् ?
 तमःकवलितोऽपीन्दुरभिनन्द्यो महारत्ननाम् ॥ ७२
 तन्मा व्यधिष्ठाः सन्मार्गं स्थेयाः स्थितिमतां वर, ।
 खलानामवलेपेन, क्षितं कुर्वन्ति साधवः ॥ ७४
 अथ पार्थिवमाभाष्य भाभिसमाभासयन् दिशः ।
 तिरोबभूव धर्मीऽपि प्रसादसुमुखः क्षणात् ॥ ७५
 सोऽपि शापप्रसादभ्यां परोतः पृथिवीपतिः ।
 गूढाग्निरत्नराशिभ्यां मञ्जीधर इवावभौ ॥ ७६

अथ सुरवनिताभिर्गीतकीर्त्तिः परेषा—
 मविरतधृतदण्डो दण्डनीतिप्रवीणः ।
 भुवमिव गुणरत्नासुर्वर्षी निर्व्यपेक्ष—
 स्तदितरमहिलायां भूमिपालोन्यभुङ्क्त ॥ ७७
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये धर्मप्रसादो नाम
 द्वितीयः सर्गः ॥

अथ तृतीयः सर्गः ।

अथ प्रजानामनयोज्झितानां
 निःक्षिप्य रक्षां सचिवेष्वचिन्तः ।
 ययौ विलासी प्रियया विहर्तुं
 हिमाद्रिपादोपवनान्तरिषु ॥ १
 गङ्गातरङ्गोक्षितसैकतान्ते
 महीधरोद्गोर्णजलप्रपाते ।
 दूर्वादलश्यामलताभिरामे
 विकीर्णवेदूर्यमणिप्रकर्षे ॥ २
 प्रफुल्लकल्पदुमपारिजात—
 छाये समाच्छन्नसुगन्धिग्रथ्ये ।
 शृङ्गे सुतुङ्गस्तनया समेतो—
 महाभुजो यौवनमन्वभुङ्क्त ॥ ३ युग्मकम् ।

चिराय गीत्रस्त्रलितापराधात्
पादानतं वल्लभमाक्षिपन्त्याः ।
कस्याच्चिदारक्तमुखं मृगाञ्छा—
रेमे स कामी मधुरं निरीक्ष्य ॥ ४

अधित्यकायां मृगलीचनायाः
स्त्रच्छीपलायां स किलीपविष्टः ।
चुम्बन् मुखं तत्प्रतिविम्बदर्शी
विनैव रेमे मणिदर्पणेन ॥ ५

भूयिष्ठनिर्व्विष्टनिकुञ्जपुञ्जा—
स्त्राकृष्टनाकदुतिरञ्चितासु ।
स हेमकूटस्य दरीषु रेमे
कृशोदरीप्रेमरसप्रतीतः ॥ ६

चेन्ने ततश्चेत्तरथं प्रपन्नः
समुन्नतश्रोणिविशालयाऽसौ ।
आवर्ज्यं शाखाः सदयं तरूणां
विनिर्व्विशन्त्या कुसुमान्तराणि ॥ ७

प्रेम्णा प्रयुक्तं सुरसुन्दरीभि—
र्दोलीकृतं पेशलमध्यया सः ।
अलिङ्गितस्तत्कृतलुप्तभाग्यं
विशाम्पतिस्तत्र विनिर्व्विदेश ॥ ८

लाक्षारसालिप्तलस्य तस्याः
पादस्य सम्यक्त्रयात् प्रफुल्लः ।
न खल्वशोको न विस्वासिष्ठति—
रभूदसूयाविषयो नृपस्य ॥ ९

तस्मा मधुसूक्तिकथाप्रबन्धै—
 विंशत्यसौभाम्यगुणोत्तराय ।
 न कोऽपि लोकः स्मृत्याम्बभूव
 पुंस्कोकिलानां कलकूजिताय ॥ १०
 शूची तुषाराद्रिद्युधिप्रदेशे
 समुच्चिते निर्भरशीकरायैः ।
 शिरीषपुष्योत्तरपुष्पशय्ये
 भूयो विहारा नृपतेर्बभूवुः ॥ ११
 प्रालेयसम्पत्कनिवारितौष्णान्
 रवेर्भयूखान् सुतरां दिवाऽपि ।
 स चन्द्रपादानिव लोककान्तान्
 नृपः प्रकाशैकफलान् सिधेवे ॥ १२
 दवाग्निदीप्तातपतीव्रतर्भे
 वनस्थलेऽप्यखलितप्रचारः ।
 तथा चरन् खल्वपि भूमिपालो-
 न वासरौष्णं गणयाञ्चकार ॥ १३
 काले च शीतीष्णवती च काले
 तस्योर्व्वंशी स्पर्शवती बभूव ।
 मूर्त्तिः प्रिया प्रेमरसस्य सत्य—
 मर्थानुरूपमपरिचाममेति ॥ १४
 ततः पुरोवातसखः प्रगर्जन्
 संस्रूयमानस्तृपितैः पतङ्गैः ।
 प्रियासमाञ्जेवसुखानुकूलः
 सखेव राज्ञो जलदागमोऽभूत् ॥ १५

गुह्याविसर्पिप्रतिशब्दघोर—
 घनावलीगर्जितवेपिताङ्गी ।
 निशाचरास्कन्दभिद्येव भूयः
 स्वसुर्वशी वल्लभमालिलिङ्ग ॥ १७
 तां स्निग्धरेखामिव चारुहेम्नः
 समुल्लसन्तीं निकषोपलान्तः ।
 अस्पर्शनीया जलदेषु विदुत्
 पुनः पुनर्वाँश्च क्रियेव लीना ॥
 सुष्योपचारश्रुतबन्धकेश—
 कलापलीलाश्च कलापवत्यः ।
 विडम्बयन्थः परुषस्त्रस्ता—
 न साम्यमापुर्मधुराक्षरायाः ॥ १८
 तस्याः कपोलोपरि लम्बमानः
 कदम्बपुष्पश्रवणावतंसः ।
 परागपुष्पेक्षणदूषणत्वात्
 राश्रो विलासैकसखो बभूव ॥ २०
 धन्यस्व यत् शोचपुटैकपेयं
 भावार्द्रचेता रसवञ्चुकुञ्ज ।
 शीत्कारमिश्रं तदपि ऋवानो-
 घनागमः स्नाष्यतमो बभूव ॥ २१
 ततो नदीनामुदकानि तावद्-
 वयोऽवसाने प्रमदामदा वा ।
 व्यलीकलोकाग्यपि कार्श्यमापुः
 को वा सुखी स्वाप्नमाहुस्तथ ॥ २२

कामं सुरस्त्रीभिरधावतीर्य
 भूयिष्ठनिर्विष्टजला ऋदिन्यः ।
 श्लाघ्या बभ्रुवुर्वपुषः क्लेशत्वे-
 प्यन्योपकारी गुणएव भूयान् ॥ २३
 हैमं मृणालं परिमुञ्च्य कामं
 ब्रह्माभिधानात् सरसो निवृत्ताः ।
 नितम्बिनीशिञ्जितलोत्सित्ता-
 त्रिलम्बा जग्मुः किल राजहंसाः ॥ २४
 ज्योत्स्नाविधौतामलकान्ति तस्या-
 राजा विनिर्विश्य मुखं रजन्याम् ।
 तृप्तिं प्रपेदे न हिमांशुपादै-
 र्विचुम्बितं फुल्लमिवारविन्दम् ॥ २४
 मुखत्रयं लिप्सुरिधेन्दुरस्या-
 म्हायाविशेषं बहुशोऽपि पुष्यन् ।
 न काङ्क्षितं प्राप फलं स लेभे
 निर्वेदभावाद्दिकलत्वमेव ॥ २६
 तस्याश्वकोरैः परिभूयमाणं
 मुखं मृगाच्याः क्षितिपस्तदानीम् ।
 पुनः पुनस्नातुमनास्तरस्त्री
 कृती न तावद्दिकलीयमोऽभूत् ॥ २७
 प्रीत्यै प्रियायाः सुरसिन्धुपद्मं
 समाददानं मदगन्धमिश्रम् ।
 तमन्यनारीजनसङ्गशङ्का
 रणत्पदा सा प्रणतं जघाम ॥ २८

पौरख्यवातः पयसां गुह्यं
 सम्पादयन्नेत्य तुषारवृषी ।
 गाढप्रियालिङ्गनमङ्गनानां
 स्मरणे सन्दिष्टमिवादिदेश ॥ २९
 स दीर्घरात्राञ्चुखितौषधीनां
 ज्वालाप्रदीपोज्ज्वलितान्तरासु ।
 दरीषु रेमे भुजमध्यलीना-
 मस्थूलमध्यां परिरभ्य भूयः ॥ ३०
 तस्या मधूच्छिष्टयुताधरीष्ठं
 मुक्तासमान्निष्टमिव प्रवालम् ।
 पिपासतः पेशलमप्रसन्नं
 विलासिनस्तस्य मनो बभूव ॥ ३१
 न पङ्कजान्तेकपटुस्तुषारो-
 मुखारविन्दस्य चकार किञ्चित् ।
 व्यलीकमस्याः खलु सारशून्यो-
 निःसारमुद्गुलयितुं हि शक्तः ॥ ३२
 तथापि तस्या व्रणलेशखिन्नो-
 विलोलमल्पेतरलालसस्य ।
 तस्याधरस्पर्शरसासहत्वात्
 मनाग् दुनोति स्म मनः कपोलः ॥ ३३
 कुन्दस्त्रजा चुम्बितकेशहस्त-
 स्तस्या विलासचुरतत्पारवन्धः ।
 उदान्तमुक्ताफलवच्चकार
 स्मराकुलं मानममम्य भूयः ॥ ३४

श्रीणां तदालिङ्गनसम्भवं यद्-
 विशेषसौभाग्यरसानुबन्धि ।
 निर्व्वापितस्तेन हिमालयेऽपि
 न कामयामास करोषवङ्गिम् ॥ ३५
 ज्योतीषि सोमप्रसुखाणि सर्वा—
 ख्यग्राणि शैलस्य वनान्तराणि ।
 स्त्रिष्टानि तावन्ति तुषारवृष्टैः
 प्रेमा तयोः कीवलमुक्त्वलोऽभृत् ॥ ३६

इति प्ररूढस्मरनिघ्नचेता—
 स्तया रसात् स्तर्गसुखाभिलाषम् ।
 प्रविस्मरन्त्या शरदः स रेमे
 ङ्गीज्ञानरत्या मदनोपमानः ॥ ३७
 प्रकाममप्यर्थपतिः प्रतीतः
 स निर्व्विशन्निन्द्रवदिन्द्रियार्थान् ।
 चिराय कामान्धतरान्तरत्वात्
 तमेव मेने चिगणस्य सारम् ॥ ३८
 शुद्धोऽप्यमन्ददुःखतिमानपीन्दु—
 विद्योतते व्योमनि तावदेव ।
 यावन्न मेघो न हिमागमो वा
 दोषातिरेको हि गुणावलोपो ॥ ३९

चारुप्रभायाश्चिरविप्रयोगं
 दिवोकसः सोढुमशक्नुवन्तः ।
 द्यां नेतुमेतामचिरादिवोच्चै—
 निःसर्गकान्ताः भृशमत्सरन्त ॥ ४०

समेत्य गन्धर्व्यगणोऽथ सर्व्व—
 स्तदुर्व्वशीपुत्रकमेषयुग्मात् ।
 प्रभावदुर्लभ्यवपुः क्षणेन
 क्रोशन्तमेकं निभृतं जहार ॥ ४१
 आकर्ष्य तत्क्रन्दितमप्रमत्ता
 सेन्द्रीवराक्षी क्षितिपं बभाषे ।
 केनापि सत्वेन क्लृप्तोऽपि मीतो—
 मत्पुत्रकः सम्भति पश्यतस्ते ॥ ४२
 तं ब्रातुमर्हस्यतिमात्रदीन—
 मदीनसत्वोऽसि दयाद्र्क्षितः ।
 तरस्त्रिनी नाम समक्षतश्चेत्
 क्षतं तदसैत्रव ययः क्षिणीति ॥ ४३
 उवाच राजा ऋजु शान्तयित्वा
 कान्तामलं सुन्दरि, कातरोक्तया ।
 दिगम्बरो नालमितोऽस्त्रि गन्तुं
 प्रसीद तद्देवि, क्लृप्तोऽस्त्रिस्ते ॥ ४४
 स्त्रिरप्रतिष्ठां भरनाद्यमेवं
 कर्तुं क्षलद्वृत्तमपारयन्निः ।
 तैरेव भूयः सङ्घसा न सत्वै—
 र्म तावदन्योऽपुत्ररणीकृतोऽभूत् ॥ ४५
 पुनः पुनः प्रार्थनयाऽपि भूपं
 बभूव नोत्थापयितुं समर्था ।
 अथातिनिर्व्विषमना हरीद
 सा मुक्तकण्ठं कुररीव रामा ॥ ४६

सा मानिनी किञ्चिदभाषमाणा
मन्त्रीपतिं केवलमाकुलाक्षी ।
चक्रन्द संक्रन्दनमाक्षिपन्ती
क्षिपन्त्यतिस्थूलतमान्शुबिन्दून् ॥ ४७

अनाद्यवत्यस्मि हृती सुतौ मे
वीरो न कोऽप्यत्र कथं करोमि ।
अधिक्षिपन्ती क्षितिपालमेवं
विलोलकेशा विललाप भूयः ॥ ४८

उष्णास्रविन्दुप्रकरैस्तदीये—
वर्गभिश्च दुःसह्यतराक्षराभिः ।
उक्ताभिरुच्चैरभिहन्यमानो—
दन्तोव कान्तः स मृगं चुकोप ॥ ४९

पुरुवरस्यत्र धनुर्धरेऽपि
को नाम पुत्रं हरति प्रियायाः ।
समीक्षमाणेऽपि शिशुं मृगन्द्रे
के वा मृगा लङ्घयितुं क्षमन्ते ॥ ५०

द्विपेन्द्रमारुह्य बलावलेपा—
दसह्यगन्धोरुकटप्रवाहम् ।
निरङ्कुशः काङ्क्षति कोऽद्य गन्तुं
क्षतान्तपुर्यामतिथिर्भविष्यन् ॥ ५१

अलं विलापेन विशालनेत्रे,
पश्य प्रिये, मदभुजवीर्यमद्य ।
अवेहि पाटञ्चरसुखरन्तं
लोकादितस्त्वं खलु वीरपत्नी ॥ ५२

देवोऽथवा दानव एव वा स्यात्
 सिद्धोऽथ मन्धर्व्वगणो मनुष्यः ।
 तं पातयिष्ये निशितैः पृषत्कै—
 र्वातः खरो भूमिरुहानिवोच्चैः ॥ ५३
 तं मृध्नपक्षैः परिवीज्यमानं
 मूर्च्छन्तरं कान्तिमदभ्युपेतम् ।
 सुराङ्गनाः सङ्गतचारुवेशाः
 विलोभयिष्यन्त्यधुना विलासैः ॥ ५४
 इतीरयित्वा धनुराततज्यं
 करे समादाय स च प्रतस्थे ।
 गन्धर्व्वलोकेर्युयुजे च सद्यो—
 विदुर्द्विशाला जलदं विनैव ॥ ५५
 दिग्वाससं वासवदर्शनीयं
 नृपं समालोक्य विशालनेत्रा ।
 तिरोहिताऽभूत् सहसा तद्धिह—
 त्तदोर्ब्वशी विद्रुतहेमगौरी ॥ ५६
 न केवलं भूतलमेव तस्याः
 क्लानन्तिरोधानवशाद्भुव ।
 अज्ञातघोरव्यसनातिपातं
 मनोऽप्यकस्मान् नृपतेर्विदद्रे ॥ ५७
 ततः कथञ्चिन्नानसञ्चलत्वं
 क्लानस्य सोऽक्लानमुखो निमृच्छ ।
 शरासनारोपितसायकोऽभूत्
 स्थिरप्रतिज्ञा हि सदा महान्तः ॥ ५८

सत्कार्मुकस्याशनिशब्दकल्पं
 ज्याघोषमाकर्ष्य परे विभक्ताः ।
 हुङ्कारमात्रेण हरेर्विदूरं
 सहस्रशो नाम सृगाः श्रयन्ते ॥ ५८

आदाय दायदयुगं प्रियायाः
 प्रत्यागतः स्वं निलयं नृपालः ।
 अनीचमाणो हरिणेक्षणांतां
 नितान्तमुच्चैः समतप्यतान्तः ॥ ६०

हर्षः प्रिया प्रार्थितसिद्धिजन्मा
 विषादहेतुर्नृपतेर्बभूव ।
 स्त्रोतस्वतीस्त्रोत इवानिवार्थ्या
 गच्छत्यजस्रं हि जगत्यवस्था ॥ ६१

विलुप्तहर्षो न तथा दिदीपे
 सोऽन्तःप्रियाशोकतमोऽवलीढः ।
 गतप्रकाशो दिवसावसाने
 ध्वान्तैरिव च्छन्नतरोमहीध्रः ॥ ६२

तत्पुत्रकहन्दमसौ लताभि-
 र्निबध्य दध्यौ मनसा द्रुतेन ।

गत किमेधा परिहासपूर्वं
 समागमिष्यत्यधुनैव भूयः ॥ ६३
 गता भवेत् स्वर्गसुखं स्मरन्ती
 प्रियानुरागस्तु मनस्विनीनाम् ।
 विशेषतः प्रार्थितवस्तु सोऽहं
 नितान्तमेवैकरसोऽस्मि तस्याम् ॥ ६४

परस्परप्रेमरसानुविहं
 लोखं मनो नाम परस्परस्व ।
 सुदुर्लभं यत्त्रिदशालयेऽपि
 तदावयोरप्यनपायमेव ॥ ६५
 गता भवेद्वा तरलायताक्षी
 सा बान्धवप्रीतिमनुस्मरन्ती ।
 मनस्तु नार्थ्या दयिते यथा स्या—
 त्तथा न भावार्द्रतरं परेषु ॥ ६६
 स्वयञ्च सा प्रेमरसैर्निषिष्य
 त्यजेत् कथं मामविद्वत्तमेव ।
 ऋतेऽपराधं न तथाविधायाः
 पराङ्मुखी स्निग्धजने प्रवृत्तिः ॥ ६७
 पुरा स्मरस्यैव निदेशतः सा
 विलासिनी मे स्पृहयालुरासीत् ।
 इयन्ति वर्षाणि न चायतास्या
 स्तस्या न भावो मयि लक्षितोऽभूत् ॥ ६८
 मूर्त्तैव कीर्त्तिः सुदती मघोन—
 स्तां निर्विशङ्गस्त्रि न तेन सोढुः ।
 तस्मानुक्त्वो सति नाम कोऽन्वो—
 नयेदितस्तां मयि बह्वभावान् ॥ ६९
 मित्रं न तावन्न सहस्रनेत्रो—
 गता नताङ्गी कतमः क्लमोऽयम् ।
 श्रेयस्यन्वये सुहृदोऽपि चेतो—
 ह्येषीश्या तप्यतद्दत्तमिथ्या ॥ ७०

मामख्यभाष्यं सुरलोकलक्ष्मी—
दिग्म्बरं प्रेष्य नितम्बिनी सा ।
दैवीपपन्नात् समयतिपातात्
यद्वा किमत्यन्तमभूद्गतैव ॥ ७१

इतिवमन्तर्गलदसुपूर—

सिंहाय राजा परिचिन्थ किञ्चित् ।

अपारयन् धारणया नियन्तु—

मुञ्चैस्त्वं तदव्यसनं हरोद ॥ ७२

स निर्ययी निज्जितशत्रुपक्ष—

स्नाता मघीनोऽपि रणप्रवीणः ।

अलक्ष्यवस्तुप्रतिबद्धलक्ष्मी—

वर्णान्तराक्रान्तमुद्यो मनस्वी ॥ ७३

प्रिया-विलासच्युतमेखलायाः

स्नाघाविशेषात् शकलं दधानः ।

अलक्षितायामपि पद्मपंक्ती

मतङ्गजो नालमिवावशिष्टम् ॥ ७४

निर्व्विष्टपूर्व्वेषु निकृच्छपुष्पे—

ष्वसौ प्रियां प्रेमरसो विशिन्वन् ।

चलास वल्लीषु विलासमस्या—

भूयोविलासी सदयं ददर्श ॥ ७५

लेतास हेमस्तवकासु हैमी—

व्यासज्य ह्यथातरलं च चक्षुः ।

क प्रसिद्धता सुन्दरि, मां विहाये—

त्याभाष्य कामी परिपन्नजे ताः ॥ ७६

पुरा स्त्रयन्तान्तद्वयस्त्वलान्तः
 स धातुरागैर्लिखितां विलोक्य ।
 आसादिता च्छि, चिरात्प्रसीद
 प्रसादये त्वां शिरसेतावोचत् ॥ ७७

अत्यन्तदृष्ट्यातरलेक्षणाभ्या
 मनन्यदृष्टिः स पिवन्नजस्त्रम् ।
 तां चित्रितां मत्तचकोरनेचे,
 दासे प्रसीदेति बभूव नम्रः ॥ ७८

आलेख्यशेषामथ तां स कामी
 चिराद्दिनिश्चित्य गलज्जलाक्षः ।
 तदाकृतेर्दुर्लभदर्शनत्वात्
 प्रायस्तदालोकसुखो बभूव ॥ ७९

अत्यन्तमालोकपथव्यतीते
 लघौ पदार्थं प्रतिविम्बमेव ।
 स्नाध्यन्तदाकारसमर्पकत्वात्
 लोले मनस्युत्खणशोकशङ्कौ ॥ ८०

त्रिलुप्तसर्वेन्द्रियवृत्तिरासीन्
 मुहूर्त्तमन्त्रातगुरुव्यलीकः ।
 मित्याप्रियाऽऽश्वासवचोभिरुच्चैः
 पुनः प्रबोधं नृपतिः प्रपेदे ॥ ८१

प्रिये प्रपश्येस्तनयं ह्यन्त—
 दानीतमानीतमितीरयित्वा ।
 चिरादथोत्पाय विलम्ब्य भूयो—
 मा तावदित्याशु पुरः ससार ॥ ८२

तुङ्गमद्रिमालिङ्ग्य समुल्लसन्ती
 विलोलचेतास्तडितं विलोक्य ।
 प्रियारुचिप्रायतया स किञ्चित्
 प्रकाशमानाननकान्तिरासीत् ॥ ८३
 चण्डि, प्रसीदाऽसि चिरेण दृष्टा
 स्त्रिग्धाऽसि हैमी निकषेव रेखा ।
 इतेषु यावत् प्रणतोऽनुनेतुं
 नावद्विलीना जलदेषु विद्युत् ॥ ८४
 चिरेण मूर्ध्ना नमथोन्नम्य
 प्रियामपश्यन् द्विगुणावसन्नः ।
 अस्तोत्तरां तत्र विलुप्तकल्पां
 दृशं दधे निखलपद्मपंक्तिम् ॥ ८५
 बाष्पातिरेकादवरुहकण्ठ—
 श्विराद्भवस्याप्य गिरं कथञ्चित् ।
 हृदि स्थितामस्त्रिवर्णमंघं
 प्रियां समाभाष्य नृपो वभाषे ॥ ८६
 एतावतीमस्त्रि दशां लदर्थे
 गतो न किञ्चिद्दयसे तथापि ।
 पद्मस्य युक्ता मृदुतैव कस्मा—
 द्रसोद्भवस्याशनिसारता स्यात् ॥ ८७
 तुषाररश्मिर्दहनं विषं वा
 कदापि वर्षेदपि नाम कामम् ।
 तथापि रौच्यं न भवेद्भवत्यां
 कोऽयं क्रमो हन्त गताऽसि कान्ते ॥ ८८

अथापरस्थाः ककुभः प्रवृत्त—

माघ्राय तद्वात्रसमानगन्धम् ।

शीघ्रं परावृत्ता ससर्जं दृष्टिं

ततोव्यलीकोत्तरमस्रलुप्तम् ॥ ८९

सत्वाक्स्त्रोपविकलः स महीरुहादीन्

वप्रच्छ वार्त्तमनिर्गं विवशः प्रियायाः ।

इत्थं गतः कथमपि क्षितिपो ददर्श

प्राणेश्वरीमपि क्षयां कुरुजाङ्गलेषु ॥ ९०

स प्लक्षतीर्थमनु हैमवतीत्यभिख्ये

स्त्रान्तीं सरस्यनुगतामपराशरोभिः ।

भूयः प्रसृज्य नयने प्रणिधानपूर्वं

सैत्रेयमितप्रतिचिरेण विनिश्चिकाय ॥ ९१

स्त्रपिततरमिवास्याः कान्तमालोक्य वक्त्रं

शुचमलघयदल्पं तरङ्गते स्त्रोऽप्यनल्पाम् ।

हयमिह परितुन्वन् विप्रयोगोऽपि यूनीः

मुखपरिणतिरुच्चैरेकमिष्टः क्षिणोति ॥ ९२

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पुरुङ्गोविप्रलम्बोनाम

दृतीयः सर्गः ।



चतुर्थः सर्गः ॥

अथोर्वशी प्रेक्ष्य तथा क्षितीश्वरं
कशं रजोधूसरमुत्कमानसम् ।
मुहूर्त्तमानन्दलवं किलान्वभूत्
चिराय रूपं तु निनिन्द चेतसा ॥ १

विनिःश्वसत्येव वयस्यया मिथः
कृतानुयोगा हृदयप्रविष्टया ।
जगाद वाष्पोद्गमगद्गदाक्षरं
न वान्धवानां प्रणयो विलङ्घ्यते ॥ २

महीपतीनां प्रथमोधुरन्धरी-
वसुन्धरामम्बुधिविम्बमेखलाम् ।
प्रजानुरागाद्भुजवीर्यनिर्जितां
प्रशस्ति यः शस्तमनीषयाऽनिशम् ॥ ३

हृविर्भिरुच्चैर्भुधुरैर्हृविर्भुजः
तपोभिरुग्रैः शशिखण्डशिखरः ।
प्रतर्पितो येन विशुद्धबुद्धिना
न कोऽपि दीनो भुवि यस्य दत्तिभिः ॥ ४

बलावलेपादवलीकयत्यपि
ज्वलत्प्रतापे बलसूदने च माम् ।
अनाथवह्दानवनाथलङ्घितां
न सक्षमे यः क्षतरक्षणोचितः ॥ ५

गुणावलीभिर्विनतोऽपि लङ्घयन्
 प्रसिद्धदेवासुरसिद्धकिन्नरान् ।
 स्वशक्तिमात्रार्जितमन्य दुर्लभं
 तदासनं गोत्रभिदोऽप्यधिष्ठितः ॥ ६

शचीस्वहस्तेन सुरद्रुमाहृतै—
 भुङ्क्षुर्मुहुर्वीरितभृङ्गलङ्घनैः ।
 स्रजं प्रसूनैर्घटितां वृषोघितां
 वभार योऽचीभमयेन वक्षसा ॥ ७ युग्मकम्

विलोलमाखण्डस्रभोगनिस्थहं
 नसिद्धगन्धर्वगणानुरञ्जितम् ।
 मनोमदीयं मदनेऽप्यनादरं
 बभूव यस्मिन्नतिभूमिमागतम् ॥ ८

अहं महेन्द्रस्य निदेशवर्तिनी
 दुःखलोकतो मध्यमलोकमागता ।
 इयन्ति वर्षानि निमेषवन्दुदा
 सुखोषिता यस्य गृहे यशस्विनः ॥ ९

मया कथञ्चिच्चिरसञ्चितैः शुभैः
 प्रलभ्य यत्प्रेम वधूसदुर्लभम् ।
 अलं गतैः सङ्गतया वयःफलै—
 लंघर्दुःखलोकोऽपि सुखेन विस्मृतः ॥ १०

विविन्ध्यमानोऽप्यतिचित्तजन्मनो-
 रतोत्सवो यस्य मतीनतभ्रुवाम् ।
 विलोलमाप्याययति क्षणेन नः
 क्षिनोति चेतः प्रकरोति चोत्सुकम् ॥ ११

स खल्वयं श्लाघ्यतमोऽञ्जलोरसो-
 रसः स वीरस्य शरीरवानिव ।
 सुधांशुवंशीकधुरन्धरः क्षितौ
 पुरुरवा नाम नरोत्तमोमतः ॥ १२

अहो युवाः कोऽप्यतिमानुषक्रम—
 क्षिराय धन्याऽसि सखीति तां प्रति ।
 तदा वदन्थोऽप्सरसोऽन्तरात्मना
 तदीयसौभाग्यमिवाभ्यसूयिताः ॥ १३
 ततः पिबन्थोनयनैस्तमङ्गनाः
 रसालसैस्तृप्तिरसं न लेभिरे ।
 ब्रजन्ति शयन्तिं न खलूर्मीमालिनी—
 महोर्मीयश्चन्द्रमसि स्फुरत्यग्ने ॥ १४
 चलाऽपि लक्ष्मीर्यमवाप्य निखला
 विलोक्य तं निखलविग्रहाः स्त्रियः ।
 अमन्दमानन्दजवाप्यबिन्दुभि—
 विभेदमापुः खलु चित्रवस्तुनः ॥ १५
 स चापि तावद्विकसन्मुखकवि—
 र्जवादुपेत्य प्रणतः प्रियां प्रति ।
 प्रसीद चण्डि, प्रभुभिर्विष्वितन्वते
 गुरुर्न दण्डः स्वजनैष्विति ब्रुवन् ॥ १६
 प्रभेव भानोर्गगनं, महीधरं
 समुद्रता विद्रुदिवाभसां निधिम् ।
 शिखा जलाम्ने रिव, मासुपद्मं
 पुनः सगालिङ्कितुमर्हसि प्रिये, ॥ १७

इति ब्रुवन्तं परिरभ्य भामिनी
 प्रहर्षवाप्यक्षणादूषितेक्षणा ।
 उवाच राजन्, सुरराजशासनात्
 गताऽस्मि भूयस्त्रिदिवं सुदुःखिता ॥ १८
 प्रजानिषेकः किल वंशवर्द्धन—
 स्तवोक्तकीर्त्तनृप, विद्यते मयि ।
 प्रसूतया नाम पुनर्निशिथिनी
 समं त्वयैका विह्वरिष्यते मया ॥ १९
 ततस्तमाभाष्य ययुस्त्रिपिष्टपं
 प्रकामगन्त्रः खलु देवयोषितः ।
 सुधाक्तवाग्भिः प्रियया प्रबोधितो—
 नृपोऽपि नातिप्रमनाः पुरीं ययौ ॥ २०
 अथाशुरित्यप्सरसोमह्वीपते—
 रजीजनन् पुत्रमभिचकर्षणम् ।
 तमःप्रभेदे चतुरं निशाकरं
 दिशो यशोभिः सुरभिं सुनेरिव ॥ २१
 धनुर्भृतां दुर्भेदशासनोचितः
 स वानिनीप्रार्थितयौवनोदयः ।
 गुणानवासः प्रभवानुयायिनो—
 न्यदर्शिं पित्रोः सदृशोदृगुत्सवः ॥ २२
 प्रियागतं प्रेम नृपस्तदुद्धवे
 विशेषतः श्लाघ्यगुणे सुते न्यधात् ।
 परं न पित्रोः प्रियतानिदर्शनं
 वराऽप्यसौ मूर्त्तिरिति प्रचक्षते ॥ २३

परेऽपि तस्यान्तनयाः प्रजञ्चिरे
महीपतेर्नाम महायशस्विनः ।
यदन्वयैर्भिन्नकुलैर्महीतल—
मलङ्कृतं व्योमवद्वक्षसश्चयैः ॥ २४

अथास्य देवात् प्रकृतिर्विपथ्यं
जगाम शुद्धाऽपि विशुद्धजन्मनः ।
यथाऽऽत्मनः काऽपि दशा विनिर्मला
मनःप्रसङ्गाच्चितरां व्यतिक्रमम् ॥ २५

सदुर्लभोयस्त्रिदिवेऽपि भूपतेः
प्रजाऽनुरागस्तमसौ यदृच्छया ।
अमार्जयद्गुर्जयदुर्मदोदया—
ल्लनापवादं निजमात्मवानिव ॥ २६

करैरनेकैः परिपीडिताः प्रजा—
ष्टङ्गीतसाराः क्लृप्तां प्रपेदिरे ।
विवस्त्रदजस्त्रैः प्रचुरैङ्गं तोदका-
स्तपे समस्ताइव सिन्धुयोषितः ॥ २७

प्रजाबलीनां नृपतौ विशीषके
नकिञ्चनत्वं समभूत् क्लृप्तावहम् ।
भुजङ्गमानामपराभिषङ्गतः
शिरःस्थैरन्नव्यवरोपणे यथा ॥ २८
वियोज्यं भर्त्सा भुजवीर्यदुर्मदो—
बलात् परेषां बुभुजे स योषितः ।
लतावलीं पादपसङ्गनिचलां
विङ्कण्य वातोन्मथयत्पङ्कजम् ॥ २९

स पश्यती भर्तृकुलस्य निस्त्रयः
 सकञ्जलासुखधितस्तनान्तराः ।
 प्रवेपमाना भयमन्युविह्वलाः
 समालिलिङ्गापनयः कुलाङ्गनाः ॥ ३०
 तदीयवक्त्रं गलिताञ्जनासुभिः
 परिप्लुतं शैशिरशर्बरीप्रवरम् ।
 विधुन्तुदोदृप्तप्रवाम्बरान्तरा—
 चुचुम्ब भूयः किल कञ्जलाविलः ॥ ३१
 मंहाऋषीणामपि सोऽतिलोलुपो—
 जहार तावद्वसु यागसाधनम् ।
 भवेत् कथं नाम विचारगोचरा
 विचारमृदस्य मतिर्गुरुष्वपि ॥ ३२
 प्रवाधमाने नृपती शुभोदयाः
 ययुर्व्विलोपं धनसाधनाः क्रियाः ।
 सएव वर्षाश्रमधर्मरक्षिता
 कएनमेनोनिरतं प्रतीपथेत् ॥ ३३
 विधुन्तुदस्येव विधुस्तथाऽशुमान्
 अविन्धनाग्ने रिव सिन्धुरुद्धतः ।
 दवानलस्येव तरुत्रजोऽवशः
 जनो विषेहेऽनयमस्य भूपतेः ॥ ३४
 ततो वषट्कारविलोपदूषिते
 महीतले वारितमङ्गलोत्सवे ।
 व्यतिक्रमोद्दीपिततीव्रमन्यव—
 स्तदोपसर्गं चिदशाः समास्रजन् ॥ ३५

पुराऽभवद्भूपतिरादरास्त्रदं
ततः प्रकीपस्य पदं दिवोकसाम् ।
प्रयोजनप्रत्ययजो हि क्वचिमो—
लघी गुरूणां प्रणयोन तस्त्वतः ॥ ३६

सनत्कुमारीऽथ नयैकशैवधिः *
पथश्रुतं बोधयितुं बुधात्मजम् ।
अत्रातरत्तत्प्रथमं नभस्सलात्
शरीरवत् पुण्यमिवाश्वरौकसाम् ॥ ३७
जनव्रजेः सूर्य्यइषिक्ततः क्षणं
द्युलोकतोमध्यमलोकमीरितः ।
प्रजाव्यलौकेन दयालुरित्यतो—
भुवस्तलं धर्मइवागतस्ततः ॥ ३८ युग्मकम् ।

अथाङ्गसारैर्नमयन् भुजङ्गमं
गुणातिरेकैर्व्वसुधां समुन्नयन् ।
मनुष्यलोकेऽप्यतिलोकविक्रमः
क्रमेण मृग्यं चरणं मुनिर्व्वधात् ॥ ३९

अथार्घ्रपाणिस्तमनर्घ्रमादरात्
स दुर्मदः प्रत्युद्दिदाय पार्थिवः ।
तथाविधानान्तपसाऽप्यचेतनाः
वशानुगाः कैव कथा शरीरिणाम् ॥ ४०

स्वहस्तदत्ते मणिकाञ्चनासने
निवेशयामास तमागतत्रपः ।
स वक्तुमेनं मुनिरप्रतः स्थितं
स्थितेर्व्विभेत्तारमथोपचक्रमे ॥ ४१

वृषानुरोधात् प्रथमेन वेधसा
 विसर्जितस्त्वां प्रति सम्प्रति स्वयम् ।
 निबोध तावद्वितमप्यतन्त्रियं
 जनः प्रभूणामुपदेष्टुमक्षमः ॥ ४२
 कुले प्रभूतोऽसि मनोर्महात्मकः
 प्रसिद्धशीतांशुसुतात्मजोऽप्यसि ।
 श्रुताधिगन्ताऽसि गुरोरनन्तरं
 यशःप्रकाशोऽस्यतिलोककर्मभिः ॥ ४३
 तथापि कोऽयं मतिविभ्रमः पथि
 न्यधाः पदं यद्विदुषां विगर्हिते ।
 मनुष्यलोकादुपरिक्रमोचितो—
 न खेचरो नीचपथेन गच्छति ॥ ४४
 महाजनानां स्थितये महीपति—
 र्न जातु तेषामपकारकारणात् ।
 शमीतरोः साम्प्रतमग्न्युपप्लवो—
 न सुन्दराञ्चन्दनपादपादपि ॥ ४५
 भवद्विधादुच्छिरसो जनः सदा
 धनं महीध्रादिव नाम काङ्क्षति ।
 भवान् स्वयञ्चेदपहारमिच्छति
 चुरतस्तदा हन्त चिरन्तनो विधिः ॥ ४६
 परीपकारैकफलः पराक्रमः
 परापकाराय तवाधुना भवन् ।
 दुनोति लोकं तडितां विवर्त्तनैः
 सुदुर्जयो वज्रद्वय प्रवर्त्तितः ॥ ४७

तुषाररश्मिः किरणैः प्रतापये—
 दापि खगन्धेः सुरचन्दनद्रुमः ।
 हिमं दद्वेषापि तथापि युज्यते
 न ते विकारः श्रुतपारदृश्वनः ॥ ४८

पुरा शरत्पाव्णशारुचन्द्रवत्
 प्रसृष्टमुक्ताफलवत्तवोज्ज्वलम् ।
 असंशयं यत्सदृशं तथा जनेः
 प्रसन्नमासीदपकल्लाषं मनः ॥ ४९

न तद्वितान्तप्रतिकूलगामिभिः
 कृतं कृतान्तेर्न मनस्तवेदृशम् ।
 म्लूतं तरङ्गैर्लवणोर्मिमालिनो—
 दूनोति गङ्गाश्वइवाद्य मानसम् ॥ ५०

अतः किमन्यन्मतिमङ्गणाश्रणी-
 र्भवेज्जगत्यामयशस्करं वद ।
 पुरा प्रजारञ्जनरुदिरञ्जिते
 यदञ्जसा राजनि तद्व्यतिक्रमः ॥ ५१

विरक्तलोकस्य विलुब्धचेतसः
 सदा समास्कन्दभयाकुलात्मनः ।
 जनैर्बिषस्यासृतशब्दवदृष्टथा
 विडम्बना राजपदं प्रयुज्यते ॥ ५२

सदैव राज्ञः प्रतिषिद्धसुप्तो-
 यशस्य, दस्यूचितमाचरन् सुहृः ।
 जनैर्महाराजइति प्रबोधित—
 खमात्मना ब्रूहि कथञ्च खण्णसे ॥ ५३

यशः स्वमुच्चैश्चरितेन दूषयन्
 सुदुर्लभं नाम यदृच्छया भवान् ।
 अहो धनव्याजकलङ्कपङ्किल—
 स्तथापि तावन्न कथं विबुध्यते ॥ ५४
 बलेन किं यद्भयमावहेत् सतां
 धनेन किं यज्जनयेच्च किल्बिषम् ।
 धिया च किं या सततं कुतर्कयेत्
 किमात्मना योऽह्यशः समाप्नुयात् ॥ ५५
 यशोविपद्द्वारणधर्माकारणात्
 धनार्जनं नाम मनीषिणाम् मतम् ।
 करोति यत्तत्त्रितयव्यतिक्रमं
 न तद्धनं तन्निधनं प्रचक्षते ॥ ५६
 विशुद्धमार्गेण यदेव लभ्यते
 तदेव लोके यशसे सुखाय च ।
 अतोऽन्यथा सज्जननिन्दितन्तु त-
 न्न जातु दस्योरिव तस्य शान्तये ॥ ५७
 अपि प्रकामश्रुतवानसि स्वयं
 त्वमेव बुध्यस्व विचार्य्यं चेतसा ।
 नराङ्गके खल्वपि काचभङ्गुरे
 त्रिलोकाराज्यार्जितसम्पदैर्ऽकिम् ॥ ५८
 करैः किमङ्ग, प्रकृतीः प्रपीडय—
 त्वनेकधा लोभवशंवदो भवान् ।
 सहस्रसंख्यैरपि तैः प्रतापयन्
 न भानुरुच्चैः पदमश्रुते चिरम् ॥ ५९

यदाऽस्तमायास्त्रवशीविभावसु-
 नं रश्मयस्तस्य सहस्रसंख्यकाः ।
 अपि क्षमन्ते क्षणमात्ररक्षणे
 तदेतदालोच्य हृदा सुखी भव ॥ ६०

परं चरेः कौस्तुभरश्मिरञ्जितं
 विशालवक्षःस्थलमपुपेक्ष या ।
 सुखेन लक्ष्मीर्जनमन्यमाश्रयेद्-
 बुधस्य तस्यां कइवातिनिर्भरः ॥ ६१

इयं हि वीरक्षतजाश्रुतीक्षिता
 शिरोभिरेषां बहुशः पुरस्कृता ।
 यदा न धत्ते स्थिरभावमात्मनः
 तदा कणनामपि निहतां नयेत् ॥ ६२

अथ त्रिलोकौज्वलितेन तेजसा
 नयेन चीञ्चैस्तरवस्तुतस्थुषा ।
 स्थिरत्वमस्या नरनाथ, मन्यमे
 सदध्वनः प्रखलसि स्वयं कथम् ॥ ६३

भवद्दिधानार्थ्यनिवासद्रूषणै-
 र्निर्गसौभाग्यमनोरमा रमा ।
 स्वभावलोलेखपवादसुष्ठकै-
 रमार्जनीयं गमिता किलाभवत् ॥ ६४

स्वभावतः स्वादुरसोत्तराऽपि या
 कलिन्दकान्धेन्दुविनिर्भ्रूलोदका ।
 अवाप्य सा संश्रयदोषमुहवणं
 विचक्षणैर्नीलजलेन लक्ष्यते ॥ ६५

त्रिलोकलक्ष्मीमपि भोष्यसे बला-
 दद्यापि लोभस्य न शान्तिमेष्यसि ।
 अयं हि भोगैः परिवर्तते सुहु-
 र्गदः कुपथैरिव सान्निपातकः ॥ ६६
 असाभ्यतं कामविधेयमानसो-
 यदन्यदुच्चैर्मलिनं समाचरः ।
 क्षिणोति तत्ते यशसा समं वपु-
 स्तथापि राजन्, न कथं विबुध्यसे ॥ ६७
 उभौ नराणामृषयस्तरस्त्रिणौ
 वदन्ति तावत् परिपन्थिनौ रिपू ।
 विधेयतामेव ह्यथा तयोर्भवान्
 स्वतन्त्रतामात्मन इत्यवैति किम् ॥ ६८
 न पूर्यते सिन्धुजलैर्निरन्तरं
 प्रपूर्यमाणोऽपि यथा महारणवः ।
 तथैव काम्यैर्विषयैः प्रपूरणे
 सदा क्लृतेऽप्यस्ति तयोर्न पूर्णता ॥ ६९
 पदं विनिर्विश्य यदेकमादरात्
 कृतार्थमात्मानमवैषि मानद ।
 ह्येष तन्नाम मनोरथान्तर-
 न्ततोऽपि भूयस्तुदतीहः मानसम् ॥ ७०
 जनिप्रभृत्वामरणान्तमेव वा
 मनोरथौघैर्व्यथितोभवस्वपि ।
 न जाल्पमीषामवसानमेष्यसि
 प्रमाथिनस्ते हि रिपोरनन्तराः ॥ ७१

मनोऽभिलाषाः हि गृह्याश्रमीचिता-
स्तथाप्यमी खल्वधिव्यपाश्रयाः ।
प्रह्लादरेषामृषिभिर्विगर्ह्यते
कलेवरस्थानिलमुख्यधातुवत् ॥ ७२

अहो शरीरान्तरचारिणं रिपुं
न चेद्दिजेतुं जयशील, शक्यसे ।
कथं परान् जेतुमना न लज्जसे
गदीव साक्षाद्दलिनं सुदुर्बलः ॥ ७३

अतोमितैर्भोगसुखैर्मनीषिण—
श्चिराय राजन्, परिदृप्तमानसाः ।
समीहमानास्त्रिगणे स्त्रनुत्तमं
दृषं च्यवन्ते न महारमवर्त्मनः ॥ ७४

अथोपभोगं कलुषान्तरात्मना
प्रबुध्यसे चेत् पुरुषार्थमुत्तमम् ।
ततो निवृत्तव्यसनीयतारमवान्
सतामवाच्यं विषयं समाश्रयेः ॥ ७५

द्विषां यदुच्चैर्जनयेत् कुतूहलं
सुखप्रसादं सुहृदां विलोपयेत् ।
त्रपां विदध्यान्महतौमथात्मन—
स्वरन्ति धीरा न तदार्यगर्हितम् ॥ ७६

वहन्नहो ग्लानिपरम्परामसौ
मनस्युदारामवधीरितक्लमः ।
तुषानलेर्दग्धवान्तरारमना
सुखी कथं स्यादपचेतनेतरः ॥ ७७

मिथोऽनुतापैः परिदीनमानसो-
 विलज्जितो लोकमुखावलोकन ।
 तथापि मन्दः किल निन्दितं चर—
 न्नहं ह्यथाऽऽरमानमवैति निर्वृतम् ७८

खलन्नजस्रं नयती महीपतिः
 परःसहस्रश्वसायमाश्रितः ।
 न पूर्वलक्ष्मीमपि रक्षितुं क्षमः
 कथं प्रवर्द्धत ततोऽतिलाक्षः ॥ ७९

श्रियं विलुम्पेत् परलोकसम्पदा
 वपुर्यशोभिः क्षिणुयादसंशयम् ।
 जनापवादैर्विपदं समानयेन्
 महीपतीनामनयः सुदारुणः ॥ ८०
 तत्तात, प्रकृतिमितो निजां प्रपन्नः
 खन्तावच्चरितमनुस्मरातिशक्रम् ।
 गाश्चीर्यं परिहरतोऽपि चन्द्रपादे—
 रश्रोधेः सलिलभरो न चातिविलः ॥ ८१

इत्येवं वदति मुनी तथेति राजा
 जग्राह प्रसृतमगां वचस्तदीयम् ।
 अभ्यर्णं खलु विदुषामलोकगम्यं
 निर्व्वेदद्रुतमिव बालिशस्य चेतः ॥ ८२

अङ्गज्योतिर्ज्वलितमसकृद्ब्योम कुर्व्वन्महीजा—
 धाम प्राज्यं सुनिरथ ययौ कामचारः क्षणेन ।
 प्रायः सन्तः परपरिचयं कारणात् संश्रयन्ते
 वृत्ते तस्मिन् कश्चिच्चतुरस्तत्र तिष्ठेद्दृष्टयैव ॥ ८३

मार्गो रजःपरिचितः क्षणमम्बुसिक्तो—
 भ्रूयोऽपि पांशुलक्ष्म प्रविलीनतोयः ।
 दीप्ताग्निस्तप्तरधातुरतिद्वृतोऽपि
 यातः पुनः कठिनतामिव तद्वियोगात् ॥ ८४
 दावाग्निदग्धविटपीव जलाभिषिक्तो—
 भ्रूयः स्वकोटरगतञ्चलनावलीढः ।
 तस्यानुशासनवशात् क्षणमाचसौम्यो—
 राजपुरेव स जगाम निजामवस्थाम् ॥ ८५
 युग्मकम् ।

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये सनत्कुमारानुशासनोनाम
 चतुर्थः सर्गः ॥ ० ॥



पञ्चमः सर्गः ।

तस्य लोकपरिभावपङ्क्तिं
लौक्यमाशु पुनरप्यवर्द्धत ।
कोहि दैवहृतमप्युपक्रमै-
र्विक्रमैश्च परिरक्षितुं क्षमः ॥ १

तं प्रतीपयितुमन्यपार्थिवा-
वर्त्तमानमपि गच्छति पथि ।
न प्रशेकुरतिशक्रविक्रमं
घोरदैवमक्षिरादलङ्घयत् ॥ २

अप्यनिष्टकरमिष्टपादपं
रक्षितोपवनतोऽधिकारवान् ।
उद्दिपाद्य किल तत्पदेऽपरं
रोपयत्ययमसौ विधेः क्रमः ॥ ३

लोकवृत्तमतिवर्त्तिनोऽभव-
द्देहैव मुनिशापभक्षसात् ।
ब्रह्मचर्ययजनावनार्जितं
कर्म तस्य न तु धर्मरक्षितम् ॥ ४

अप्यलोकसुखभोक्त्रिक्रमो-
दीक्षितः क्रतुविधावनन्तरम् ।
दुर्मदात् स खलु किष्किषोत्सुको-
नान्वशीचिमनुजैर्दिवं गतः ॥ ५

तैस्तथापि परतः पुरस्कृते^०
 कीर्त्तितः स धुरि कीर्त्तिंशालिनाम् ।
 तस्य खल्वतिशयोऽप्यतिक्रमः
 स्वल्पएव गुणसंघतोऽभवत् ॥ ६
 स्वर्गतस्य गुणगौरवं यथा
 स्मर्यते न च तथा व्यतिक्रमः ।
 शान्तिम्ममहसः प्रकीर्त्यते
 ध्वान्तभेदपटुता न तीक्ष्णता ॥ ७

आयुरस्य तनयोऽथ मेदिनी—
 मन्वभुङ्क्त भुजवीर्यनिर्जिताम् ।
 तत्र रांञ्जि जनता यथोचितं
 पूर्व्ववत् स्वपदमप्यपद्यत ॥ ८
 सत्ववत्यनयशून्यपार्थिवे
 भास्करे समुदिते यथा पुनः ।
 लोकवादविधिवाददेशिता
 प्रादुरास सकलेव सत्क्रिया ॥ ९
 गाढतमजनतामतिक्रमैः
 स्वर्गतस्य पितुरुत्क्रमस्य सः ।
 अम्बुवाहइव शस्यसम्पदं
 दुर्गतैकविकलामनन्दयत् ॥ १०
 पूर्व्वदोषपरुषां प्रजावलीं
 सोऽनयत् सरसतां मधुर्यथा ।
 शैशिरैः शिशिरविन्दुवर्षणै-
 र्त्नान्गुल्फतत्त्वसरीं भुवम् ॥ ११

तेजसैव रिपुमच्छलं वशी
 ध्वान्तराग्निमिव हृव्यवाहनः ।
 नाजयन्न करवालवह्वरी
 धुमराजिरिव तस्य वीतये ॥ १२

बद्धमूलवलयोऽविकत्यनः
 सारवानतितरां समुन्नतः ।
 सोऽभवत् परबलेऽप्यचञ्चलः
 शैलराजइव वातरंघ्रसि ॥ १३

धर्मतः स परिपाल्य मेदिनीं
 लोकमात्मसुकृतैरुपार्जितम् ।
 भोक्तुमाप विबुधालयं कृती
 लोभयन्नतितरां सुरस्त्रियः ॥ १४

द्यां गते पितरि शत्रुमर्दनो-
 मित्रवर्गपरिभोगवर्द्धनः ।
 सैहिकीयतनयासमुद्भव-
 स्तत्सुतोऽथ नहुषः शशास गाम् ॥ १५

सोऽधिकारमधिगम्य पैतृकम्
 अत्रश्रेत परिरक्षणेर्गुरुम् ।
 पूर्वमेव नरलोकदुर्लभैः
 स्वैर्गुणैरलघुविक्रमैस्तथा ॥ १६

सोऽवजितत्र निखिलान् मञ्चीपतीन्
 घोरबाहुतरसा तरस्त्रिनः ।
 यक्षपितृरगराक्षसादिकान्
 शासनं स्वमखिलानकारयत् ॥ १७

वर्णजतमथ चाश्रमव्रजं
 श्रौतमार्गं नयनादपश्रमः ।
 शङ्करोऽप्यतितरामसङ्करं
 स्वस्वधर्मसुभगं चकार सः ॥ १८
 दस्युसंघमभिभूय भूपति—
 विक्लमैः करसृषीनदापयत् ।
 पृष्ठतश्च पशुवत् स तानमून्
 बाहुवीर्य्यविजितानवाहयत् ॥ १९
 वर्षणैस्तमखिलेश्वरं वृषा
 प्रार्थनीयकिरणैर्गभस्तिमान् ।
 चन्द्रमाश्च कमनीयरश्मिभिः
 स्नाच्यवीर्य्यशसं सिषेविरे ॥ २०
 धार्मिकं न धनिनञ्च दुर्मदाः
 कामिनीं न कुलजां बलाहिताः ।
 दुर्बलं न बलिनी बलाधिरे
 तत्पदे न बलिनं विकल्पनाः ॥ २१
 राञ्चि रक्षति न कोऽपि धार्मिके
 निर्धनो जनपदेष्वदृश्यत ।
 भूपतेरनयदोषसम्भवं
 सत्यमाहुरशिवं प्रजास्वपि ॥ २२
 आत्मजां पिष्टगणस्य सत्ववा—
 नर्थतोऽपि विरजां रजोऽतिगः ।
 स त्रिलोकमहिलाकुलत्रयां
 स्त्रीचकार सङ्घधर्मचारिणीम् ॥ २३

दीक्षितः स हविषा हविर्भुजं
 देवहृन्दमथ सन्तताध्वरैः ।
 दक्षिणाभिरपि ऋत्विजोऽपरा-
 नर्थिनश्च ददनैरतर्पयत् ॥ २४
 तस्य नाम महिषी महाशयान्
 शुद्धवृत्ततनयानजीजनत् ।
 श्रौतमार्गपरिशौलिता मतिः
 प्रार्थितानिव शुभानुपक्रमान् ॥ २५
 ज्ञायति व्यसननिर्जिते हरौ
 देवसिद्धऋषिभिः किलार्थितः ।
 मेदिनीमिव दिवं स लीलया
 संभुभोज भुजवीर्यदुर्जयः ॥ २६
 स्यन्दनेन हरिवर्णवाविना
 वाजिना च जलराशिजम्भना ।
 दन्तिना च स नितान्तपाण्डुना
 सञ्चचाल मरुतामथाध्वनि ॥ २७
 वासवस्य शयने समुज्ज्वले
 वैजयन्तनिलयान्तरे नृपः ।
 संविवेश सुरराजचामरै-
 र्वीक्ष्यमानकरणः सशिक्षितम् ॥ २८
 क्लृप्तकल्पतरुपङ्कवास्तरे
 स्पर्णदौपुलिनसीम्नि सङ्गतः ।
 अङ्गहारसुभगं सुराङ्गना-
 लास्वमाशु सुसुदे विलोक्य सः ॥ २९

पारिजाततन्ववारितातपै
 नन्दने तमरविन्दलोचनाः ।
 लोभयन्ति ललनाः स्म नर्त्तने—
 दैशिकैस्त्रिदशपं धृतस्रजः ॥ ३०
 अञ्जलिव्यथितहस्तपल्लवा—
 देवतास्तमुपतस्थिरे विभुम् ।
 वन्द्यमानमहिमानमादरा—
 त्तुष्टुबुध सुरवन्दिनः सदा ॥ ३१
 वारिवाहगजराजवाहनं
 वर्त्तमानमथ देवर्त्मनि ।
 तं किलाप्सरसएतथ सादरं
 वन्दनीयचरितं वषन्दिरे ॥ ३२
 आविवेश तमथो विभूतिजो—
 दुर्मदो यमवतामपस्त्रिमम् ।
 दुर्लभः खलु तथाविधोजनो—
 योमनागपि धनेर्न ह्यर्थ्यते ॥ ३३
 श्रौमदो हि विषमो मदान्तरात्
 येन नाम सहसा गुणावली ।
 उज्ज्वलाऽपि पुरुषस्य लीयते
 दीपरात्रिरिव वातरंहसा ॥ ३४
 अल्पका यदमितं विकुर्वते
 वस्तुभिः कश्चिदत्र विस्मयः ।
 चालयन्ति विषयाः प्रलोभनाः
 सल्लवन्तमपि सल्लवत्पथात् ॥ ३५

एकवेणिमथ जातु सोऽभिकः
 धूसरालकमिलन्मुखच्छविम् ।
 अशुजालविकलां व्यलोकयत्
 श्वासशुष्यदधरां पुलोमजाम् ॥ ३६
 वासवस्य शशलक्ष्मणोयथा
 क्षीणकान्तिमलिनामुपप्लवात् ।
 कौमुदीमिव तथापि पश्यतां
 कुर्वतीं सरसविस्मयं मनः ॥ ३७ युग्मकम् ।
 प्रेक्ष्य मन्मथशराहतोऽभवत्
 तां प्रभाविजितमन्मथप्रियाम् ।
 सुन्दरीं हि ललनाऽवलोकिता
 लोलयत्यतितरां नृणां मनः ॥ ३८
 तामदृष्टदयितप्रभाकराम्
 स्नानवक्त्रकमलां मिथः सतीम् ।
 सम्पिपासुरधरामृतं मदा—
 दन्नवीक्ष्यपमधुव्रतो वचः ॥ ३९
 वक्ष्यमशुधरसुन्दरन्धनु—
 वैजयन्तममरावतीन्तथा ।
 एवमादिविषयं विपश्चितः
 स्थानिधर्ममृषयः प्रचक्षते ॥ ४०
 श्रेन्द्रमिन्दुवदने, पदं मया
 प्रार्थितेन दिविजरूपप्लुतैः ।
 कल्पविघ्निररिनिषहार्थिभिः
 प्राण्यज्ञाङ्गतरसाऽद्य भुज्यते ॥ ४१

तेजसैव निगृह्योततेजसः
 पूर्वदेवनिवहानहं किल ।
 काममभ्यभवमिन्द्रतां मयि
 प्राप्तवत्यपि कथा न संयतः ॥ ४२
 तावदिन्द्रविषयेष्वनिन्दिते,
 त्वं यदि प्रथममेव कौर्त्तसे ।
 वञ्चितोऽस्मि नियतं शुचिस्मिते,
 देवतैरपरभोग्यवस्तुभिः ॥ ४३
 वज्ररीव तरुतः प्रियादृते
 शोभनाऽपि दयिते, न शोभसे ।
 विद्युतः किमिष चारुताऽधिकं
 यद्यसौ जलधरे न राजते ॥ ४४
 हस्त सप्तभुवनैकसुन्दरं
 माण्यमुल्लसितषट्पदावलि ।
 नोपयुक्तमिव तिल्लमुज्ज्वलं
 रूपमेतदपि ते निरर्थकम् ॥ ४५
 तद्भजस्व दयिते, बृहद्भुजं
 मामपीन्द्रमवले, त्वदाश्रवम् ।
 प्रवमाशु खलु पूर्ववासवं
 प्रस्फरिष्यसि रसादसंशयम् ॥ ४६
 मानिनि, त्वमपि मुग्धमानसा
 वञ्चिताऽसि नियतं विरिञ्चिना ।
 यन्मयि प्रश्रययाचनाञ्जली
 संदुनोषि वपुरब्जपिलवम् ॥ ४७

बाढमद्य भवती मया समं
 सङ्गमय्य हृदयं रसालसम् ।
 लस्यति फलमथान्य योषितां
 यत्र याति किल कल्पनापथम् ॥ ४८
 एकएव नृपतिस्त्रिपिष्टये
 देवदृष्टन्दपरिवन्दितोदयः ।
 सोऽहमिन्दुवदने, तवाधुना
 नर्मशिष्यइति शर्म शोधि माम् ॥ ४९
 यस्य लोकपरिभावितेजसः
 स्मेरवक्त्रकथया न केवलम् ।
 सुप्रसन्ननयनान्तधीक्षणेः
 प्रार्थयन्ति दिविजाः कृतार्थताम् ॥ ५०
 उन्नतेन शिरसाऽद्य पादयोः
 सन्निपत्य पुरतः स याचते ।
 प्रार्थते हि दयिताऽनुकूलता
 सा त्वयन्नसुलभोद्यता त्वयि ॥ ५१ युग्मकम् ।
 काममद्य वशगा त्वमर्थये
 त्वान्तथाप्यवनतः कृताञ्जलिः ।
 मानिनी हि वनिता विमानिता
 नैव जातु रतये मनस्विनाम् ॥ ५२
 यः प्रसन्न परुषान्तरः स्त्रियं
 लङ्घयत्यतितरां रिरंसया ।
 एष वेद हृदयं न योषिता—
 मात्मभोगपरिलाससो वृथा ॥ ५३

कीमलं कुलवधूजनस्य त—
 आनसं प्रियजनातिलङ्घनात् ।
 लीयते हृतभुजः समागमा-
 दप्यनल्पसरसं हविर्यथा ॥ ५४

मानसं सरसमप्यनारतं
 योषितामभिहतं प्रियोष्णा ।
 वारि वङ्गिपरिपक्ववन्मुहु—
 स्तापयत्यरुणतमरेणुवत् ॥ ५५

स्नेहपूर्णहृदयं मृगीदृश—
 स्तप्यमानमतिविप्रियाग्निना ।
 तापयेदतितरां न केवलं
 स्वं वपुर्दयितदेहमादहेत् ॥ ५६

एवमुज्झितनयेन मानिनी
 प्रार्थिताऽनुचितमशुबिन्दुभिः ।
 इन्दुकान्तिमुखमाविलेक्षणाऽऽ—
 ग्नावयन्नलिनवन्नशीतलैः ॥ ५७

लोचनं विकचमेचकोत्पलं
 चासलीलहरिणीक्षणन्तथा ।
 तन्न सोढुमशकत् परिप्लवं
 स्त्रोपमानपदश्रीमधिष्ठितम् ॥ ५८

वारितोऽपि बहुशो यदाऽभिकोऽ—
 वारयन्न दुरितोन्मुखं मनः ।
 तं गुरोर्ध्वचनतस्तदा शनै—
 र्मत्तचित्तमबलेत्युवाच सा ॥ ५९

कामसूचमधिगम्य तीर्यत—
 स्वं किलासि रतिधर्मकोविदः ।
 योषितां हृदयविष्व काङ्क्षति
 त्वां न का चतुर, वामलोचना ॥ ६०

यानमाशु ऋषिवाङ्मसुज्ज्वलं
 सोऽधिरुह्य यदि मां प्रपद्यसे ।
 नूनमस्मि वशगा तवैष मे
 प्रश्रयः स भवताऽनुमन्यताम् ॥ ६१

तन्निपीय वचनामृतं मितं
 श्रोत्रपेयमतिमात्रसुन्दरम् ।
 काममुत्कमनसा सृगीदृशां
 कीर्त्तये प्रतिविशुश्रुवानसौ ॥ ६२
 अस्तहेतुमपि सोऽन्वमंस्त तत्
 सङ्गमाय हृदयङ्गमं लघुः ।
 कामिनामपरकामिनीजने
 सा सृष्ट्वा न परिमृश्यते यया ॥ ६३

सन्निपात्य स ऋषीनपक्रमः
 सन्निपातविक्रतिर्यथाऽहितान् ।
 आदिदेश निजयानवाहने
 सुग्धबुद्धिरिव कालचोदितः ॥ ६४
 सत्वरं जिगमिषुः पुलोमजां
 कालसर्पमिव कुम्भसम्भवम् ।
 यानशीघ्रगतिमीप्सुरुद्धतः
 पूर्वदेववदसौ पदाऽसृशत् ॥ ६५

सख्य घोरमपचारमीदृशं
 नो ममर्षं सुतराममर्षणः ।
 अय्यशीतकरपादलङ्घिता
 तत्शिक्षा अकति का कथा नृणाम् ॥ ६६

क्रूरबुद्धिरसि मूढ, दुर्मते,
 मम चिरेण भव तद्विलेशयः ।
 इत्यमर्षविवशे मङ्गाच्छि—
 स्तं शशाप मदमत्तमानसम् ॥ ६७

सोऽपंतश्च सहसा दिवस्तला—
 त्तत्क्षणोपनतभोगिविश्रुः ।
 कीर्त्तिलोपिमहदत्ययीमहान्
 सद्यएव परिपच्यते सताम् ॥ ६८
 पुण्यलक्ष्यमपि रक्षणायत-
 न्नालभास फलदो व्यतिक्रमः ।
 वाधके हि बलवतुप्रस्थिते
 साधकस्य शतमप्यनर्षकम् ॥ ६९
 आस्थिते खलु मणौ विरोधिनि
 प्रस्फुरन्नपिच हृदयवाहनः ।
 लग्नकक्षमपि दग्धुमक्षमः
 प्रावृणोति हि घनो दिवाकरम् ॥ ७०
 अभजत सुतमस्य राज्यलक्ष्मीः
 क्षितिपतिमीलिसमृद्धपादपद्मम् ।
 गुणगणविवशेव तस्य यूनो—
 नहि पुरुषे निवसत्सौ प्रमत्ते ॥ ७१

श्रुतसमधिगमादुदारचेता—
 स्त्रिदिवगतेऽपि पदे निवृत्तलौक्यः ।
 यतिरिति तनयः क्लिष्टाग्रजातो—
 विमलमतिर्यतिधर्ममाश्रितोऽभूत् ॥ ७२
 तदखिलभुवनान्तरालकीर्तिः
 कविरिव नीतिविदासुदारचेताः ।
 विनयपरवशो ययातिरासी—
 तदनुजनियुक्तोऽग्रजोऽपि राजा ॥ ७३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये नहुषवर्षनोनाम
 पञ्चमः सर्गः ॥ ० ॥

षष्ठः सर्गः ।

स प्राप्य राज्यमधिराजपदाभिधेयः
प्रह्लादयन् सकललोकमनः शशीव ।
शास्त्रि क्ष्म शासनवशी रजसा विमुक्तो—
मुक्ताफलामलयशःस्त्रजमाहरिष्यन् ॥ १

प्रक्षालनाय नयनाविलकञ्जलाना-
मस्राश्रसां पृथुकणैः प्रुतये स्नानानाम् ।
तद्वाहुवीर्यमनयं ध्रुवमुच्चरिष्य-
दाचार्य्यकं समकरोद्रिपुसुन्दरीणाम् ॥ २

यज्वा स एव यजमानगुणत्रजोऽभू—
द्राजा प्रजानिकररञ्जनतः स एव ।
मित्रं सएव विपदन्तविधानदक्षः
साक्षादमित्त्र इह निन्दितवृत्तभाजाम् ॥ ३

आखण्डलः स्वभुजदण्डविनिर्जितारिं
क्ष्मापालमौलिमणिरञ्जितपादपीठम् ।
तं प्रत्युदारयशसं स्वयमात्मवन्तम्
अतपन्तलोलङ्कदयः सदयीवभ्रुव ॥ ४

तद्विष्यकाश्चनसुदक्षितकिङ्किणीक-
सुत्तुङ्गसुत्तमतुरङ्गमसुत्पताकम् ।
तस्मै स भास्वरमनोऽतिगवेगवन्तं
कान्तं रथं नृपतये मघवा दिदेश ॥ ५

तेन स्फुरद्दुच्चिरसौ स्फुरता रथेन
 स्वेनेव भानुरनिशं विचरन्कह्वीक्षाः ।
 दुर्द्धर्षास समरेषु नृपः परेषां
 कोलङ्घयेदनलगोक्त्वलखोद्दपिण्डम् ॥ ६
 अल्पेतरद्वातिरनल्पबलः स राजा
 स्वल्पेन तेन दिवसेन भुवं व्यजेष्ट ।
 ज्योतिर्घनेन सङ्घसा प्रसरेद्दिग्गन्तं
 वङ्घिः क्षणात् सपवनो भुवनं ददृश ॥ ७

राजा जगाम गहनं सुरभावभीरु-
 रल्पानुयायिपरिमेयपुरःसरोऽसौ ।
 आकर्णकृष्टनिशितोरुशिलीमुखैः स्वैः
 प्राणान् करानिव हरन्मृगयूथपानाम् ॥ ८
 एकः स जातु गजराजपदानुगः सन्
 भूयः पिपासुरवशः किरणैः खरांशोः ।
 पद्माकरान्वितमनुन्नतकुञ्जपुञ्जं
 पानीयमीप्सुरगमत् कमपि प्रदेशम् ॥ ९
 व्यक्तातिसुक्तपरिसङ्गतचूतसंघं
 भृङ्गव्रजोत्पतनसुन्दरसिन्धुवारम् ।
 रत्नै रशोकनिकरैर्मकरध्वजस्य
 राशौकतैरुधिरदिग्धशरैरिवाप्तम् ॥ १०
 उच्चैवचैर्विकसितैः प्रसवैस्तरुणा-
 मल्पेतराल्पतरकान्तिमयैः समन्तात् ।
 व्योम ग्रहर्षनिकरैरिव रोचमानैः
 सान्द्रान्तरालसरमणीयसुदारगन्धम् ॥ ११

पुष्पेषु कार्मुकचयेष्वथ पुष्पकेतोः
 सम्पर्कमग्रमभिलभ्य शिलीमुखञ्चा ।
 चक्रे ध्वनिं यमसुना मनुजान्तरेषु
 लब्धावकाशकुसुमेषुनिदेशहृन्दम् ॥ १२
 घूतांकुरप्रणयिभिर्मधुमन्तचित्तैः
 पुंस्कोकिलैरविरलं मधुरञ्च किञ्चित् ।
 कूजङ्गिराशु परिमुग्धविलासिलोकं
 भावाद्द्रवागधिकरोत्थपरस्य चित्तम् ॥ १३
 छायातरुव्रजनिवारितवासरीष्ण्यं
 मन्दे न चन्दनवनोद्भवमास्तेन ।
 आभोदितं सुरभिभसनिदेशहेतुः
 शङ्के परामपरिरञ्जितशास्त्रिपुञ्जम् ॥ १४ कुलकम् ।

तत्र क्षणं क्षितिपतिः सरलद्रुमाणां
 निर्यासलेशवह्वगन्धवहप्रतीतः ।
 कादम्बकेलिलुखिताम्बु सरः प्रपश्य-
 न्नभोजरेणुपरिपिञ्जरवारि तस्त्री ॥ १५
 विदुःसतोपमलसधुगति रत्नभाभि-
 राकल्पचित्रमिव हृत्तद्वचापस्यण्डम् ।
 आलोकयद्दलमिसूदनतुल्यकान्तः
 कन्याकुलं तुङ्घिनकान्तिकुलप्रदीपः ॥ १६
 स्थूलैन्द्रनीलनवशाद्वलराजिरभ्ये
 गुल्मादिसंकुलतरि कलघौतकल्पम् ।
 निघाहृतस्य नभसो निष्टतप्रदेशे
 तारासङ्घस्त्रमिव लब्धतरप्रकाशम् ॥ १७

बल्लिव्रजं किसलयावलिशीभमानं
 पूर्णेन्दुविम्बनिचयं मृदुवीचिभिन्नम् ।
 लोलैक्षणच्छलमधुव्रतपातरम्यं
 ताम्भारविन्दमथवा मकरन्दगन्धि ॥ १८
 एकान्ततः सवयसां समवायतो वा
 पुंसं प्रवेशकलुषेतरदेशतो वा ।
 विश्रम्भभाषितशतं श्रुतिमात्रपेयम्
 शन्योन्यमेत्य विदधन्मधुराक्षराब्धम् ॥ १९ विशेषः

काचिद्विशेषमधुपानवशात् प्रमत्ता
 स्त्रां प्रेयसीमपि रसात् परिपाययन्ती ।
 लीलाद्विरेफपरिलोढसहस्रपत्रं
 संप्लावयन्थतितरां जहसेऽपराभिः ॥ २०
 शन्या कलाचरमुदञ्चितपञ्चमेन
 गीतेन क्रीकिलवधूरवधूतचित्ताः ।
 शश्वत् स्वरानुकरणे विफलोद्यमलात्
 बाला चकार खलु किन्नरचोदकण्ठी ॥ २१
 किं चण्डि, दण्डमतिमात्रमसि प्रदातुं
 स्त्रिण्धे जने व्यवसिताऽस्मि तवेतुपदीर्य्यं ।
 मुग्धा सखीं प्रणयकोपवशाद्विलीनां
 निश्चित्य पुष्यितसतामपराऽऽस्त्रिस्त्रिङ्ग ॥ २२

स्त्रिण्धप्रसन्नविमलाभिरथाबलास्ता-
 स्त्रां दृष्टिभिर्मृगदृशश्चक्रुर्बुधानम् ।
 को नाम हसकरयो हरिषेक्षणाणां
 लीलाविलोकनमतिक्रमितुं समर्थः ॥ २३

दन्तीव कान्तविलसत्कमलावलीनां
भूपः सकाशमुपगम्य विलासिनीनाम् ।
तस्यौ क्षणं स्थितिमतां प्रथमो विलुप्त—
वेद्यान्तरस्तदवलीकननिहलाङ्गः ॥ २४

अन्यासु पुण्यितकृतास्त्रिव कल्पवल्ली
रम्यासु लोकललनास्त्रिव देवकन्ये ।
सोऽपश्यदीप्सिततमि सविशेषकान्ते
हे तत्र चन्द्रशकले इव तारकासु ॥ २५

एकामतीव कमनीयतमां महीपः
पप्रच्छ का लमरविन्दमुष्णि, स्वकान्था ।
रेखा तुषारकिरणस्य यथा धरित्रीं
साक्षात् प्रकाशयसि गाढतमोवलीढाम् ॥ २६

पश्य प्रभाभिरिव धीततरा तवेयं
श्यामा वनावलिरतीवतरां चकास्ति ।
गङ्गातरङ्गकलितेव कलिन्दकन्या
वेदूर्ध्वराङ्गिरिव रत्नमरोचिभिन्ना ॥ २७

देवापगेव सतिकेव महीपधीनां
स्निग्धप्रसादविमलोत्तरचादकान्ति । ।
ज्ञाप्यं समुज्ज्वलवपुर्गुणहृन्दमुच्चैः—
वासा विलोचनदृशा खलु वर्धयन्ती ॥ २८

स्निग्धादणच्छुरितचाद नखप्रभाभि—
रापूर्ध्वमाश्वविवराङ्गुलि पादपद्मम् ।
सितान्तरद्व करभ्रीद, तवाद्दरेण
संवाहवस्त्रमुष्णितं ममितीव केयम् ? ॥ २९ युग्मकम् ।

तन्मे कुतूहलमिदं यदि न क्लमः स्या—
 न्नो वा रङ्गस्यमपनेतुमथार्हसि त्वम् ।
 एषा निसर्गमधुराकृतिरेवद्रताव—
 हामिच्छणे, सुखरतामकरोन्मदीयाम् ॥ ३०

साऽपि प्रगल्भवचना तसुवाच साधो,
 सञ्जीवनीयमतिमुक्तालतेव चूतम् ।
 अध्वान्प्रिता विबुधशत्रुगणैकनेता
 यो नीतिमार्गमतिमृग्यगुणस्तान् ॥ ३१

अहन्दमेव पदमेति सदद्वितीयं
 यो लोकबन्धुरभिवर्षति वारिवृन्दम् ।
 पुण्याति चौषधिचयं करुणार्द्रचेताः
 सन्तः परोपकृतये प्रणयानपेक्षाः ॥ ३२
 यश्चेन्द्रमौलिमणिरश्मिविचुम्बिताङ्गुः
 साक्षात् क्षमासुखगुणावलिवासभूमिः ।
 गङ्गा यथा हिमवतोऽस्त्रि तथाशुभाङ्गी
 काव्यस्य तस्य तनया क्लिल देवयानी ॥ ३२ विशेषकं

लोकोत्तरोऽसि चतुरः खलुलोकवृत्ते
 सम्यग्वितर्ककुशलः कृतधीरमुष्णाम् ।
 प्रायेण तर्कनिपुणैरनुमीयमाने
 दुर्लभ्यकेऽपि विषये सुखभोऽविवादः ॥ ३४

तातस्य शिष्यतनया वृषपर्वपुत्री
 दासी विशेषदयिता च सखी ममैषा ।
 नातेरति मामखिलकृत्यविधौ विधिज्ञा
 कायेव विन्वमवलम्ब्य धियं विशुद्धाम् ॥ ३५

तीरस्थितानि बसनानिर्दुर्निमज्जिताना-
 मस्माकमत्र विपने पवनच्छलेन ।
 संघट्टितानि किल वासवदुर्व्विलासै-
 र्व्वासी मदीयमवशेषमथाचकार्ष ॥ ३६
 शिथ्यात्मजाऽसि जनकस्य कथं मदीयं
 वासः शुभे, परिदधासि न युक्तमेतत् ।
 इत्युक्तवत्यनयरुचतराक्षिपातं
 शर्मिष्ठयाऽस्मि परिनिष्ठु रमेवमुक्ता ॥ ३७

स्तुत्यस्य नाम तनयऽस्मि नराधिपस्य
 लन्तु प्रमूढहृदये, स्तुतिपाठकस्य ।
 मा गर्वमुबह्व मया सह दुर्व्विनीते,
 सच्छन्दता न खलु निध्नजनेऽस्ति काचित् ॥ ३८
 चित्तेप मामियमुपेक्षितशिथ्यवृत्तिः
 कूपे नितान्तविषमे परिवेषमानाम् ।
 उच्छृङ्खला हि बल्लेशभवावलेपाः
 क्षुद्रा गुरुनपि परानुवमानयन्ति ॥ ३९
 तं कूपमेत्य किल कोऽपि जलाभिलाषी
 मत्कातरध्वनिवशात् करुणामगच्छत् ।
 आक्रन्दितं प्रविलसद्व्यसनाकुलानां
 चेतो न चेदधिकरोत्यफलः प्रबोधः ॥ ४०
 विश्वभरामिव हरिः प्रलयोर्मिलीनं
 पातालरन्ध्रत इव प्रगभीरकूपात् ।
 मासुज्जहार कृपया स करावलम्बी
 सद्यः फलत्यविलसः खलु सत्प्रसङ्गः ॥ ४१

उद्धृत्य मामवनिमध्यगतामिवैकां
 रत्नावलीमतिक्रपाद्रमनाः स साधुः ।
 अङ्गाय निर्वृतिमगात् परमां भवन्ति
 सन्तोऽनुगृह्य सुखिनो व्यसनोपतप्तम् ॥ ४२ .
 आकुश्य मामतितरामसुरेन्द्रपुत्री
 भूयोवभूव कलुषव्यथितान्तरारता ।
 क्रीधानलव्यपगमे खलु मानवाना—
 मन्तः स्फुरत्यलघुबाष्प इवानुतापः ॥ ४३
 मन्थोः कथञ्चिदुदयादवमं त्य किञ्चि—
 ल्लोकः सखीन् समवलुप्तविवेकशक्तिः ।
 अङ्गाय तद्द्वयतिकरोपनतानुतापै—
 निर्धूमपावकनिभैः परिदह्यतेऽन्तः ॥ ४४
 तादृग्विनाननसुदग्रमसोदपूर्वम्
 सख्या विसोढममशकं न मिथः सखीनाम् ।
 प्रेम्नः किलातिकुटिलाच्चि विनैव हृतीः
 किं कारणे स्फुरति रोषभरोऽभिमानः ॥ ४५
 भूयस्तथा न तु परस्य यथाऽल्पमात्रं
 स्निग्धस्य रौष्यमविसङ्गमुदाहरन्ति ।
 नातिप्रचण्डकिरणोऽपि तथा निदाघे
 रेणुर्यथा व्यथयते ततएव दग्धः ॥ ४६
 साक्षात् ज्वलन्तमपि हव्यवहं कदाचि—
 ल्लोकः क्षमेत ननु धारयितुं कराभ्याम् ।
 तैलन्तु दाहमधिकं विदधाति तस्य
 ज्वालाभिरभ्युपचितौष्णमथ क्षणेन ॥ ४७

तस्यां विरक्तहृदयामनुनेतुकामा
सान्द्राकुलाऽभवदियं दनुजेन्द्रपुत्री ।
तातो हि नाम सततं व्यसनातिपाताद्—
रक्ष्यत्यचिन्त्यमहिमाऽखिलपूर्वदेवान् ॥ ४८

भ्रुष्टं यथा हिमशतव्यतिषङ्गमात्रात्
पङ्केरुहव्रजमतोव वसन्तकालः ।
तीव्राभिषङ्गविलसत्प्रलयावलुप्तं
लीकं यथा विधिरूपेक्षितवाह्यकृतम् ॥ ४९

दावं विशालदवहव्यवहप्रसङ्गै—
मेंघीयथाऽमृतरसैर्लीपितं समन्तात् ।
घोरज्जलत्त्रिदशशस्त्रविलुप्तसंश्रं
सञ्जीवयतप्रसुरराजकुलं पिता मे ॥ ५० युगमकम् ।

इतुद्वतं स्वमपहाय महानुभावा
मदुदास्यमाशु चकमे किल मे वयस्या ।
लोकोपकारविधये परिकल्पते चेम्
मेघास्त्ववत् पतनमप्यभिनन्दनीयम् ॥ ५१

साक्षादनङ्गद्वय सुन्दरमङ्गमाप्तौ—
देवाङ्गनाऽभिलषणीयविशेषकान्तिः ।
अस्त्रद्विलोचनसमर्जितपुण्यपुञ्जे-
नूनं वनाम्नाङ्गमितीललनामनस्तः ॥ ५२
स्फुर्जं द्विशालभुजगेन्द्रभुजो महौजा-
ब्राह्मीं गिरं वदसि मेघगभीरकण्ठः ।
रूपेण वेशनिकरेण च भासि साधो,
राजैव कस्य तनयोऽसि कुतोऽसि कस्त्वम् ॥ ५३

एकः शरासनकरो ननु कस्य हेतोः
 प्राप्नोऽसि वा मम विलासवनं विलासी ।
 आचक्ष्व पङ्कजदलाक्ष, विलासिनीषु
 प्रीतोऽसि चेदिति मुदैनमथान्वयुङ्क्त ॥ ५४

तामब्रवीन्नरपतिः शृणु चेत्तवास्ति
 कौतूहलं सुकलकण्ठ, ययातिरस्मि ।
 राजा सुधाकिरणवंशकरः पृथिव्यां
 लोकद्वयैकनृपतेर्नृषस्य सूनुः ॥ ५५
 पूर्वाश्रमं समधिगम्य समस्तवेदान्
 प्राप्नोऽहमाप्तवचसः सरहस्यकल्पान्
 गुर्वाक्षया जलधिमेखलया निबद्धा--
 सुर्वीं विशालनयने, ननु पालयामि ॥ ५६

अभ्यागमन्तुरगनागशतैर्वनान्त--
 माखण्डलोपनतजैत्रथाधिरूढः ।
 सौभाग्यतस्तु गजराजपदानुसारी
 प्राप्नो विलासवनमद्य वनाङ्गवत्याः ॥ ५७
 बालप्रवालनलिनेन्दुमनोरमाङ्गी-
 मालाप्य यम्बुदुरखेदयमात्मना त्वाम् ।
 तत् क्षम्यतां सितकरप्रतियोगिवक्त्रे,ऽ-
 नुज्ञायताश्च ननु सम्पत्तिं साधयामि ॥ ५८

सख्याऽनया सममसौ वशगा तवाहं
 दासोसहस्रसहिता च रसार्द्रचेताः ।
 भर्ता सखा च भव मे न खलु प्रपन्नां
 बालामुपेक्षितुमहो बलिनः क्षमन्ते ॥ ५९

इतुप्रत्क्रमं मधुरमचरमालपन्तीं
 प्रत्यब्रवीदवनिपालपतिर्मृगाक्षीम् ।
 क्षत्रान्वयस्तद्विपुत्रि, न तेऽहमर्ह—
 स्त्वय्या इवापकलुषोऽपि जघन्यवर्णः ॥ ६०

तल्लोकनिन्द्यमरविन्दमुखि, प्ररूढं
 भावं क्षयोदरि, निजं स्थगय प्रसीद ।
 श्लाघ्यः सदा दिविषदामपि लोभनीयो-
 लाभो न महिधजनैः सुलभो भवत्याः ॥ ६१

भूयोऽपुत्रवाच नरपालभरालकेशी
 राजन्, क्षथानुतनयेन्दुसुतान्वयस्त्वम् ।
 न क्षत्रियोऽसि परमर्षिकुलप्रसूतो—
 मत्प्राणिपीडनविधौ कथमस्यनर्हः ॥ ६२
 किं वा विचारयसि, मां त्वयि साभिलाषां
 नूनं त्वमप्यभिलषस्यनुरक्तएव ।
 अन्योन्यरक्तमनसोः प्रणयो हि यूनीः
 स्यादश्चितो निकषकाञ्चनरेखयोर्व्या ॥ ६३

राजन्, स्मरस्ववटमध्यगतां दयालु—
 स्तीव्राभिषङ्गविकलां ऋगयाविलासो ।
 रोमाञ्चकञ्चुकतनुः किल वेपमानां
 मामुद्धरिष्यसि मदीयकरावलम्बी ॥ ६४

दैवेन मन्मथमनोरथवर्तिनाऽभू—
 दृप्तः स नौ ननु करग्रहएव पूर्वम् ।
 भूयोऽन्तरं तदिह नास्ति विचारणायाः
 निष्ठां गते न खलु कर्मणि सा विधेया ॥ ६५

कोवाऽपरस्तदुपयुक्तमिमं करं मे
 लोकः स्पृशेदपरलोकगतिक्रमायाः ।
 दिव्यौषधिर्हिमकरोद्धतपक्षपातात्
 धाम्ना ज्वलन्तमपि कौञ्जिति नांशुमन्तम् ॥ ६६

बाले, परेण गुरुणा परवत्यसि त्वं
 मा साहसं कुरु चकीरमनोद्धरास्त्रि, ।
 एवं ब्रुवाणमवनीपतिमब्रवीत् सा
 शङ्का व्यपैतु ननु दास्यति तातएव ॥ ६७

विज्ञापितोदनुजराजगुरुस्तयैवं
 शापात् कचस्य नरनाथकृताभिलाषाम् ।
 तामात्मजां समधिगम्य समाधियोगाद्—
 राजानमेत्य निजगाद कृतप्रसादः ॥ ६८

एनां मनोभवनिदेशवशात् सकामां
 त्वय्यप्रमेयगुणलङ्घितराजसंघे ।
 प्रप्तां मयैव विधिनाऽधिकसङ्गताङ्गीं
 पाणौ गृह्णाण गृह्णधर्मविधित्सया त्वम् ॥ ६९

सेयं तवास्तु महिषी च सखी च राज—
 द्वाखण्डलस्य विधुखण्डलघुः शचीव ।
 भूयोऽनया सुरवधूत्तमकान्तिमतरा
 स्वर्लोकदुर्लभमितः सुखमाप्स्यसि त्वम् ॥ ७०

एषा च वक्त्रविजितेन्दुसहस्रपत्रा
 दासीसहस्रसहिता दनुजेन्द्रपुत्री ।
 कामन्तवैव भविता शयने तथापि
 नैनां ह्वयेरिति सदा भव सावधानः ॥ ७१

गृह्णन् ममैव वचनामृप, मत्प्रसूतां
पत्नीमिती न खलु सङ्करशङ्कितः स्याः ।
पश्याद्य महलमहं तपसः प्रभावा—
दङ्गाय सर्व्वमवनीश, शमं नयिष्ये ॥ ७२

अथ दनुजगुरूणामाश्रवः श्रोनिकेतः
श्रियमिव मनुजेन्द्रश्चन्द्रवह्मलक्ष्मीम् ।
विधिवदवनिपालः पाणिमूलेऽग्रहीत्तां
सुरवनइव जातां वल्लरीं पारिजातः ॥ ७३
उपवनइव रम्ये तां प्रवालाधरोष्ठीं
व्रततिमिव मञ्जीपः सन्निवेश्याबरोधे ।
स्तवकवदभिरामश्रीस्तनां ताम्ब्रह्स्तां
मुदमगमदनल्यां सुङ्गशब्दां क्लशाङ्गीम् ॥ ७४
शर्मिष्ठाभवनिपतिः प्रियानुवर्त्ती
प्रस्थाप्य स्थितिविदुषामथाग्रगामी ।
तत्पादाहतिविकसद्विशोकहृन्दे
वन्दीवत् कुसुमवने परं वभार ॥ ७५

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये देवयानीपरिणयो नाम
षष्ठः सर्गः ॥

सप्तमसर्गः ।

अथादितिः कश्यपतो महर्षे—
रूपेन्द्रसंक्रन्दनवत् सुतौ द्वौ ।
काले ययातेः किल देवयानौ
यदुं तथा तुर्वंसुमप्यसूत ॥ १

आमीदमादाय वनस्थस्त्रीना-
सुपस्थिते चन्दनगन्धवाते ।
पुंस्कोकिले कूजति पञ्चमाद्यं
गुञ्जदृष्टिरेफे च निकुञ्जपुञ्जे ॥ २

बालारुणप्रख्यकरप्रवाला
तुङ्गस्थानाग्रस्तवका' लतेव ।
नवं वयः प्राप्य रराज बाला
स्त्रीधर्मिणी दानवराजकन्या ॥ ३ युग्मकम् ।

कामस्य साक्षादिब षष्ठमस्त्रं
विलोकयन्ती विपिनान्तलक्ष्मीम् ।
इतस्ततस्तत्र चचार बाला
प्रसूनमाला वनदेवतेव ॥ ४

तावत् निषिद्धानुचरो विलासी
वनान्तलक्ष्मीमवलोकयिष्यन् ।
यदृच्छया तत्र जगाम राजा
वपुर्बलाभ्यां त्रिजगज्जयो यः ॥ ५

सख्या वसन्तेन समं वनात्ते
 शरीरिणं काममिव स्फुरन्तम् ।
 तमादराभ्यन्तरलोचनाभ्यां
 पपौ भृगाक्षी नितरामलसा ॥ ६
 लोलान्तराऽभूद्दयसैव पूर्वं
 नियन्तुमात्मानमथो न श्रेके ।
 प्रागेव सिन्धूर्भिरपास्तधेय्या
 चन्द्रोदये किं पुनस्तत्तद्गङ्गा ॥ ७
 आःमानमत्यन्तविलुप्तसंज्ञ-
 मुपस्थितं लोकपतेः पुरस्तात् ।
 तदेकतानलमिव प्रपन्ना
 न धीरनेत्रा सहसा बुबोध ॥ ८
 निष्पन्दभावं गमिता सुहृत्त-
 मस्यन्दितैः संवलितैर्नतैश्च ।
 विलोचनैर्बालभृगाक्षिकल्पै-
 रभाषमाणाऽपि तमावभाषे ॥ ९
 विलोचनं लोचनतो नृपस्य
 भ्रुकुञ्चनेनाधिकलोभनीयम् ।
 चिरादिव ज्ञातसमागमं सा
 ध्यानस्त्रमानस्त्रमुखी जह्वार ॥ १०
 अवाङ्मुखी भूतलमालिखन्ती
 सरोजताम्राङ्घ्रिनखाद्यभागैः ।
 ऋषिसन्निवेशादवसन्नकण्ठी
 कथञ्चिदाख्यन्ननसोऽभिलाषम् ॥ ११

रक्षस्यदोषां विवृतानुरागा-
 मिन्दीवराक्षीमरविन्दनेत्रः ।
 तामेकनारीं प्रति निर्व्यपेक्ष-
 स्तदेकचित्तोऽपि जगाद भूपः ॥ १२
 कुलेन श्रीलेन वपुर्गुणेन
 लावण्यमय्या च विशेषकान्था ।
 अनिन्दिता सुन्दरि, भामिनीना-
 मवाङ्मुखत्वैकगुरुस्त्वमेका ॥ १३
 स्नाध्यं लसत्स्निग्धविलोचनाभ्यां
 सुधाप्रतिवृन्दिकथं मुखन्ते ।
 कथं सृगाङ्गी नु जङ्गोऽनुकुर्या-
 क्षौलाकटाक्षस्य सदा परोक्षः ॥ १४
 गुणैरलं सुन्दरि, रूपमेतद्-
 वशीकरोत्येव जनं क्षणेन ।
 दूरादजिघ्रस्यपि चारुगन्धं
 पर्युत्सुकस्तामरसेन लोकः ॥ १५
 उपस्थितं रत्नमिवाप्रयत्नात्
 को याचमानामविलुप्तबोधः ।
 प्रत्यादिशेत् प्रार्थितदुर्लभां त्वां .
 न चेत् पराधीनश्चिर्मनुष्यः ॥ १६
 त्वमेव जानासि पुरा सुरारेः
 शुचिस्मिते, तेन पुरोहितेन ।
 कृतप्रतिज्ञोऽस्मि कृतान्तनुन्नो-
 नाकारयिष्ये शयने मम त्वाम् ॥ १७

यथस्रुतानां पथि सन्निवेशं
 विशाम्पतीनां करणीयमाहुः ।
 सोऽहं कथं नाम निसर्गघोरे
 पदं करिष्ये स्वयमेव मार्गं ॥ १८
 समस्तभूतेषु नृपः प्रमाणं
 कथं प्रतिज्ञां वितथां स कुर्यात् ।
 विलङ्घयेच्चैत् समयं महीपः
 परस्तदा कः परिपालयेत् ॥ १९
 अध्येकनिघ्नस्य जनस्य तावत्
 स्वच्छन्दता नास्ति यदि स्वकृत्ये ।
 यत्सत्यमुच्चैस्तरपारतन्त्रम्
 कष्टप्रकारो मनुजेश्वरत्वम् ॥ २०
 क्रूरैर्हंतोऽहं पुरतः कृतान्ते—
 नं कामयन्तीमपि कामये त्वाम् ।
 सा बद्धभावा मयि वञ्चिताऽसि
 विरिञ्चिना चञ्चललोचने, त्वम् ॥ २१
 ततो नरेन्द्रं दनुजेन्द्रपुत्री
 विलोलमात्मन्यवलुप्तचित्ता ।
 तप्यन्तमन्तः परितप्यमाना
 चिराय लीलाचतुरा वभाषि ॥ २२
 एकं व्रतं पालयतो विलोपो—
 व्रतान्तरस्यापि भवेत्तवैवम् ।
 धर्मापचारेण तु चर्यते यो—
 धर्मं प्रशंसन्ति न तं महान्तः ॥ २३

कीवा त्वयाऽर्थी न कृतः कृतार्थ—
 स्त्रिलोकराज्येऽपि कृताभिलाषः ।
 तन्मा यशो लङ्घय दुर्लभं त—
 न्मामर्थिनीमर्थवतीं विधेहि ॥ २४
 या कामिनी कामयते च गम्या
 रहस्युपारूढमनोरथार्ता ।
 पुंसः समर्थस्य निराक्रियाऽस्या—
 दर्पात् परत्रेह च गर्हिता स्यात् ॥ २५
 काव्यस्य कन्या दयिता सखी मे
 पतिस्त्वमस्याः पृथुलोचनायाः ।
 पतिश्च सख्याश्च पतिः समौ द्वौ
 समो विवाहोऽपि मतो मुनीनाम् ॥ २६
 भूपाल, भार्यामधनां वदन्ति
 तवास्मि तावन्महिषीभुजिष्या ।
 वश्यां विशेषात् परिभोगयोग्यां
 मामर्थिनीं तामिव तद्गजस्र ॥ २७
 शय्यासु मां नाह्वयसि च्छितीन्द्र,
 त्वामाह्वयाम्येव तु याचमाना ।
 तदेहि मे त्वं विधिवद्विधिञ्च,
 पाणिं तव ग्राह्यमिमं गृह्णाण ॥ २८
 तथेति गान्धर्व्वविधानतस्तां
 जग्राह पाणौ मनुजाग्रगामी ।
 ततस्तु बालाऽधिगताऽम्बुराशि—
 रराज गङ्गेव तरङ्गहस्तम् ॥ २९

पुत्रानमुष्मात् शशिवंशकेतो—
 नरेन्द्रचिह्नानसुरेन्द्रपुत्री ।
 दुह्यानुपूरुन् जगतो विशिषान्
 लेभे गुणान् त्रीनिव मूलहेतोः ॥ ३०

अथैकदाऽश्रीकवने चरन्ती
 राज्ञा समं ज्ञातिसमृद्धिदीना ।
 अल्पोक्तान्देवकुमारकल्यान्
 तान्देव्यामी तनयान्दर्श ॥ ३१
 एते सुताः कस्य सकाकपक्षाः
 महीक्षितां लक्षणलक्षिताङ्गः ।
 तेजोविशेषैकनिधानभूताः
 स्फुरन्ति बालार्कवदुज्ज्वलाभाः ॥ ३२

धन्यस्य कस्याङ्गममी रजोभि—
 रालिङ्गिताङ्गैरुपरञ्जयन्ति ।
 कान्त्वा च रूपेण च वर्धसा च
 त्वामिव मन्ये नृप, संवदन्ति ॥ ३३
 इति प्रगल्भं किल काव्यकन्या
 सुहृद्बुवाणा क्षितिपालवक्त्रम् ।
 न केवलं मन्युमलम्भयत् सा
 स्त्रयश्च दीना समतप्यतान्तः ॥ ३४

ततो हिमक्षिष्टमिवारविन्दं
 ज्ञानप्रभं चारुसुखं वदन्ती ।
 सन्तर्जयन्ती नृपतिं कटाक्षैः
 किञ्चित् कुमोरान् पुनरन्वयुङ्क्त ॥ ३५

ते पृष्टमात्राः शिशवः शशंसुः
 प्रदेशिनीचालनया नृपालम् ।
 दैत्यात्मजाश्च प्रभवौ कथञ्चिन्
 मन्युञ्जलन्थे किल देवयान्यै ॥ ३६

अङ्गं समारोदुमुदूकामान्
 शर्मिष्ठया कातरमीक्षितस्तान् ।
 तस्याः समक्षं क्षितिपालमौलि—
 दीनाननो नाद्रियते स्म बालान् ॥ ३७

व्यतिक्रमं सोढुमपारयन्ती
 मूढेव किञ्चिद्गदितुश्च बाला ।
 बालातपीङ्गिनसरोजवक्त्रा
 सुहृत्तमेषा समदह्यतान्तः ॥ ३८

यथा पुमांसो दयिताऽपचारं
 न सोढुमत्यल्पमपि क्षमन्ते ।
 तथैव पुंसामपि मानिनीना—
 मसह्यएवान्यजनानुरागः ॥ ३९

अवाङ्मुखीं सभ्रमलोलदृष्टि—
 न्नपाविशेषोदयविह्वलाङ्गीम् ।
 प्रवेपमानामथ देवयानी
 वषा ज्वलन्ती किल तामपश्यत् ॥ ४०

तान्तर्जयामास विशाखनेत्रा
 नेत्रेण सा रोषकषार्थिनेन ।
 विदुरद्विलासेन पयोदभासा
 तपात्यये निर्व्वधनामिवोर्व्वीम् ॥ ४१

तां स्नानपुष्पामिव चारुवल्लीं
पयोदराजी करकाभिरुच्चैः ।
जघान भूयो जघनप्रशस्तां
वाग्भिश्च दुःसङ्घतराक्षराभिः ॥ ४२

सन्धेव तां मुद्रितनेत्रपद्मां
विधाय कोपारुणयैव दृष्ट्या ।
चक्रीकृतभ्रूलतया नृपालं
कोपादुपालब्धुमभूत्प्रवृत्ता ॥ ४३
पुनः पुनर्विस्फुरिताधरोष्ठी
चिराद्द्वयस्थाय्य गिरं कथञ्चित् ।
अस्त्रप्रकारैरवरुक्त्वकण्ठी
वर्णान्तराक्रान्तमुखी बभाषे ॥ ४४

सुधांशुवंशस्य तवानुभावी—
महात्मनां बुद्धिपथं व्यतीतः ।
स त्वं महाराज, कथं न कुर्या—
उदारकीर्त्तः सदृशं महिम्नः ॥ ४५

प्रेष्यां वयस्यामथ शिष्यकन्यां
यन्मत्पदव्यां व्यदधास्वमेनाम् ।
एतावता प्रेभ तवानुमेयं
त्रिलोकनारीजनलोभनीयम् ॥ ४६

यदुच्यते स्निग्धजनप्रियेषु
पदेष्वपि प्रेम विमूर्च्छतीति ।
तत् सत्यमस्यां करुणा तवैषा
प्रीतिं मयि प्रौढतरां व्यनक्ति ॥ ४७

यदेतदर्थोपकृतं त्वया मे
 प्रदर्शितं मत्प्रवणं मनश्च ।
 तर्नास्मि सौभाग्यवतीषु धूर्त्या
 गौर्यास्तपोऽप्यल्पमिवाभ्युपैमि ॥ ४८

कृतज्ञतां शंसितुमत्र मूढा
 क्षमा न खल्वस्मि धिभो, क्षमस्व ।
 अस्मैस्तदाह्लादवशप्रवृत्तौ—
 निवेद्यते सा कथमप्यवदैः ॥ ४९

अहो वतेयं व्रततिर्मनोञ्चा
 कल्पद्रुमभ्रान्तिविलुप्ततत्त्वा ।
 आपातरम्यं विपवृत्तमुच्चै-
 रालिङ्ग्य जाता परिविह्वलाङ्गी ॥ ५०
 विरिञ्चिना वञ्चितचित्तवृत्तिः
 सोमान्वयप्रत्ययमोहलुप्ता ।
 अग्निं पतङ्गीव समाश्रिता त्वां
 शोच्यां दशामस्मि वत प्रप्रन्ना ॥ ५१
 ऋद्धीं त्वया क्रूरतरेण नीचै-
 र्मांसुत्तमां निस्त्रप, सङ्गमय्य ।
 अभूत् कृतान्तोऽद्य यथार्थनामा
 सर्वः समर्थः खलु दुर्बलाय ॥ ५२
 नूनं गुरुर्मे न विवेद योगं
 सृगाङ्गनावन्मृगयौ समर्ष्य ।
 राजन्यबन्धो कितवे दयालु—
 यः श्लाघते श्लाघ्यतमां तनूजाम् ॥ ५३

प्रभुस्त्वमेकीऽत्रप, भूतधात्राः
 कथं नु दास्यामनुरक्तआसीः ।
 रूपैर्गुणैर्व्यंशकलादिभिर्व्या
 नात्येति मां प्रत्युत दैत्यकन्या ॥ ५४
 लयाऽवराह्येन परार्ह्यजाता
 विमानितैवास्मि मदाविलेन ।
 महर्षिविश्राणितपारिजात—
 स्त्रगुत्तमाऽऽखण्डलदन्तिनेव ॥ ५५
 अनार्य, सैनार्यविगर्हितेन
 पापेन ते पाप, बलावलेपात् ।
 न तावदेकैव विमानिताऽहं
 तातोऽपि देवासुरमाननीयः ॥ ५६
 ज्वलन्तमुच्चैर्ज्वलनं मदान्यः
 पदाऽसृशो हस्तभुजङ्गमं वा ।
 क्षमिष्यते नैव गुरुर्षिपाक—
 मस्याचिराद् भोक्ष्यसि दुर्नयस्य ॥ ५७
 प्रेमाभ्युत्थैः कैतव, तर्पितोऽपि
 भुजङ्गवन्मो हृदयेऽदशस्त्वम् ।
 किमत्र कुर्मः प्रकृतिर्नराणां
 ज्वालेव वज्रेर्न वियुज्यते यत् ॥ ५८
 यन्मत्प्रसङ्गेऽपि तवाङ्ग, बुद्धि—
 नीचानुगैवास्मि किमत्र चित्रम् ।
 नैसर्गिकी दीपपरम्परा या
 शक्या श्रुतेनापि न सा प्रमाद्युम् ॥ ५९

भुजङ्गमस्येव लसन्मणिश्रीः
 प्रवाहशौभेव विषट्कमस्य ।
 दुष्टात्मनः प्रत्युत कान्तमूर्त्तः
 प्रज्ञादिसम्पन्नयहेतुरेव ॥ ६०
 ब्रजन्यनार्यस्य तथोपयोगं
 प्रज्ञाऽन्ववायन्नुतहृद्ययोगाः ।
 अन्योविभेत्युत्पथगन्तुकामो-
 लोकात्, प्रहृत्तोऽपि सुखेन साध्यः ॥ ६१
 संलम्बितोऽप्युच्चपदं प्रयत्ना—
 श्रीचानुगोऽभूः स्वयमेव भूयः ।
 अप्यन्तरिक्षं रविरश्मिनीतं
 पतत्यधस्तात् पुनरेव तीयम् ॥ ६२
 इयं व्यतिक्रान्तगुरुप्रभावा
 स्थितेर्विभेत्ता त्वमसि प्रमत्तः ।
 प्रेमास्तु वां चारु निरन्तरायं
 सुतुल्ययोः स्नाध्यतस्मेहि योगः ॥ ६३
 प्रियोऽसि मे त्वं नृप, दैत्यकन्या
 प्रिया भुजिषेति न वः करिष्ये ।
 प्रेम्णोनवस्यान्तरमन्तरायः
 पितुर्निकेतन्तदहं गमिष्ये ॥ ६४
 सेयं नदीदा तव धर्मपत्नी
 कलाप्रगल्भा नवयौवनश्रीः ।
 तदेतया कामसुखं निकामं
 निर्विष्यतां वेशजनोचितं यत् ॥ ६५

इयं नवोद्भिन्नवयःसमृद्धा
 प्ररुद्धतारुण्यदशाऽस्मि कामिन्, ।
 किमस्ति तत्, येन तवानुरागं
 लभेय दीर्भाष्यवती गुरेव ॥ ६६
 आपातरस्याणि विलीभनानि
 शाठ्यानि चास्याः शठ, नैव वेद्मि ।
 तन्मां परित्यज्य रतो यदस्यां
 शाठ्यस्य जातं सदृशं तवैतत् ॥ ६७
 याः केवलं प्रेमरसस्य ह्येती—
 र्मनः शरीरेण सहार्पयन्ति ।
 स्थाने नराणामपराऽनुरागात्
 कृतज्ञता तास्त्रबलामु कर्तुम् ॥ ६८
 अहो नितान्तानुगतामदोषा—
 मनन्यनाथामपहाय पत्नीम् ।
 सौन्दर्यमात्रादपराऽनुरक्ता-
 विचारमूढाः सुतरां पुमांसः ॥ ६९
 यस्यां प्रभुत्वं बहु, धर्मपत्नीं
 मर्मस्त्रिमां निर्दयमर्दयिला ।
 निघ्नोभवन् दास इवापरस्या-
 न वेद्मि किं वा सुखमत्र वेत्सि ॥ ७०
 अदक्षिणोऽसि क्षितिनाथ, कामं
 न बुध्यते दग्धमनस्ताथापि ।
 वताबलात्वं बलदर्पिताना—
 मनादरस्यैव पदं नराणाम् ॥ ७१

आलोकमात्रात् प्रमदैकमूलं
 ममासि सन्तापकरस्त्वमेव ।
 प्रदोष्यमानोऽपि दिवाऽधिनाथः
 पङ्कोद्धृताया इव पङ्कजिन्याः ॥ ७२
 दूरोऽपि दुस्पर्शकरोऽपि भानु—
 रानन्दयत्येव सरोजपङ्क्तिम् ।
 सुधाकरस्त्वन्तिकतः स्थितोऽपि
 दुनोति बन्धुः कुमुदावलीनाम् ॥ ७३
 दन्दह्यते निर्दय, मानसं मे
 प्रियस्त्वमन्याप्रणयाविलीयत् ।
 आलिङ्गति व्यामफलं पतङ्गे
 जाज्वल्यते तस्य शिला वराकी ॥ ७४
 विनिष्टुरे लथ्यनुरागलोलं
 मनोमदीयं सहतामिदानीम् ।
 स्थाने फलं, हन्त दुनोति भूय-
 स्तथापि मां लत्प्रणयाभिमानः ॥ ७५
 निबद्धभात्रस्य सदा परस्या—
 माद्रं वचो वक्त्रिवदप्रसङ्गम् ।
 स्त्रीणामघात्मैकरसस्य पत्युः
 श्लाघ्योऽनलश्चन्दनवञ्चितायाः ॥ ७६
 ज्वलद्भुताशोपहितं शरीरं
 प्रेम्णा समालिङ्गति यस्य पत्नी ।
 तस्यान्यनारीजनपारवश्यं
 रसोत्तरस्योचितमेव पत्युः ॥ ७७

वाच्यो विधियेन विधाय दीनां
 त्वदेकनिघ्नामवलां बलान्नाम् ।
 अकारि निष्कारणनिष्ठुरेण
 तवेव नो निर्ह्य, मानसं मे ॥ ७८
 तूष्णीं स्थितं भूपतिमाक्षिपन्ती
 तदन्तिके सा बहुलं करोद् ।
 सशब्दवर्षेव पयोदराजी
 शिलोच्चयाभ्यर्णमभि प्रहृत्ता ॥ ७९

अथातिकीपस्फुरिताधरान्तां
 नितान्तबालारुणलोचनान्ताम् ।
 सातङ्कमागस्करणात् सशङ्को—
 जगद्गुरुर्गर्व्वतीं जगाद् ॥ ८०
 परां न तावत् प्रतिपत्तुमेना—
 मर्हस्यदोषां दितिजेन्द्रपुत्रीम् ।
 सखी तवैषा सुमुखि, प्रसीद
 सतां हि मित्राभ्युदये न मन्युः ॥ ८१
 इमां समुद्दिश्य तवेति पूर्व्वं
 मामादिशङ्कामिनि, भार्गवोऽपि ।
 तदारमना सश्रवकालएव
 प्राक् कामयन्तीं न निषेधुमीशे ॥ ८२
 अहं न चैनां शयने वराकी—
 मेषैव मामाङ्कयति स्म बाला ।
 विचारविज्ञाऽसि विचार्य्यं राक्षि,
 पश्याधुना कोऽच ममापराधः ॥ ८३

सा पार्थिवस्थानुनयं न सेहे
 नितान्तमन्तःपरितप्यमाना ।
 स्निग्धान्तराऽपि ज्वलनप्रभिन्ना
 स्थालीव साक्षाज्जलविन्दुसेकम् ॥ ८४
 प्रवेपमाना स्नपयन्त्यभीक्ष्णं
 स्नानान्तरालं गलदशुपुरैः ।
 आक्षिप्य वाक्यं क्षितिपस्य रोषा—
 दात्मानमेषा बहुशो निनिन्द ॥ ८५
 यावन्नृपालश्चरणवलग्नं
 तस्याः स्वमात्मानमिषेष कर्तुंम् ।
 तावत् प्रतस्थे पितुरन्तिकं सा
 विलोलकेशा खलदंशुकान्ता ॥ ८६
 सा प्राञ्जलिं नागणयन् नृपालं
 स्निग्धाः स्वाभावान्धुराश्च नार्यः ।
 तेजोविशेषावसरे यथाऽऽपः
 कोपे हि भूयः कठिना भवन्ति ॥ ८७
 क्षीरोर्भिर्ममालेव विघट्टितान्त—
 रसह्रवेगेन शिलोच्चयेन ।
 प्रियापचारोन्मथितान्तरा स्त्री
 समुद्भिरत्युल्बणकालकूटम् ॥ ८८
 नितान्तरौक्ष्ये परिदर्शितेऽपि
 त्रिमानितोऽपि क्षितिपालमौलिः ।
 तामन्वगेव प्रययौ हतौजाः
 प्राणाः स्त्रियः खल्वपरे नराणाम् ॥ ८९

कामं मनस्तस्य पराऽनुरक्तं
 तथापि तस्यामनुषक्तमासीत् ।
 दूरोपनीतं पवमानवेगा—
 स्त्रीनांशुकं नोज्भक्ति केतुर्याष्टम् ॥ ९०
 कुमुदतीं रञ्जयतोऽपि कामं
 प्रीतिर्हिमांशोरधिकैव रात्रौ ।
 तस्यां लसन्त्यामपि विप्रयुक्त—
 स्त्रियामया न्नायति तत्क्षणं सः ॥ ९१

अथासुराणां गुरुश्रुतेजाः
 समग्रमाकर्ष्य तदाऽऽत्मजायाः ।
 विमाननां सोढुमिवाक्षमः सन्
 चुकोप भूयः क्षितिपेश्वराय ॥ ९२
 वयोऽवलेपादवलुप्तबुद्धे,
 विलङ्घितो मच्चिनयो नयस्य ।
 तन्मूढ, मत्तौघ्रतपःप्रभावात्
 भव लमदैव जरानिधानम् ॥ ९३

इत्येवमुच्चैरशपन्नपालं
 तत्कर्मभिः क्षोभितचित्तवृत्तिः ।
 गाढाविलं तोयमपि क्रियाभि—
 र्ज्वलेत् कथा कौव शरीरिणां वा ॥ ९४
 उहाम्य धातुद्रवमिन्द्रमग्नि—
 माग्नेयशैलः सहसेव शान्तः ।
 वर्षोपलोच्चैस्तरवातवर्षं
 छत्वेव पश्चाद्दिवसो गताभ्रः ॥ ९५

शङ्खा नृपालं मुनिवंशकेतु—
 स्तेनानुनीतः शशिवंशजेन ।
 अभूत् प्रशान्तः शमसंस्कृतात्मा
 क्षणप्रकीर्णो हि सदा महान्तः ॥ ८६ युग्मकम् ।
 कृताञ्जलिञ्चैनमुवाच राजन्,
 कस्मिंश्चिदात्मप्रभवे त्वमेनाम् ।
 जरां प्रभावान्मम संक्रामय्य
 कामं पुनर्निर्व्विशं चारुभोगान् ॥ ८७

स देवयानीसहितोऽप्रतीतः
 स्वां राजधानीं प्रति सन्निवृत्तः ।
 यदुं समानीय समानविद्य—
 मुवाच वाचस्पतितुल्यवाग्मी ॥ ८८
 अङ्गान्ममाङ्ग, त्वमसि प्रयातः
 शरीरमन्यत्तनयाभिधानम् ।
 अतस्त्वया संस्मरताऽवदानं
 गुरोर्निर्देशः परिपालनीयः ॥ ८९
 अकालएवेयमुपस्थिता मां
 स्थितिञ्च, संस्थानपुरोगरूपा ।
 तवैव मातामहकीपजाता
 जरा महाक्लेशकरी नराणाम् ॥ ९००
 अजस्रदीक्षाव्रतसंयतारमा
 स यौवनस्थाहमदृश एव ।
 सत्यां विभूत्यामनयाऽभिभूतो—
 दीनामवस्थां गमितोऽस्मि दैवैः ॥ ९०१

नवेन तस्माद्दयसा तवाहं
कामान् पुनर्ध्वीर, विनिर्व्विश्रियम् ।
त्वञ्चानया भोगनिवारितात्मा
धरामिमां पालय कालमल्पम् ॥ १०२

भूयो जरां स्त्रां परिगृह्य पश्या—
दजर्यमारण्यगणैः करिष्ये ।

नवं वयः प्राप्य समुद्रनेमिं
क्ष्मां भोष्यसे तात, पुनस्त्वमेव ॥ १०३

त्वं जन्मना वंश्यगुणैश्च सर्वैः
पुत्रेषु मे पुत्र, यतो वरिष्ठः ।
नार्हस्यतो महचनं विभेत्तुं
स्थितो निदेशेषु सदा गुरुणाम् ॥ १०४

पुत्राभिलाषी कुतएव लोक—
स्त्वञ्चेन्न मे पुत्र, वचः करीषि ।
यः श्लाघनीयो विनयः स एव
नोत्शृङ्खलन्तु फलं गुणानाम् ॥ १०५

नैकद्वयदा देवसमानरूपी—
जरां जरादोषविशेषदर्शी ।
यदुर्महीपालपतिस्तदैर्न
शशाप शपाकुलसन्नचेताः ॥ १०६

राज्ञो गुरोरप्यवलेपतो मे
यस्मादवज्ञां कृतवानसि त्वम् ।
तस्मात्प्रसूतिस्तव धापकस्मा
विलुप्तराण्या च भविष्यतीति ॥ १०७ युग्मकम् ।

स तुर्व्वसुं पार्ष्वणचन्द्रकास्तं
 जरामनिच्छन्तमुवाच राजा ।
 पितुर्न मे त्वं वचने स्थितोऽभू—
 स्तन्मन्त्रेच्छता म्नेच्छरुचेस्तवास्तु ॥ १०८

द्रुह्युस्तथैवाविनयात् शकल—
 मनुस्तु लेभे यवनत्वमेव ।
 उप्तं गुरातुर्व्वरभूमिभागे
 सद्यः प्ररोहत्यपघारबीजम् ॥ १०९

विलोलचेताः स कुलप्रदीपं
 निताम्तभोगान्तरलोपशङ्की ।
 पूरुं समाह्वय परोपरोधं
 जयन्तमाश्वण्डलवहभाषे ॥ ११०
 त्वं पुत्र, सर्वावरजोऽपि जात्या
 गुणैर्गरीयानुरुधिक्रमोऽसि ।
 तवैव तावद्दयसा चरेयं
 समाः सहस्रं विषयान्तराणि ॥ १११

तवाङ्गसङ्घादुपजातमेत—
 दङ्गं तवादेशविधिचमञ्चेत् ।
 फलं किमन्यद्द काङ्क्षणीय—
 मवश्यमस्य क्षणभङ्गुरस्य ॥ ११२

पुत्रेषु तावत् प्रभुतामुदारं
 पितुर्महाराज, समामनन्ति ।
 आश्राविधेयेषु पुनर्न भूया
 दनुग्रहाहंषु विनिग्रहोऽयम् ॥ ११३

प्राणानपि प्राणद, ते निदेशात्
 स्वच्छन्दमानन्दमनास्वजयम् ।
 नियन्त्रणायाः करणावलीनां
 परिग्रहे कैव कथा जरायाः ॥ ११४
 महाप्रसादोऽयमितीरयिला
 प्रणम्य पूरुर्बहुमानपूर्वम् ।
 जग्राह राज्ञः शिरसा तदाज्ञां
 निदेशनिष्ठा हि गुरोर्भीक्ष्णान्तः ॥ ११५
 अथ स तनयमुच्चैर्वक्षसाऽऽलिङ्ग्य राजा
 विगलितपरिश्रीतैर्वाप्यपूरैर्निषिच्य ।
 जलधिवलयसीमां श्राधि सर्वां लमुर्वीं
 भव विमलगुणौघस्नाध्यवंशस्य कर्ता ॥ ११६
 दिवसकरकरौघो यावदेव प्रकाश—
 स्तव सुविमलकीर्तिः स्तोष्यते तावदेव ।
 इति नरपतिरुक्त्वा तं जरां संक्रमथ्य
 कवितनयमहिम्ना यौवनेनान्वितोऽभूत् ॥ ११७

युग्मकम् ।

अभिमतगुणग्रामोदग्रप्रदेशगतोऽन्वहं
 विविधविषयान् निर्व्विश्वासी विह्वलमनोरथः ।
 अथ शमपथं प्राप्तः पूरुं विधाय महीपतिं
 नियमितमतिः कृच्छ्रं राजा चकार सुनिव्रतम् ॥ ११८
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पूरुराज्याभिषेको नाम

सप्तमः सर्गः ।

अष्टमः सर्गः ।

रराज भूत्या जरसा विमुक्तः
प्राध्वं पुनर्यौवनमादधानः ।
अौत्तिकोपप्लवसन्निवृत्तौ
शशीव भास्वानिव भूमिपालः ॥ १
ऋत्विग्ब्रजैः संयुयुजे स यज्वा
वृभुत्सुभिस्तलमगाधसत्वः ।
जिज्ञासुभिर्धर्ममधर्मशून्यो—
वीरैश्च सर्व्वैर्जगदेकवीरः ॥ २
निवेशितैः काञ्चनयूपसंघै—
धरातलं मेरुतटप्रदेशम् ।
स्रष्टेव सोऽष्टापदचारुहस्तै—
स्तस्तार ताराभिरिवात्सरिचम् ॥ ३
ग्रामूलफुल्लैरिव कर्णिकारै—
दूरादनालक्षितवर्णभेदैः ।
अल्पतरैस्तैर्बहुलक्षपाया—
मपि क्षितिः क्षीणतमा बभूव ॥ ४
शुद्धः प्रकृत्या स्फटिकोपमेयो—
भूयोऽध्वरैः शुद्धतरो नृपालः ।
शिल्पिप्रयुक्तैः परिकर्मभेदैः
समुच्चलात्मा स इवोपसोऽभूत् ॥ ५

श्लाघ्यः पुरैवामलकीर्त्तिरासी—
 द्विषीषतोवैदिकसंविधानैः ।
 प्रागेव पुण्यः परमारमबोधः
 श्रद्धादिभावैः किमुतोपपन्नः ॥ ६
 मर्ही महीपः सुतरां यशोभि—
 रसंशयं दर्शितलोकदर्षः ।
 प्रकाशयामास यथा शशाङ्कः
 प्रसिद्धसुक्तागुणशुद्धपादैः ॥ ७
 स्त्रां राजधानीमभितः स्थितस्य
 स्थिरस्य शीतान्यरुचेरिव द्याम् ।
 विरूढधाम्नी महता महिम्ना
 दिगन्तरं व्यानशिरे प्रतापाः ॥ ७
 दिवा दवाग्नेरिव तस्य तेजो—
 न तत्त्वतोऽजातरिपोर्मुमूर्च्छ ।
 तिरस्कृता भानुमतः प्रतापै—
 स्तस्योपलाः खल्ववशा ज्वलन्ति ॥ ८
 अपि प्रतिद्विनि मन्दवीर्यः
 पराक्रमं प्रक्रमतेऽधिरोढुम् ।
 निदर्शनं तत्र रजः प्रसर्पत्
 प्रत्युत्तमाङ्गं चरणाभिहन्तुः ॥ १०
 कामन्तमिच्छास्त्रपि गन्तुकामाः
 श्यामारमण्यः प्रियमन्दिराणि ।
 तस्येन्दुगौरामलकीर्त्तिजालात्
 जडुर्न शुक्लाभरणांशुकानि ॥ ११

न केऽपि तावत् क्षितिपास्तदीयं
 शुद्धं यशः प्रार्थयितुं समर्थाः ।
 तमोपहाः कान्ततमाश्च दीपाः
 कुतः पुनश्चन्द्रमसोऽनुकुर्युः ॥ १२
 निवेश्य लक्ष्म क्षितिपस्त्रिलोक्यां
 स्थिरं यशो भङ्गुरमात्मदेहम् ।
 विहाय काले स दिवङ्गतोऽभूत्
 दिवस्मतेरासनमारुरुह्युः ॥ १३

तदङ्गजो गाङ्गजलावदाते—
 र्यशोभिरानन्दितसर्वलोकः ।
 ततः परं पीवरचारुवक्षाः
 बभूव राजा जनमेजयाख्यः ॥ १४
 स माधवीं माधवतुल्यतेजाः
 राजा विनिर्विश्य रजोऽतिगः सन् ।
 संसारबन्धान्नितरां विमुक्तो—
 मुक्तात्मनां प्राप गतिं गतिञ्च ॥ १५
 प्राची जिता येन दिगप्रमेया
 प्राचिन्वता तेन तदारमजेन ।
 जगत्प्रभुत्वं प्रमुणा प्रपेदे
 स्वबाहुवीर्येण समूर्जितेन ॥ १६
 ततस्तदन्ते तनयस्तदीयः
 संयत्सु संयातिरिति प्रसिद्धः ।
 भेत्ता परेषां परिगीतकीर्तिः
 प्रापह्रितीं क्रतुभिः पद्मिचः ॥ १७

स पालयित्वा मकरालयान्तां
 मर्ही महीपालगणैकमौलिः ।
 चकार राजा सुरसुन्दरीणां
 प्रियेषु गोत्रस्त्रलितापराधम् ॥ १८
 ततोऽप्यहंयातिरिति प्रतीतो—
 राजा सुतस्तस्य सतां मतोऽभृत् ।
 भुजावहंपूर्विकया यदौया—
 वायोधनेषु व्रजतो विवादम् ॥ १९

स सार्वभौमं सुतमुन्नतांसं
 क्षारक्षणे क्षान्तमतिं नियुज्य ।
 यथोचितं योगविधेयसेताः
 बुधोपमेयो विबुधलमाप ॥ २०

स दण्डनीतिं नृपमण्डलानां
 प्रभुः प्रभावोचितमध्ययुङ्क्त ।
 विकुर्वते केवलसामवादा—
 ष्छक्तिप्रदीप्ता इति बुध्यमानः ॥ २१
 यदेव रोषारूणलोचनोऽभृद्—
 व्यतिक्रमं सोऽनुमशक्नुवन् सः ।
 तदाऽभवन् सम्भ्रमवेपथूनां
 पाण्डूनि गन्तान्यरिसुन्दरीणाम् ॥ २२

तत्तज्जक्षा संप्रतिपन्नभासः
 कामं महीपालगणास्तथापि ।
 तस्योदये मम्लुरशीतमानो—
 ग्रहा इवोच्चावचभेदभिन्नाः ॥ २३

स धर्मपत्नीमनघः करिष्यन्
 मद्दायशाः कैकयराजकन्याम् ।
 प्रयाचमानः किल तेन राज्ञा
 सावक्षमज्ञेन निराकृतोऽभूत् ॥ २४
 प्रशान्ततोये प्रतिबुद्धमीन—
 संक्षोभजन्धेव नवोविकारः ।
 तस्यापि मीनध्वजरोषजातः
 प्रागिव चित्ते मृपतेर्बभूव ॥ २५
 अतो हृषिवोद्धतबाहुवीर्यो—
 विमाननां तां क्षितिपो न सेहे ।
 द्विपप्रयुक्तामिव गङ्गरस्य
 विहारणां स्वस्य मृगाधिनाथः ॥ २६ युग्मकम् ।
 तस्यावलेपादवलिमबुद्धे—
 र्बभूव कोपात् परिलोक्षिताक्षः ।
 अङ्गारमात्रोऽपि क्षिरण्यरेता—
 ज्वलत्यलं लम्बितकक्षपातः ॥ २७

अथ प्रतस्थे विजयाय राजा
 गजावलीगर्जितमिश्रतूर्यैः ।
 ध्वजोज्ज्वलश्रीध्वजिनौसमेतो—
 रजोऽधिकः कैकयराजधानीम् ॥ २८
 प्रयाणभेरीपटङ्गप्रणादो—
 सुमृच्छ भ्रयोऽथ दिगन्तरेषु ।
 नूनं जनोदीरितमस्य राज्ञो—
 नालोकशब्दं बहु मन्यतेऽस्म ॥ २९

बलैः प्रसर्पद्भिरथानुकूलैः
 शैलोपमानेकपसंघट्टतैः ।
 ध्वान्तैर्धरित्रीमिव वासरान्ती—
 कुरोध राजा रिपुराजधानीम् ॥ ३०

न चाल्पसत्वः समकल्पतासौ
 कामं परान् लङ्घयितुं तथापि ।
 कृष्णे तमः क्षीणइव क्षपेयो-
 भित्त्वेव किञ्चिद्धलमुत्थितोऽभूत् ॥ ३१

म प्रत्यगृह्णाद्दलमप्रमेयं
 मितैर्बलैर्वीरगणैरघृष्यम् ।
 वात्याप्रवृद्धं जलधेस्तुरङ्गं
 स्फुरत्प्रभं गाङ्गइव प्रवाहः ॥ ३२
 ऊर्ध्वीकृता निर्मलखड्गलेखा—
 स्तोत्रैः करैर्भानुमतः प्रदीप्ताः ।
 न केवलं लोचनमेव जघ्नु—
 स्तुरङ्गं सम्भ्रममप्यकार्षुः ॥ ३३
 चर्मणाणि चामीकरनिर्मितानि
 तथैव रौप्याणि करोज्वलत्वात् ।
 दूरादलक्ष्यन्त नरापचारा—
 दुत्पातसूर्या इव दीप्यमानाः ॥ ३४
 इत्यल्पविद्युद्धतकल्पनेत्रा—
 स्तूर्यध्वनिभ्यः श्रवणावरोधाः ।
 योधास्तदानीं स्वपरावबोधं
 कथञ्चिद्भ्यासवशादवापुः ॥ ३५

वीरास्तु तेन ज्वलतेव घोरे
ज्योतिःप्ररोहेण रणे चरन्तः ।
नेव प्रहारं प्रति नोदितत्वात्
कालं परिक्षेप्तुमलं बभूवुः ॥ ३६

तुरङ्गमानां खुरघातरूढै-
रथाङ्गसंज्ञोभभवैश्च पश्चात् ।
रणस्थली घोररजोभिरुच्चै-
र्व्वरुथिनी चापि समाकुलाऽभूत् ॥ ३७

घोरे रजस्युद्धततूर्य्यशब्दे
विमर्द्दनिष्ठानि बलान्यभीक्ष्णम् ।

उच्चारयामासुरनल्पमुच्चैः
परस्परं स्वप्रभुनामघेयम् ॥ ३८

रजःसमाच्छादितदेहभाजो—
विक्षिन्नघण्टाः प्रतिपक्षनागाः ।

जिघांसवोऽभ्यर्णमभिप्रवृत्ताः
प्रतीयिरे चाक्षरदप्रभाभिः ॥ ३९

परेण विद्धोऽपिच कुम्भमध्ये
शरैः स्वघण्टाध्वनिनाऽनुमेयः ।

आधोरणस्याङ्कुशपातशङ्की
गजस्तमेवाभिसुखो जगाम ॥ ४०

सान्द्रेषु रेणुष्वसक्तत् शराणां
परस्परं योधगणेरितानाम् ।

संघर्षजन्मा ज्वलनोबभासे
गाढान्धकारिष्विव विदुरदग्निः ॥ ४१

हताश्वरीरादिवपुःसमुत्थं
 रजोविशालं रुधिरं विभेद ।
 बालप्रबालारुणमर्करोचिः
 साक्षात् क्षपाकृदमिवाश्वकारम् ॥ ४२

विच्छिन्नमृत्तोरजसां स राशिः
 किञ्चिन्मरुद्वेगवशाद्विलोलः ।
 वाष्पीययन्त्रे शकटे प्रयाते
 तस्योद्गतोधूमश्च प्रतीये ॥ ४३
 तथाविधैश्चापि रजोभिरुच्चैः
 रराज भूयो रुधिरप्रदाहः ।
 वालार्कभिक्षः शिशिरैरिवोद्धुं
 पद्माकरो वातचलोऽमराणाम् ॥ ४४

अथ द्विषां लोहितचक्षुरन्तै—
 स्तिरस्कृतानां नरपुङ्गवानाम् ।
 सुदारुणं सङ्गरकर्म भूयः
 प्रलम्बवीर्यावसरं बभूव ॥ ४५
 छिङ्गातपत्रध्वजवर्णवाणै-
 र्विदारितैर्ष्वीरितुरङ्गनामैः ।
 रणाङ्गणं संकुलमप्रसेये—
 रभूत् क्षणेन क्षतजप्रदिग्धैः ॥ ४६
 तथा प्रवृत्तेऽपि रणे सुघोरे
 महाभुजो निष्प्रतिघैकतेजाः ।
 दहन्निवान्भानुबभिः प्रतापै—
 र्बभौ दिवस्त्रानिव सार्वभौमः ॥ ४७

समापतन्तीं रिपुसैन्यराजं
 वरूथिनी तस्य वरं विभेद ।
 तरङ्गमालां खरमारुतोत्यां
 सवाण्यन्त्रेव तरिर्विशाला ॥ ४८
 प्रतीपयामास विपक्षसैन्यं
 जवातिरेकादधिराजशब्दः ।
 स्रोतोवक्षस्रोत इवातिरंघ्रो—
 वेलोङ्गमो वारिनिधेर्विवृष्टः ॥ ४९
 वीरा भटित्यम्बरसां प्रमोदं
 करिष्यमाणा रुधिरोक्षिताङ्गाः ।
 मुक्ताफलरथूलतमैर्बभूवुः
 अमाश्रसां व्यासमुखाः पृषङ्गिः ॥ ५०
 कठोरपातैर्द्विषतां कृपायै—
 दन्ता द्विपानां ज्वलिता महान्तः ।
 बलिप्रदीपा इव वीरकीर्त्तः
 प्रतीपिरे तत्क्षणमावदीप्ताः ॥ ५१
 द्विषद्विमुक्ता निशिताः पृषत्का-
 स्त्रैरन्तरीक्षे त्वणुश्रीविलूनाः ।
 प्रतीतविद्याधरमुक्तपुष्प-
 रेणूपमेयाः परितो निपेतुः ॥ ५२
 धृतत्सरुहस्तवतोऽग्रहस्तो-
 निजस्तमूलोऽपि शिलीमुखेन ।
 प्रफुल्लपङ्केरुहशङ्खिवक्त्रं
 ह्येवादिबोधैरवधौद् द्विषन्तम् ॥ ५३

कश्चिद्रथौ दृप्तरिपुञ्चुरप्रै—
 शिख्रं ध्वजं निकृणकिङ्किनीकम् ।
 न चक्षमे क्षत्रकुलप्रदीप—
 शिच्छेद तस्याशु किरौटकोटिम् ॥ ५४
 कश्चित् प्ररस्यन्दनमप्रमत्तः
 शरैः समाच्छन्नमनन्तरालैः ।
 आसारवर्षैस्तरसा विरूढैः
 शिलोच्चयं वारिदवञ्चकार ॥ ५५
 शरोत्करैरुत्पतितैः परेषा—
 मन्यः समाच्छन्नरथो वभासे ।
 निःशेषलीशं शलभैरिवोच्चैः
 खद्योतजालैरिव पादशैलः ॥ ५६
 तथाविधः कोऽप्यनुमेय आसीत्
 स्फुरत्यताकः समरे परेषाम् ।
 भित्त्वा तमोनैशमणुप्रकाशैः
 करैरुदेथ्यन्निव सप्तसप्तिः ॥ ५७
 कश्चित् शरानग्निमयानजस्त्रं
 समुद्गिरन् गौरवमादधानः ।
 आग्नेयशैलः खलु दुस्पर्धः
 समुद्भमन् वङ्गिमिवावभासे ॥ ५८
 पदातिरपुञ्जतसाहसोऽन्यः
 स्तम्भोरमं विस्तृतकुम्भमध्ये ।
 मुक्तान्नजैरुत्प्रहरन् पतङ्गी
 रराज साक्षादिव पुष्पवर्षैः ॥ ५९

कश्चित् द्विषत्खड्गनिऋत्तमृद्धी
 मर्त्योऽपि सद्योऽमरतां प्रपद्य ।
 सुराङ्गनाऽऽलिङ्गितदिव्यदेहो—
 रिपुं जयोत्फुल्लमुखं जहास ॥ ६०
 समुद्यतासिः समरे प्रहृत्तुं
 द्विपन्तमेकीद्विषता क्षणेन ।
 किन्नोत्तमाङ्गोऽपि च कण्ठनाला—
 दपातयत् पङ्कजचारुवक्त्रम् ॥ ६१
 आविद्धदेहो द्विषतां पृषत्कौ—
 रलक्ष्यतान्यः समरे प्रसर्पन् ।
 उत्पातवातादिव चाख्यमानः
 शिलोच्चयः पुष्पितकर्णिकारः ॥ ६२
 मुक्ताऽवदातोज्ज्वलवर्मधारी
 विलोलचामीकरतारहारः ।
 अन्यः सर्माश्लिष्टशिखः क्लशानो—
 स्तुषारगौरः शिखरीव रेजि ॥ ६३
 अस्त्रैः परे सादितसादिसैन्या—
 स्तुरङ्गमैः सङ्गरलब्धवर्णैः ।
 आनृण्यकामैर्निहताः प्रभूना—
 सुत्प्लुत्य वेगात् पतितैः शिरःसु ॥ ६४
 यथा क्षरद्गैरिकरक्तशैलो—
 यथोन्नतः पुष्पितपारिजातः ।
 बभौ तथाऽन्यः क्षतजीक्षिताङ्गः
 शस्त्रक्षतालङ्करणा हि वीराः ॥ ६५

चन्द्रवंशम् ।

हृषाऽतिदृष्टस्फुरिताधरोष्ठै-
निर्कृतकण्ठैर्मधुगन्धगर्भैः ।
रणस्थली शोणितवोचिलोलै-
र्व्यासाऽभवत् पद्मनिभैः शिरोभिः ॥ ६६
प्रवर्त्तितायाः सरितः प्रकामं
वीरहीपाश्लादिकरक्तमय्याः ।
च्युतं शिरस्तो नरपुङ्गवानां
शिरस्त्रमावर्त्तं ह्वाबभासे ॥ ६७
असृक्प्रवाहैः परिलोलमेकं
शिवाऽपकर्षुं भुञ्जमुद्यताऽपि ।
मुष्टौ निविष्टां करवालवल्लीं
विलोक्य भीता विनिवर्त्तते स्म ॥ ६८
लोलैर्विहङ्गैरभिकुण्ठमाणं
तेभ्यः समाकृष्य कठोरशब्दः ।
खलन् सुहृः शोणितपङ्किललात्
श्लाच्छिन्नमूलं चरणं जहार ॥ ६९
बले परैरुन्मथितेऽतिवेलं
म्लायद्बलः केकयलोकपालः ।
अस्तं गर्भस्थन्निव हेममाली
प्रतापजालैः परिहीयते स्म ॥ ७०
शक्तिप्रदीप्तोऽपि बली स नेता
नैवात्यगाद्गीतबलोत्तरं तम् ।
तथाहि भूयानपि वारिवाहो-
न वातवेगं समतीत्य याति ॥ ७१

अष्टमः सर्गः

लब्धप्रतिष्ठेन ततोद्युलोकैः
प्यसौ प्रतिष्ठानपुराधिपेन ।
सुधीः स्वयं दुर्बलतामुपेतः
सन्धातुमैच्छद्वलवत्तरेण ॥ ७२
महौजसा तेन महाभुजोऽसौ
सन्तानसन्धिं विधिवद्दधत् ।
कालोचितं या विविनक्त्युपायं
विनिर्गन्ता सैव मतिः प्रशस्ता ॥ ७३
सुतां सुनन्दामरविन्दवक्त्रा-
मिन्दीवरश्यामलकान्तयेऽसौ ।
पद्मोपमेयामनवद्यरूपां
सत्कारपूर्वं सुदतीं दिदेश ॥ ७४
घोरन्तयोरशमयत् कमलायताक्षी
लक्ष्मीपतेरिव लसन्नलनैकमूर्तिः ।
एकामिषोत्थममरासुरयोर्विरोधं
सेतुक्रियेव विपरीतजलौघयोः सा ॥ ७५
अथ ललितविलोचनां कृशांगीं
मुदितमना नृपतिश्चिरेण लब्ध्वा ।
निजनगरमितस्तथा विजङ्गे
निधुवनकेलिकलाप्रगल्भयाऽसौ ॥ ७६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये केकयाधिपविजयो नाम

अष्टमः सर्गः ।

नवमः दर्गः ।

महिंतेच्छः पालयित्वा महीमर्णवमेखलाम् ।
वर्णैरारञ्जितां भेजे स नन्दनवनश्रियम् ॥ १
जयत्सेनः सुतस्तस्य भुजे भुजगसन्निभे ।
केयूरवद्भुवो भारं बभार विधिवत्ततः ॥ २
उपयेमे स वैदर्भीमदभ्रगुणगर्विताम् ।
तया च शुशुभे स्तोमो विष्टुत्येव विशम्पतिः ॥ ३
अवाचीन इति ख्यातस्तस्यामस्यारमजोऽभवत् ।
सुताविव प्रतिस्तोतुः पाकशासनसम्पदः ॥ ४
पृथिव्याश्चतुरन्तायाः पालनायामललिषम् ।
तमादिश्य निदेशस्त्रं त्रिदशलमियाय सः ॥ ५
तस्मिन्नपि कथौभूते महाभौमस्तदारमजः ।
बभूव भूमिवलये लोकपालः कुलाग्रणीः ॥ ६
स प्रसेनजितः पुत्रीं सुयज्ञां नाम याञ्चिकः ।
सधर्मचारिणीं चक्रे सप्ततन्तुरिवाहुतिम् ॥ ७
तस्मादयुतनायीति भातुः पूर्वार्चलादिव ।
आसीत् पुरुषमेधानामयुतं यः समानयत् ॥ ८
स्थापयित्वा स्थिरं सोऽथ यशःस्तोममिवारमनः ।
तमुर्व्यामर्णवान्तायां निर्व्विश सुराङ्गनाः ॥ ९
स पृथुस्त्रवसः श्रीमान् सुतायाममितदुःखम् ।
पुत्रमक्रोधनं नाम सृजनं समजीजनत् ॥ १०
विनौतान्तरमादिश्य तमन्ते धरणीश्वरः ।

समाजङ्गे स कालिङ्गीं करन्थां राजभिर्हृताम् ।
 सिंहदद्राकवलितं कुलिङ्गः पिशितं यथा ॥ १२
 तस्यामुत्पादयामास देवातिथिरितिश्रुतम् ।
 देवोपमेयन्तनयमातिथेयं महामतिः ॥ १३
 तस्मिन् सुरपुरस्त्रीणां वल्लभे श्रीः कुलागता ।
 तमाललम्बे तरुणं वानिनीव नितम्बिनौ ॥ १४
 तस्मादरिह इत्यासीदरयो हतविक्रमाः ।
 हरिणेव शृगा येन संयुगे युगबाहुना ॥ १५
 गुरावमरतां प्राप्ते गुणैर्गुरुदरधीः ।
 शुचिष्केशशुचिः श्रीमान् वंशश्रियमवाप सः ॥ १६
 देवभृयं गते तस्मिन्नयवेत्ता तदात्मजः ।
 क्षामरक्षद्विशालाक्षो नाम्ना ऋक्ष इति श्रुतः ॥ १७
 सूनुस्तस्य तदन्तेऽभून्मतिनारो महामतिः ।
 नरपालः कपालीव भूतानुगतिहर्षितः ॥ १८
 स रोधसि सरस्वत्याः सुतरां धीरमानसः ।
 आजहार महाराजः सत्रं द्वादशवार्षिकम् ॥ १९
 समुद्ररशनां रोषादिव सा स्वयमादरात् ।
 करप्रदानादकरोदधिविन्नामधिश्चियः ॥ २०
 तंसुमंशं दिगौशानां सुतमस्मादवाप सा ।
 उद्यानवापिका पद्मं वसन्तसमयादिव ॥ २१
 गुरौ सुरवधूक्रीडारसहर्षितमानसे ।
 श्रिया समालिलिङ्गेऽसावनङ्ग इव मूर्त्तिमान् ॥ २२
 तस्मादौलिन इत्यासीदनल्पमनलोपमः ।
 अलिः पुष्यरसस्येव गुणराशेरधीश्वरः ॥ २३
 स कुलोचितमैश्वर्यं भुक्त्वा दुष्यन्तमारमजम् ।

धीरेण तेन धरणी केवलं न प्रसाधिता ।
 वृष्टिताऽपुटदधेरुर्मिः पूर्णेनेव हिमांशुना ॥ २५
 अर्णवा वरुणस्येव वेदा इव महाधियः ।
 चत्वारोऽपि भुवोभागास्तस्यासन् वशवर्त्तिनः ॥ २६
 स पूतानकरोन्नेतान् क्लेच्छानपि मलिन्नुचान् ।
 मलावलुप्तसौन्दर्यान् धातुर्भेदानिवानलः ॥ २७
 वीरः समुद्रावरणान् क्रमशः स दुराक्रमान् ।
 ह्रीपाननेकानजयत् वशीन्द्रियगणानिव ॥ २८
 अकृष्टपच्यशस्योच्चैराकरैरुपशोभिता ।
 वसुन्धरा यथार्थत्वं रात्रिं तस्मिन्नपद्यत ॥ २९
 अथर्वनिर्व्यपेक्षलादुत्पातैरनुपप्लुताः ।
 प्रजास्तस्मिन् प्रजापाले स्वं स्वं धर्मं सिषेविरि ॥ ३०
 आसीदङ्गरहर्दानं प्रजासु सकलास्त्रपि ।
 मदोदयस्तु दुःसह्यस्तदा द्विरदपंक्तिषु ॥ ३१
 ऋगयामगमत् कर्तुं स कदाचिद्विशाम्पतिः ।
 वनं ऋगगणाकीर्णं पतत्रिकूलकूजितम् ॥ ३२
 स ददर्श ततोदूरादाश्रमं श्रमनिःसहः ।
 कण्वस्योन्नमितैर्व्याप्तं शाखिभिर्विहगान्वितैः ॥ ३३
 प्रफुल्लकुसुमोपितैः पादपैः पल्लवोत्तरैः ।
 प्रांशुभिः सङ्कुलं साक्षात् ध्वजैरिव विड्डीजसः ॥ ३४ युग्मकम्
 अर्चयिष्यन् मुनिं धीमान् तं प्रत्यभिसुखीऽभवत् ।
 अयन्नोपस्थितं श्रेयः कः प्रेक्षावानुपेक्षते ॥ ३५
 सोऽपश्यन्मालिनीं नाम कलहंससमाकुलाम् ।
 निष्प्रगामपुपस्यर्शादनिष्प्रगतिदायिनीम् ॥ ३६
 वल्कलप्लवकालुष्ये क्षोभेऽपि जलवासिनाम् ।
 कुम्भयोनेरनदश्रेऽप्यात्मनिर्मासोत्तराय ॥ ३७

अनेकैः कमलैः कौर्णं विकसद्भिः सितोदकाम् ।
 मुक्ताशुद्धामिव ज्योत्स्नां नक्षत्रखचितान्तराम् ॥ ३८
 तरङ्गमालासंभिन्नपतङ्गप्रतिमोज्ज्वलाम् ।
 शरत्पयोसुषः पंक्तिं सञ्चरञ्चलामिव ॥ ३९ कक्षापकम्
 तामुत्तीर्य महीपालोवलिशोभितसैकताम् ।
 प्रापदाश्रममश्रान्तोवातैः श्रीकरवर्षिभिः ॥ ४०
 धीतवल्कलनिख्यन्दकषायरसविन्दुभिः ।
 भूयिष्ठमनुकुर्व्वर्द्धिर्भक्तिशोभामिवाध्वनः ॥ ४१
 अक्षमालावल्कलादेः शाखान्तेष्ववलम्बनात् ।
 नूनं तरुभिरपुञ्जैः प्रतिपन्नसुनिव्रतम् ॥ ४२
 विनिर्व्विष्टफलैः स्पष्टं सदयं दमगोचरैः ।
 स्तम्बावशिष्टैर्नीवारैरेकतः परिवारितम् ॥ ४३
 सानन्दं मुनिकन्याभिरञ्जुव्यटपिताण्डजम् ।
 वृक्षकाणां जलघटैः सिच्यमानालवालकम् ॥ ४४
 अद्यया मुनिपत्नीभिरुटजाभ्यन्तरेऽनिशम् ।
 इन्धनैः सावधानाभीरक्ष्यमानहुताशनम् ॥ ४५
 खगैस्तदर्थमुत्सृष्टनीवारवलिसञ्चयम् ।
 कूजद्भिश्च पतद्भिश्च निर्व्विशद्भिरलङ्कृतम् ॥ ४६
 क्वचिदातपमानीतं नीवारं चरतोऽगान् ।
 विनिवारयितुं भूयः सम्भ्रान्तमुनिकन्यकम् ॥ ४७ कुलकम्
 प्रसूतामंगने यत्र सृगीं मङ्गलदीपकैः ।
 इंगुदोस्ने हरचितैरभ्यनन्दन् मुनिस्त्रियः ॥ ४८
 न कोऽपि पादपो यत्र लताऽऽलिङ्गववर्जितः ।
 नापुष्यिता लता काचिन्न पुष्पं षट्पदोज्झितम् ॥ ४९
 विपन्नमाढकं यत्र सिंही कलभमादरात् ।
 लिङ्गती पाययामास स्तन्यं स्वशिशुभिः समम् ॥ ५०

ऋष्टप्रसूतिमवशं व्याघ्रीं हरिणशावकम् ।
 सानन्दं योजयामास जनन्या यत्र सादरम् ॥ ५१
 वनान्तरादुपायातं सृगयूथं मुनिव्रजाः ।
 यत्र सम्भावयन्तिस्व वलिभिः सलिलैरपि ॥ ५२
 तरवोऽपि फलैः पुष्पैर्विहङ्गकलकूजितैः ।
 छाद्यया च पुरा यत्र पूजयन्त्याश्रमागतम् ॥ ५३
 पुष्परिणूत्किरैर्यत्र पवनैर्मदनातुरैः ।
 कान्ताइव विटेः शश्वहलादालिङ्गिता लताः ॥ ५४
 अपूर्वशिरसः सर्व्वं शाखिनस्तत्र जातुचित् ।
 नौहृत्वं तेष्वभूदासन् विनम्रा विनयादिव ॥ ५५
 मिथ्याऽनभिज्ञाः सर्व्वेऽपि प्रकृत्या विनयान्विताः ।
 तत्र सत्यमभूद्गुप्तं विभ्यन्नागरिकादिव ॥ ५६
 तदाश्रमपदं प्राप्य नमन्देलिननन्दनः ।
 सतां वेत्तीव हृदयं भविष्यदपि मङ्गलम् ॥ ५७
 स शून्यमाश्रमपदं कण्ठे नाप्रतिभौजसा ।
 विलोक्य लोकपालश्रीस्तत्र क्षणमपैक्षत ॥ ५८
 लतागृहान्तरात् काचित् कमलायतलोचना ।
 निश्चक्राम ततो बाला चपलेव बलाहकात् ॥ ५९
 तथा सत्कृतमात्मानं बहु मेने विशाम्पतिः ।
 वपुर्व्विशेषोपनता मनःप्रज्ञादनो क्रिया ॥ ६०
 का त्वं कस्यासि सुश्रोणि, समयातुचितक्रमम् ।
 बिभर्षि तापसीवेशं बाला ग्रहमिवेन्दवी ॥ ६१
 इति बाला सनिर्व्वन्धं नृपेण कथितान्वया ।
 पृष्टा जगाद सुदती किञ्चिदुच्छसितान्तरा ॥ ६२
 अप्सरःसम्भवां साधो, मां निबोध शकुन्तलाम् ।
 विश्वामित्रस्य राजर्षेरौरसीसुकतेजसः ॥ ६३

पालनादन्नदानाच्च कण्वोऽपि मुनिसत्तमः ।
 मत्पितेत्येतदस्माभिस्तस्मादेव पुरा श्रुतम् ॥ ६४
 अथ तां कामयामास कामयन्तीं महीपतिः ।
 गान्धर्व्येण विवाहेन गन्धर्व्यानवमदुरतिः ॥ ६५
 सा तेन सुतरां रेजे सङ्गता ललिताङ्गना ।
 विनयेनेव विपुला लक्ष्मीरक्षतविक्रमा ॥ ६६
 तथा सङ्गम्य रक्षसि प्रियया नरपुङ्गवः ।
 निरगादाश्रमाद्भूयः समाश्रवास्य सुमध्यमाम् ॥ ६७
 इदं कुलपतिर्वृत्तं किन्नाम प्रतिपत्स्यते ।
 इत्युत्कश्चियन्त्यन्नेव राजधानीं जगाम सः ॥ ६८
 अन्वमोदत तत् कण्वोऽप्यवदानं विदांवरः ।
 सुतायाः पतिसौभाग्यं लोकैः खल्वभिलष्यते ॥ ६९
 धार्मिकत्वं पौरवाणां राज्यादप्रचुरतिन्तथा ।
 पतिव्रता ततोवद्रे शान्ताः शान्तरमानं शकुन्तला ॥ ७०
 श्रोत्रियः प्रतिशुश्राव सर्व्वं पूर्व्वक्रमोचितम् ।
 ह्लादयन्ति हि बन्धूनां प्रार्थनाः प्रोद्धतान्तरान् ॥ ७१
 अथ काले विशालाक्षी कुमारममितीजसम् ।
 सुभगं लाञ्छनैः सर्व्वैरसूत पितुराश्रमे ॥ ७२
 जातकर्मादिकस्तस्य संस्कारविधिरक्षतः ।
 विधिना विदधे तावत् काश्यपेन यथाक्रमम् ॥ ७३
 तं सर्व्वदमनं नास्त्रा निम्ननाभं मुनिर्व्यधात् ।
 स हि षड्वर्षदेशीयः सर्व्वानदमयद्बलो ॥ ७४
 कुमारमनुचक्रोऽसौ कुमारो बलविक्रमैः ।
 गुणैः सङ्गदयज्ञाच्चैस्तमप्यमितमत्स्यगात् ॥ ७५
 चिरवासः पुरन्धीणां बान्धवेष्वयशस्करः ।
 एकैव चतुरन्तायाः स्वामिनौ च शकुन्तला ॥ ७६

इति तां प्रेषयामास सपुत्रां भर्तुरन्तिके ।
साक्षादिव तपःसिद्धिं लक्ष्मीमिव फलीज्वलाम् । ७७ युग्मकम् ।
मुनिशिष्याः पुरस्कृत्य तां सपुत्रां प्रतस्थिरे ।
सत्कारविधिनोपेतामर्चां मूर्तिमतीमिव ॥ ७८
तामधोवदनां साध्वीं मुनिशिष्यनिवेदिताम् ।
अपवादभियोवाच जानन्नपि जनाधिपः ॥ ७९
नाहं स्मरामि सुश्रीणि, न चाप्याश्रभवासिनाम् ।
अनयप्रणयः शङ्करः किमिदं समुपस्थितम् ॥ ८०
अनार्थमिव विज्ञाय मनो मेनकया पुरा ।
लभभूर्द्धिमवत्पृष्ठे निर्मात्यस्त्रगिवोज्झिता ॥ ८१
त्रपैका भूषणं स्त्रीणामिति मिथ्या जनश्रुतिः ।
यद्वाच्यमिदं घोरं कथयन्ती न लज्जसे ॥ ८२
लोभनीयाऽप्यसंस्पृश्या परनारीति मद्विधैः ।
त्वं प्रभास्फुरितं रत्नं विभ्रतीव भुजङ्गमी ॥ ८३
अयञ्चातिबलीवालः सौम्योऽप्यशुभसंश्रनः ।
श्रौत्पातिकद्वोत्पन्नः पुष्पितः शालवृक्षकः ॥ ८४
इममामिषवहालं पुरस्कृत्य कलाचरम् ।
आलपन्ती मृगस्थान्तर्मम व्याधीव लक्ष्यसे ॥ ८५
मालेव विषवल्लीनां कुसुमैरुपकल्पिता ।
आपातकमनीयाऽपि लसुपेक्ष्या विचक्षणैः ॥ ८६
गच्छ वा तिष्ठ वा चेतो दुष्यन्तस्व न क्लथ्यते ।
पथीमहत्परिचितादयस्कान्तादिवायसम् ॥ ८७
क्षितिपेन ततोवाला परुषं समुपेक्षिता ।
स्यूणेव निखला तस्थौ दुःखामर्षत्रयाऽऽकुला ॥ ८८
अथ सा वेपमानाङ्गी कटाक्षैर्नरपुङ्गवम् ।
आलोहितैर्दहन्तीव कथञ्चिद्वाचमाददे ॥ ८९

पुराऽऽश्रमपदे राजन्, विलोभ्य चटुल्लाक्षरैः ।
 स्थानेऽवधीरणा धर्मं तस्थुषः स्थितिविचम ॥ ८०
 रतिः प्रीतिश्च शुश्रूषा याभ्यः समधिगम्यते ।
 रौच्यं तास्वेव कुर्वन्तः पुरुषाः खलु निष्ठुराः ॥ ८१
 दुःखैरुच्चावचैर्लोका घर्मांशुभिरिवानिशम् ।
 दह्यमानाः प्रहृष्यन्ति दारेषु सलिलेष्विव ॥ ८२
 व्यञ्चरन्ति नराः पत्नीः प्राणानप्यर्पयन्ति याः ।
 तारुण्यमदमत्तानां मूढतयं गरीयसी ॥ ८३
 विद्वानपि महाराज, त्वमेव' परुषाक्षरम् ।
 प्रत्यादिशन् धर्मपत्नीं कथं नाम न लज्जसे ॥ ८४
 विनोतमपि त्रिहांसं श्रीमदोऽतिभवत्यहो ।
 प्रसन्नसलिलोदारं ऋदं वा जलदागमः ॥ ८५
 साधुः परिवदन्नन्यानल्पमप्यनुतप्यते ।
 मोदते त्वपरोऽत्यन्तं त्रपतां कुतएव तु ॥ ८६
 सत्कृत्य सज्जनं सन्तो यथा गच्छन्ति निर्वृतिम् ।
 निरनुक्रीशमाक्रुश्य कामं वत तथेतरे ॥ ८७
 विनयेनैव धीमन्तो मन्यन्ते खलु गौरवम् ।
 परे विचारमृदास्तु व्युत्क्रमेणातिमानिषु ॥ ८८
 सतां वक्तव्यतां प्राप्तः खलः खल्वविचारयन् ।
 निन्दन् मन्दमतिर्लोकैर्हसितोऽपि न बुध्यते ॥ ८९
 अहो दुष्कृतवत्यस्मि पुरैव पितराबुभौ ।
 त्वमप्यद्य महाराज, मामदोषां यदत्यजः ॥ १००
 इमन्तु तनयस्तावदात्मनो मूर्ख्यं नस्तरम् ।
 अनर्घ्यमिवरत्नाग्रं मा त्याञ्चीर्मां त्यजन्नपि ॥ १०१
 आकल्पोऽञ्जलसर्वाङ्गप्रियाऽऽलिङ्गननिर्वृतिम् ।
 अतिशेते रजोन्मिष्टसुताश्लेषणसम्पदः । १०२

आदर्शं निर्मलच्छायां प्रतिविम्बमिवात्मनः ।
 विलोक्य तनयं लोके ज्ञादते को न मानवः ॥ १०३
 अथ वाष्पातिरिक्तेण कण्ठरीधनिपीडिता ।
 करोद कर्णं बाला लतेव विगलन्मधुः ॥ १०४
 तस्यां रुदत्यां विस्मष्टमधुराक्षरशालिनी ।
 अश्लतां पीरमुख्यानां वागुवाचाशरीरिणी ॥ १०५
 त्वया किल वरारोहा परिणीता शकुन्तला ।
 दुष्यन्त, तव पुत्रोऽयं भरुस्त्रेनं यशस्विनम् ॥ १०६
 कौटराग्निप्रदग्धस्य वृष्टिः श्लाघ्या तरोरिव ।
 अन्तः सन्तप्यमानस्य तस्याभूत् सा सुधेव वाक् ॥ ७
 अधानन्दजवाष्पीधैरभिषिञ्च्यात्मसम्भवम् ।
 भरणाङ्गरतोऽयं मे सुतोऽस्त्वित्ययमभ्यधात् ॥ १०८
 साम्ना स क्षमयामास क्षान्तं नाम शकुन्तलाम् ।
 अपराहं मया देवि, लोकवादभयादिति ॥ १०९
 लयि क्षितौ च प्रवणं मनोमम निरन्तरम् ।
 प्रान्तं दिग्बोधयन्त्रस्य दक्षिणोत्तरयोरिव ॥ ११०
 इति सुप्रियमाभास्य तामसौ प्रियवादिनीम् ।
 युवराजपदे साधुर्निदधे सुतमादरात् ॥ १११
 सा चक्षमे क्षमाशीला साध्वी भर्तुर्व्यतिक्रमम् ।
 कोपः खलु पुरन्धीणां वल्लभानुनयावधिः ॥ ११२
 मेघोन्मुक्तामिव हिमकरसन्द्रिकां वारिपूरः
 क्षिण्वोत्फुल्लामिव कमलिनीं बालभानुप्रबुद्धाम् ।
 भूषां पूर्वामिव बहुमतां सम्प्रदीप्तान्गितसां
 कालुष्यान्ते किल परिगतस्तामसौ राजतेऽहम् ॥ ११३
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये शकुन्तलापरिग्रहोनाम
 नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

तस्मिन् समाधाय स राजशब्दं
बभूव शान्तः शमसंस्कृतात्मा ।
सहस्ररश्मिर्निजमस्तसंधं
गुणोत्तरे चन्द्रमसीव राजा ॥ १
अन्वग्यथी कखमुनीन्द्रकन्या
तमादरान्मूर्त्तिमतीव लक्ष्मीः ।
पतिव्रतानां व्रतमन्तरायै—
न जातु रौष्यप्रमुखैरपैति ॥ २
प्रागेव दीप्ती महसा कुमारः
स राज्यमादाय पुनर्दिदीपे ।
प्रापेयव साक्षात्तमसोपगूढं
ज्वालावलीढो ज्वलनः प्रदीपम् ॥ ३
अभिप्रयातस्य परं जिगीषो—
वीरस्य न स्यन्दनचक्रमस्य ।
यतोविजघ्ने खलु लोकसंघैः
स चक्रवर्त्तीति ततो बभासे ॥ ४
पवित्रगङ्गायमुनातटान्त—
र्महाक्रतून् विक्रमशीभमानः ।
समाजहारामरगौतकीर्त्तिः
परे यथा नानुययुर्यशः स्वम् ॥ ५

प्रत्ययभूपालविपत्तिश्रीकाः
 प्रजा नमो लोकपतिर्गुणैः ।
 आनन्दयामास यथेन्दुवज्रैः
 प्रभाकरापायविसृप्तचेष्टाः ॥ ५४

वपुष्टमां नाम सुवर्णवर्णां
 स काशिकेशस्य सुतासुदाराम् ।
 दारक्रियायोग्यगुणैर्ध्वरिष्ठा-
 ममात्यमत्वा विधिनोपयेमे ॥ ५५

स मासमात्रं शशुरालयान्त—
 नृपो नवोदासद्वितोऽधुरवास ।
 द्वितीयलक्ष्मिव तयोक्त्वलक्ष्मी-
 स्ततः प्रतस्त्रे निजराजधानीम् ॥ ५६

रथं विनीताश्वसत्पताक-
 मध्यास्य विद्वान् सुहृदां वियोगात् ।
 नातिप्रहृष्टां स वपुष्टमान्तां
 विनोदयामास मनोश्चवाग्भिः ॥ ५७

कलिन्दकन्धोर्मिमिलत्तरङ्गां
 तथैव गङ्गामवलोक्य शुभ्राम् ।
 अङ्गाय मेने नृपधर्मपत्नी
 मलं न नैसर्गिकनिर्मलानाम् ॥ ५८

कृतोपचारिष्वलुजीविदने—
 स्तेषु प्रदेशेषु मनोरमेषु ।
 मार्गेषु चाबिद्वन्नीर्भिर्हृत्वा
 तौ प्रापतुः कामस्य राजधानीम् ॥ ५९

रथाक्षियन्ता यमितास्त्ररश्मेः
 शुभे सुहृत्तं प्रिययाऽवतीर्थ्य ।
 शुद्धान्तमध्ये विनिवेश्य चैनां
 क्ष्मापः क्षमाभारमसौ बभार ॥ ६०

तस्मात् शतानीक इति प्रसिद्धो-
 बभूव तस्यां रुचिरः कुमारः ।
 अग्निप्रसङ्गादिव वाप्यमय्यां
 स्फुरत्प्रभं ज्योतिरयोजवर्त्खाम् ॥ ६१

सुर्व्यर्थमत्युत्कटमाहरिष्यन्
 कृतान्तरायः किल तक्षकेन ।
 वैरानुबन्धस्तुभितान्तरत्ना-
 दुत्तङ्गनामा तच्छपिः प्रपेदे ॥ ६२

उवाच चैनं नतपूर्वकाय-
 माशीर्भिरुच्चैरभिनन्द्य पूर्वम् ।
 साम्ये स्थितानामपि धैर्यलोपं
 वैरं किलातिक्रमजं करोति ॥ ६३

तव पितरमुदारं तक्षकः क्ष्माप, साक्षा-
 दशनिरिव महीध्रं धर्षयामास स्मृतः ।
 द्रविणचयविसर्गैर्विप्रमप्यर्द्धमांगात्
 क्षितिपतिलकरक्षावहकामं निविध्य ॥ ७४

स खलु यदि न मन्दोऽवारयिष्यदृष्टिजाग्र
 दशनमनु तदानीं क्षीणिपालं स एव ।
 तरुमिव दक्षवह्निज्वालयालीढमन्दः
 प्रबलबहलशक्तिर्नूनमाजीवयिष्यत् ॥ ६५

परिभवति कृतान्तेर्लक्षकेनापि दृष्टः
 स्वमिति नवमवर्षं पश्यता व्याकुलेन ।
 प्रतिकरणसमर्थोवारितस्तेन विप्र-
 स्तदहह परिलुप्तस्वत्पिताऽप्राप्तकालः ॥ ६६
 क्षितिपतिलक, तस्यावर्णराशेः खलाना-
 मतिगुरुरवलेपः कीदृशः पश्य ज्ञातः ।
 अशमयदविलुप्तप्रक्रमं कीर्तिजालै—
 र्धवलितजगदन्तं यदुदृश्यागर्वितोऽसौ ॥ ६७
 नरप, पितुरमित्रे क्रोधनः क्षत्रियः सन्
 किमिति किमिति वैरं वीर, तस्मिन् धत्से ।
 हुतवहमधि हीतुं तं किल क्रूरबुद्धिं
 चर सुचरितकृत्वः सर्पसत्राख्यसत्रम् ॥ ६८
 इत्याभाष्य व्रतिनि सुतरामाश्रमं स्वं प्रयाते
 तीव्रक्रोधाकणितनयनस्तत्त्वकस्वापराधात् ।
 सन्भारान्ते स पुनरचिराद्गन्नाह्नाचैर्वेदविद्भिः
 प्राप्तोदक्षैः क्षितिपतिरभूत् सर्पसत्राय दौक्षाम् ॥ ६९
 अथाह्वीषीत् सर्पान् हुतवहसुखे स क्रतुविधौ
 तमिश्रायामम्बौ शलभनिवहानध्वग इव ।
 स्फुटन्तस्तोषान्तु ज्वलनतरसा भोगमणयः
 स्फुलिङ्गाभा दृष्टा दिशि दिशि पतन्तः पटुरुचः ॥ ७०
 प्रदीप्तोऽग्निः सार्धं नरपतिरुषा स्खण्डिलशयी-
 ददाह्वीषैर्मन्त्रक्षपितमहसः कुण्डलिंगणान् ।
 ह्यैवेन्द्रं सान्द्रं शरणसुपपन्नो नरपतेः
 पितुर्ध्वरी वङ्गेरुपरि परिलम्बोऽथ ददृशे ॥ ७१

अर्धस्तीकश्चिचस्तुतिभिरभिसंस्तोच्च मृपतिं
 बरं लेभे तस्माच्चकविरतये सखवचसः ।
 ततो मुक्ताः सर्पाः क्षितिपतिरुचस्तकमुखा-
 गतवासा वङ्गेरपि सुमुदिरि मन्मथक्षिनः ॥ ७२
 हुतोष्णैश्च सर्पत्रजमथ विरच्य क्षितिभृत-
 स्तमः शिष्टं किञ्चिद्दिनकरकराद्भूधर इव ।
 स सन्तुष्टः शिष्टाभिमतवचिराशीर्भिरसक्त—
 त्तसुखैरानन्दप्रचुरमभिनन्द्यान्ममगात् ॥ ७३
 वैशम्पायनतः स कम्पितवपुःप्रत्यर्धिधीरत्रजः
 शुश्रावोल्बणकिल्बिषैकहरणीं पुण्यां कथां भारतीम् ।
 या व्यासेन विशेषतो विरचिता वेदार्थसार्धोत्तरा
 पूर्वेषां किल सर्व्वगर्व्वदलनी कीर्त्तिश्च यन्नीज्जखा ॥ ७४
 इति चन्द्रवशे महाकाव्ये सर्पसत्रवर्णनीनाम
 द्वाविंशः सर्गः ॥

द्वयोविंशः सर्गः ।

स प्रक्रमानन्दितसर्व्वलोकी-
लोकान्तरं कालवशात् प्रपन्नः ।
परोक्षभावं क्षितिपः प्रपेदे
किरोटयोगादिव खञ्जरीटः ॥ १
अथाभवत् पार्थिवचक्रवर्त्ती
कृतौ शतानीक इनेकतेजाः ।
स्फुरत् परानीकमनेकरूपै-
र्जेता सुहुः संयति यः पृषत्कैः ॥ २
स याज्ञवल्क्यादधिभ्य वेदं
कृपादथास्त्रास्थनिवारितास्त्रः ।
कुर्व्वन् परिषामवरोधशोकं
शशास राज्यं महनीयतेजाः ॥ ३
बभूव तस्थोज्ज्वलदेहभाजः
सुतो विदेहाधिपतेः सुतायाम् ।
यो देहदौश्या दहनोपमेय-
स्तिरश्चकार ऋदिवालयस्थान् ॥ ४
रजोविमुक्तः स विरक्तचेता-
निवेदितात्मा क्लिप्त शीनकाय ।
तस्वावबोधक्षपितव्यस्त्रीकी-
लेभे स्फुरन्निर्भीषसत्यस्त्रीकम् ॥ ५

तस्यावसाने क्षितिशासनस्य
 वसूपमेयो वसुधाऽऽधिपत्वम् ।
 दत्तोऽश्वमेधादिपदः प्रपेदे
 प्रीतैः सुरैर्दत्तचरोऽश्वमेधात् ॥ ६

धीरः प्रतीताध्वरसंविधानैः
 पुरोधसां सोमरसासवेषु ।
 मनांसि बध्नन्नकरोदमर्त्वान्
 स मर्त्यवद्भूतलदीर्घवासान् ॥ ७

तस्याऽमजोऽभूदधिसीमलक्षणः
 कृष्णोपमेयोऽप्यपल्लवाकर्मा ।
 यः पश्यतां चेतसि दर्शनीय-
 स्तृष्णां समावर्षयदीक्षणस्य ॥ ८
 पुत्राध्वरप्राध्ययनैर्ऋतेभ्य-
 स्त्रिभ्योऽपि निर्ऋततयाऽमलीजाः ।
 निःशेषकर्त्तव्यतथैव सोऽभू-
 द्दरातलावस्थितिनिर्व्यपेक्षः ॥ ९

सुतस्तदीयस्तु ततः प्रपेदे
 कुलप्रदीपः कामलाभवङ्गः ।
 विधानपूर्वम् विनुषोपमेयो-
 नुधाग्रगण्यो वसुधापतिलम् ॥ १०
 स प्राप्य राण्यं द्विजराजकान्ति-
 वीरव्रजानामविषङ्गतेजाः ।
 प्रह्लादयामास निजप्रजाली-
 निर्ऋतस्य वाचैर्द्विषतां प्रचारम् ॥ ११

अजीजनत् सज्जनवाञ्छनोय—
 मलाञ्छनं चन्द्रमिव स्फुरन्तम् ।
 बालं मृणालाधिकसीकुमार्य्यं
 निचक्षुः सार्य्यानुमतोपचारम् ॥ १२
 विनीतमादिश्य तमात्मजातं
 नृपः प्रजाक्षेमविधौ विधिज्ञः ।
 आचारसुचैर्जरसोऽनुरूपं
 चचार चौरप्रणयी वनेषु ॥ १३

स चापि वर्णाश्रमधर्मपाता
 वर्णाश्रमाचारपरायणत्वात् ।
 धर्माविरोधाधिगतार्थकामो-
 मनीषिणां मानसकाङ्क्षितोऽभूत् ॥ १४

रोधःप्रपाताविलगङ्गयोश्चै—
 स्तरङ्गहस्तैरभिक्रम्यमाणम् ।
 सर्व्वन्तदीयं नगरन्तदन्त—
 भ्रुवं पवित्रीभवितुं विवेश ॥ १५

निवारयिष्यन् सुरनिम्नगाया-
 दुर्ध्वाररंङ्गःप्रचुरप्रवाहम् ।
 प्रजाऽऽवलीदुर्गतिक्वातराज्जा
 बभूव भूपो विफल्सप्रयत्नः ॥ १६

तरङ्गिनीघोरतरङ्गविम्बा
 विशिषतः क्वातरतासुपेताः ।
 प्रजास्तदा रक्षितुमशमोऽसौ
 बभूव कामं विसनायमानः ॥ १७

परं प्रजारञ्जनमेव राञ्जी-
मनीषिणः कर्म समादिशन्ति ।
आस्तां तदेतत्परिरक्षणं मे
मन्दस्य नाभूदपि धिग्धिगञ्जान् ॥ १८

प्रजाऽऽवलीः स्वा नरलोकपाणो-
न रक्षितुं यो विपदः क्षमेत ।
हास्याय तस्याङ्गुरतीव राज्यं
जरातुरस्येव नवं कलषम् ॥ १९

इत्येवमन्तः समतप्यतासौ
प्रजाकुलक्षेत्रविशेषदीनः ।
राजन्वती यत् परिभूयते भू-
स्तदेव देवस्य बलं व्यनक्ति ॥ २० विशेषकम् ।

सर्वप्रयत्नैरपि यन्न साध्यं
व्यलीकमस्मिन्नपि स प्रपेदे ।
भूपालभावव्यपदेशदृष्टाः
खलाः किलीञ्चैर्व्यथयन्ति लोकान् ॥ २१

ततः स कौशाभ्यभिधासुदारां
पुरीं परास्कन्दभयैर्विसुक्ताम् ।
प्रासादसन्तर्जितवैजयन्तां
पीदैः समस्तैः क्षणितोऽध्नुवास ॥ २२

तस्यानुकूष्णात् क्षितिपस्य लोकाः
प्रजाव्यलीकाकुलमानसस्य ।
दुरन्तदैवव्यसनातिपातं
ते ज्ञाचमानाः स्य भ्रमं सङ्गन्ते ॥ २३

द्वितीयः सर्गः ।

अथ शापान्तमासाद्य सुदुग्धः स्वां पुरीं ययौ ।
तमात्मजं समादाय कुमारमिव शङ्करः ॥ १
वालएवातिवल्गुलाञ्जहार जगतां मनः ।
अयनं दक्षिणं प्राप्तः सहस्रांशुरिवाशु सः ॥ २
अल्पोऽपि वपुषा नम्रः स गुरुर्गुणगौरवैः ।
सुगन्धिभिः फलैः पुष्यैर्बालस्तरुनिवाबभौ ॥ ३
स तु सर्वगुणाढ्योऽपि न राज्यं प्राप पैटकम् ।
राज्ञः स्त्रीत्वे किलोत्पन्नः परस्य हि सुतोऽभवत् ॥ ४
वशिष्ठवचनात्तस्मै प्रतिष्ठानं नृपीददौ ।
गङ्गा च यमुना चोभे यत्रास्तां परिखे इव ॥ ५
परां प्रतिष्ठामगमत् पुरे तत्र पुरुरवाः ।
श्रेष्ठा हि पुरुषाः प्रायः स्रगुणैरेव विश्रुताः ॥ ६
प्रकृतया स्पृहणीयोऽभूत् प्रजानां संयतेन्द्रियः ।
स निर्मलशशा लोके मिथ्याचारपराङ्मुखः ॥ ७
अथ गौरीगुरोः शृङ्गे तपसा परमेश्वरम् ।
आराध्य किल साम्राज्यं स प्रापोर्जितविक्रमः ॥ ८
त्रयोदशहोपमयीं मन्त्रीं महितशासनः ।
शासनाङ्गां शशासोर्ध्वैर्गुणराशिवशानुगाम् ॥ ९
पाङ्गुणपरिशुद्धस्य तस्य राज्ञो महीश्वराः ।
जगद्गुह्यैर्हितमायत्वात्मादेशमुपदेशवत् ॥ १०

अमोघाः सायकास्तस्य समग्राश्च धियोगुणाः ।
 स्वाराज्यञ्च ह्ये कुर्युः साम्राज्यं प्रति का कथा ॥ ११
 प्रजापालनधर्मेण सम्प्रीतः पुरुषोत्तमः ।
 स्वयमर्धासनं तस्मै गुणशुक्लमकल्पयत् ॥ १२
 न रूपमन्वयं वाऽपि गुणमेवोन्नताशयाः ।
 स्तुवन्यल्पो रजःकीर्णमणिः श्लाघ्योमनीषिणाम् ॥ १३
 अथ जातुचिदत्युच्चैः स रथं कामचारिणम् ।
 मनोरथमिवारुह्य चचार मरुतां पथि ॥ १४
 क्रियमाणां परित्रस्तां चित्रलेखामथोर्व्वशीम् ।
 केशिनाऽप्सरसः साक्षात् स्वर्गलक्ष्मीमिवैक्षत ॥ १५
 भिया विलीनकल्पन्तदुर्व्वश्या मुखपङ्कजम् ।
 जहार सहसा तस्य दयालोः सुतरां मनः ॥ १६
 प्रकृत्या रमणीयानां रामाणां सन्भ्रमादिभिः ।
 स्नानाऽपि मुखपद्मश्रीरभिव्यामिति कामपि ॥ १७
 तन्वङ्गी नृपतेश्चेतो लोलतामनयत्तथा ।
 लिखितेव यथा तत्र चित्रितेव च साऽभवत् ॥ १८
 विक्रमावसरं प्राप्नो राजा तस्य व्यतिक्रमम् ।
 न कोपाच्चक्षमे क्षत्रवो मिथ्योचितपराङ्मुखः ॥ १९
 आस्कन्द्यमाने ह्यबले संरम्भो बलिनां यथा ।
 न तथा बलवत्येषां स्वभावः सोऽयमीदृशः ॥ २०
 तां वेपमानां विवशां शूली मायामृगीमिव ।
 आश्वासयन् महेष्वासं ज्यया स समयोजयत् ॥ २१
 प्रसर्पन्तमिवालीकं प्रासादः सेतुरुन्नतः ।
 अश्वसामिव संघातं तं कुरोध धराधिपः ॥ २२
 भूभृतीञ्चैस्तरुणीञ्चैः प्रत्याहतगतिक्रमः ।
 प्रवाहवन्निम्नगाया भग्नवेगो बभूव सः ॥ २३

अरवर्षेद्य जग्राह राजानं दनुजेश्वरः ।
 अविच्छिन्नेरिवासारैः सानुमन्तं घनाघनः ॥ २४
 वरूथिनौनिञ्चंपेक्षावुभावपि विचक्षणौ ।
 पुरतोऽप्सरसां प्राप्तविक्रमावसरो रणः ॥ २५
 आमिषं रमणीरत्नं चित्रलेखा तथोर्वशी ।
 किन्तन्न येन संरन्धो न तयोर्विपुलो भवेत् ॥ २६ युग्मकम् ।
 हयोर्हस्तवतीर्षीराः सञ्चरन्तो निरन्तरम् ।
 महान्तः शिञ्जिनोघोषा वाग्विरोधं न सेहिरि ॥ २७
 ज्वलद्भिरस्त्रैरालीढः श्यामलो दानवेश्वरः ।
 दावानलसमाश्लिष्टशिलोच्चयद्वावभौ ॥ २८
 वायुदेवतवाणेन दनुजं मनुजेश्वरः ।
 दूरमुत्सारयामास क्षुद्रं कक्षमिवानिलः ॥ २९
 संहृतज्यस्ततः प्राज्यामुर्वशीमासमाद सः ।
 भुजषीर्थ्याधिकप्रीतां मूर्त्तामिव जयश्रियम् ॥ ३०
 तावद्दृष्ट्वाऽपि सम्प्राप्तः समन्विथन् किलोर्वशीम् ।
 ह्रियमाणाममित्रेण कीर्त्तिं मूर्त्तिमतीमिव ॥ ३१
 अथ तामन्नवीद्राजा योऽलभ्यां लब्धुमिच्छति ।
 दैत्यस्वामवलेपान्धः स सुन्दरि, पराजितः ॥ ३२
 अयञ्चाखण्डलश्चण्डि, त्वद्वियोग्यथाऽऽकुलः ।
 शचीमपि परित्यज्य विहस्तस्वामुपस्थितः ॥ ३३
 तं लीलामधुरालापैः सम्भावयितुमर्हसि ।
 निस्त्रनैर्भ्रमरस्यैव वक्तौ मलयमारुतम् ॥ ३४
 अवदानेन देवानामपि प्रार्थितविक्रमम् ।
 प्रति तं पृथिवीपालं पिप्रिये पाकशासनः ॥ ३५
 ततस्तत्पूर्वमुर्वशीं वीर्यनिष्कृतसुन्दरम् ।
 सख्यमासीत्सङ्घेन्द्रस्य नरलोकसुदुर्लभम् ॥ ३६

पुरुरवसमादाय स्नां पुरीममरेश्वरः ।
 ययावप्सरसां लाभात् पुलकाञ्चितविग्रहः ॥ ३७
 ददौ चार्द्धासनं तस्मै स्वाङ्गमङ्गेन पीडयन् ।
 गुणेभ्यो नम्रतामेति काममुच्छिरसां शिरः ॥ ३८
 समक्षं सर्वदेवानामुर्व्वश्याश्चामरेश्वरः ।
 बहुमानञ्चकारास्य श्लाघ्यवीर्य्यस्य संसदि ॥ ३९
 यथा यथा स राजर्षिर्व्वञ्जिणा प्रतिपूजितः ।
 आसीत्तथा तथोर्व्वश्या मुग्धं लोलञ्च मानसम् ॥ ४०
 अथ तस्य प्रमोदार्थं व्यादिदेश विशाम्पतेः ।
 लीलाङ्गहारसुभगव्यापारं प्रति तां वृषा ॥ ४१
 प्रागेव मानसं तस्याः पुरुरवसि ससृहम् ।
 लीलाविलासव्याजेन भावो व्यक्तइवाभवत् ॥ ४२
 लोलचित्ततया तस्याः प्रयोगेषु व्यतिक्रमम् ।
 न चक्षमे शचीनाथो यशः स्वमिव लङ्घितम् ॥ ४३
 इतोभ्रष्टा दुष्टचित्ते, कामसंमूढमानसे, ।
 कियन्ति वस वर्षाणि क्षिताविति शशाप ताम् ॥ ४४
 पुनश्चोवाच राजर्षिममुं प्रियसखं मम ।
 तवापि त्राणकर्त्तारमनुवर्त्तितुमर्हसि ॥ ४५
 दुष्प्रापमपि सा स्वर्गं तं विना किल वञ्चनाम् ।
 तत्सङ्गशंसिनं शापं मेने परमनुग्रहम् ॥ ४६
 समाभाष्य ततः शक्रं प्रत्यावृत्तः पुरुरवाः ।
 स्नां पुरीं पुरुषव्याघ्रः पारिजातस्रजोऽम्बलः ॥ ४७
 अथ भेजे भुजस्लाघ्यं तमुर्व्वीपतिमुर्व्वशी ।
 ततो महौतलस्थोऽपि स स्वर्गसुखमन्वभूत् ॥ ४८
 शयनस्थान्तिके स्थाप्यौ पुत्रकावुरणौ मम ।
 ऽसृष्टशयनीयं त्वां न द्रक्ष्यामि दिगम्बरम् ॥ ४९

आवयोः समयः सोऽयं यदैव परिहास्यते ।
 गमिष्यामि तदैवाहमित्युवाच तसुर्वशी ॥ ५० युग्मकम् ।
 सा किलाखण्डलेनैवं विद्योगाकुलचेतसा ।
 आदिष्टेति यथाचे तमकामेव मनस्विनी ॥ ५१
 तथेति तस्याः प्रथमं प्रणयं प्रणयोत्सुकः ।
 अपालयन्महीपालः सोऽचैरप्रोयत प्रिया ॥ ५२
 तां समालिङ्ग्य भूपालो लेभे यत् सुखमक्षसा ।
 बुधो विद्यामिवासाद्य कोऽन्यस्तद्ददितुं क्षमः ॥ ५३
 यस्यामानापनोदाय शक्रस्य प्रणतिक्रमः ।
 स्वयमालिङ्गन् तस्याः कं नानन्दयति क्षितौ ॥ ५४
 क्लिश्यन्ते तपसाऽत्यन्तं यदिच्छन्तस्तपस्विनः ।
 अयन्नोपस्थितन्तस्य तत् सुखं नृपतेरभूत् ॥ ५५
 गन्धर्वलोकादानीयं चैताग्निं सोऽग्निसन्निभः ।
 अग्निहोत्रं समाजङ्गं सकलत्रः कुलाग्रणीः ॥ ५६
 क्रतूनां शतमाहर्त्रां यशोव्यस्तं शतक्रतुः ।
 श्लाघ्येन तेन सुहृदा प्रीतिमानन्वमोदत ॥ ५७
 दानवानां चमूनाद्यानपि पार्थिवसत्तमः ।
 किङ्करानिव सन्निभान् महर्षीनुदवाहयत् ॥ ५८
 जिज्ञासमानस्तं जातु शिवर्गः ससुपस्थितः ।
 गीतकीर्त्तिं सुरस्त्रीभिर्भूत्तिं मानवनीश्वरम् ॥ ५९
 अनर्घ्यशीलः सोऽर्घ्येण सर्वान् प्रत्यग्रहीदुबुधः ।
 धर्मायाकल्पयद्भूयीकङ्कमानं महामनाः ॥ ६०
 तं प्रत्यर्घ्यं कामश्च कामं मन्युमगच्छताम् ।
 उचितक्रममध्यत्योमन्यते ह्यवमाननाम् ॥ ६१
 बलावलेपादन्वोऽसि मूढः, मामवमन्यसे ।
 कामार्त्तो विकृतिं गच्छेरिति कामः शशाप तम् ॥ ६२

लोभातिशयदोषेण स्वात्मनेव वियोज्यसे ।
 व्यर्थाभिमानिन्नत्यन्तमित्यर्थोऽप्यशपन्नृपम् ॥ ६३
 राजधर्मप्रवीणन्तं धर्म्मोराजानमादरात् ।
 अवदद्ददातां श्रेष्ठः सस्मितः क्षयवर्जितम् ॥ ६४
 स्त्रियां यज्ञानलीत्यायां जातस्त्वममृतदुरतेः ।
 कुले कुलप्रदीपोऽसि निर्मले मलवर्जितः ॥ ६५
 यस्य स्नाघ्रां कलामिकां विभर्त्ति शिरसेश्वरः ।
 तदन्वयस्य ते राजन्नुचितैवोन्नतेच्छता ॥ ६६
 उद्भवस्यानुरूपैव बुद्धिः शुद्धतरा तत्र ।
 कुतोनिर्मलता न स्यादुर्मिषु क्षीरवारिधेः ॥ ६७
 तदायत्यां महाराज, परां निर्वृतिमाप्स्यसि ।
 यशश्च शाश्वतं नास्या लौकिकेषु सुखादिषु ॥ ६८
 काममर्थश्च कामश्च तुभ्यं मन्वुमगच्छताम् ।
 अवलिसः किलारमानं न स्यात् कलयितुं क्षमः ॥ ६९
 त्रिलोकगीतयशसा स्वयं कुलिशपाणिना ।
 यत् सख्यं कृतमेतत् ते गुणानां खलु गौरवम् ॥ ७०
 करेण सादरं धत्ते कमलं कमलेक्षणः ।
 मदाम्बुः परिमृद्नाति तदेव सहसा गजः ॥ ७१
 माधूनामादरः स्नाघ्रः परेषां लङ्घनेन किम् ?
 तमःकवलितोऽपीन्दुरभिनन्दो महामनाम् ॥ ७२
 तन्मा व्यथिष्ठाः सन्मार्गे स्थेयाः स्थितिमतां वरः ।
 खलानामवलेपेन स्मितं कुर्वन्ति साधवः ॥ ७४
 अथ पार्थिवमाभाष्य भाभिराभांभासयन् दिशः ।
 तिरोबभूव धर्म्मोऽपि प्रसादसुसुखः क्षणात् ॥ ७५
 सोऽपि शापप्रसादभ्यां परीतः पृथिवीपतिः ।

अथ सुरवनिताभिर्गीतकीर्त्तिः परेषा—
 मविरतधृतदण्डो दण्डनीतिप्रवीणः ।
 भुवमिव गुणरक्तामुर्ध्वशीं निर्व्यपेक्ष—
 स्तदितरमहिलायां भूमिपालीन्यभुङ्क्त ॥ ७७
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये धर्मप्रसादो नाम
 द्वितीयः सर्गः ॥

अथ तृतीयः सर्गः ।

अथ प्रजानामनयोज्झितानां
 निःक्षिप्य रक्षां सचिवेष्वचिन्तः ।
 ययौ विलासी प्रियया विहर्तुं
 हिमाद्रिपादोपवनान्तरेषु ॥ १
 गङ्गातरङ्गोक्षितसैकतान्ते
 महीधरोद्गोर्णजलप्रपाते ।
 दूर्वादलश्यामलताभिरामे
 विकीर्णवेदूर्यमणिप्रकर्षे ॥ २
 प्रफुल्लकल्पद्रुमपारिजात—
 छाये समाच्छन्नसुगन्धिषण्ये ।
 शृङ्गेः सतुङ्गस्तनया समेतो—
 महाभुजो यौवनमन्वभुङ्क्त ॥ ३ युग्मकम् ।

चिराय गोत्रस्त्रलितापराधात्
पादानतं वल्लभमाक्षिपन्त्याः ।
कस्याश्चिदारक्तमुखं मृगाण्या—
रेमे स कामी मधुरं निरीक्ष्य ॥ ४

अधित्यकायां मृगलोचनायाः
स्त्रच्छोपलायां स किलोपविष्टः ।
चुम्बन् मुखं तत्प्रतिविम्बदर्शी
विनैव रेमे मणिदर्पणेन ॥ ५

भूयिष्ठनिर्व्विष्टनिकुञ्जपुञ्जा—
स्त्राकृष्टनाकदुर्गतिरञ्जितासु ।
स ह्येककूटस्य दरीषु रेमे
कृशोदरीप्रेमरसप्रतीतः ॥ ६

चैत्रे ततश्चैत्ररथं प्रपन्नः
समुन्नतश्रीणिविशालयाऽसौ ।
आवर्ज्यं शाखाः सदयं तरूणां
विनिर्व्विशन्त्या कुसुमान्तराणि ॥ ७

प्रेम्णा प्रयुक्तं सुरसुन्दरीभि—
दोलीक्ष्वं पेशलमध्यया सः ।
आलिङ्गितस्तत्कृतलुप्तभाग्यं
विशाम्यतिस्तत्र विनिर्व्विशे ॥ ८

लाक्षारसालिप्ततलस्य तस्याः
पादस्य सम्यर्कत्रयात् प्रफुल्लः ।
न खल्वशोको न विलासिष्ठिति—
रभूदसूयाविषयो मृपस्य ॥ ९

तस्मा मधुसूक्तिकथाप्रबन्धै-
 र्विलुप्तसौभाग्यगुणोत्तराय ।
 न कोऽपि लोकः स्पृहयाम्बभूव
 पुंस्कोकिलानां कलकूजिताय ॥ १०
 शुची तुषाराद्रिशुचिप्रदेशे
 समुच्चिते निर्भरशीकरायैः ।
 शिरीषपुष्पोत्तरपुष्पशय्ये
 भूयो विहारा नृपतेर्बभूवुः ॥ ११
 प्रालेयसम्पकंनिवारितौष्णान्
 रवेर्भयूखान् सुतरां दिवाऽपि ।
 स चन्द्रपादानिव लोककान्तान्
 नृपः प्रकाशैकफलान् सिधेवे ॥ १२
 द्वाग्निदीप्तातपतीव्रतसे
 वनस्थलेऽप्यखलितप्रचारः ।
 तथा चरन् खल्वपि भूमिपालो-
 न वासरौष्णं गणयाञ्चकार ॥ १३
 काले च शीतीष्णावती च काले
 तस्योर्व्वंशी स्पर्शवती बभूव ।
 मूर्त्तिः प्रिया प्रेमरसस्य सत्य-
 मर्थानुरुपम्परिणाममेति ॥ १४
 ततः पुरोवातसंखः प्रगर्जन्
 संस्तूयमानस्तृपितैः पतङ्गैः ।
 प्रियासमाञ्जेषुखानुकूलः
 सखेव राज्ञो जलदागमोऽभूत् ॥ १५

गुह्याविसर्पिप्रतिशब्दघोर—
घनावलीगर्जितवेपिताङ्गी ।

निशाचरास्कन्दभियेव भूयः
स्वसुर्वशी वल्लभमालिलिङ्ग ॥ १७

तां क्लिग्धरेखामिव चारुहेम्नः
समुज्जसन्तीं निकषोपलान्तः ।
अस्पर्शनीया जलदेषु विदुत्
पुनः पुनर्वीक्ष्य झ्रियेव लीना ॥

पुष्पोपचारचुतबन्धकेश—
कलापलीलाञ्च कलापवत्यः ।

विडम्बयन्धः परुषस्वरत्ना—
न्र साम्यमापुर्मधुराक्षरायाः ॥ १८

तस्याः कपोलोपरि लम्बमानः
कदम्बपुष्पश्रवणावतंसः ।

परागपुञ्जक्षयदूषणत्वात्
राज्ञो विलासैकसखो बभूव ॥ २०

धन्यस्य यत् श्लोकपुटैकपयं
भावाद्द्वेषेता रसवञ्चुकूज ।
शीत्कारमिश्रं तदपि ऋवानो-
घनागमः श्लाघ्यतमो बभूव ॥ २१

ततो नदीनामुदकानि तावद्-
वयोऽवसाने प्रमदामदा वा ।
व्यलीकलीकान्यपि कार्श्यमापुः
को वा सुखी स्वाब्जमामुकुलस्य ॥ २२

कामं सुरस्त्रीभिरथावतीर्थं
 भूयिष्ठनिर्विष्टजला ऋदिन्यः ।
 स्नात्वा बभूवुर्व्वपुषः क्षत्रत्वेऽ-
 प्यन्योपकारी गुणैव भूयान् ॥ २३
 हैमं नृपालं परिभुञ्ज्य कामं
 ब्रह्माभिधानात् सरसी निवृत्ताः ।
 नितम्बिनीशिक्षितलीलचित्ता-
 विलम्ब्य जग्मुः किल राजहंसाः ॥ २४
 ज्योत्स्नाविधौतामलकान्ति तस्या-
 राजा विनिर्व्विश्य मुखं रजन्याम् ।
 दृष्टिं प्रपेदे न द्विमांशुपादै-
 र्विचुम्बितं फुल्लमिवारविन्दम् ॥ २४
 मुखत्रियं लिप्सुस्त्रिधेन्दुरस्या-
 न्छायाविशेषं बहुशोऽपि पुष्यन् ।
 न काङ्क्षितं प्राप फलं स लीभे
 निर्वेदभावाद्दिकलत्वमेव ॥ २६
 तस्याश्चकोरैः परिभूयमाणं
 मुखं मृगाश्याः क्षितिपस्तदानीम् ।
 पुनः पुनस्नातुमनास्तरस्त्री
 कृती न तावद्द्विफलीद्यमोऽभूत् ॥ २७
 प्रीत्यै प्रियायाः सुरसिन्धुपद्मं
 समाददानं मदगन्धमित्रम् ।
 तमन्य नारीजनसङ्गशङ्का
 रण्यदा सा प्रभूतं जघाम ॥ २८

पौरस्थवातः पयसां गुरुत्वं
 सम्पादयन्नेत्य तुषारवृषो ।
 गाढप्रियालिङ्गनमङ्गनानां
 स्मरणे सन्दिष्टमिवादिदेश ॥ २८
 स दीर्घरात्राञ्चुलितौषधीनां
 ज्वालाप्रदीपोज्ज्वलितान्तरासु ।
 दरीषु रेमे भुजमध्यलीना-
 मस्थूलमध्यां परिरभ्य भूयः ॥ २९
 तस्या मधूच्छिष्टयुताधरीष्ठं
 मुक्तासमाश्लिष्टमिव प्रवालम् ।
 पिपासतः पेशलमप्रसन्नं
 विलासिनस्तस्य मनो बभूव ॥ ३१
 न पङ्कजान्तेकपटुस्तुषारो-
 मुखारविन्दस्य चकार किञ्चित् ।
 व्यलीकमस्याः खलु सारशून्यो-
 निःसारमुन्मूलयितुं हि शक्तः ॥ ३२
 तथापि तस्या व्रणलेशश्चिन्नी-
 विलोलमल्पेतरलालसस्य ।
 तस्याधरस्पर्शरसासहत्वात्
 मनाग् दुनोति स्म मनः कपोलः ॥ ३३
 कुन्दस्रजा चुम्बितकेशहस्त-
 स्तस्या विलासचुपतचारुवस्त्रः ।
 उद्दान्तमुक्ताफलवच्चकार
 स्मराकुलं मानसमस्य भूयः ॥ ३४

श्रौण्यं तदालिङ्गनसम्भवं यद्-
 विशेषसीमास्थरसानुबन्धि ।
 निर्व्यापितस्तेन हिमालयेऽपि
 न कामयामास करीषवह्निम् ॥ ३५
 ज्योतीषि सोमप्रसुखाणि सर्वा—
 ष्ययाणि शैलस्य वनाम्तराणि ।
 स्निष्टानि तावन्ति तुषारवृष्टैः
 प्रेमा तयोः किवलसुञ्ज्वलोऽभूत् ॥ ३६

इति प्ररूढस्मरनिघ्नचेता—
 स्तया रसात् जगसुखाभिलाषम् ।
 प्रविस्मरन्त्या शरदः स रेमे
 क्लीस्नानरत्या मदनोपमानः ॥ ३७
 प्रकाममप्यर्थपतिः प्रतीतः
 स निर्विशन्निन्द्वद्विन्द्रियार्थान् ।
 चिराय कामाभ्यतरान्तरत्वात्
 तमेव मेने त्रिगणस्य सारम् ॥ ३८
 शुद्धोऽप्यमन्ददुःखतिमानपीन्दु—
 विन्द्योतते व्योमनि तावदेव ।
 यावन्न मेघो न हिमागमो वा
 दोषातिरेको हि गुणावलोपी ॥ ३९

चारुप्रभायाच्चिरविप्रयोगं
 दिवोकसः सोढुमशक्नुवन्तः ।
 व्यां नेतुमेतामचिरादिवोकै—
 निसर्गकान्ताः भूशमल्वरन्त ॥ ४०

समेत्य गन्धर्वगणोऽथ सर्व्व—
 स्तदुर्व्वशीपुत्रकमिषयुग्मात् ।
 प्रभावदुर्लक्ष्यवपुः क्षणेन
 क्रोशन्तमेकं निधृतं जहार ॥ ४१
 आकर्ण्य तत्क्रन्दितमप्रमत्ता
 सेन्द्रीवराक्षी क्षितिपं बभाषे ।
 केनापि सत्वेन कुतोऽपि नीतो—
 मत्पुत्रकः सम्प्रति पश्यतस्ते ॥ ४२
 तं द्वातुमर्हस्यतिमात्रदीन—
 मदीनसत्वोऽसि दयाद्दर्चित्तः ।
 तरस्त्रिनो नाम समक्षतश्चेत्
 क्षतं तदसैव यथः क्षिणोति ॥ ४३
 उवाच राजा ऋजु शान्तयित्वा
 क्षान्तामलं सुन्दरि, कातरोक्त्या ।
 दिगम्बरो नालमितोऽस्मि गन्तुं
 प्रसीद तद्देवि, क्षतोऽञ्जलिस्ते ॥ ४४
 स्थिरप्रतिज्ञं नरनाथमेवं
 कर्तुं क्षलददृष्टमपारयद्भिः ।
 तैरेव भूयः सहसा न सत्वै—
 र्न तावदन्धोऽपुत्ररणोद्धतोऽभूत् ॥ ४५
 पुनः पुनः प्रार्थनयाऽपि भूपं
 बभूव नोत्थापयितुं समर्था ।
 अथातिनिर्व्विषमना हरोद्
 सा मुक्तकण्ठं कुरुरीव रामा ॥ ४६

सा मानिनी किञ्चिदभाषमाणा
महीपतिं केवलमाकुलाक्षी ।
चक्रन्द संक्रन्दनमाक्षिपन्ती
क्षिपन्त्यतिस्त्रुक्षतमाशुबिन्दून् ॥ ४७

अनाथवत्स्यस्त्रिंश्वती सुतो मे
धीरो न कोऽप्यत्र कथं करोमि ।
अधिक्षिपन्ती क्षितिपालमेवं
विलोलकेशा विललाप भ्रुयः ॥ ४८
उष्णास्रविन्दुप्रकरैस्तदीये—
व्याग्भिश्च दुःसह्यतराक्षराभिः ।
उल्काभिरुच्चैरभिह्वन्यमानो—
दन्तोव कान्तः स सृशं चुकोप ॥ ४९

पुरूरवस्यत्र धनुर्धरेऽपि
को नाम पुत्रं हरति प्रियायाः ।
समीक्षमाणेऽपि शिशुं सृगेन्द्रे
के वा सृगा लङ्घयितुं क्षमन्ते ॥ ५०

द्विपेन्द्रमारुह्य बलावलेपा—
दसङ्गगन्धोरुकटप्रवाहम् ।
निरङ्कुशः काङ्क्षति कोऽव्य गन्तुं
ज्ञातान्तपुर्व्यामतिथिर्भविष्यन् ॥ ५१

अलं विलापेन विशालनेत्रे,
पश्य प्रिये, मदभुजवीर्यमथ ।
अवेष्टि पाटञ्चरमुच्चरन्तं
लोकादितच्छलं श्लु वीरपत्नी ॥ ५२

देवोऽथवा दानव एव वा स्यात्
 सिद्धोऽथ गन्धर्व्वगणो मनुष्यः ।
 तं पातयिष्ये निश्चितैः पृषत्कै—
 र्वातः खरो भूमिरुहानिवोच्चैः ॥ ५३
 तं गृभ्रपक्षैः परिवीज्यमानं
 मूर्त्त्यन्तरं कान्तिमदभ्युपेतम् ।
 सुराङ्गनाः सङ्गतचारुवेशाः
 विलोभयिष्यन्त्यधुना विलासैः ॥ ५४
 इतीरयित्वा धनुराततज्यं
 करे समादाय स च प्रतस्थे ।
 गन्धर्व्वलोकैर्युज्ये च सद्यो—
 विद्रुद्दिशाला जलदं विनैव ॥ ५५
 दिग्वाससं वासवदर्शनीयं
 नृपं समालोक्य विशालनेत्रा ।
 तिरोहितोऽभूत् सहसा तडिद्ध—
 त्तदोर्ध्वशी विद्रुतहेमगौरी ॥ ५६
 न केवलं भूतलमेव तस्याः
 ज्ञानन्तिरोधानवशाद्भूव ।
 अज्ञातघोरव्यसनातिपातं
 मनोऽप्यकस्मान् नृपतेर्विदद्रे ॥ ५७
 ततः कथञ्चिन्नमनससलत्वं
 ज्ञानस्य सोऽज्ञानमुखो निगृह्य ।
 शरासनारोपितसायकोऽभूत्
 स्थिरप्रतिज्ञा हि सदा महान्तः ॥ ५८

तत्कार्मुकस्याशनिशब्दकल्पं
ज्याघोषमाकर्ष्य परे विभङ्गाः ।
हुङ्कारमात्रेण हरेर्विदूरं
सहस्रशो नाम सृगाः श्रयन्ते ॥ ५८

आदाय दाय्यादयुग्मं प्रियायाः
प्रत्यागतः स्वं निलयं नृपालः ।
अनीक्षमाणो हरिणेष्वणान्तां
नितान्तमुच्चैः समतप्यताम् ॥ ६०

हर्षः प्रिया प्रार्थितसिद्धिजम्भा
विषादहेतुर्नृपतेर्बभूव ।
स्रोतस्वतीस्रोत इवानिवाय्या
गच्छत्यजस्रं हि जगत्यवस्था ॥ ६१

विलुप्तहर्षो न तथा दिदीपे
रुपेऽन्तःप्रियाशोकतमोऽवलीढः ।
गतप्रकाशो दिवसावसाने
ध्वान्तैरिव स्रज्जतरोमहीघ्नः ॥ ६२

तत्पुत्रकहृन्दमसौ लताभि-
निबध्य दध्नी मनसा हृतेन ।

गत किमेषा परिहासपूर्व्वं
समागमिष्यत्यधुनैव भूयः ॥ ६३

गता भवेत् स्वर्गसुखं अरन्ती-
प्रियातुरागस्तु मनस्विनीनाम् ।
विशेषतः प्रार्थितवस्तु सोऽहं
नितान्तमेवैकरसोऽस्मि तस्याम् ॥ ६४

परस्परप्रेमरसानुविद्धं
 लोलं मनो नाम परस्परस्य ।
 सुदुर्लभं यत्त्रिदशालयेऽपि
 तदावयोरप्यनपायमेव ॥ ६५
 गता भवेद्वा तरलायतग्री
 सा बान्धवप्रीतिमनुस्मरन्ती ।
 मनस्तु नार्थ्या दयिते यथा स्या—
 क्षया न भावार्द्रतरं परेषु ॥ ६६
 स्वयञ्च सा प्रेमरसैर्निषिञ्च्य
 त्यजेत् कथं मामविद्वभमेव ।
 ऋतेऽपराधं न तथाविधायाः
 पराशुखी स्निग्धजने प्रवृत्तिः ॥ ६७
 पुरा स्मरस्त्रैव निदेशतः सा
 विलासिनी मे स्पृहयालुरासीत् ।
 इयन्ति वर्षाणि न चायतास्या
 स्तस्या न भावो मयि खलितोऽभूत् ॥ ६८
 मूर्त्तैव कीर्त्तिः सुदती मघोन—
 स्तां निर्विशन्नस्त्रि न तेन सीदः ।
 तस्यानुकूल्ये सति नाम कोऽन्धो—
 नयेदितस्तां मयि बद्धभावाम् ॥ ६९
 मित्रं न तावन्न सहस्रनेत्रो—
 गता नताङ्गी कतमः क्रमोऽयम् ।
 श्रेयस्यनष्टे सुहृदोऽपि चेतो—
 ह्येषोषणा तप्यतइत्यमित्या ॥ ७०

मामल्पभाग्यं सुरलोकलक्ष्मी—
दिग्गम्बरं प्रेष्य नितम्बिनी सा ।
दैवीपपञ्चात् समयातिपातात्
यद्वा किमत्यन्तमभूत्तैव ॥ ७१

इतिवमन्तर्गलदसूपूर—
स्त्रिराय राजा परिचिन्त्य किञ्चित् ।

अपारयन् धारणया नियन्तु—
सुखैस्त्वरं तद्व्यसनं करोद ॥ ७२

स निर्ययौ निर्जितशत्रुपक्ष—
स्त्राता मघोनोऽपि रणप्रवीणः ।

अलक्ष्यवस्तुप्रतिबद्धलक्ष्यो—
वर्षान्तराक्रान्तसुखो मनस्वी ॥ ७३

प्रिया-विलासचुरतमेखलायाः
स्त्राघाविशेषात् शकलं दधानः ।

अलक्षितायामपि पद्मपंक्तौ
मतङ्गजो नालमिवावशिष्टम् ॥ ७४

निर्विष्टपूर्वेषु निकृञ्जपुञ्जे—
ष्वसौ प्रियां प्रेमरसो विचिन्वन् ।

चलासु वल्लीषु विलासमस्या—
भूयोविलासी सदयं ददर्श ॥ ७५

लतासु हेमस्तवकासु हेमी—
ध्वासञ्च दृष्ट्यातरलं स चक्षुः ।

क्व प्रस्रिता सुन्दरि, मां विहाये—
त्याभाष्य कामी परिषस्त्रजो ताः ॥ ७६

पुरा स्वयन्मान्तद्रवस्फलान्तः
 स धातुरागैर्लिखितां विलोक्य ।
 आसादितां चिच्छि, चिरायसीद
 प्रसादये तां शिरसेत्प्रोचत् ॥ ७७

अत्यन्तदृष्ट्यातरलेक्षणाभ्या
 मनन्यदृष्टिः स प्रिवन्नजस्त्रम् ।
 तां चित्रितां मत्तश्चकोरनेत्रे,
 दासे प्रसीदेति बभूव नमः ॥ ७८

आलेख्यशेषामथ तां स कामी
 चिराद्विनिश्चित्य गलज्जलाक्षः ।
 तदाकृतेर्दुर्लभदर्शनत्वात्
 प्रायस्तदालोकसुखी बभूव ॥ ७९

अत्यन्तमालोकपथव्यतीते
 लघौ पदार्थे प्रतिविम्बमेव ।
 ज्ञाध्यन्तदाकारसमर्पकत्वात्
 लोले मनस्युत्प्लवणशोकशङ्कौ ॥ ८०

विलुप्तसर्व्वेन्द्रियवृत्तिरासीन्
 मुहूर्त्तं मञ्जातगुरुव्यलीकः ।
 मित्याप्रियाऽऽश्वासवचोभिरुच्चैः
 पुनः प्रबोधं नृपतिः प्रपेदे ॥ ८१

प्रिये प्रपञ्चेस्तनयं ह्ययन्त—
 दानौतमानीतमितीरयिजा ।
 चिरादथोत्थाय विलम्ब्य भूयो—
 मा तावदित्याश्च पुरः ससार ॥ ८२

तुङ्गाद्रिमालिङ्ग्य समुल्लसन्ती
 विलोलचेतास्तडितं विलोक्य ।
 प्रियारुचिप्रायतया स किञ्चित्
 प्रकाशमानाननकान्तिरासीत् ॥ ८३
 क्षण्डि, प्रसीदाऽसि चिरेण दृष्टा
 स्निग्धाऽसि हैमी निकषेव रेखा ।
 इतोऽप यावत् प्रणतोऽनुनेतुं
 तावद्विलीना जलदेषु विद्युत् ॥ ८४
 चिरेण मूर्धानमधोन्नमय्य
 प्रियामपश्यन् द्विगुणावसन्नः ।
 अस्रोत्तरां तत्र विलुप्तकल्पां
 दृशं दधे निखलपद्मपङ्क्तिम् ॥ ८५
 बाष्पातिरेकादवरुहकण्ठ—
 शिराद्वावस्थाप्य गिरं कथञ्चित् ।
 हृदि स्थितामस्त्रिरवर्णसंघं
 प्रियां समाभाष्य नृपो वभाषे ॥ ८६
 एतावतीमस्त्रि दशां लदर्थे
 गतो न किञ्चिद्दयसे तथापि ।
 पद्मस्य युक्ता मृदुतैव कक्षा—
 द्रसीद्भवस्थायनिसारता स्यात् ॥ ८७
 तुषाररश्मिर्दृष्टं विषं वा
 कदापि वर्षेदपि नाम कामम् ।
 तथापि रौष्यं न भवेद्भवत्यां
 कोऽयं क्रमो हन्त गताऽसि कान्ते ॥ ८८

अथापरस्थाः ककुभः प्रवृत्त—
 माघ्राय तद्भात्रसमानगन्धम् ।
 शीघ्रं परावृत्तत्र ससर्ज्जं दृष्टिं
 ततोव्यलीकोत्तरमस्रस्रताम् ॥ ८८
 सत्वावलीपक्विकलः स महीरुहादीन्
 पप्रच्छ वार्त्तमन्निशं विवशः प्रियायाः ।
 इत्यं गतः कथमपि क्षितिपो ददर्श
 प्राणेश्वरीमपि क्कशां कुरुजाङ्गलेषु ॥ ८९
 स प्लक्षतीर्थमनु हैमवतीत्यभिख्ये
 क्षान्तीं सरस्यनुगतामपराप्सरोभिः ।
 भूयः प्रसृज्य नयने प्रणिधानपूर्व्जं
 सैवेयमितातिक्षरेण विनिश्चिकाश ॥ ९१
 स्नापिततरमिवास्थाः कान्तमालोक्य वक्त्रं
 शुक्लमलघयदल्पं तरङ्गते सोऽप्यनस्याम् ।
 हयमिह परिदुन्वन् विप्रयोगोऽपि यूनोः
 सुस्रपरिणतिरुच्चैरेकनिष्ठः क्षिणोति ॥ ९२

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पुरुरवोविप्रलम्बेनाम
 तृतीयः सर्गः ।

चतुर्थः सर्गः १

अथोर्वशी प्रेक्ष्य तथा द्वितीश्वरं
कृशं रजोधूसरसुत्कमानसम् ।
मुहूर्त्तमानन्दलवं किलान्वभूत्
चिराय रूपं तु निनिन्द चेतसा ॥ १
विनिःश्वसत्येव वयस्यया मिथः
कृतानुयोगा हृदयप्रविष्टया ।
जगाद वाष्पोद्गमगद्गदाक्षरं
म वान्धवानां प्रणयो विलङ्घ्यते ॥ २
मञ्जीपतीनां प्रथमोधुरन्धरी-
वसुन्धरामम्बुधिषिम्बमेखलाम् ।
प्रजानुरागादुभुजवीर्यनिर्जितां
प्रशास्ति यः शस्तमनीषयाऽनिशम् ॥ ३
हविर्भिरुच्चैर्मधुरैर्हविर्भुजः
तपोभिरुचैः शशिखण्डशेखरः ।
प्रतर्पितो येन विशुद्धबुद्धिना
न कीऽपि दीनो भुवि यस्य दत्तिभिः ॥ ४
बलाबलेपादवलीकयत्यपि
ज्वलयतापि बलसूदने च माम् ।
अनाथवहानवनाथलङ्घितां
न चक्ष्मे यः क्षतरक्ष्णोचितः ॥ ५

गुणावलीभिर्विनतीऽपि लङ्घयन्
 प्रसिद्धदेवासुरसिद्धकिन्नरान् ।
 स्वशक्तिमात्रार्जितमन्य दुर्लभं
 तदासनं गीत्रभिदोऽप्यधिष्ठितः ॥ ६

शचीस्वहस्तीन सुरद्रुमाहृतै—
 र्मुहुर्मुहुर्वारितभृङ्गलङ्घनैः ।
 स्रजं प्रसूनैर्घटितां हृषोचितां
 वभार योऽचोभमयैः वक्षसा ॥ ७ युग्मकम्

विलोलमाखण्डलभोगनिस्थहं
 नसिद्धगन्धर्वगणानुरञ्जितम् ।
 मनोमदीयं मदनेऽप्यनादरं
 बभूव यस्मिन्नतिभूमिमागतम् ॥ ८

अहं महेन्द्रस्य निदेशवर्तिनी
 दुःखलोकतो मध्यमलोकमागता ।
 इत्यन्ति वर्षानि निमेषवन्मुदा
 सुखोषिता यस्य गृहे यशस्विनः ॥ ९

मया कथञ्चिच्चिरसञ्चितैः शुभैः
 प्रलभ्य यत्प्रेम वधूसुदुर्लभम् ।
 अलं गतैः सङ्गतया वयःफलै—
 र्लघर्दुःखलोकोऽपि सुखेन विस्मृतः ॥ १०

विचिन्धमानोऽप्यतिचित्तजम्बानी-
 रतोत्सवो यस्य मतोनतभ्रुवाम् ।
 विलोलमाप्याययति क्षणेन नः
 चिनोति चेतः प्रकरोति चोत्सुकम् ॥ ११

स खल्वयं सङ्घ्यतमोज्ज्वलीरसो-

रसः स वीरश्च शरीरवानिव ।

सुधांशुर्लश्रीकधुरन्धरः क्षिती

शुक्ररत्ना नम नरोत्तमोमतः ॥ १२

अहो युवा कोऽप्यतिमानुषक्रम—

क्षिराय धन्याऽसि सखीति तां प्रति ।

तदा वदन्वोऽप्सरसोऽन्तरात्मना

तदीयसौभाग्यमिवाभ्यसूयिताः ॥ १३

ततः पिबन्वोनयनेऽस्तमङ्गनाः

रसालसैस्तृप्तिरसं न स्नेभिरे ।

ब्रजन्ति श्यान्ति न खलुर्मिमालिनी—

महोर्मयश्चन्द्रमसि स्फुरत्प्रभे ॥ १४

चलाऽपि लक्ष्मीर्यमवाप्य निखला

विलोक्य तं निखलविप्रहाः स्त्रियः ।

अमन्दमानन्दजवाप्यविन्दुभि—

र्विभेदमापुः खलु चित्रवस्तुनः ॥ १५

स चापि तारक्षिकसन्मुखद्वि—

र्जवाद्दुपेत्य प्रणतः प्रियां प्रति ।

प्रसीद क्षणिक, प्रसुभिर्वितन्वते

सुदुर्गं दण्डः स्रजनेष्किति ब्रुवन् ॥ १६

प्रमेव भागोर्गगनं, महोधरं

ससुरता त्रिदुरद्विवाशसां निधिम् ।

शिक्षा ललान्नेरिव, मासुपद्मं

दुनः समास्त्रिहितुमर्हसि प्रिये, ॥ १७

इति ब्रुवन्तं परिरुय भामिनीः
 प्रहर्षवाष्पक्षणदूषितेक्षणा ।
 उवाच राजन्, सुरराजशासनात्
 गताऽस्मि भूयस्त्रिदिवं सुदुःखितम् ॥ १८
 प्रजानिषेक! किल वंशवर्द्धन—
 स्तवीरुकीर्त्तेर्नृप, विद्यते मयि ।
 प्रसूतया नाम पुनर्निश्रिथीनी
 समं लयेका विहरिष्यते मया ॥ १९
 ततस्तमाभाष्य ययुस्त्रिपिष्टपं
 प्रकामगन्धः खलु देवयोषितः ।
 सुधाक्तवाग्भिः प्रियया प्रबोधितो—
 नृपोऽपि नातिप्रमनाः पुरीं ययौ ॥ २०
 अथायुरित्यप्सरसोमहीपते—
 रुजीजनन् पुत्रममिचकर्षणम् ।
 तमःप्रभेदे चतुरं निशाकरं
 दिशो यशोभिः सुरभिं सुनेरिव ॥ २१
 धनुर्भृतां दुर्भेदशासनोचितः
 स वानिनीप्रार्थितयौवनोदयः ।
 गुणानवासः प्रभवानुयायिनो—
 न्यदर्शि पित्रोः सहशोदृगुत्सवः ॥ २२
 प्रियागतं प्रेम नृपस्तदुद्वेग
 विशेषतः श्लाघ्यगुणे सुते न्वाधात् ।
 परं न पित्रोः प्रियतानिदर्शनं
 पराऽप्यसौ स्मृतिरिति प्रचक्षते ॥ २३

परेऽपि तस्यान्तनयाः प्रजञ्चिरे
महीपतेर्नाम महायशस्विनः ।
यदन्वयैर्भिन्नकुलैर्महीतल—
मलङ्कृतं व्योमवदृक्षसञ्चयैः ॥ २४

अथास्य देवात् प्रकृतिर्विपर्ययं
जगाम शुद्धाऽपि विशुद्धजन्मनः ।
यथाऽऽत्मनः काऽपि दशा विनिर्भला
मनःप्रसङ्गान्नितरां व्यतिक्रमम् ॥ २५

सुदुर्लभोयस्त्रिदिवेऽपि भूपतेः
प्रजाऽनुरागस्तमसौ यदृच्छया ।
अमार्जयद्गुर्जयदुर्भदोदया—
ज्जनापवादं निजमात्मवानिव ॥ २६

करैरनेकैः परिपीडिताः प्रजा—
गृहीतसाराः क्लृप्तां प्रपेदिरे ।
विवस्वदजस्रैः प्रचुरैर्हृत्तोदका-
स्तपे समस्ताइव सिन्धुयोषितः ॥ २७

प्रजावलीनां नृपतौ विशेषके
नकिञ्चनत्वं समभूत् क्लमावहम् ।
भुजङ्गमागामपराभिषङ्गतः
शिरःस्थरत्नव्यवरोपणे यथा ॥ २८
वियोज्य भर्त्सा भुजवीर्यदुर्भदो—
बलात् परेषां तुभुजे स योषितः ।
लतावलीं पादपसङ्गनिश्चलां
विकृथ्य वातोत्तपयत्यपक्रमः ॥ २९

स पश्यतो भर्तृकुलस्य निस्त्रपः
 सकज्जलासुस्रपितस्तनाम्तराः ।
 प्रवेपमाना भयमन्युविह्वलाः
 समालिलिङ्गापनयः कुलाङ्गनाः ॥ ३०
 तदीयवक्त्रं गलितास्त्रनासुभिः
 परिभ्रूतं शैशिरशर्त्तरीश्वरम् ।
 विधुन्तुदोदृप्तद्वाम्बरान्तरा—
 सुसुम्ब भूयः किल कज्जलाविलः ॥ ३१
 महाऋषीणामपि सोऽतिलोलुपो—
 जहार तावदसु यागसाधनम् ।
 भवेत् कथं नाम विचारगोचरा
 विचारमृदस्य मतिर्गुरुष्वपि ॥ ३२
 प्रवाधमाने नृपतौ शुभोदयाः
 ययुर्विलोपं धनसाधनाः क्रियाः ।
 सएव वर्णाश्रमधर्म्मरक्षिता
 कएनमेनोनिरतं प्रतीपयेत् ॥ ३३
 विधुन्तुदस्येव विधुस्तथाऽशुमान्
 अबिन्धनाम्नेरिव सिन्धुरुन्नतः ।
 दवानलस्येव तरुत्रजोऽवशः
 जनो विषेहेऽनयमस्य भूपतेः ॥ ३४
 ततो वषट्कारविलोपदूषिते
 मञ्जीतले वारितमङ्गलोत्सवे ।
 व्यतिक्रमोद्दीपिततीव्रमन्यव—
 स्तदोपसर्गं चिदशाः समास्रजन् ॥ ३५

पुराऽभवद्भूपतिरादरास्यदं
ततः प्रकोपस्य पदं दिवोकसाम् ।
प्रयोजनप्रत्ययंजो हि क्वचिमो—
लघी गुरुणां प्रणयोन तत्त्वतः ॥ ३६.

सनत्कुमारोऽथ नयैकशिवधिः
पथस्युतं बोधयितुं बुधात्मजम् ।
अवातरत्तत्प्रथमं नभस्तालात्
शरीरवत् पुण्यमिवाम्बरीकसाम् ॥ ३७
जनव्रजेः सूर्य्यइवेक्षितः क्षणं
द्युलोकतोमध्यमलोकमीरितः ।
प्रजाव्यलौकेन दयालुरित्यतो—
भुवस्तलं धर्म्मइवागतस्ततः ॥ ३८ युग्मकम् ।

अथाङ्गसारैर्नमयन् भुजङ्गमं
गुणातिरेकैर्व्वसुधां समुन्नयन् ।
मनुष्यलोकेऽप्यतिलोकविक्रमः
क्रमेण सृग्यं चरणं सुनिर्व्वधात् ॥ ३९

अथार्घ्यपाणिस्तमनर्घ्यमादरात्
स दुर्मदः प्रत्युद्दिदाय पार्थिवः ।
तथाविधानान्तपसाऽप्यचेतनाः
वशानुगाः कैव कथा शरीरिणाम् ॥ ४०.

सहस्रदत्ते मणिकाञ्चनासने
निवेशयामास तमागतव्रपः ।
स वक्तुमेनं सुनिरप्रतः स्थितं
स्थितेर्व्विभेत्तारमथोपचक्रमी ॥ ४१

वृषानुरीधात् प्रथमेन वेधसा
 विसर्जितस्त्वां प्रति सम्प्रति स्वयम् ।
 निबोध तावद्वितमप्यतन्त्रियं
 जनः प्रभूणामुपदेष्टुमक्षमः ॥ ४२
 कुले प्रसूतोऽसि मनीर्महात्मनः
 प्रसिद्धशीतांशुसुतात्मजोऽप्यसि ।
 श्रुताधिगन्ताऽसि गुरोरनन्तरं
 यशःप्रकाशोऽस्यतिलोककर्मभिः ॥ ४३
 तथापि कोऽयं मतिविभ्रमः पथि
 न्यधाः पदं यद्विदुषां त्रिगर्हिते ।
 मनुष्यलोकादुपरिक्रमोचितो—
 न खेचरो नीचपथेन गच्छति ॥ ४४
 महाजनानां स्थितये महीपति—
 र्न जातु तेषामपकारकारणात् ।
 शमीतरोः साम्प्रतमग्न्युपप्लवो—
 न सुन्दराञ्चन्दनपादपादपि ॥ ४५
 भवद्विधादुच्छिरसो जनः सदा
 धनं महीभ्रादिव नाम काङ्क्षति ।
 भवान् स्वयञ्चेदपहारमिच्छति
 चुपतस्तदा हन्त चिरन्तनो विधिः ॥ ४६
 परीपकारैकफलः पराक्रमः
 परापकाराय तवाधुना भवन् ।
 दुनोति लोकं तद्धितां विवर्त्तनेः
 सुदुर्जयो वज्रव प्रवर्त्तितः ॥ ४७

तुषाररश्मिः किरणैः प्रतापये—
 दर्पि खगन्धैः सुरचन्दनद्रुमः ।
 हिमं दहेच्चापि तथापि युज्यते
 न ते विकारः श्रुतपारदृश्वनः ॥ ४८

पुरा शरत्पाव्णचारुचन्द्रवत्
 प्रमृष्टमुक्ताफलवत्तवोज्ज्वलम् ।
 असंशयं यत्सदृशं तथा जनेः
 प्रसन्नमासीदपकल्प्यं मनः ॥ ४९

न तन्नितान्तप्रतिकूलगामिभिः
 कृतं कृतान्तैर्न मनस्तवेदृशम् ।
 भ्रूतं तरङ्गैर्लवणीर्मिमालिनी—
 दुनीति गङ्गाभ्रद्वयाद्य मानसम् ॥ ५०

अतः किमन्यन्मतिमङ्गणाग्रणी-
 र्भवेज्जगत्यामयशस्करं वद ।
 पुरा प्रजारञ्जनरूढिरञ्जिते
 यदञ्जसा राजनि तद्गतिक्रमः ॥ ५१

विरक्तलोकस्य विलुब्धचेतसः
 सदा समास्कन्दभयाकुलात्मनः ।
 जनैर्विषस्यामृतशब्दवद्वृथा
 विडम्बना राजपदं प्रयुज्यते ॥ ५२

सदैव राज्ञः प्रतिषिद्धमुत्तरी-
 यशस्य, दस्यूचितमाचरन् मुहुः ।
 जनैर्महाराजइति प्रबोधित—
 स्वमात्मना ब्रूहि कथन्न लज्जसे ॥ ५३

यशः स्वमुखैश्चरितेन दूषयन्
 सुदुर्लभं नाम यदृच्छया भवान् ।
 अहो धनव्याजकलङ्कपङ्कल—
 स्तथापि तावन्न कथं विबुध्यते ॥ ५४
 बलेन किं यद्भयमावहेत् सतां
 धनेन किं यज्जनयेच्च किंस्विषम् ।
 धिया च किं या सततं कृतकयेत्
 किमात्मना यो ह्ययशः समाप्नुयात् ॥ ५५
 यशोविपहारणधर्माकारणात्
 धनार्जनं नाम मनीषिणाम् मतम् ।
 करोति यत्तत्रितयव्यतिक्रमं
 न तद्धनं तन्निधनं प्रचक्षते ॥ ५६
 विशुद्धमार्गेण यदेव लभ्यते
 तदेव लोके यशसे सुखाय च ।
 अतोऽन्यथा सज्जननिन्दितन्तु त-
 न्न जातु दस्योरिव तस्य शान्तये ॥ ५७
 अपि प्रकामश्रुतवानसि स्वयं
 त्वमेव बुध्यस्व विचार्य्यं चेतसा ।
 नराङ्गके खल्वपि काचभङ्गुरे
 त्रिलोकराज्यार्जितसम्पदैव किम् ॥ ५८
 करैः किमङ्ग, प्रकृतीः प्रपीडय—
 त्यनेकधा लोभवशंवदो भवान् ।
 सहस्रसंख्यैरपि तैः प्रतापयन्
 न भानुरक्षैः पदमश्रुते चिरम् ॥ ५९

यदाऽस्तमायात्यवशोविभावसु-
 र्न रश्मयस्तस्य सङ्घस्रसंख्यकाः ।
 अपि क्षमन्ते क्षणमात्ररक्षणे
 तदेतदालोच्य ह्रदा सुखी भव ॥ ६०
 परं चरेः कौस्तुभरश्मिरञ्जितं
 विशालवक्षःस्थलमपुपेक्ष या ।
 सुखेन लक्ष्मीर्जनमन्यमाश्रयेद्-
 बुधस्य तस्यां कइवातिनिर्भरः ॥ ६१
 इयं चि वीरक्षतजामृतोक्षिता
 शिरोभिरेषां बहुशः पुरस्कृता ।
 यदा न धत्ते स्थिरभावमात्मनः
 तदा कपनामपि निघ्नतां नयेत् ॥ ६२

अथ त्रिलोकौज्वलितेन तेजसा
 नयेन चोच्चैस्तरवस्तुतस्युषा ।
 स्थिरलमस्या नरनाथ, मन्यसे
 सदध्वनः प्रसन्नलसि स्वयं कथम् ॥ ६३
 भवद्विधानार्यनिवासदूषणै-
 र्निर्गमसौभाग्यमनोरमा रमा ।
 स्त्रभावलीलेत्यपवादसुश्रु-
 रमार्जनीयं गमिता किलाभवत् ॥ ६४
 स्त्रभावतः स्नादुरसोत्तराऽपि या
 कलिन्दकन्येन्दुविनिर्मूलोदका ।
 अवाप्य सा संश्रयदोषसुदक्ष्णं
 विषज्जणैर्नीलजलेद लक्ष्यते ॥ ६५

त्रिलोकलक्ष्मीमपि भोष्यसे बलाः
 दद्यापि लोभस्य न शान्तिमेष्यसि ।
 अयं हि भोगैः परिवर्द्धते सुहृ-
 र्गदः कुपथैरिव सान्निपातिकः ॥ ६६
 असाम्प्रतं कामविधेयमानसो-
 यदन्यदुच्चैर्मलिनं समाचरः ।
 क्षिणोति तत्ते यशसा समं वपु-
 स्तथापि राजन्, न कथं विबुध्यसे ॥ ६७
 उभौ नराणामृषयस्तरस्त्रिनौ
 वदन्ति तावत् परिपन्थिनौ रिपू ।
 विधेयतामेव वृथा तयोर्भवान्
 स्वतन्त्रतामात्मन इत्यवैति किम् ॥ ६८
 न पूर्यते सिन्धुजलैर्निरन्तरं
 प्रपूर्यमाणोऽपि यथा मच्चार्णवः ।
 तथैव काश्चैर्विषयैः प्रपूरणे
 सदा कृतेऽप्यस्ति तयोर्न पूर्यता ॥ ६९
 पदं विनिर्व्विश्य यदेकमादरात्
 कृतार्थमात्मानमवैषि मानद ।
 वृथैव तन्नाम मनोरथान्तर-
 न्ततोऽपि भूयस्तुदतीह मानसम् ॥ ७०
 अग्निप्रसृत्यामरणात्तमेव वा
 मनोरथौघैर्ध्वयितोभवस्वपि ।
 न जाल्पमीषामवसानमेष्यसि
 प्रमाथिनस्ते हि रिपोरनन्तराः ॥ ७१

मनोऽभिलाषाः हि गृह्याश्रमोचिता-
स्तथाप्यमी खल्ववधिव्यपाश्रयाः ।

प्रहर्षहरिषासृषिभिर्विगच्छति

कलेवरस्थानिलमुख्यधातुवत् ॥ ७२

अहो शरीरान्तरचारिणं रिपुं

न चेद्विजेतुं जयशील, शक्यसे ।

कथं परान् जेतुमना न लज्जसे

गदीव साक्षाद्दलिनं सुदुर्बलः ॥ ७३

अतीमितैर्भोगिसुखैर्मनीषिण—

श्चिराय राजन्, परिहृतममानसाः ।

समीहमानारिचरणे खनुत्तमं

दृषं च्यवन्ते न महारमवर्त्मनः ॥ ७४

अथोपभोगं कलुषान्तरात्मना

प्रबुध्यसे चेत् पुरुषार्थसुत्तमम् ।

ततो निवृत्तव्यसनोयतारमवान्

सतमवाच्यं विषयं समाश्रयेः ॥ ७५

द्विषां यदुच्चैर्जनयेत् कुतूहलं

सुखप्रसादं सुहृदां विलोपयेत् ।

अपां विदध्यान् हतौमयात्मन—

श्चरन्ति धीरा न तदार्यगर्हितम् ॥ ७६

वहन्नहो ग्लानिपरम्परामसौ

मनस्युदारामवधीरितक्रमः ।

तुषानलैर्दग्धवान्तरात्मना

सुखी कथं स्वादपचेतनेतरः ॥ ७७

मिथोऽनुतापैः परिदीनमानसो-
 विलज्जितो लोकमुखावलोकने ।
 तथापि मन्दः किल निन्दितं चर—
 न्हो ह्यथाऽऽत्मानमवैति निर्वृतम् ७८
 स्वल्पन्नजस्रं नयती महीपतिः
 परःसहस्रव्यवसायमाश्रितः ।
 न पूर्व्वलक्ष्मीमपि रक्षितुं क्षमः
 कथं प्रवर्त्तत ततोऽतिलालसः ॥ ७९
 श्रियं विलुम्पेत् परलोकसम्पदा
 वपुर्यशोभिः क्षिणुयादसंशयम् ।
 जनापवादैर्विपदं समानयेन्
 महीपतीनामनयः सुदारुणः ॥ ८०
 तत्तात, प्रकृतिमितो निजां प्रपन्नः
 स्वन्तावच्चरितमनुस्मरातिशक्रम् ।
 गाम्भीर्यं परिहरतोऽपि चन्द्रपादै—
 रशोधेः सलिलभरो न चातिवेलः ॥ ८१
 इत्येवं वदति मुनी तथेति राजा
 जग्राह प्रकृतममा वचस्तादीयम् ।
 अभ्यर्णं खलु विदुषामलोकगम्यं
 निर्व्वेदद्द्रुतमिव बालिशस्य चेतः ॥ ८२
 अङ्गज्योतिर्ज्वलितमसकृदव्योम कुर्व्वन्महीजा—
 धाम प्राज्यं मुनिरथ यथौ कामचारः क्षणेन ।
 प्रायः सन्तः परपरिचयं कारणात् संश्रयन्ते
 वृत्ते तस्मिन् कष्टवचतुरस्तत्र तिष्ठेद्वृथैव ॥ ८३

मार्गो रजःपरिचितः क्षणमम्बुसिक्तो—
 भ्रूयोऽपि पांशुलङ्घ्य प्रविलीनतोयः ।
 दीप्तान्धितप्ततरधातुरतिद्भृतोऽपि
 यातः पुनः कठिनतामिव तद्वियोगात् ॥ ८४
 दावाग्निदग्धविटपीव जलाभिषिक्तो—
 भ्रूयः स्वकीटरगतज्वलनावलीढः ।
 तस्यानुशासनवशात् क्षणमात्रसौम्यो—
 राजपुरेव स जगाम निजामवस्थाम् ॥ ८५
 युग्मकम् । ●

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये सनत्कुमारानुशासनीनाम
 चतुर्थः सर्गः ॥ ० ॥

पञ्चमः सर्गः ।

तस्य लोकपरिभावपङ्क्तिं
लौक्यमाशु पुनरप्यवर्द्धत ।
कोहि दैवहृतमप्युपक्रमै—
र्विक्रमैश्च परिरक्षितुं क्षमः ॥ १
तं प्रतीपयितुमन्यपार्थिवा-
वर्त्तमानमपि गह्मिंते पथि ।
न प्रशेकुरतिशक्रविक्रमं
घोरदैवमक्षिरादलङ्घयत् ॥ २
अप्यनिष्टकरमिष्टपादपं
रक्षितोपवनतोऽधिकारवान् ।
उद्धिपाव्य किल तत्पदेऽपरं
रोपयत्ययमसौ विधेः क्रमः ॥ ३
लोकवृत्तमतिवर्त्तिनोऽभव—
द्देहएव मुनिशापभस्त्रसात् ।
ब्रह्मचर्ययजनावनार्जितं
कर्म तस्य न तु धर्मरक्षितम् ॥ ४
अप्यलोकसुलभोऽहविक्रमो—
दीक्षितः क्रतुविधावनन्तरम् ।
दुर्मदात् स खलु किल्बिषोत्सुको-
नान्वशोचिमनुजैर्दिवं गतः ॥ ५

तैस्तथापि परतः पुरस्कृते
 कीर्त्तितः स धुरि कीर्त्तिशालिनाम् ।
 तस्य खल्वतिशयोऽप्यतिक्रमः
 स्वल्पएव गुणसंघतोऽभवत् ॥ ६
 स्वर्गतस्य गुणगौरवं यथा
 स्मर्यते न च तथा व्यतिक्रमः ।
 शान्तिगममहसः प्रकीर्त्त्यते
 ध्वान्तभेदपटुता न तीक्ष्णता ॥ ७
 आयुरस्य तनयोऽथ मेदिनी—
 मन्वभुङ्क्त भुजवीर्यनिर्जिताम् ।
 तत्र राञ्जि जनता यथोचितं
 पूर्व्ववत् स्वपदमप्यपद्यत ॥ ८
 सत्ववत्यनयशून्यपार्थिवे
 भास्करे समुदिते यथा पुनः ।
 लोकवादविधिवाददेशिता
 प्रादुरास सकलेव सत्क्रिया ॥ ९
 गाढतमजनतामतिक्रमैः
 स्वर्गतस्य पितुरुत्क्रमस्य सः ।
 अम्बुवाहद्वयशस्यसम्पदं
 दुर्गतैकविकलामनन्दयत् ॥ १०
 पूर्व्वदोषपरुषां प्रजावलीं
 सोऽनयत् सरसतां मधुर्यथा ।
 शिशिरैः शिशिरविन्दुवर्षणै-
 र्त्नान्गुल्मतकवङ्गरीं भुवम् ॥ ११

तेजसैव रिपुमण्डलं वशी
 ध्वान्तराशिमिव ह्यव्यवाहनः ।
 नाजयन्न करवालवक्त्ररी
 धूमराजिरिव तस्य वीतये ॥ १२

बद्धमूलवलयोऽविकल्पनः
 सारवानतितरां समुन्नतः ।
 सोऽभवत् परबलेऽप्यचञ्चलः
 शैलराजइव वातरंहसि ॥ १३

धर्मतः स परिपाल्य मेदिनीं
 लोकमात्मसुक्तैरुपार्जितम् ।
 भोक्तुमाप विबुधालयं कृती
 लोभयन्नतितरां सुरस्त्रियः ॥ १४

द्यां गते पितरि शत्रुमर्दनो-
 मित्तवर्गपरिभोगवर्द्धनः ।
 सैहिकेयतनयासमुद्भव-
 स्तत्सुतोऽथ नहुषः शशास गाम् ॥ १५

सोऽधिकारमधिगम्य पैटकम्
 अत्रप्रशित परिरक्षणेर्गुरुम् ।
 पूर्वमेव नरलोकदुर्लभैः
 स्वैर्गुणैरलघुविक्रमैस्तथा ॥ १६

सोऽवजितप्र निखिलान् मञ्चीपतीन्
 घोरबाहुतरसा तरंस्त्रिनः ।
 यच्चपितृरगराक्षसादिकान्
 शासनं स्वमखिलानकारयत् ॥ १७

वर्षजातमथ चाश्रमव्रजं
 श्रौतमार्गनयनादपश्रमः ।
 शङ्करोऽप्यतितरामसङ्करं
 स्वस्वधर्मसुभगं चकार सः ॥ १८
 दस्युसंघमभिभूय भूपति—
 र्विक्रमैः करमृषीनदापयत् ।
 पृष्ठतश्च पशुवत् स तानमून्
 बाहुवीर्य्यविजितानवाहयत् ॥ १९
 वर्षयेस्तमखिलेश्वरं हृषा
 प्रार्थनीयकिरणैर्गभस्तिमान् ।
 चन्द्रमाश्च कमनीयरश्मिभिः
 श्लाघ्यवीर्य्ययशसं सिधेविरै ॥ २०
 धार्मिकं न धनिनश्च दुर्मदाः
 कामिनीं न कुलजां बलाहिटाः ।
 दुर्बलं न बलिनो बवाधिरे
 तत्पदै न बलिनं विकल्पनाः ॥ २१
 राशि रक्षति न कोऽपि धार्मिके
 निर्धनो जनपदेष्वदृश्यत ।
 भूपतेरनयदोषसम्भवं
 सत्यमाचुरशिवं प्रजास्वपि ॥ २२
 चारमजां पिढगणस्य सत्त्ववा—
 नर्थतोऽपि विरजां रजोऽतिगः ।
 स त्रिस्तोकमहिताकुलत्रपां
 स्त्रीचकार सङ्घधर्मचारिणीम् ॥ २३

दीक्षितः स हविषा हविर्भुजं
 देवद्वन्दमथ सन्तताध्वरे ।
 दक्षिणाभिरपि ऋत्विजोऽपरा-
 नर्थिनश्च ददनैरतर्पयत् ॥ २४
 तस्य नाम महिषी महाशयान्
 शुद्धस्तनयानजीजनत् ।
 त्रीतमार्गपरिश्रीलिता मतिः
 प्रार्थितानिव शुभानुपक्रमान् ॥ २५
 क्त्वायति व्यसननिर्जिते ह्वरी
 देवसिद्धकृषिभिः किलार्थितः ।
 मेदिनीमिव दिव' स लीलया
 संबुभोज भुजवीर्यदुष्कृत्यः ॥ २६
 स्यन्दनेन हरिवर्णवाधिना
 वाजिना च जलराशिजम्बना ।
 दन्तिना च स नितान्तपाण्डुना
 सञ्चषाल मरुतामथाध्वनि ॥ २७
 वासवस्य शयने समुत्सवले
 वैजयन्तनिक्षयान्तरे नृपः ।
 संविशिश सुरराजचामरै-
 र्वीज्यमानकरणः समिञ्चितम् ॥ २८
 कृतसकलतपस्त्रयास्तरे
 स्वर्णदीपुलिनसीलि सङ्गतः ।
 अङ्गहारदुभगं ह्यराङ्गना-
 लास्यमाद्य सुसुदे विशोक्त्वा सः ॥ २९

पारिजाततद्वारितातपे
 नन्दने तमरविन्दलोचनाः ।
 लोभयन्ति ललनाः स्म नर्त्तनै—
 देशिकैस्त्रिदशपं धृतस्रजः ॥ ३०
 अञ्जलिव्यथितहस्तापस्वला—
 देवतास्तमुपतस्थिरे विभुम् ।
 वन्द्यमानमहिमानमादरा—
 त्तुष्टुयुध सुरवन्दिनः सदा ॥ ३१
 वारिबाह्वगजराजवाहनं
 वर्त्तमानमथ देववर्त्मनि ।
 तं क्लिप्ताम्बरसण्ड्य सादरं
 वन्दनीयचरितं ववन्दिरे ॥ ३२

आविवेश तमथो विभूतिजो—
 दुर्मदो यमवतामपश्चिमम् ।
 दुर्लभः खलु तथाविधोजनो—
 योमनागपि धनेर्न ह्यार्थ्यते ॥ ३३
 श्रीमदो हि विषमो मदान्तरात्
 येन नाम सहसा मुणावली ।
 उज्ज्वलाऽपि पुरुषस्य लीयते
 दीपराजिरिव वातरंहसा ॥ ३४
 अल्पका र्थदमितं विकुर्वते
 वस्तुभिः कष्टव तत्र विस्मयः ।
 चालयन्ति विषयाः प्रलोभनाः
 सज्जवन्तमपि सज्जवत्पथात् ॥ ३५

एकवेणिमथ जातु सोऽभिकाः

धूसरालकमिलम्बुखच्छविम् ।

अशुजालविकलां व्यलोकयत्

श्वासशुष्यदधरां पुलोमजाम् ॥ ३६

वासवस्य शशलक्षणोयथा

क्षीणकान्तिमलिनासुपद्मवात् ।

कौमुदीमिव तथापि पश्यतां

कुर्वतीं सरसविस्मयं मनः ॥ ३७ युग्मकम् ।

प्रेक्ष्य मन्मथशराहतोऽभवत्

तां प्रभाविजितमन्मथप्रियाम् ।

सुन्दरी हि ललनाऽबलोकिता

लोलयत्यतितरां नृणां मनः ॥ ३८

तामदृष्टदयितप्रभाकराम्

क्लानवक्रकमलां मिथः सतीम् ।

सम्पिपासुरधरामृतं मदा—

दब्रवीन्नृपमधुव्रतो वचः ॥ ३९

वज्रमम्बुधरसुन्दरन्धनु—

र्वेजयन्तममरावतीन्तथा ।

एवमादिविषयं विपश्चितः

स्थानिधर्मामृषयः प्रचक्षते ॥ ४०

शैन्द्रमिन्दुवदने, पदं मया

प्रार्थितेन दिविजैरुपद्भुतैः ।

कल्पविह्वररिनियहार्थिभिः

प्राञ्चबाहुतरसाऽद्य भुञ्जते ॥ ४१

तेजसैव निष्टह्योततेजसः
 पूर्वदेवनिबन्धानहं किल ।
 काममभ्यभवमिन्द्रतां मयि
 प्राप्तवत्यपि कथा न संयतः ॥ ४२
 तावदिन्द्रविषयेष्वनिन्दिते,
 त्वं यदि प्रथममेव कीर्त्तासि ।
 वञ्चितोऽस्मि नियतं शुचिस्मिते,
 देवतैरपरभोग्यवस्तुभिः ॥ ४३
 वङ्गरीव तरुतः प्रियादृते
 शोभनाऽपि दयिते, न शोभसे ।
 विद्युतः किमिष चार्कताऽधिकं
 यद्यसौ जलधरे न राजते ॥ ४४
 हन्त सप्तभुवनैकसुन्दरं
 मात्स्यमुल्लसितषट्पदावलि ।
 नोपयुक्तमिव तिरक्तमुज्ज्वलं
 रूपमेतदपि ते निरर्थकम् ॥ ४५
 तद्भजस्व दयिते, बृहद्भुजं
 मामपीन्द्रमवले, त्वदाश्रवम् ।
 एवमाशु खलु पूर्ववासवं
 प्रक्षरिष्यसि रसादसंशयम् ॥ ४६
 मानिनि, त्वमपि सुम्हमानसा
 वञ्चिताऽसि नियतं विरिञ्चिना ।
 यन्मयि प्रणययाचनाञ्जली
 संदुनोषि वपुरञ्जपेखवम् ॥ ४७

बाढमद्य भवती मया समं
 सङ्गमय्य हृदयं रसालसम् ।
 लक्ष्म्यते फलमथान्य योषितां
 यन्न याति किल कल्पनापथम् ॥ ४८
 एकएवमृपतिस्त्रिपिष्टपे
 देववृन्दपरिवन्दितीदयः ।
 सोऽहमिन्दुवदने, तवाधुना
 नर्मीशिव्यइति शर्मै शार्धि माम् ॥ ४९
 यस्य लोकपरिभावितेजसः
 क्षेरवक्त्रकथया न केवलम् ।
 सुप्रसन्ननयनान्तबीक्षणैः
 प्रार्थयन्ति दिविजाः कृतार्थताम् ॥ ५०
 उन्नतेन शिरसाऽद्य पादयोः
 सन्निपत्य पुरतः स याचते ।
 प्रार्थते हि दयिताऽनुकूलता
 सा त्वयन्नसुलभोद्यतां त्वयि ॥ ५१ युग्मकम् ।
 काममद्य वशगा त्वमर्थये
 त्वान्तथाप्यवनतः कृताञ्जलिः ।
 मानिनी हि वनिता विमानिता
 नैव जातु रतये मनस्विनाम् ॥ ५२
 यः प्रसन्न परुषान्तरः स्त्रियं
 लङ्घयत्यतितरां रिरंसया ।
 एष वेद हृदयं न योषिता—
 मात्मभोगपरिलालसो वृथा ॥ ५३

कीमलं कुलवधूजनस्य त—
 आनसं प्रियजनातिलङ्घनात् ।
 लीयते हृतभुजः समागमा-
 दप्यनल्पसरसं हविर्यथा ॥ ५४

मानसं सरसमप्यनारतं
 योषितामभिहतं प्रियोष्णा ।
 वारि वङ्गिपरिपक्ववन्मुहु—
 स्तापयत्यरुणतमरेणुवत् ॥ ५५
 स्नेहपूर्णहृदयं मृगीदृश—
 स्तप्यमानमतिविप्रियाम्बिना ।
 तापयेदतिद्वरां न केवलं
 स्नं वपुर्देयितदेहमादहेत् ॥ ५६

एवमुज्झितनयेन मानिनी
 प्रार्थिताऽनुचितमशुबिन्दुभिः ।
 इन्दुकान्तिमुखमाविलेक्षणाऽऽ—
 प्लावयन्नलिनवन्नशीतलैः ॥ ५७

लोचनं विकचमेचकोत्पलं
 चासलोलहरिणीक्षणन्तथा ।
 तन्न सोढुमशकत् परिप्लवं
 स्त्रोपमानपदवीमधिष्ठितम् ॥ ५८

वारितोऽपि बहुशो यदाऽभिकोऽ—
 वारयन्न दुरितोन्मुखं मनः ।
 तं गुरोर्वचनतस्तदा शनै—
 र्मत्तचित्तमबलेत्युवाच सा ॥ ५९

कामसूत्रमधिगम्य तीर्थत--
 स्व' किलासि रतिधर्मकोविदः ।
 योषितां हृदयविष्व काङ्क्षति
 त्वां न का चतुर, वामलोचना ॥ ६०

यानमाशु ऋषिवाङ्मसुञ्ज्वलं
 सोऽधिरुह्य यदि मां प्रपद्यसे ।
 नूनमस्मि वशगा तवैष मे
 प्रश्रयः स भवताऽनुमन्यताम् ॥ ६१

तन्निपीय वचनामृतं मितं
 श्रोत्रपेयमतिमात्रसुन्दरम् ।
 कामसुत्कमनसा मृगौदृशां
 कीर्तये प्रतिविशुश्रुवानसौ ॥ ६२
 अस्तहेतुमपि सोऽन्वमंस्त तत्
 सङ्गमाय हृदयङ्गमं लघुः ।
 कामिनामपरकामिनीजने
 सा सृष्ट्वा न परिमृश्यते यया ॥ ६३

सन्निपात्य स ऋषीनपक्रमः
 सन्निपातविह्वलितिर्यथाऽह्विताम् ।
 आदिदेश निजयानवाहने
 मुग्धबुद्धिरिव कालषोदितः ॥ ६४

सत्वरं जिगमिषुः पुलोमजां
 कालसर्पमिव कुम्भसम्भवम् ।
 यानशीघ्रगतिमीप्सुरुह्यतः
 पूर्वदेववदसौ पदाऽसृशत् ॥ ६५

तस्य घोरमपचारमीदृशं
 नो ममर्षं सुतराममर्षणः ।
 अप्यशीतकरपादलङ्घिता
 तत्शिला ज्वलति का कथा नृणाम् ॥ ६६
 क्रूरवृद्धिरसि मूढ, दुर्भेदे,
 मा चिरेण भव तद्विलेशयः ।
 इत्यमर्षविवशो महाऋषि—
 स्तं शशाप मदमत्तमानसम् ॥ ६७

सोऽपतच्च सहसा दिवस्ताला—
 त्तत्क्षणापनतभोगिविग्रहः ।
 कीर्त्तिलोपिमहदत्ययोमहान्
 सद्यएव परिपच्यते सताम् ॥ ६८
 पुण्यलक्ष्यमपि रक्षणायत-
 न्नालमास फलदो व्यतिक्रमः ।
 बाधके हि बलवतुपस्थिते
 साधकस्य शतमप्यनर्थकम् ॥ ६९
 आस्थिते खलु मणौ विरोधिनि
 प्रस्फुरन्नपिच ह्यव्यवाहनः ।
 लग्नकक्षमपि दग्धुमक्षमः
 प्रावृणोति हि घनो दिवाकरम् ॥ ७०
 अभजत सुतमस्य राज्यलक्ष्मोः
 क्षितिपतिमौलिसमृद्धपादपद्मम् ।
 गुणगणविवशेव तस्य गूणो—
 नहि पुद्गे निवसत्यसौ प्रमत्ते ॥ ७१

श्रुतसमधिगमादुदारचेता—
 छिदिवगतेऽपि पदे निवृत्तलील्यः ।
 यतिरिति तनयः किलाग्रजातो—
 विमलमतिर्यतिधर्ममाश्रितोऽभूत् ॥ ७२
 तदखिलभुवनान्तरालकीर्तिः
 कविरिव नीतिविदामुदारचेताः ।
 विनयपरवशो ययातिरासी—
 क्षदनुजनिर्गुणतोऽग्रजोऽपि राजा ॥ ७३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये नहुषवर्णनोनाम
 पञ्चमः सर्गः ॥ ० ॥

—

षष्ठः सर्गः ।

स प्राप्य राज्यमधिराजपदाभिधेयः
प्रह्लादयन् सकललोकमनः शशीव ।
शास्ति स्म शासनवशी रजसा विमुक्ती—
मुक्ताफलामलयशःस्त्रजमाहरिष्यन् ॥ १

प्रचालनाय नयनाविलकञ्जलाना-
मस्राश्रसां पृथुकणैः भ्रुतये स्तनानाम् ।
तद्वाहुवीर्यमनयं ध्रुवमुच्चरिष्य-
दाचार्यकं समकरोद्रिपुसुन्दरीणाम् ॥ २

यज्जा स एव यजमानगुणत्रजोऽभू—
द्राजा प्रजानिकररञ्जनतः स एव ।
मित्रं सएव विपदन्तविधानदक्षः
साक्षादमित्र इह निन्दितवृत्तभाजाम् ॥ ३

आखण्डसः स्वभुजदण्डविनिर्जितारिं
क्ष्मापालमौनिमणिरश्चितपादपीठम् ।
तं प्रत्युदारयशसं स्वयमात्मवन्तम्
अत्रान्तलोलहृदयः सदयोवभूव ॥ ४

तद्दिव्यकाञ्चनमुदञ्चितकिङ्किणीक-
सुत्तुङ्गमुत्तमतुरङ्गमसुत्पताकम् ।
तस्मै स भास्वरमनोऽतिगवेगवन्तं
कान्तं रथं नृपतये मघवा दिदेश ॥ ५

तेन स्फुरद्गुचिरसौ स्फुरता रथेन
स्वेनेव भानुरनिशं विचरन्महीजाः ।
दुर्द्धर्षास समरेषु नृपः परेषां
कोलङ्घयेदनलगोज्ज्वललोहपिण्डम् ॥ ६

अल्पेतरदुःखतिरनल्पबलः स राजा
स्त्रल्पेन तेन दिवसेन भुवं व्यजेष्ट ।
ज्योतिर्घनेन सङ्घसां प्रसरेद्दिगन्तं
वङ्कितः क्षणात् सपवनो भुवनं दहेच्च ॥ ७

राजा जगाम गहनं सुरभावभीरु-
रल्पानुयायिपरिमेयपुरःसरोऽसौ ।
आकर्णकृष्टनिशितोरुशिलीमुखैः स्त्रैः
प्राणान् करानिव हरन्मृगयूथपानाम् ॥ ८

एकः स जातु गजराजपदानुगः सन्
भूयः पिपासुरवशः किरणैः खरांशोः ।
पद्माकरान्वितमनुव्रतकुञ्जपुञ्जं
पानीयमीप्सुसुरगमत् कमपि प्रदेशम् ॥ ९

व्यक्तातिमुक्तपरिसङ्गतचूतसंघं
भृङ्गज्जोत्पतनसुन्दरसिन्धुवारम् ।
रक्तैरशोकनिकरैर्मकरध्वजस्य
राशौकृतैरुधिरदिग्धशरैरिवासम् ॥ १०

उच्चावचैर्विकसितैः प्रसवैस्तरुणा-
मल्पेतराल्पतरकान्तिमयैः समन्तात् ।
व्योम ग्रहर्चनिकरैरिव रोचमानैः
सान्द्रान्तरालरमणीयसुदारगञ्जम् ॥ ११

पुष्पेषु कार्मुकचयेष्वथ पुष्पकेतोः
 सम्पर्कमग्रमभिलभ्य शिलीमुखज्या ।
 चक्रे ध्वनिं यमसुना मनुजान्तरेषु
 लब्धावकाशकुसुमेषुनिदेशवृन्दम् ॥ १२
 चूताङ्कुरप्रणयिभिर्मधुमत्तचित्तैः
 पुंस्कीकिलैरविरलं मधुरञ्च किञ्चित् ।
 जूजङ्गिराशु परिसुग्धविलासिलोकं
 भावाद्द्रवागधिकरोत्यपरस्य चित्तम् ॥ १३
 छायातरुव्रजनिवारितवासरीष्वायं
 मन्देन चन्दनवनोद्भवमाकृतेन ।
 आमोदितं सुरभिममसनिदेशहेतोः
 शङ्के परागपरिरञ्जितशाखिपुञ्जम् ॥ १४ कुलकम् ।

तत्र क्षणं क्षितिपतिः सरलद्रुमाणां
 निर्ध्यासलेशवह्गन्धवह्नप्रतीतः ।
 कादम्बकेलिलुलिताम्बु सरः प्रपश्य-
 न्नभोजरेणुपरिपिञ्जरवारि तस्थौ ॥ १५
 विदुःप्रसन्नोपमलसद्गुति रत्नभाभि-
 राकल्पविदमिव वृक्षश्चापस्त्रण्डम् ।
 आलोकयद्बलनिस्सूदनतुल्यकण्ठतः
 कन्याकुलं तुहिनकान्तिकुलप्रेदीपः ॥ १६
 स्थूलैन्द्रनीलनवशाहलराजिरम्ये
 गुह्यादिसंकुलतरे कलघौतकल्पम् ।
 मेघावृतस्य नभसो निवृतप्रदेशे
 तारासहस्रमिव लम्बतरप्रकाशम् ॥ १७

बल्लिव्रजं किसलयवलिशोभमानं
 पूर्णेन्दुविम्बनिचयं स्रुदुवौषिभिन्नम् ।
 लोलिलक्षणच्छलमधुव्रतपातरम्यं
 ताम्रारविन्दमथवा मकरन्दगन्धि ॥ १८

एकान्ततः सवयसां समवायतो वा
 पुंसां प्रवेशकलुषेतरदेशतो वा ।
 बिम्बश्रमापितशतं श्रुतिमात्रपेयम्
 अन्धोन्यमेत्य विदधन्मधुराक्षराब्जम् ॥ १९ विशेषः

काचिद्विशेषमधुपानवशात् प्रमत्ता
 स्त्रां प्रेयसीमपि रसात् परिपाययन्ती ।
 लीलाद्विरफपरिलीढसहस्रपत्रं
 संप्लावयन्त्यतितरां जहसेऽपराभिः ॥ २०
 अन्वा कलाक्षरमुदञ्चितपञ्चमेन
 गीतेन कोकिलवधूरवधूतचित्ताः ।
 शश्वत् स्वरानुकरणे विफलोद्यमत्वात्
 बाला चकार खलु किन्नरचोरकण्ठी ॥ २१
 किं चण्डि, दण्डमतिमात्रमसि प्रदातुं
 स्निग्धे जने व्यवसिताऽस्मि तवेतुर्दीर्यम् ।
 मुग्धा सखीं प्रणयकोपवशाद्विलीनां
 निश्चित्य पुष्पितलतामपराऽऽखिलिङ्ग ॥ २२

स्निग्धप्रसन्नविमलाभिरथाबलास्ता-
 स्तं दृष्टिभिर्मृगदृशश्चक्षुषुर्युवानम् ।
 को नाम दृप्तकरणो हरिणेक्षणानां
 लीलाविलोकनमतिक्रमितुं समर्थः ॥ २३

दन्तीव कान्तविलसत्कमलावलीनां
भूपः सकाशमुपगम्य विल्लासिनीनाम् ।
तस्थौ क्षणं स्थितिमतां प्रथमो विलुप्त—
वेद्यान्तरस्तदवलीकननिश्चलाङ्गः ॥ २४

अन्यासु पुष्पितल्लतास्त्रिव कल्पवल्ली
रम्यासु लोकललनास्त्रिव देवकन्ये ।
सोऽपश्यदीप्सिततमे सविशिषकान्ते
हे तत्र चन्द्रशकले इव तारकासु ॥ २५

एकामतीव कमनीयतमां महीपः
पप्रच्छ का त्वमरविन्दमुखि, स्वकान्या ।
रेखा तुषारकिरणस्य यथा धरित्रीं
साक्षात् प्रकाशयसि गाढतमोवलीढाम् ॥ २६

पश्य प्रभाभिरिव धीततरा तवेयं
श्यामा वनावलिरतीवतरां चकास्ति ।
गङ्गातरङ्गकलितेव कलिन्दकन्या
वैदूर्यराजिरिव रत्नमरोचिभिन्ना ॥ २७

देवापगेव लतिकेव महीषधीनां
स्निग्धप्रसादविमलोत्तरचारुकान्ति ।
स्नाप्यं समुज्ज्वलवपुर्गुणहृन्दमुच्चैः—
र्वाला विलोचनरुचा खलु वर्धयन्ती । २८

स्निग्धारुणच्छुरितचारु नखप्रभाभि—
रापूर्थ्यमाणविवराङ्गुलि पादपद्मम् ।
लिप्तान्तरञ्च करभोरु, तवादरेण
संवाहयत्यनुचितं गमितेव केयम् ? ॥ २९ युग्मकम् ।

उद्धृत्य मामवनिमध्यगतामिवैकां
 रत्नावलीमतिक्लपाद्रमनाः स साधुः ।
 अज्ञाय निर्वृतिमगात् परमां भवन्ति
 सन्तोऽनुगृह्य सुखिनी व्यसनीपतसम् ॥ ४२

आक्रुश्य मामतितरामसुरेन्द्रपुत्री
 भूयोवभूव क्लुषव्यथितान्तरात्मा ।
 क्रीधानलव्यपगमे खलु मानवाना—
 मन्तः स्फुरत्यलघुबाष्प इवानुतापः ॥ ४३

मन्योः कथञ्चिदुदयादवमत्य किञ्चि—
 ल्लोकः सखीन् समवलुप्तविवेकशक्तिः ।
 अज्ञाय तद्व्यतिकरोपनतानुतापै—
 निर्धूमपावकनिभैः परिदहतिऽन्तः ॥ ४४

तादृग्विनाननमुदग्रमसोदपूर्व्वं
 सख्या विसोढुममशकं न मिथः सखीनाम् ।
 प्रेम्नः किलातिकुटिलाङ्घ्रि विनैव हेतोः
 किं कारणे स्फुरति रोषभरीऽभिमानः ॥ ४५

भूयस्तथा न तु परस्य यथाऽख्यमात्रं
 क्षिप्रस्य रौष्यमविसङ्घसुदाहरन्ति ।
 नातिप्रचण्डकिरणोऽपि तथा निदाघे
 रेणुर्यथा व्यथयते ततएव तप्तः ॥ ४६

साक्षात् ज्वलन्तमपि हव्यवहं कदाचि—
 ल्लोकः क्षमेत ननु धारयितुं कराभ्याम् ।
 तैलन्तु दाहमधिकं विदधाति तस्य
 ज्वालाभिरभ्युपचितौष्णमथ क्षणेन ॥ ४७

तन्मां विरक्तहृदयामनुनेतुकामा
 साम्नाकुलाऽभवदियं दनुजेन्द्रपुत्री ।
 तातो हि नाम सततं व्यसनातिपाताद्—
 रक्षत्वचिन्त्यमहिमाऽखिलपूर्वदेवान् ॥ ४८

मुष्टं यथा हिमन्तुव्यतिषङ्गमात्रात्
 पङ्केरुहब्रजमतोव वसन्तकालः ।
 तीव्राभिषङ्गविलसत्प्रलयावलुप्तं
 लोकं यथा विधिरूपेक्षितवाह्यकतत्रः ॥ ४९

दावं विशालदब्रह्मव्यवहप्रसङ्गै--
 मंघोयथाऽन्तरसेर्लपितं समन्तात् ।
 घोरज्जलत्त्रिदशशस्त्रविलुप्तसंज्ञं
 सञ्चीययत्रसुरराजकुलं पिबु मे ॥ ५० युग्मकम् ।

इतुव्वतं स्वमपहाय महानुभावा
 मददास्यमाशु चकमे किल मे वयस्या ।
 लोकोपकारविधये परिकल्पते चेम्
 मेघास्त्रुवत् पतनमप्यभिभन्दनीयम् ॥ ५१

साक्षादनङ्गद्वय सुन्दरमङ्गमाप्तौ—
 देवाङ्गनाऽभिलषणीयविशेषकान्तिः ।
 अस्मद्विलोचनसमर्जितपुण्यपुञ्जै-
 नूर्नं वनान्तरमितोललनामनस्तः ॥ ५२
 स्फुर्जं द्विशालभुजगेन्द्रभुजो महौजा-
 ब्राह्मीं गिरं वदसि मेघगभीरकण्ठः ।
 रूपिणं वेशनिकरेण च भासि साधो,
 राजेव कस्य तनयोऽसि कुतोऽसि कस्वम् ॥ ५३

एकः शरासनकरो ननु कस्य हेतोः
 प्राप्तोऽसि वा मम विलासवनं विलासी ।
 आचक्ष्व पङ्कजदलाक्ष, विलासिनीषु
 प्रीतोऽसि चेदिति मुद्देनमथान्वयुङ्क्त ॥ ५४

तामन्नवीक्षरपतिः शृणु चेत्तवास्ति
 कौतूहलं सुकलकण्ठ, ययातिरस्मि ।
 राजा सुधाकिरणवंशकरः पृथिव्यां
 लोकद्वयैकनृपतेर्नहुषस्य सूनुः ॥ ५५

पूर्वाश्रमं समधिगम्य समस्तवेदान्
 प्राप्तोऽहमाप्तवचसः सरहस्यकल्पान्
 गुर्वाज्ञया जलधिमिखलया निबद्धा—
 सुर्वी विशालनयने, ननु पालयामि ॥ ५६

अभ्यागमन्तुरगनागशतैर्वनान्त—
 माखण्डलोपनतर्जेत्रथाधिरूढः ।
 सौभाग्यतस्तु गजराजपदानुसारी
 प्राप्तो विलसवनमथ वनाङ्गवत्याः ॥ ५७

बालप्रवालनलिनेन्दुमनोरमाङ्गी-
 मालाप्य यन्मुहुरखेदयमात्मना त्वाम् ।
 तत् क्षम्यतां सितकरप्रतियोगिवक्त्रे, ऽ-
 नुज्ञायताश्च ननु सम्प्रति साधयामि ॥ ५८

सख्याऽनया सममसौ वशगा तवाहं
 दासीसहस्रसहिता च रसार्द्रचेताः ।
 भर्ता सखा च भव मे न खलु प्रपन्नां
 बालासुपेक्षितुमहो बलिनः क्षमन्ते ॥ ५९

इत्युत्क्रमं मधुरमच्चरमालपन्तीं
प्रत्यन्नवीदवनिपालपतिर्मृगाक्षीम् ।
क्षत्रान्वयस्तद्विपुत्रि, न तेऽहमर्ह—
स्त्रय्या इवापकलुषोऽपि जघन्यवर्णः ॥ ६०

तल्लोकनिन्द्यमरविन्दमुखि, प्ररूढं
भावं क्षयोदरि, निजं स्थगय प्रसीद ।
स्नाध्यः सदा दिविषदामपि लोभनीयो-
लाभो न महिधजनैः सुलभो भवत्याः ॥ ६१

भूयोऽपुत्रवाच नरपालमरालकेशी
राजन्, क्षयानुतनयेन्दुसुतान्वयस्त्वम् ।
न क्षत्रियोऽसि परमर्षिकुलप्रसूतो—
मत्पाणिपीडनविधौ कथमस्यनहं ॥ ६२
किं वा विचारयसि, मां त्वयि साभिलापां
नूनं त्वमप्यभिलषस्यनुरक्तएव ।

अन्योन्यरक्तमनसोः प्रणयो हि यूनोः
स्यादञ्चितो निकषकाञ्चनरेखयोर्वा ॥ ६३

राजन्, स्मरंस्ववटमध्यगतां दयालु—
स्तीन्नाभिषङ्गविकलां मृगयाविलासी ।
रोमाञ्चकक्षुकतनुः किल वेपमानां
मामुद्धरिष्यसि मदीयकरावलम्बी ॥ ६४

दैवेन मन्मथमनोरथवर्तिनाऽभू—
द्वृत्तः स मौ ननु करग्रहएव पूर्वम् ।
भूयोऽन्तरं तदिह नास्ति विचारणायाः
निष्ठां गते न खलु कर्मणि सा विधेया ॥ ६५

कोवाऽपरस्तदुपयुक्तमिमं करं मे
 लोकः स्थेदपरलोकगतिक्रमायाः ।
 दिव्योषधिर्हिमकरोद्धतपक्षपातात्
 धाम्ना ज्वलन्तमपि काङ्क्षति नांशुमन्तम् ॥ ६६

बाले, परेण गुरुणा परवत्यसि त्वं
 मा साहसं कुरु चकोरमनोहराक्षि, ।
 एवं ब्रुवाणमवनीपतिमब्रवीत् सा
 शङ्का व्यपैत ननु दास्यति तातएव ॥ ६७

विघ्नपितोदनुजराजगुरुस्तथैवं
 शापात् कचस्य नरनाथकृताभिलाषाम् ।
 तामात्मजां समधिगम्य समाधियोगाद्—
 राजानमेत्य निजगाद कृतप्रसादः ॥ ६८

एनां मनीभवनिदेशवशात् सकामां
 लथ्यप्रमेयगुणलङ्घितराजसंघे ।
 प्रत्तां मयैव विधिनाऽधिकसङ्गताङ्गीं
 पाणौ गृहाण गृहधर्मविधित्सया त्वम् ॥ ६९

सेयं तवास्तु महिषी च सखी च राज—
 न्नाखण्डलस्य विधुखण्डलघ्नः शचीव ।
 भूयोऽनया सुरवधूत्तमकान्तिमत्रा
 खलोर्कदुर्लभमितः सुखमास्यसि त्वम् ॥ ७०

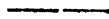
एषा च बह्वविजितेन्दुसहस्रपत्रा
 दासोसहस्रसच्चिता दनुजेन्द्रपुत्री ।
 कामन्तवैव भविता शयने तथापि
 नैनां ह्येरिति सदा भव सावधानः ॥ ७१

गृह्णन् ममैव वचनानृप, मत्प्रसूतां
 पत्नीमितो न खलु सङ्करशङ्कितः स्याः ।
 पश्याद्य महलमहं तपसः प्रभावा—
 दङ्गाय सर्व्वमवनीश, शमं नयिष्ये ॥ ७२

अथ दनुजगुरूणामाश्रवः श्रोनिकेतः
 श्रियमिव मनुजेन्द्रश्चन्द्रवद्वक्त्रलक्ष्मीम् ।
 विधिवद्वनिपालः पाणिमूलेऽग्रहीत्तां
 सुरवनइव जातां वल्लरीं पारिजातः ॥ ७३
 उपवनइव रम्ये तां प्रवालाधरोष्ठीं
 व्रततिमिव मङ्गीपः सन्निवेश्यावरोधे ।
 स्तवकवदभिरामश्रीस्तनां ताम्बहस्तां
 मुदमगमदनल्यां भृङ्गशब्दां, कृशाङ्गीम् ॥ ७४
 शर्मिष्ठाभवनिपतिः प्रियानुवर्त्ती
 प्रस्थाय स्थितिविदुषामथाग्रगामी ।
 तत्पादाहतिविकसद्विशोकहृन्दे
 वन्दीवत् कुसुमवने परं बभार ॥ ७५

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये देवयानीपरिणयो नाम

षष्ठः सर्गः ॥



सख्या वसन्तेन समं वनान्ते
 शरौरिणं काममिव स्फुरन्तम् ।
 तमादराभ्यन्तरलोचनाभ्यां
 पपौ भृगाक्षी नितरामढसा ॥ ६

लोलान्तराऽभूद्दयसैव पूर्व्वं
 नियन्तुमात्मानमथो न श्रेके ।
 प्रागेव सिन्धुर्मिरपास्तधैर्या
 चन्द्रोदये किं पुनरुत्तरङ्गा ॥ ७

आत्मानमत्यन्तविलुप्तसंज्ञ-
 मुपस्थितं लोकपतेः पुरस्तात् ।
 तदेकतानत्रमिव प्रपन्ना
 न धीरनेत्रा सहसा बुबोध ॥ ८

निष्पन्दभावं गमिता मुहूर्त्त-
 मस्यन्दितैः संवलितैर्नतैश्च ।
 विलोचनेर्बालमृगाक्षिकल्पै-
 रभाषमाणाऽपि तमावभाषे ॥ ९

विलोचनं लोचनतो नृपस्य
 भ्रुकुञ्चनेनाधिकलोभनीयम् ।
 चिरादिव ज्ञातसमागमं सा
 ध्यानम्नमानम्नमुखी जह्वार ॥ १०

अवाङ्मुखो भूतलमालिखन्ती
 सरोजताम्राङ्घ्रिनखाद्यभागैः ।
 ङ्गीसन्निवेशादवसन्नकण्ठी
 कथञ्चिदाख्यम्नसोऽभिस्रावम् ॥ ११

रक्षस्यदोषां विवृतानुरागा-
 मिन्दीवराक्षीमरविन्दनेत्रः ।
 तामेकनारीं प्रति निर्व्यपेक्ष-
 स्तदेकचित्तोऽपि जगद भूपः ॥ १२
 कुलेन शीलेन वपुर्गुणेन
 लावण्यमय्या च विशेषकान्या ।
 अनिन्दिता सुन्दरि, भामिनीना-
 मवाङ्मुखत्वैकगुरुस्वमेका ॥ १३
 श्लाघ्यं लसत्स्निग्धविलोचनाभ्यां
 सुधाप्रतिहृन्दिकथं मुखन्ते ।
 कथं सृगाङ्गी नु जङ्गीऽनुकुर्या-
 स्त्रीलाकटाक्षस्य सदा परोक्षः ॥ १४
 गुणैरलं सुन्दरि, रूपमेतद्-
 वशीकरोत्येव जनं क्षणेन ।
 दूरादजिघ्रस्यपि चारुगन्धं
 पर्थुत्सुकस्तामरसेन लोकः ॥ १५
 उपस्थितं रत्नमिवाप्रयत्नात्
 को याचमानामविलुप्तबोधः ।
 प्रत्यादिशेत् प्रार्थितदुर्लभां त्वां
 न चेत् पराधीनश्चिर्मनुष्यः ॥ १६
 तमेव जानासि पुरा सुरारिः
 शुचिस्मिते, तेन पुरोहितेन ।
 कृतप्रतिज्ञोऽस्मि कृतान्तनुक्तो-
 नाकारयिष्ये शयने मम त्वाम् ॥ १७

यथसुरतानां पथि सन्निवेशं
 विशाम्पतीनां करणीयमाहुः ।
 सोऽहं कथं नाम निसर्गघोरे
 पदं करिष्ये स्वयमेव मार्गं ॥ १८
 समस्तभूतेषु नृपः प्रमाणं
 कथं प्रतिष्ठां वितथां स कुर्यात् ।
 विलङ्घयेच्चैत् समयं महीपः
 परस्सदा कः परिपालयेत् ॥ १९
 अध्येकनिम्नस्य जनस्य तावत्
 स्वच्छन्दता नास्ति यदि स्वकृत्ये ।
 यत्सत्यमुच्चैस्तरपारतन्त्रम्
 कष्टप्रकारो मनुजेश्वरलम् ॥ २०
 क्रूरैर्हृतोऽहं पुरतः कृतान्तै—
 र्ण कामयन्तीमपि कामये त्वाम् ।
 सा बद्धभावा मयि वञ्चिताऽसि
 विरिञ्चिना चञ्चललोचने, लम् ॥ २१
 ततो नरेन्द्रं दनुजेन्द्रपुत्री
 विलोलाङ्गात्मन्यवलुप्तचित्ता ।
 तप्यन्तमन्तः परितप्यमाना
 चिराय लीलाचतुरा वभाषे ॥ २२
 एकं व्रतं पालयती विलोपी—
 व्रतान्तरस्यापि भवेत्तवेवम् ।
 धर्मापचारेण तु चर्यते यो—
 धर्मं प्रशंसन्ति न तं मद्भ्रान्तः ॥ २३

कीवा त्वयाऽर्थी न कृतः कृतार्थ—
 स्त्रिलीकराज्येऽपि कृताभिलाषः ।
 तन्मा यशो लङ्घय दुर्लभं त—
 आमर्थिनीमर्थवतीं विधेहि ॥ २४
 या कामिनी कामयते च गम्या
 रङ्गस्युपाकृढमनोरथार्त्ता ।
 पुंसः समर्थस्य निराक्रियाऽस्या—
 दर्पात् परलेह च गर्हिता स्यात् ॥ २५
 काव्यस्य कन्या दयिता सखी मे
 पतिस्त्वमस्याः पृथुलोचनायाः ।
 पतिश्च सख्याश्च पतिः समौ द्वौ
 समो विवाहोऽपि मतो मुनीनाम् ॥ २६
 भूपाल, भार्यामधनां वदन्ति
 तवास्मि तावन्महिषीभुजिष्या ।
 वश्यां विशेषात् परिभोगयोग्यां
 मामर्थिनीं तामिव तद्गजस्र ॥ २७
 शय्यासु मां नाह्वयसि क्षितीन्द्र,
 त्वामाह्वयाम्येव तु याचमाना ।
 तदेहि मे त्वं विधिवद्विधिश्च,
 पाणिं तव ग्राह्यमिमं गृह्णाण ॥ २८
 तथेति गान्धर्वविधानतस्तां
 जग्राह पाणौ मनुजाग्रगामी ।
 ततस्तु बालाऽधिगताऽम्बुराशे—
 रराज गङ्गे व तरङ्गहस्तम् ॥ २९

पुत्रानमुष्मात् शशिवंशकेतो—
 नरेन्द्रचिह्नानसुरेन्द्रपुत्री ।
 दुह्यानुपूरुन् जगतो विशेषान्
 लेभे गुणान् त्रीनिव मूलहेताः ॥ ३०

अथैकदाऽशोकवने चरन्ती
 राज्ञा समं ज्ञातिसमृद्धिदीना ।
 अस्यांनतान्देवकुमारकल्यान्
 तान्देवयानी तनयान्दर्श ॥ ३१

एते सुताः कस्य सकाकपक्षाः
 मञ्जीक्षितां लक्षणलक्षिताङ्गाः ।
 तेजोविशेषैकनिधानभूताः
 स्फुरन्ति वालार्कवदुज्ज्वलाभाः ॥ ३२

धन्यस्य कस्याङ्गममी रजोभि—
 रालिङ्गिताङ्गैरुपरञ्चयन्ति ।
 कान्था च रूपेण च वर्चसा च
 त्वामिव मन्ये नृप, संवदन्ति ॥ ३३

इति प्रगल्भं किल काव्यकान्था
 सुदुर्लभाया चित्तिपालवक्त्रम् ।
 न केवलं मन्युमलम्भयत् सा
 स्रयश्च दीना समतप्यतान्तः ॥ ३४

ततो हिमक्लिष्टमिवारविन्दं
 ज्ञानप्रभं चाहमुखं वदन्ती ।
 सन्तर्जयन्ती नृपतिं कटाक्षैः
 किञ्चित् कुमारान् पुनरन्वयुङ्क्त ॥ ३५

ते पृष्टमात्राः शिशवः शशंभुः
 प्रदेशिनीचालनया शृपालम् ।
 दैत्यात्मजाश्च प्रभवौ कथञ्चिन्
 मन्युज्वलन्थै किल देवयान्यै ॥ ३६

अङ्गं समारोढुमुद्रूकामान्
 शर्मिष्ठया कातरमीक्षितस्तान् ।
 तस्याः समक्षं क्षितिपालमील—
 दीनाननो नाद्रियते स्म बालान् ॥ ३७

व्यतिक्रमं सोढुमपारयन्तौ
 मूढेव किञ्चिद्गदितुश्च बाला ।
 बालातपोङ्गिन्नसरोजवह्ना
 सुहृत्तमेघा समदह्यतान्तः ॥ ३८
 यथा पुमांसो दयिताऽपचारं
 न सोढुमत्वल्पमपि क्षमन्ते ।
 तथैव पुंसामपि मानिनीना—
 मसह्यएवान्यजनानुरागः ॥ ३९

अवाङ्मुखीं सन्ध्रमलोलदृष्टि—
 न्द्रपाविशेषोदयविह्वलाङ्गीम् ।
 प्रवेपमानामथ देवयानी
 वृषा ज्वलन्ती क्लिप्त तामपश्यत् ॥ ४०
 तान्तर्जयाम्नास विशालनेत्रा
 नेत्रेण सा रोषकषायितेन ।
 विदुरद्विलासेन पयोदमासा
 तपात्यये निर्व्वर्चनामिबोर्व्वीम् ॥ ४१

तां स्नानपुष्पामिव चारुवर्णी
 पयोदराजी करकाभिरुच्चैः ।
 जघान भूयो जघनप्रशस्तां
 वाग्भिश्च दुःसह्यतराक्षराभिः ॥ ४२
 मध्ये च तां मुद्रितनेत्रपद्मां
 विधाय कीपारुणयैव दृष्ट्या ।
 चक्रीकृतभ्रूलतया नृपालं
 कीपादुपालञ्जुमभूत्प्रवृत्ता ॥ ४३
 पुनः पुनर्विस्फुरिताधरोष्ठी
 चिराद्द्वयवस्थाप्य गिरं कथञ्चित् ।
 अस्त्रप्रकारैरवरुद्धकण्ठी
 वर्णान्तराक्रान्तमुखी वभाषे ॥ ४४

सुधांशुवंशस्य तवानुभावो—
 महात्मनां बुद्धिपथं व्यतीतः ।
 स त्वं महाराज, कथं न कुर्या—
 उदारकीर्तिः सदृशं महिम्नः ॥ ४५
 प्रेक्षां वयस्यामथ शिष्यकन्यां
 यन्मत्पदव्यां व्यदधास्वमेनाम् ।
 एतावता प्रेम तवानुमेयं
 त्रिलोकनारीजनलोभनीयम् ॥ ४६
 यदुच्यते स्निग्धजनप्रियेषु
 पदेष्वपि प्रेम विमूर्च्छंतीति ।
 तत् सत्यमस्यां कर्षणा तवेषा
 प्रीतिं मयि प्रीढतरां व्यनक्ति ॥ ४७

यदेतदद्योपकृतं त्वया मे
 प्रदर्शितं मन्त्रवणं मनश्च ।
 तेनास्मि सौभाग्यवतीषु धूर्था
 गौर्यास्तपोऽप्यल्पमिवाभ्युपैमि ॥ ४८

कृतज्ञतां शंसितुमत्र मृदा
 क्षमा न खल्वस्मि विभो, क्षमस्व ।
 अस्त्रैस्तदाह्लादवशप्रवृत्तै—
 निवेद्यते सा कथमप्यवदेः ॥ ४९

अहो वतेयं व्रततिर्मनोज्ञा
 कल्पद्रुमभ्रान्तिविलुप्ततत्त्वा ।
 आपातरम्यं विषवृक्षमुच्चै—
 रालिङ्ग्य जाता परिविह्वलाङ्गी ॥ ५०
 विरिञ्चिना वञ्चितचित्तवृत्तिः
 सोमान्वयप्रत्ययमोहलुप्ता ।
 अग्निं पतङ्गीव समाश्रिता त्वां
 शोच्यां दशामस्मि वत प्रप्रन्ना ॥ ५१
 ऋद्धीं त्वया क्रूरतरेण नीचै—
 र्मासुत्तमां निस्त्रप, सङ्गमय्य ।
 अभूत् कृतान्तोऽद्य यथार्थनामा
 सर्वः समर्थः खलु दुर्ब्बलाय ॥ ५२
 नूनं गुरुर्मे न विवेद योगं
 मृगाङ्गनावन्मृगयौ समर्था ।
 राजन्यबन्धौ कितवे दयालु—
 र्यः श्लाघते श्लाघ्यतमां तनूजाम् ॥ ५३

प्रभुस्त्वमेकीऽप्यप, भूतधात्राः
 कथं नु दास्यामनुरक्तभासीः ।
 रूपैर्गुणैर्व्यंशकलादिभिर्वा
 नात्येति मां प्रत्युत दैत्यकन्या ॥ ५४
 लयाऽवराह्येन परार्ह्यजाता
 विमानितैवास्मि मदाविलेन ।
 महर्षिर्विश्राणितपारिजात—
 स्त्रगुत्तमाऽऽखण्डलदन्तिनेव ॥ ५५
 अनाय्यं, तेनार्थ्यविमर्हितेन
 पापेन ते पाप, बलावलेपात् ।
 न तावदेकैव विमानिताऽहं
 तातोऽपि देवासुरमाननीयः ॥ ५६
 ज्वलन्तसुसैर्ज्वलनं मदान्धः
 पदाऽसृशो हृत्तभुजङ्गमं वा ।
 क्षमिष्यते नैव गुरुर्ध्वपाक—
 मस्याचिराद् भोक्ष्यसि दुर्नयस्व ॥ ५७
 प्रेमासृतेः कैतव, तर्पितोऽपि
 भुजङ्गवन्मे हृदयेऽदशस्त्वम् ।
 किमत्र कुर्मः प्रकृतिर्नराणां
 ज्वालिव वज्रेण वियुज्यते यत् ॥ ५८
 यन्मत्प्रसङ्गेऽपि तवाङ्ग, बुद्धि—
 नीचानुगैवास्मि किमत्र क्षिप्रम् ।
 नैसगिंकी दीषपरम्परा या
 शक्या श्रुतेनापि न सा प्रमार्ष्टुम् ॥ ५९

भुजङ्गमस्येव लसन्मणिश्रीः
 प्रवालश्रीमेव विषट्टमस्य ।
 दुष्टात्मनः प्रत्युत कान्तमूर्त्तः
 ब्रह्मादिसम्पद्भयहेतुरेव ॥ ६०
 ब्रजन्धनार्थस्य तथोपयोगं
 प्रज्ञाऽन्ववायन्नुतद्वृत्तयोगाः ।
 अन्योविभेत्सुत्पथगन्तुकामो-
 लोकात्, प्रवृत्तोऽपि सुखेन साध्यः ॥ ६१
 संलम्बितोऽप्युच्चपदं प्रयत्ना—
 व्रीचानुगोऽभूः स्वयमेव भूयः ।
 अप्यन्तरिक्षं रविरश्मिनीतं
 पतत्यधस्तात् पुनरेव तीयम् ॥ ६२
 इयं व्यतिक्रान्तगुरुप्रभावा
 स्थितेर्विभेत्ता त्वमसि प्रमत्तः ।
 प्रेमास्तु वां चार्क निरन्तरायं
 सुतुल्ययोः श्लाघ्यतमोहि योगः ॥ ६३
 प्रियोऽसि मे त्वं नृप, दैत्यकन्या
 प्रिया भुजिषेति न वः करिष्ये ।
 प्रेम्णोनवस्यान्तरमन्तरायः
 पितुर्निकेतन्तदहं गमिष्ये ॥ ६४
 सेयं नबोद्धा तव धर्मघर्ष्णी
 कलाप्रगल्भा नवयौवनश्रीः ।
 तदेतया कामसुखं निकामं
 निर्विष्यतां वेशजनोचितं यत् ॥ ६५

इयं नबोद्धिन्नवयःममृद्धा
 प्ररुढतारुण्यदशाऽस्मि कामिन् ।
 किमस्ति तत्, येन तवानुरामं
 लभेय दीर्भाग्यवती पुरेव ॥ ६६
 आपातरस्याणि विलोभनानि
 शाठ्यानि चास्याः शठ, नैव वेद्मि ।
 तन्मां परित्यज्य रतो यदस्यां
 शाठ्यस्य जातं सदृशं तवैतत् ॥ ६७
 याः केवलं प्रेमरसस्य हेतो—
 र्मनः शरीरेण सहार्पयन्ति ।
 स्थाने नराणामपराऽनुरागात्
 कृतघ्नता तास्त्रबलामु कर्तुम् ॥ ६८
 अहो नितान्तानुगतामदीषा—
 मनन्यनाथामपह्नाय पत्नीम् ।
 सौन्दर्यमात्रादपराऽनुरक्ता-
 विचारमूढाः सुतरां पुमांसः ॥ ६९
 यस्यां प्रभुत्वं बहु, धर्मपत्नीं
 मर्मस्त्रिमां निर्दयमर्दयित्वा ।
 निघ्नीभवद् दास इवापरस्या-
 न वेद्मि किं वा सुखमत्र वेत्सि ॥ ७०
 अदक्षिणीऽसि क्षितिनाथ, कामं
 न बुध्यते दग्धमनस्तथापि ।
 वताबलात्वं बलदर्पिताना—
 मनादरस्येव पटं नराणाम् ॥ ७१

आलोकमात्रात् प्रमदैकमूलं
 ममासि सन्तापकरस्वमेव ।
 प्रदोष्यमानोऽपि दिवाऽधिनाथः
 पङ्कोद्धृताया इव पङ्कजिन्याः ॥ ७२
 दूरोऽपि दुस्पर्शकरोऽपि भानु—
 रानन्दयत्येव सरोजपङ्क्तिम् ।
 सुधाकरस्वन्तिकतः स्थितोऽपि
 दुनोति बन्धुः कुमुदावलीनाम् ॥ ७३
 दन्दच्छते निर्हृय, मानसं मे
 प्रियस्वमन्याप्रणयाविलोयत् ।
 आलिङ्गति यामफलं पतङ्गे
 जाञ्ज्वल्यते तस्य शिला वराकी ॥ ७४
 विनिष्ठुरे त्वय्यनुरागलोलं
 मनोमदीयं सङ्गतामिदानीम् ।
 स्थाने फलं, हन्त दुनोति भूय-
 स्तथापि मां त्वत्प्रणयाभिमानः ॥ ७५
 निबद्धभावस्य सदा परस्त्रा—
 मार्द्रं वचो वङ्गिवदप्रसङ्गम् ।
 स्त्रीणामथात्मैकरसस्य पत्युः
 श्लाघ्योऽनलसन्दनवञ्चितायाः ॥ ७६
 ज्वलद्गुताशोपहितं शरीरं
 प्रेम्णा समालिङ्गति यस्य पत्नी ।
 तस्यान्यनारीजनपारवश्यं
 रसोत्तरस्त्रोचितमेव पत्युः ॥ ७७

वाचो विधिर्देन विधाय दीनां
 लदेकनिष्ठाभवसां बलाभ्याम् ।
 अकारि निष्कारणनिष्ठ, रण
 तवेव नो निर्हय, मानसं मे ॥ ७८
 तूष्णीं स्थितं भूपतिमाक्षिपन्ती
 तदन्तिके सा बहुलं करोद् ।
 सशब्दवर्षेव पयोदराजी
 शिलोच्चयाभ्यर्षमभि प्रहृता ॥ ७९

अथातिकीपस्फुरिताधरान्तां
 निनाम्तबालारुणलोचनाम् ।
 सातङ्गभागस्करणात् सशङ्गी—
 जगद्गुहर्गर्भ्वतीं जगाद् ॥ ८०
 परां न तावत् प्रतिपत्तुमेना—
 मर्षस्यदोषां दितिजेन्द्रपुत्रीम् ।
 सखी तवैषा समुच्छि, प्रसीद
 सतां हि मिचाभ्युदये न मन्वुः ॥ ८१
 इमां समुद्दिश्य तवेति पूर्व्वं
 मामादिशङ्गामिनि, भार्गवीऽपि ।
 तदारमना सश्वकालएव
 प्राक् कामयन्तीं न निषेधुमीमे ॥ ८२
 अहं न चैनां शयने वराक्षी—
 मेवैव मामाङ्गयति स्या बाला ।
 विचारविभ्राऽसि विचार्य्यं रात्रि,
 पश्चाधुना कीऽप ममापराधः ॥ ८३

सा पार्थिवस्यानुनयं न सेहे
 नितान्तमन्तःपरितप्यमाना ।
 स्निग्धान्तराऽपि ज्वलनप्रभिन्ना
 स्थालीव साक्षाज्जलविन्दुमेकम् ॥ ८४
 प्रवेपमाना स्नपयन्त्यभीक्ष्णं
 स्नानान्तरालं गलदश्रुपुरैः ।
 आक्षिप्य वाक्यं क्षितिपस्य रोषा—
 दात्मानमेषा बहुशो निनिन्द ॥ ८५
 यावन्नृपालश्चरणवल्लभं
 तस्याः स्वमात्मानमिषेष्टं कर्तुम् ।
 तावत् प्रतस्थे पितुरन्तिकं सा
 विलोलकेशाः खलदंशुकान्ता ॥ ८६
 सा प्राञ्चलिं नागणयन्नृपालं
 स्निग्धाः स्वाभावान्मधुराश्च नार्यः ।
 तेजोविशेषावसरे यथाऽऽपः
 कोपे हि भूयः कठिना भवन्ति ॥ ८७
 स्त्रीरोर्म्मिमालिव विघट्टितान्त—
 रसङ्घवेगेन शिलोच्चयेन ।
 प्रियापचारोन्मथितान्तरा स्त्री
 समुद्भिरत्युल्बणकालकूटम् ॥ ८८
 नितान्तरोक्ष्ये परिदर्शितेऽपि
 त्रिमानितोऽपि क्षितिपालमौलिः ।
 तामन्वगेव प्रययौ हतौजाः
 प्राणाः क्षियः खल्वपरै नराणाम् ॥ ८९

कामं मनस्तस्य पराऽनुरक्तं
 तथापि तस्यामनुषक्तमासीत् ।
 दूरोपनीतं पवमानवेगा—
 चीनांशुकं नोज्भति केतुर्याष्टम् ॥ ६०
 कुमुदतीं रञ्जयतोऽपि कामं
 प्रीतिर्हिमांशोरधिकैव रात्रौ ।
 तस्यां लसन्त्यामपि विप्रयुक्त—
 स्त्रियामया स्नायति तत्क्षणं सः ॥ ६१
 अथासुराणां गुरुश्रुतेजाः
 ममग्रमाकर्ण्य तदाऽऽत्मजायाः ।
 विमाननां सोढुमिवाक्षमः सन्
 चुकोप भूयः क्षितिपेश्वराय ॥ ६२
 वयोऽवलेपादवलुप्तबुद्धे,
 विलङ्घितो मद्दिनयो नयस्य ।
 तन्मूढ, मत्तीव्रतपःप्रभावात्
 भव लमदैव जरानिधानम् ॥ ६३
 इत्येवमुच्चैरशपन्नृपालं
 तत्कर्माभिः क्षोभितचित्तवृत्तिः ।
 गाढाविलं तोयमपि क्रियाभि—
 र्ज्वलेत् कथा कैव शरीरिणां वा ॥ ६४
 उद्दाम्य धातुद्रवमिश्चमग्नि—
 माग्नेयशैलः सहसेव शान्तः ।
 वर्षोपलोच्चैस्तरवातवर्षं
 कृत्वेव पश्चाद्दिवसो गताभ्रः ॥ ६५

शष्पा नृपालं मुनिवंशकेतु—
 स्तेनानुनीतः शशिवंशजेन ।
 अभूत् प्रशान्तः शमसंस्कृतात्मा
 क्षणप्रकीर्णा हि सदा महान्तः ॥ ८६ युग्मकम्
 कृताञ्जलिश्चैनमुवाच राजन्,
 कश्चिद्विदालप्रभवे त्वमेनाम् ।
 जरां प्रभावान्मम संक्रमय
 कामं पुनर्निर्व्विश चारुभोगान् ॥ ८७

स देवयानीसहितोऽप्रतीतः
 स्वां राजधानीं प्रति सन्निवृत्तः ।
 यदुं समानीय समानविद्य—
 मुवाच वाचस्पतितुल्यवाग्मी ॥ ८८
 अङ्गान्ममाङ्ग, त्वमसि प्रयातः
 शरीरमन्यत्तनयाभिधानम् ।
 अतस्त्वया संस्मरताऽवदानं
 गुरोर्निदेशः परिपालनीयः ॥ ८९
 अकालएवेयमुपस्थिता मां
 स्थितिञ्च, संस्नानपुरोगरूपा ।
 तवैव मातामहकोपजाता
 जरा महाक्लेशकरी नराणाम् ॥ ९०
 अजस्रदीक्षाव्रतसंयतारमा
 स यौवनस्वाहमदस एव ।
 सत्यां विभूत्वामनयाऽभिभूती—
 टीनामवस्थां गमितोऽस्मि देवैः ॥ ९१

नवेन तस्माद्दयसा तवाहं
 कामान् पुनर्ध्वीर, विनिर्व्विशियम् ।
 त्वञ्चानया भोगनिवारितात्मा
 धरामिमां पालय कालमल्पम् ॥ १०२
 भूयो जरां स्त्रीं परिगृह्य पश्चा—
 दजर्ष्यमारण्यगणैः करिष्ये ।
 नवं वयः प्राप्य समुद्रनेमिं
 स्त्र्यां भोष्यसे तात, पुनस्त्वमेव ॥ १०३
 त्वं जन्मना वंश्यगुणैश्च सर्व्वैः
 पुत्रेषु मे पुत्र, यतो वरिष्ठः ।
 नार्हस्यतो महचनं विभेत्तुं
 स्थितो निदेशेषु सदा गुरुणाम् ॥ १०४
 पुत्राभिलाषी कुतएव लोका—
 स्वञ्चेन्न मे पुत्र, वचः करोषि ।
 यः श्लाघनीयो विनयः स एव
 नोत्शृङ्खलन्तु फलं गुणानाम् ॥ १०५
 नैकद्वयदा देवसमानरूपी—
 जरां जरादाषविशेषदर्शी ।
 यदुर्ध्वहीपालपतिस्तदैनं
 शशाप श्लापाकुलसद्वर्षिताः ॥ १०६
 राज्ञीगुरोरप्यवक्षेपतो मे
 यस्मादवज्ञां कृतवानसि त्वम् ।
 तस्मात्प्रसूतिस्तव पापकर्मा ॥
 विलुप्तराज्या च भविष्यतीति ॥ १०७ युग्मकम् ।

स तुर्व्यसुं पार्ष्णिणचन्द्रकान्तं
 जरामनिच्छन्तसुवाच राजा ।
 पितुर्न मे त्वं वचने स्थितोऽभू—
 स्तन्क्लेश्चता क्लेश्चरुचेस्तावास्तु ॥ १०८
 दुःखस्यैवाविनयात् शकल—
 भनुस्तु क्षेभे यवनत्वमेव ।
 उप्तं गुरातुर्व्वरभूमिभागे
 सद्यः प्ररोह्यत्वपञ्चारबीजम् ॥ १०९

विस्त्रीलचेताः स कुलप्रदीपं
 नितान्तभोगान्तरलोपशङ्की ।
 पूरुं समाङ्गय परोपरोधं
 जयन्तमाखण्डलवहभाषे ॥ ११०
 त्वं पुत्र, सर्वावरजोऽपि जात्या
 गुणैर्गरीयानुरुविक्रमोऽसि ।
 तवैव तावद्दयसा चरियं
 समाः सहस्रं विषयान्तराणि ॥ १११

तवाङ्गसङ्घादुपजातमेत—
 दङ्गं तवादेशविधिञ्चमञ्चैत् ।
 फलं किमन्यद्द काङ्क्षणीय—
 भवश्यमस्य क्षणभङ्गुरस्य ॥ ११२
 पुत्रेषु तावत् प्रभुतामुदारीं
 पितुर्महाराज, समामनन्ति ।
 आशाविधेषु पुनर्न भूया
 चञ्चलैश्च द्विनिघ्नोऽयम् ॥ ११३

प्राणानपि प्राणद, ते निदेशात्
स्वच्छन्दमानन्दमनास्वजियम् ।
नियन्त्रणाया; करणावलीनां
परिग्रहे कैव कथा जरायाः ॥ ११४

महाप्रसादोऽयमितीरयित्वा
प्रणम्य पूर्व्वहुमानपूर्व्वम् ।
जग्राह रात्रः शिरसा तदाज्ञां
निदेशनिष्ठा च्छि गुरोर्भ्रह्मान्तः ॥ ११५

अथ स तनयमुच्चैर्व्वक्षसाऽऽलिङ्ग्य राजा
विगलितपरिश्रितैर्व्वीष्यपुरैर्निषिष्य ।
जलधिवलयसीमां श्राधि सर्व्वां त्वमुर्व्वीं
भव विमलगुणौघश्लाघ्यवंशस्य कर्त्ता ॥ ११६

दिवसकरकरीघो यावदेव प्रकाश—
स्तव सुविमलकीर्त्तिः स्तोष्यते तावदेव ।
इति नरपतिरुक्त्वा तं जरां संक्रमय्य
कवितनयमहिम्ना यौवनेनान्वितोऽभूत् ॥ ११७

युग्मकम् ।

अभिमतगुणग्रामोदयप्रदेशगतोऽन्वहं
विविधविषयान् निर्व्विश्रंसासी विहृष्टमनोरथः ।
अथ श्रमपथं प्राप्तः पूरुं विधाय महीपतिं
नियमितमतिः कृच्छ्रं राजा चकार सुनिव्रतम् ॥ ११८
इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पूरुराज्याभिषेको नाम
सप्तमः सर्गः ।

अष्टमः सर्गः ।

रराज भूत्या जरसा विमुक्तः
प्राध्वं पुनर्यौवनमादधानः ।
श्रीप्राप्तिकोपप्लवसन्निवृत्तौ
शशीव भास्वानिव भूमिपालः ॥ १
ऋत्विग्ब्रजैः संयुयुजे स यज्वा
बुभुत्सुभिस्तलममाधसत्वः ।
जिज्ञासुभिर्धर्ममधर्माशून्यो—
वीरैश्च सर्वैर्जगदेकवीरः ॥ २
निवेशितैः काञ्चनयूपसंघै—
र्धरातलं मेरुतटप्रदेशम् ।
स्रष्टेव सोऽष्टापदचारुवृक्षै—
स्तस्तार ताराभिरिवान्तरिक्षम् ॥ ३
आमूलफुल्लैरिव कर्णिकारै—
र्द्रादनालक्षितवर्णभेदैः ।
अस्तेतरैस्तेर्बहुलक्षपाया—
मपि क्षितिः क्षीणतमा बभूव ॥ ४
शङ्खः प्रकृत्वा स्फटिकोपमेयो—
भूयोऽध्वरैः शुद्धतरो नृपालः ।
शिल्पिप्रयुक्तैः परिकर्मभेदैः
समुञ्ज्वलात्मा स इवोपलोऽभूत् ॥ ५

स्नाध्यः पुरैवामलकीर्तिरासी—
 द्विशेषतोवैदिकसंविधानैः ।
 प्रागेव पुण्यः परमारमबोधः
 श्रद्धादिभावैः किमुतोपपन्नः ॥ ६
 मर्ही महीपः सुतरां यशोभि—
 रसंशयं दर्शितलोकदृष्टैः ।
 प्रकाशयामास यथा शशाङ्कः
 प्रसिद्धमुक्तागुणशुद्धपादैः ॥ ७
 स्नां राजधानीमभितः स्थितस्य
 स्थिरस्य शीतान्यरुचेरिव द्याम् ।
 विरूढधान्त्रो महता महिम्ना
 दिगन्तरं ध्यानशिरे प्रतापाः ॥ ७
 दिवा दवान्नेरिव तस्य त्रिजो—
 न तत्त्वतोऽजातरिपोर्मुमूर्च्छ ।
 तिरस्कृता भानुमतः प्रतापै—
 स्तस्थोपलाः खल्ववशा ज्वलन्ति ॥ ८
 अपि प्रतिद्विदिनि मन्दवीर्यः
 पराक्रमं प्रक्रमतेऽधिरोढुम् ।
 निदर्शनं तत्र रजः प्रसर्पत्
 प्रत्युत्तमाङ्गं चरणामिहन्तुः ॥ १०
 कामन्तमिन्नास्त्रपि गन्तुकामाः
 श्यामारमण्यः प्रियमन्दिराणि ।
 तस्येन्दुगौरामलकीर्तिजालात्
 जडुर्न शक्ताभरणांशुकानि ॥ ११

न केऽपि तावत् क्षितिपास्तदीयं
 शुद्धं यशः प्रार्थयितुं समर्थाः ।
 तमोपहाः कान्ततमाश्च दीपाः
 कुतः पुनश्चन्द्रमसोऽनुकुर्युः ॥ १२
 निवेश्य लक्ष्म क्षितिपस्त्रिलोक्त्रां
 स्थिरं यशो भङ्गुरमात्मदेहम् ।
 विहाय काले स दिवङ्गतोऽभूत्
 दिवस्सतेरासनमारुह्युः ॥ १३

तदङ्गुली गाङ्गजलावदाते—
 र्यशोभिरानन्दितसर्ध्वलोकः ।
 ततः परं पीवरचारुवक्षाः
 बभूव राजा जनमेजयाख्यः ॥ १४
 स माधवीं माधवतुल्यतेजाः
 राजा विनिर्ध्विश्य रजोऽतिगः सन् ।
 संसारबन्धाद्धितरां विमुक्तो—
 मुक्तात्मनां प्राप गतिं गतिञ्च ॥ १५
 प्राची जिता येन दिगप्रमेया
 प्राचिन्वता तेन तदारमजेन ।
 जगत्प्रभुत्वं प्रमुणा प्रपेदे
 स्वबाहुवीर्येण समूर्जितेन ॥ १६
 ततस्तदन्ते तनयस्तदोयः
 संयत्सु संयातिरिति प्रसिद्धः ।
 भेत्ता परेषां परिगीतकीर्तिः
 प्रापद्धरित्रीं क्रतुभिः पविषः ॥ १७

स पालयित्वा मकरालयास्तां
महीं महीपालगणैकमौलिः ।
चकार राजा सुरसुन्दरीणां
प्रियेषु गोचरललितापराधम् ॥ १८

ततोऽप्यहंयातिरिति प्रतीतो—
राजा सुतस्तासु सतां मतोऽभूत् ।
भुजावहंपूर्विकाया यदीया—
वायोधनेषु व्रजतो विवादम् ॥ १९

स सार्वभौमं सुतमुन्नतांसं
स्मारक्षणे क्षात्रमतिं नियुज्य ।
यथोचितं योगविधेयचेताः
बुधोपमेयो विबुधलमाप ॥ २०

स दण्डनीतिं नृपमण्डलानां
प्रभुः प्रभावीचितमध्ययुङ्क्त ।
विकुर्वते केवलसामवादा—
च्छक्तिप्रदीप्ता इति बुध्यमानः ॥ २१

यदेव रोषारणलोचनोऽभूद्—
व्यतिक्रमं सोढुमशक्तुवन् सः ।
तदाऽभवन् सम्भ्रमवेषभूनां
पाण्डूनि गन्तान्धरिसुन्दरीणाम् ॥ २२

तत्ते जसा संप्रतिपन्नभासः
क्षामं महीपालगणास्तथापि ।
तस्त्रोदये मम्लुरशीतभानो—
संज्ञा इज्जोञ्जात्रचभेदभिन्नाः ॥ २३

स धर्मपत्नीमनघः करिष्यन्
 महायशाः केकायराजकन्याम् ।
 प्रयाचमानः किल तेन राज्ञा
 सावज्ञमज्ञेन निराकृतोऽभूत् ॥ २४
 प्रशान्ततोषे प्रतिबुद्धमीन—
 संक्षीभजन्नेव नवोविकारः ।
 तस्यापि मीनध्वजरोषजातः
 प्रागेव । चक्षे नृषतेर्बभूव ॥ २५
 अती वृषिवोद्धतबाहुवीर्यी—
 विमाननां तां क्षितिपो न सेहे ।
 द्विपप्रयुक्तामिव गह्वरस्य
 विदारणां स्वस्य मृगाधिनाथः ॥ २६ युग्मकम् ।
 तस्यावलेपादवल्लमबुधे—
 र्वभूव कोपात् परिलोक्षिताक्षः ।
 अङ्गारमात्रोऽपि क्षिरस्थरिता—
 ज्वलत्यलं लम्बितकक्षपातः ॥ २७
 अथ प्रतस्थे विजयाय राजा
 गजावलीगर्जितमिश्रतूर्यैः ।
 ध्वजोऽध्वलश्रीध्वजिनीसमेतो—
 रजोऽधिकः केकायराजधानीम् ॥ २८
 प्रयाणभेरीपटङ्गप्रणादी -
 मुमुच्छं भृयोऽथ दिगन्तरेषु ।
 नूनं जनोदीरितमस्य राज्ञो—
 नालोकशब्दं बहु मन्यतेऽस्य ॥ २९

बलैः प्रसर्पद्भिरथानुकूलैः
शैलीपमानिकपसंघट्टमैः ।
ध्वान्तीर्धरित्रीमिव वासरान्ती—
करोध राज्ञा रिपुराजधानीम् ॥ ३०

न चाल्पसत्वः समकल्पतासौ
कामं परान् लङ्घयितुं तथापि ।
क्षणं तमः क्षीणइव क्षपेशो-
भिस्त्वेव किञ्चिद्वलमुत्थितोऽभूत् ॥ ३१

स प्रत्यगृह्णाहलमप्रमेयं
मितैर्बलेर्वीरगणैरधृष्यम् ।
वात्याप्रवृहं जलधेस्तरङ्गं
स्फुरत्प्रभं गाङ्गइव प्रवाहः ॥ ३२
ऊर्ध्वीकृता निर्मलखड्गलेखा—
स्तोत्रैः करैर्भानुमतः प्रदीप्ताः ।
न केवलं लोचनमेव जघ्नु—
स्तुरङ्गं सम्भ्रममप्यकार्षुः ॥ ३३
चर्मणि चामीकरनिर्मितानि
तथैव रौप्याणि करोज्वलत्वात् ।
दूरादलक्ष्यन्त नरापचारा—
दुत्पातसूर्या इव दीप्यमानाः ॥ ३४
इत्यल्पवियुद्धतकल्पनेत्रा—
स्तूर्यध्वनिभ्यः श्रवणावरोधाः ।
योधास्तदानीं स्वपरावबोधं
कथञ्चिदभ्यासवशादवापुः ॥ ३५

वीरास्तु तेन ज्वलतेव घोरि
ज्योतिःप्ररोहेण रणे चरन्तः ।
नेव प्रहारं प्रति नोदितत्वात्
कालं परिक्षेप्तुमलं बभूवुः ॥ ३६

तुरङ्गमानां खुरघातरूढै-
रथाङ्गसंचोभभवैश्च पश्चात् ।
रणस्थली घोररजोभिरुच्चै—
र्वृथिनी चापि समाकुलाऽभूत् ॥ ३७

घोरि रजस्युद्धततूर्यशब्दे
विमर्द्दनिष्ठानि बलान्यभीक्ष्णम् ।
उच्चारयामासुरनल्पमुच्चैः
परस्परं स्वप्रभुनामधेयम् ॥ ३८

रजःसमाच्छादितदेहभाजो—
विच्छिन्नघण्टाः प्रतिपन्ननागाः ।
जिघांसवोऽभ्यर्णमभिप्रवृत्ताः
प्रतीयिरे चारुरदप्रभाभिः ॥ ३९

परेण विह्वोऽपिच कुम्भमध्ये
शरैः स्वघण्टाध्वनिनाऽनुमेयः ।
आधीरणस्याङ्कुशपातशङ्की
गजस्तमेवाभिसुखो जगाम ॥ ४०

सान्द्रेषु रेणुष्वसक्तत् शराणां
परस्परं योधगणेरितानाम् ।
संघर्षजन्मा ज्वलनोबभासे
गाढान्धकारेष्विव विदुदग्निः ॥ ४१

हताश्वरीरादिवपुःसमुत्थं
 रजोविशालं रुधिरं बिभेद ।
 बालप्रवालाकृष्णमर्करोचिः
 साक्षात् क्षपारुद्धमिवान्धकारम् ॥ ४२

विच्छिन्नमूलोरजसां स राशिः
 किञ्चिन्मरुद्वेगवशाद्दिलोलः ।
 बाष्पीययन्त्रे शकटे प्रयाते
 तस्योद्गतोधूमइव प्रतीये ॥ ४३
 तथाविधेष्वपि रजोभिरुच्चैः
 रराज भूयो रुधिरप्रवाहः ।
 वालार्कभिन्नः शिशिरैरिवोद्धुं
 पद्माकरो वातचलोऽमराणाम् ॥ ४४

अथ द्विषां लोहितचक्षुरन्तै—
 स्तिरस्कृतानां नरपुङ्गवानाम् ।
 सुदारुणं सङ्करकर्म भूयः
 प्रलम्बवीर्यावसरं बभूव ॥ ४५
 किङ्कातपत्रध्वजवर्मावाणै-
 र्विदारितैर्व्वीरितुरङ्गनागैः ।
 रणाङ्गुलं संकुलमप्रमेये—
 रभूत् क्षणेन क्षतजप्रदिग्धैः ॥ ४६
 तथा प्रवृत्तेऽपि रणे सुघोरे
 महाभुजो निष्प्रतिघैकतेजाः ।
 दहन्निवान्यानुकृभिः प्रतापै—
 र्बभौ विवस्त्रानिव सार्वभौमः ॥ ४७

समापतन्तीं रिपुसेन्यराजिं
वह्निनी तस्य वरं विभेद ।
तरङ्गमालां खरमावतोत्यां
सवाप्ययन्नेव तरिर्विशाला ॥ ४८
प्रतीपयामास विपक्षसैन्यं
जवातिरेकादधिराजशब्दः ।
स्त्रोतोवह्नस्तोत इवातिरंघ्रौ—
वेलोह्मो वारिनिघेर्विवृद्धः ॥ ४९
वीरा भ्रटित्यप्सरसां प्रमोदं
करिष्यमाणा रुधिरोक्षिताङ्गाः ।
मुक्ताफलरथूलतमैर्बभूवुः
श्रमाश्रसां व्यासमुखाः पृषङ्गिः ॥ ५०
कठोरपातैर्द्विषतां कृपाणै—
दंक्ता द्विषानां ज्वलिता महान्तः ।
बलिप्रदीपा इव वीरकीर्त्तः
प्रतीयिरे तत्क्षणमावदीप्ताः ॥ ५१
द्विषद्विमुक्ता निशिताः पृषत्का-
स्तैरन्तरीक्षे त्वणुशोविलूनाः ।
प्रतीतविद्याधरमुक्तपुण्य-
रेणूपमेयाः परितो निपेतुः ॥ ५२
धृतत्सर्गस्त्ववतोऽग्रहस्तो-
निकृत्तमूलोऽपि शिखीमुखेन ।
प्रफुल्लपङ्केरुहशङ्खिवक्त्रं
इषादिबोद्धैरवधीद द्विषन्तम् ॥ ५३

कश्चिद्रथो दृतरिपुञ्चुरप्रै—
 श्छिन्नं ध्वजं निक्षणकिङ्किनीकम् ।
 न चक्षमे क्षत्रकुलप्रदीप—
 श्चिच्छेद तस्याशु किरौटकोटिम् ॥ ५४
 कश्चित् प्ररस्यन्दनमप्रमत्तः
 शरैः समाच्छन्नमनन्तरालैः ।
 आसारवर्षेस्तरसा विरूढैः
 शिलोच्चयं वारिदवच्चकार ॥ ५५
 शरोत्करैरुत्पतितैः परिषा—
 मन्यः समाच्छन्नरथो वभासे ।
 निःशेषलेशं शलभैरिवोच्चैः
 खद्योतजालैरिव पादशैलः ॥ ५६
 तथाविधः कोऽप्यनुमेय आसीत्
 स्फुरत्यताकः समरे परिषाम् ।
 भित्त्वा तमोनैशमणुप्रकाशैः
 करैरुदेष्यन्निव सप्तसप्तिः ॥ ५७
 कश्चित् शरानग्निमयानजस्रं
 समुद्गिरन् गौरवमादधानः ।
 आग्नेयशैलः खलु दुस्पर्धः
 समुद्धमन् वङ्गिभिवावभासे ॥ ५८
 पदातिरपुण्ड्रतसाहसोऽन्यः
 स्तम्भेरमं विस्तृतकुम्भमध्ये ।
 मुक्तान्नजैरुत्प्रहरन् पतङ्गी
 रराज साक्षादिव पुष्पवर्षैः ॥ ५९

कश्चित् द्विषत्खड्गनिःकृत्तमूर्धा
 मर्त्योऽपि सद्योऽमरतां प्रपद्य ।
 सुराङ्गनाऽऽलिङ्कितदिव्यदेहो—
 रिपुं जयोत्फुल्लमुखं जहास ॥ ६०
 समुद्यतासिः समरे प्रहर्तुं
 द्विषन्तमेकोद्विषता क्षणेन ।
 छिन्नोत्तमाङ्गोऽपि च कण्ठनाला—
 दपातयत् पङ्कजचारुवक्त्रम् ॥ ६१
 आविद्धदेहो द्विषतां पृषत्कै—
 रलक्ष्यतान्यः समरे प्रसर्पन् ।
 उत्पातवातादिव चाख्यमानः
 शिलोच्चयः पुष्यितकर्णिकारः ॥ ६२
 मुक्ताऽवदातोज्ज्वलवर्मधारी
 विलोलचामीकरतारहारः ।
 अन्यः समाश्लिष्टशिखः कशानो—
 स्तुषारगौरः शिखरीव रेजे ॥ ६३
 अस्त्रैः परे सादितसादिसैन्या—
 स्तुरङ्गमैः सङ्गरलब्धवर्णैः ।
 आनृण्यकामैर्निहताः प्रभूना—
 मुत्प्लुत्य वेगात् पतितैः शिरःसु ॥ ६४
 यथा क्षरद्गैरिकरक्तशैली—
 यथोन्नतः पुष्यितपारिजातः ।
 वभौ तथाऽन्यः क्षतजोन्निताङ्गः
 शस्त्रक्षतालङ्करणे हि वीराः ॥ ६५

रुषाऽतिदष्टस्फुरिताधरोष्ठे-
 निरुक्तकण्ठेर्मधुगन्धुर्गर्भैः ।
 रणस्थली शीणितवोचिसोलै-
 र्व्यासाऽभवत् पद्मनिभैः शिरोभिः ॥ ६६

प्रवर्त्तितायाः सरितः प्रकामं
 वीरहीपाश्व्वादिकरक्तमथ्याः ।
 च्युतं शिरस्तो नरपुङ्गवामां
 शिरस्त्रमावर्त्त इवाबभासे ॥ ६७

असृक्प्रवाहैः परिलोलमेकं
 शिवाऽपकर्ष्टुं भुजमुद्यताऽपि ।
 मुष्टौ निविष्टां करवालवल्लीं
 विलोक्य भीता विनिवर्त्तते स्म ॥ ६८

लोलैर्विहङ्गैरभिकुण्ठ्यमाणं
 तेभ्यः समाकुण्ठ्य कठोरशब्दः ।
 खलन् मुहुः शीणितपङ्क्तिजलात्
 श्वा च्छिन्नमूलं चरणं जहार ॥ ६९

बले परैरुन्मथितेऽतिषेले
 ग्लायङ्गलः कीकयलोकपालः ।
 अस्तं गमिष्यन्निर्व हेममाली
 प्रतापजालैः परिहीयते स्म ॥ ७०
 शक्तिप्रदीप्तोऽपि बली स नेता
 नैवात्यगाद्गीतबलीत्तरं तम् ।
 तथाहि भूयानपि वारिवाहो-
 न वातवेगं समतौत्य याति ॥ ७१

लब्धप्रतिष्ठेन ततोद्युलोकैः-
 प्यसौ प्रतिष्ठानपुराधिपेन ।
 सुधीः स्वयं दुर्बलतामुपेतः
 सन्धातुमैच्छद्दलवत्तरेण ॥ ७२
 महौजसा तेन महाभुजोऽसौ
 सन्तानसन्धिं विधिवद्ग्रथत्त ।
 कालोचितं या विविनक्त्युपायं
 विनिर्गन्ता सैव मतिः प्रशस्ता ॥ ७३
 सुतां सुनन्दाभरविन्दवक्त्रा-
 मिन्दीवरश्यामलकान्तयेऽसौ ।
 पद्मोपमेयामनवद्यरूपां
 सत्कारपुर्व्वं सुदतीं दिदेश ॥ ७४
 घोरन्तयोरशमयत् कमलायताक्षी
 लक्ष्मीपतेरिव लसन्नलनैकमूर्तिः ।
 एकामिषोत्थममरासुरयोर्व्विरोधं
 सेतुक्रियेव विपरोतजलौघयोः सा ॥ ७५
 अथ ललितविलोचनां कृशांगीं
 मुदितमना नृपतिश्चिरेण लब्ध्वा ।
 निजनगरमितस्त्रयां विजङ्गे
 निधुवनकेलिकलाप्रगल्भयाऽसौ ॥ ७६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कौकयाधिपविजयो नाम
 अष्टमः सर्गः ।

नवमः दर्गः ।

भङ्गितेच्छः पालयित्वा महीमर्णवमेखलाम् ।
 घर्णेरारञ्जितां भेजे स नन्दनवनश्रियम् ॥ १
 जयत्सेनः सुतस्तस्य भुजे भुजगसन्निभे ।
 केयूरवद्भुवो भारं बभार विधिवत्ततेः ॥ २
 उपयेमे स वैदर्भीमदभ्रगुणगर्विताम् ।
 तथा च शशुभे स्तोमो विष्टुल्येव विशाम्यतिः ॥ ३
 अवाचीन इति ख्यातस्तस्यामस्यात्मजोऽभवत् ।
 स्तुताविव प्रतिस्तोतुः पाकशासनसम्पदः ॥ ४
 पृथिव्याश्चतुरन्तायाः पालनायामलत्विषम् ।
 तमादिश्य निदेशस्त्रं त्रिदशत्वमियाय सः ॥ ५
 तस्मिन्नपि कथौभूते महाभौमस्तदात्मजः ।
 बभूव भूमिवलये लोकपालः कुलाग्रणीः ॥ ६
 स प्रसेनजितः पुत्रीं सुयज्ञां नाम याञ्चिकः ।
 सधर्मचारिणीं चक्रे सप्ततन्तुरिवाहुतिम् ॥ ७
 तस्मादयुतनाथीति भानुः पूर्वाचलादिव ।
 आसीत् पुरुषमेधानामयुतं यः समानयत् ॥ ८
 स्थापयित्वा स्थिरं सोऽथ यशःस्तोममिवात्मनः ।
 तसुर्व्यामर्णवान्तायां निर्व्विवेश सुराङ्गनाः ॥ ९
 स पृथुस्त्रवसः श्रौमान् सुतायाममितदुर्गतिम् ।
 पुत्रमक्रोधनं नाम सुजनं समजीजनत् ॥ १०
 विनीतान्तरमादिश्य तमन्ते धरणीश्वरः ।
 क्षमारक्षाविधौ लोकं जगाम मखसञ्चितम् ॥ ११

समाजङ्गे स कालिङ्गीं करम्भां राजभिर्हृताम् ।
 सिंहदष्टाकवलितं कुलिङ्गः पिशितं यथा ॥ १२
 तस्यामुत्पादयामास देवातिथिरिति श्रुतम् ।
 देवोपमेयन्तनयमातिथेयं महामतिः ॥ १३
 तस्मिन् सुरपुरस्त्रीणां वल्लभे श्रीः कुलागता ।
 तमाललम्बे तरुणं वानिनीव नितम्बिनौ ॥ १४
 तस्मादरिह इत्यासीदरयो हतविक्रमाः ।
 हरिणेव ऋगा श्वेन संयुगे युगबाहुना ॥ १५
 गुरावमरतां प्राप्ते गुणैर्गुरुदरधीः ।
 शुचिष्केशशुचिः श्रीमान् वंशश्रियमवाप सः ॥ १६
 देवभूयं गते तस्मिन्नयवेत्ता तदात्मजः ।
 क्षामरक्षद्विशालाक्षी नाम्ना ऋक्ष इति श्रुतः ॥ १७
 स्रुतस्तस्य तदन्तेऽभून्मतिनारो महामतिः ।
 नरपालः कपालीव भूतानुगतिर्हर्षितः ॥ १८
 स रोधसि सरस्वत्याः सुतरां धीरमानसः ।
 आजहार महाराजः सच्च' द्वादशवार्षिकम् ॥ १९
 समुद्रशनां रोषादिव सा स्वयमादरात् ।
 करप्रदानादकरोदधिविन्नामधिश्रियः ॥ २०
 संसुभंशं दिगोशानां सुतमस्मादवाप सा ।
 उद्यानवापिका पद्मं वसन्तसमयादिव ॥ २१
 गुरौ सुरवधूक्कीडारसहर्षितमानसे ।
 श्रिया समालिलिङ्गेऽसावनङ्ग इव मूर्त्तिमान् ॥ २२
 तस्मादौलिन इत्यासीदनल्पमनलोपमः ।
 अलिः पुष्परसस्येव गुणराशेरधीश्वरः ॥ २३
 स कुलोचितमैश्वर्यं भुक्त्वा दुष्यन्तमात्मजम् ।
 अभिषिच्य प्रजेशत्वे त्रिदशत्वमथागमत् ॥ २४

धीरेण तेन धरणी केवलं न प्रसाधिता ।
 वञ्चिताऽपुण्ड्रधेर्कृमिः पूर्णेनेव च्छिमांशुना ॥ २५
 अर्णवा वरुणस्त्रेव वेदा इव महाधियः ।
 चत्वारोऽपि भुवोभागास्तस्यासन् वशवर्त्तिनः ॥ २६
 स पूतानकरोक्तेतान् ज्ञेच्छानपि मल्लिखुषान् ।
 मलावलुप्तसौन्दर्यान् धातुर्भेदानिवानलः ॥ २७
 वीरः समुद्रावरणान् क्रमशः स दुराक्रमान् ।
 ह्योपाननेकानजयत् वशीन्द्रियगणानिव ॥ २८
 अकृष्टपञ्चशस्योच्चैराकरैरुपशोभिता ।
 वसुन्धरा यथार्थत्वं राक्षि तस्मिन्नपद्यत ॥ २९
 अथर्वनिर्व्यपेक्षत्वादुत्पातैरनुपप्लुताः ।
 प्रजास्तस्मिन् प्रजापाले स्वं स्वं धर्मं सिधेविरि ॥ ३०
 आसीदह्वरह्वदानं प्रजासु सकलास्त्रपि ।
 मदीदयस्तु दुःसङ्घस्तदा हिरदपंक्तिषु ॥ ३१
 मृगयामगमत् कर्तुं स कदाचिद्विश्राम्यतिः ।
 वनं मृगगणाकीर्णं पतत्रिकूलकूजितम् ॥ ३२
 स ददर्श ततोदूरादाश्रमं श्रमनिःसङ्घः ।
 कण्वस्योन्नमितैर्व्यासं शाखिभिर्विहगान्वितैः ॥ ३३
 प्रफुल्लकुसुमोपेतैः पादपैः पल्लवोत्तरैः ।
 प्रांशुभिः सङ्कुलं साक्षात् ध्वजैरिव विड्डीजसः ॥ ३४ युग्मकम्
 अर्चयिष्यन् मुनिं धीमान् तं प्रत्यभिसुखोऽभवत् ।
 अयत्नीपस्थितं श्रयः कः प्रेक्षावानुपेक्षते ॥ ३५
 सोऽपश्यन्मालिनीं नाम कलहंससमाकुलाम् ।
 निम्नगामपुत्रस्यर्थादनिम्नगतिदायिनीम् ॥ ३६
 वल्कलप्लवकालुष्ये क्षीमेऽपि जलवासिनाम् ।
 कुम्भयोनेरनुदयेऽपुण्ड्रसन्निर्भसोदकाम् ॥ ३७

अनेकैः कमलैः क्रीर्णां विकसद्भिः सितोदकाम् ।
 मुक्ताशुद्धामिव ज्योत्स्नां नक्षत्रखचितान्तराम् ॥ ३८
 तरङ्गमालासंभिन्नपतङ्गप्रतिमोज्ज्वलाम् ।
 शरत्पयोमुखः पङ्क्तिं सञ्चरञ्चलामिव ॥ ३९ कलापक
 तामुत्तीर्य महीपालोवलिशोभितसैकताम् ।
 प्रापदाश्रममश्रान्तोवार्तैः शीकरदर्षिभिः ॥ ४०
 धीतवल्कलनिस्सन्दकषायरसविन्दुभिः ।
 भूयिष्ठमनुकुर्व्वङ्गिर्भक्तिशोभामिवाध्वनः ॥ ४१
 अक्षमालावल्कलादेः शाखान्तोष्ववलम्बनात् ।
 नूनं तरुभिरपुत्रैः प्रतिपन्नमुनिव्रतम् ॥ ४२
 विनिर्व्विष्टफलैः स्पष्टं सदयं दमगोचरैः ।
 स्तम्बावशिष्टैर्नीवारैरेकतः परिवारितम् ॥ ४३
 सानन्दं मुनिकन्याभिरस्तुब्धप्रिताण्डजम् ।
 वृक्षकाणां जलघटैः सिच्यमानालवालकम् ॥ ४४
 अक्षया मुनिपत्नीभिरुज्जाभ्यन्तरेऽनिशम् ।
 इन्धनैः सावधानाभीरुष्यमानहुताशनम् ॥ ४५
 खगैस्तदर्थमुत्सृष्टनीवारवलिसञ्चयम् ।
 कूजद्विध पतद्विध निर्व्विशद्विरलङ्कृतम् ॥ ४६
 क्वचिदातपमानीतं नीवारं चरतोऽगान् ।
 विनिवारयितुं भूयः सम्भ्रान्तमुनिकन्यकम् ॥ ४७ कुल
 प्रसूतासंगने यत्र सृगीं मङ्गलदोषकैः ।
 इंगुदोस्त्रे ह्वरचितैरभ्यनन्दन् मुनिस्त्रियः ॥ ४८
 न कोऽपि पादपो यत्र लताऽऽलिङ्गनवर्जितः ।
 नापुष्यिता लता काचिन्न पुष्यं षट्पदोज्झितम् ॥ ४९
 विपन्नमाढकं यत्र सिंही कलभमादरात् ।
 लिङ्गती पायथामास स्तन्यं स्वशिशुभिः समम् ॥ ५०

नष्टप्रसूतिमवशं व्याघ्री हरिष्यशावकम् ।
 सानन्दं योजयामास जनन्या यत्र सादरम् ॥ ५१
 वनान्तरादुपायातं ष्टगयूथं मुनिव्रजाः ।
 यत्र सञ्जावयन्तिस्म वलिभिः सलिलैरपि ॥ ५२
 तरवोऽपि फलैः पुष्पैर्विहङ्गकलकूजितैः ।
 छायया च पुरा यत्र पूजयन्त्याश्रमागतम् ॥ ५३
 पुष्परिणूत्किरेर्यत्र पवनैर्मदनातुरैः ।
 कान्ताइव विटेः शश्वद्वलादालिङ्गिता लताः ॥ ५४
 अपूर्णशिरसः सर्व्वे शाखिनस्तत्र जातुचित् ।
 नौद्वयं तेष्वभूदासन् विनम्रा विनयादिव ॥ ५५
 मिथ्याऽनभिज्ञाः सर्व्वेऽपि प्रकृत्या विनयान्विताः ।
 तत्र सत्यमभूद्गुप्तं विभ्यन्नागरिकादिव ॥ ५६
 तदाश्रमपदं प्राप्य ननन्देलिननन्दनः ।
 सतां वेत्तीव हृदयं भविष्यदपि मङ्गलम् ॥ ५७
 स शून्यमाश्रमपदं कखेनाप्रतिमौजसा ।
 विलोक्य लोकपालश्रीस्तत्र क्षणमपेक्षत ॥ ५८
 लतागृहान्तरात् काचित् कमलायतलोचना ।
 निश्चक्राम ततो वाला चपलेव वलाहकात् ॥ ५९
 तथा सत्कृतमारमानं बहु मेने विशाम्यतिः ।
 वपुष्विषीषोपनता मनःप्रह्लादनो क्रिया ॥ ६०
 का त्वं कस्यासि सुश्रोणि, समयानुचितक्रमम् ।
 विभर्षि तापसीवेशं कला शङ्गमिवेन्द्वी ॥ ६१
 इति वाला समिर्व्वन्धं नृपेण कथितान्वया ।
 पृष्टा जगाद सुदती किञ्चिदुच्छसिन्नाम्तरा ॥ ६२
 अप्सरःसम्भवां साधी, मां निबोध शकुन्तलाम् ।
 विश्वासिन्नस्य राजर्षिरौरसीमुक्तेजसः ॥ ६३

प्रालनादन्नदानाच्च कण्ठोऽपि सुनिसत्तमः ।
 मत्प्रतिषेधे तदस्त्राभिस्तस्मादेव पुरा श्रुतम् ॥ ६४
 अथ तां कामयामास कामयन्तीं महीपतिः ।
 गान्धर्व्येण विवाहेन गन्धर्वानवमदुरतिः ॥ ६५
 सा तेन सुतरां रेजे सङ्गता ललिताङ्गना ।
 विनयेनेव विपुला लक्ष्मीरक्षतविक्रमा ॥ ६६
 तथा सङ्गम्य रक्षसि प्रियया नरपुङ्गवः ।
 निरगादाश्रमाद्भूयः समाश्रयास्य सुमध्यमाम् ॥ ६७
 इदं कुलपतिर्वृत्तं किन्नाम प्रतिपत्स्यते ।
 इत्युत्कथियन्त्यन्नेव राजधानीं जगाम सः ॥ ६८
 अन्वमोदत तत् कण्ठोऽप्यवदानं विदांवरः ।
 सुतायाः पतिसौभाग्यं लोकेः खल्वभिलष्यते ॥ ६९
 धार्मिकत्वं पौरवाणां राज्यादप्रचुरतिन्तथा ।
 पतिव्रता ततोवद्रे शान्ताःमानं शकुन्तला ॥ ७०
 श्रोत्रियः प्रतिशुश्राव सर्वं पूर्वक्रमोचितम् ।
 ह्लादयन्ति हि बन्धूनां प्रार्थनाः प्रोन्नतान्तरान् ॥ ७१
 अथ काले विशालाक्षी कुमारममितीजसम् ।
 सुभगं लाञ्छनैः सर्वैरसूत पितुराश्रमे ॥ ७२
 जातकर्मादिकस्तस्य संस्कारविधिरक्षतः ।
 विधिना विदधे तावत् काश्यपेन यथाक्रमम् ॥ ७३
 तं सर्वदमनं नाम्ना निम्ननाभं सुनिर्व्यधात् ।
 स हि षड्वर्षदेशीयः सर्वानदमयह्वलो ॥ ७४
 कुमारमनुचक्रोऽसौ कुमारो बलविक्रमैः ।
 गुणैः सङ्घटयन्नाघ्यैस्तमप्यमितमत्स्यगात् ॥ ७५
 चिरवासः पुरन्ध्रीणां बान्धवेष्वयशस्करः ।
 एकैव चतुरन्तायाः स्वामिनी च शकुन्तला ॥ ७६

इति तां प्रेषयामास सपुत्रां भर्तुरन्तिके ।
 साक्षादिव तपःसिद्धिं लक्ष्मीमिव फलोज्ज्वलाम् । ७७ युग्मकम् ।
 मुनिशिष्याः पुरस्कृत्य तां सपुत्रां प्रतस्थिरे ।
 सत्कारविधिनोपेतामर्चां मूर्तिमतीमिव ॥ ७८
 तामधोवदनां साध्वीं मुनिशिष्यनिवेदिताम् ।
 अपवादभियोवाच जानन्नपि जनाधिपः ॥ ७९
 नाहं स्मरामि सुश्रीणि, न चाप्याश्रमवासिनाम् ।
 अनयप्रणयः शङ्करः किमिदं समुपस्थितम् ॥ ८०
 अनार्थ्यमिव विज्ञाय मनो मेनकया पुरा ।
 लमभूर्हिमवत्पृष्ठे निर्माल्यस्त्रगिवोज्ज्विता ॥ ८१
 त्रपैका भूषणं स्त्रीणामिति मिथ्या जनश्रुतिः ।
 यदवाच्यमिदं घोरं कथयन्ती न लज्जसे ॥ ८२
 लोभनीयाऽप्यसंश्रया परनारीति मद्भिधैः ।
 त्वं प्रभास्फुरितं रत्नं विभ्रतीव भुजङ्गमी ॥ ८३
 अयञ्चातिबलोवालः सौम्योऽप्यशुभसंशनः ।
 औत्पातिकइवोत्पन्नः पुष्पितः शालवृक्षकः ॥ ८४
 इममामिषवहालं पुरस्कृत्य कलाक्षरम् ।
 आलपन्ती सृगस्यान्तर्मम व्याधीव लक्ष्यसे ॥ ८५
 मालेव विषवल्लीनां कुसुमैरुपकल्पिता ।
 आपातकमनीयाऽपि त्वमुपेक्ष्या विचक्षणैः ॥ ८६
 गच्छ वा तिष्ठ वा चेतो दुष्यन्तस्य न कृष्यते ।
 पथोमहत्परिनितादयस्कान्तादिवायसम् ॥ ८७
 क्षितिपेन ततोवाला परुषं समुपेक्षिता ।
 स्थूणेव निखला तस्थौ दुःखामर्षत्रयाऽऽकुला ॥ ८८
 अथ सा वेपमानाङ्गी कटाक्षैर्नरपुङ्गवम् ।
 आलोहितैर्दृष्टन्तीव कथञ्चिद्वाचमाददे ॥ ८९

पुराऽऽश्रमपदे राजन्, विलोभ्य चतुलाक्षरेः ।
 स्थानेऽवधीरणा धर्मं तस्युषः स्थितिविन्नम् ॥ ६०
 रतिः प्रीतिश्च शुश्रूषा याभ्यः समधिगम्यते ।
 रौच्यं तास्वेव कुर्वन्तः पुरुषाः खलु निष्ठुराः ॥ ६१
 दुःखैरुच्चावचैर्लोका घर्मांशुभिरिवानिशम् ।
 दह्यमानाः प्रहृथन्ति दारिषु सलिलेष्विव ॥ ६२
 व्यञ्चरन्ति नराः पत्नीः प्राणानप्यर्पयन्ति याः ।
 तारुण्यमदमत्तानां मूढतेयं गरौयसी ॥ ६३
 विद्वानपि महाराज, तमेव परुषाक्षरम् ।
 प्रत्यादिशन् धर्मपत्नीं कथं नाम न लज्जसे ॥ ६४
 विनीतमपि विद्वांसं श्रीमदोऽतिभवत्यहो ।
 प्रसन्नसलिलोदारं ह्रदं वा जलदागमः ॥ ६५
 साधुः परिवदन्नन्यानल्पमप्यनुतप्यते ।
 भोदते तपरोऽतान्तं त्रपतां कुतएव तु ॥ ६६
 सत्कृत्य सज्जनं सन्तो यथा गच्छन्ति निर्वृतिम् ।
 निरनुक्रीशमाक्रुश्य कामं वत तथेतरे ॥ ६७
 विनयेनैव धीमन्तो मन्यन्ते खलु गौरवम् ।
 परे विचारमूढास्तु व्युत्क्रमेणातिमानिषु ॥ ६८
 सतां वक्तव्यतां प्राप्तः खलः खल्वविचारयन् ।
 निन्दन् मन्दमतिर्लोकैर्हसितोऽपि न बुध्यते ॥ ६९
 अहो दुष्कृतवत्यस्मि पुरेव पितराबुभौ ।
 त्वमप्यय महाराज, मामदोषां यदत्यजः ॥ १००
 इमन्तु तनयस्तावदात्मनो मूर्ख्यं नन्तरम् ।
 अनर्घ्यमिवरत्नाग्रं मा त्याचीर्मां त्यजन्नपि ॥ १०१
 आकल्योज्ज्वलसर्वाङ्गप्रियाऽऽलिङ्गननिर्वृतिम् ।
 अतिशेते रजोन्निष्ठसुताश्लेषणसम्पदः । १०२

आदर्शं निर्मलच्छायां प्रतिविम्बमिवात्मनः ।
 बिलोक्य तनयं लोके ह्लादते को न मानवः ॥ १०३
 अथ वाष्पातिरेकेण कण्ठरोधनिपीडिता ।
 करोद कवणं बाला लतेव विगलन्मधुः ॥ १०४
 तस्यां रुदत्यां विस्मष्टमधुराक्षरशालिनी ।
 शृण्वतां पीरसुख्यानां वागुवाचाशरीरिणी ॥ १०५
 त्वया किल वरारोह्या परिणीता शकुन्तला ।
 दुष्यन्त, तव पुत्रोऽयं भरखेनं यशस्विनम् ॥ १०६
 कीटराग्निप्रदग्धस्य वृष्टिः श्लाघ्या तरोरिव ।
 अन्तः सन्तप्यमानस्य तस्याभूत् सा सुधैव वाक् ॥ ७
 अधानन्दजवाप्यौघैरभिषिञ्चात्मसम्भवम् ।
 भरणाङ्गरतोऽयं मे सुतोऽस्त्वित्ययमभ्यधात् ॥ १०८
 साम्ना स क्षमयामास क्षान्तं नाम शकुन्तलाम् ।
 अपराङ्गं मया देवि, लोकवादभयादिति ॥ १०९
 त्वयि क्षिती च प्रवणं मनोमम निरन्तरम् ।
 प्रान्तं दिग्बोधयन्त्वस्य दक्षिणोत्तरयोरिव ॥ ११०
 इति सुप्रियमाभाष्य तामसौ प्रियवादिनीम् ।
 युवराजपदे साधुर्निदधे सुतमादरात् ॥ १११
 सा चक्षमे क्षमाशीला साध्वी भर्तुर्व्यतिक्रमम् ।
 कोपः खलु पुरन्धीणां वल्लभानुनयावधिः ॥ ११२
 मेघोन्मुक्तामिव हिमकरश्चन्द्रिकां वारिपूरः
 स्निग्धोत्फुल्लामिव क्षमलिनीं बालभानुप्रबुद्धाम् ।
 भूषां पूर्वामिव बहुमतां सम्प्रदीप्तान्मितप्तां
 कालुष्यान्ते किल परिगतस्तामसौ राजतेऽहम् ॥ ११३
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये शकुन्तलापरिग्रहोनाम
 नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

तस्मिन् समाधाय स राजशब्दं
बभूव शान्तः शमसंस्कृतात्मा ।
सहस्ररश्मिर्निजमस्तसंधं
गुणोत्तरे चन्द्रमसीव राजा ॥ १
अन्वग्ययौ कण्वमुनीन्द्रकन्या
तमादरान्मूर्तिं मतीव लक्ष्मीः ।
पतिव्रतानां व्रतमन्तरायै—
र्न जातु रौच्यप्रमुखैरपैति ॥ २
प्रागेव दीप्तो महसा कुमारः
स राज्यमादाय पुनर्दिदीपे ।
प्रापेयव साक्षात्तमसोपगूढं
ज्वालावलीढो ज्वलनः प्रदीपम् ॥ ३
अभिप्रयातस्य परं जिगीषो—
वीरस्य न स्यन्दनचक्रमस्य ।
यतोविजघ्ने खलु लोकसंधैः
स चक्रवर्त्तीति ततो बभासे ॥ ४
पवित्रगङ्गायमुनातटान्त—
र्महाक्रतून् विक्रमशीभमानः ।
समाजहारामरगीतकीर्तिः
परे यथा नानुययुर्यशः स्वम् ॥ ५

क्लेशान् किरातप्रमुखानशेषान्
 वशी परित्याजितराजशब्दान् ।
 स ग्राहयामास समथशक्ति—
 मर्लामिवाग्नां नरलोकापालः ॥ ६
 रसातलं दैत्यबलावलीपैः
 सुराङ्गनाः सङ्गमितास्तरस्वी ।
 चक्राङ्गहस्तेरिततीक्ष्णचक्रः
 समुज्जहारोज्ज्वलवीरलक्ष्मीः ॥ ७
 साम्राज्यलक्ष्मीं स परैरष्टुषां
 प्रभावमुच्चैस्तरमप्यसंख्यम् ।
 विचिन्त्य सन्तोषपरो बभूव
 नृपोविरक्ती रजसा विमुक्तः ॥ ८
 उर्वीपती कुर्वति शान्तहिंसे
 तपोवने संयमिनामजर्थम् ।
 भूमन्थुनामा तनयस्तदीयो—
 महाभुजो भूमितलं बुभोज ॥ ९
 पुत्रः सुहृत्तोऽस्य ततः प्रपदे
 समुद्रनेमिं करुणासमुद्रः ।
 शङ्के तदीयव्रतभङ्गशङ्का—
 माश्रावहलादरयोऽप्यकुर्वन् ॥ १०
 प्राप्यं सदा यज्वभिरप्रमेयं
 लोकान्तरं निर्विशति क्षितीशे ।
 हस्तीन्द्रहस्तीपमचारुहस्ती—
 हस्ती सुतस्तस्य नराधिपोऽभूत् ॥ ११

निर्माणाविद्धिः कुशलैरथामैः
 स निर्म्ममोऽप्यर्थपतिः पदेषु ।
 पुरीसुदारामलकोपमेयां
 विनिर्ममे निर्म्मलकीर्त्तिमालः ॥ १२

उच्चैःश्रवस्तोऽपि गुणैरनूनाः
 कास्वीजवाङ्गीकवनायुदेश्याः ।
 सुलक्षणा लक्षितसम्पदं यां
 पुरीमलञ्चक्रुरजस्रस्रखाः ॥ १३
 पौराः सदा व्यक्तमुखप्रसादाः
 परार्द्धावेगैरधिकोज्वलाश्च ।
 नाय्यो नगर्यां रुचिरा बभूवु—
 र्यस्यां मधुस्यन्दिकथाप्रबन्धाः ॥ १४

वैमानिकैर्यत्तमिवोर्जिता द्यौः
 सरद्वयादोभिरिवार्णवोर्मिः ।
 द्रुमैः प्रफुल्लैरिव भूतधात्री
 सहस्रपत्रैः सुरनिम्नगेव ॥ १५
 तटी सुमेरोरिव कल्पवृक्षै—
 र्विष्कम्भशैलैस्तदुपत्यकेव ।
 स्फुरत्प्रभैराभरणैर्विरजे
 नगर्युदारा पुरवासिभिर्द्या ॥ १६ युग्मकम्
 पुष्यावलीभिर्विपिनस्थलीव
 स्फुरत्प्रभा द्यौरिव तारकाभिः ।
 प्रदीपराजीभिरसौ रजन्यां
 रत्नान्निभिर्नागपुरीव रजे ॥ १७

पर्याकुलां साध्वविहस्तयोधै—
 स्तां हस्तिनां नाम पुरीसुदाराम् ।
 अधर्षणीयां निजराजधानी—
 माखण्डलोद्यामिव सोऽध्ववास ॥ १८
 अघैकभीतो मघवोपमेयो-
 धरातलस्थोऽप्यमरैरलभ्यम् ।
 निर्विश्य भोगं स वशी प्रपेदे
 तपो महद्विस्मयमादधानम् ॥ १९

अथाभवत् सागरमेखलायाः
 पतिर्भुवस्तस्य सुतः प्रतीतः ।
 विकुण्ठनो वक्षसि यस्य साक्षात्
 कुण्ठीभवत्यायुधमन्यदीयम् ॥ २०
 तस्याजमीढस्तनयोऽमलौजाः
 समस्तभूपालपतिस्ततोऽभूत् ।
 विगाढकामाकुलमानसानां
 यो योषितां प्राप रसोपगूढम् ॥ २१
 पूर्वाचलादुग्लौरिव लोककान्तः
 शुद्धारणेरग्निरिवाग्नितेजाः ।
 तस्मादभूत् श्लाघ्यतमैर्गुणैः
 सुसम्भृतः सम्बरणाभिधानः ॥ २२
 महौजसः संयमिनोऽप्यशीषा—
 नधश्चिकीर्षोश्चरितैस्तपोभिः ।
 पितुर्निदेशात् द्विदशोपमेयो-
 भूपालभावं स विभुः प्रपेदे ॥ २३

स प्रांशुरुच्चैर्धनसा मनस्वी
 दोर्घोभुजाभ्यां सुविशालवक्षाः ।
 अक्षोभितान्तःकरणः परेषां
 क्षिप्रुः समीरो रजसामिवासीत् ॥ २४
 प्रतापवक्त्रिः परितोविसारी
 निरङ्कुशो दावद्भव प्रहृद्यः ।
 निरिन्धनत्वात् किल तस्य पश्चात्
 शशाम नान्यैः प्रतिहन्यमानः ॥ २५
 उर्मिं व्रजैरोर्ध्वैर्घाम्बुराशे—
 धीराप्रपातैरिव विद्युदग्निः ।
 तस्य प्रतापज्ज्वलनो रिपूणां
 जज्वाल नार्यस्त्रुभिरुक्षितोऽपि ॥ २६
 अत्यन्तमासीत् स्पृहनीयकान्तिः
 साक्षात् क्षपानाथइवात्मनां सः ।
 तेजोविशेषात् सदा परेषां
 निदाघभास्त्रामिव दुर्निरीक्ष्यः ॥ २७
 स प्रक्षया साधु समक्षया च
 जिगीषयाऽन्योन्यमिवातिमात्रम् ।
 प्रहृद्यया बुद्धिमतां वरिष्ठो-
 निरास सादृश्यकथामपि स्वाम् ॥ १८
 स दण्डमाखण्डलतुल्यधामा
 यथाऽपराधं नृपतिर्विबेद ।
 न चक्षमे नीतिगुणैस्तादीयैः
 पूतासु कर्तुं स पदं प्रजासु ॥ २९ ॥

विमानना द्वावदलोककोपे
 मानापमोदाय च वानिनीनाम् ।
 सुदीनबद्धाञ्जलिरास लोक—
 स्तस्मिन् भुवं रक्षति भूमिपाले ॥ ३०
 प्रजाः प्रजारक्षणकर्म्मदत्ता—
 त्तस्मादवापुर्व्विनयं नयञ्च ।
 सहस्त्ररश्मेरिव काङ्क्षनीय—
 मालोकमौष्ण्यञ्च समस्तलोकाः ॥ ३१
 न तस्करः कोऽपि बभूव राष्ट्रं
 संरक्षतस्तास्य तमोदिविव ।
 दिवाकरः केवलमल्पमल्प—
 मपाहरद्धारि तथाप्यनल्पम् ॥ ३२
 मृले द्रुमाणां मकरालयानां
 वेलासु शून्यालयकाननेषु ।
 सार्थं च पश्यानि निधाय सार्था—
 निशामनैषुः शयिताः सुखेन ॥ ३३
 तस्य प्रतापेन समुद्भवासे
 मञ्जीपतेः प्रार्थितदुर्लभेन ।
 तेजोनिधेर्द्यौरिव भूतधात्री
 तमोभिदा निष्प्रतिघोदयेन ॥ ३४
 महर्षयः शूरमिवातिशूरं
 गुणैकसिन्धुं तमनिन्द्याह्वयम् ।
 आराधयाञ्चक्रुर्द्वारवाचो—
 विप्रेतरे प्राञ्जलयो नृपालम् ॥ ३५

शक्तिस्त्रिलोकौपतितुल्यधाम्न-
 स्त्रिसाधना तस्य सदा दिदीपे ।
 लब्धव्यवैकल्यवशात्, साऽभू-
 त्निमीलिता चन्द्रकला दिवेष ॥ ३६
 न जातु मन्त्रं विविदुः कथञ्चित्
 पदोद्भवा वेदमिवापरिऽस्य ।
 तेषाममुं दूतमुखान्मनस्वी
 योगीव सर्वं स विदाम्बभूव ॥ ३७
 आकृष्टसामर्थ्यामिवाचलायाः
 कार्य्यादिवाभ्यन्तरजं विकारम् ।
 समोद्भूतं केवलमस्य लोकाः
 फलोदयाद्दिवमिवावजग्मुः ॥ ३८
 अमित्रवर्गेष्वपि मित्रधाम्ना
 विनीतवेशः स्मितपूर्वभाषी ।
 वशीकृतान्तःकरणी विशेषा-
 द्दधेऽपि नासौ भ्रुकुटीं बबन्ध ॥ ३९
 प्रतीपभूपालगणेषु ताव-
 त्तत्याज योयः सितमातपत्रम् ।
 तमस्य तापः सुखयाम्बभूव
 वालस्य भानोरिव शीतकाले ॥ ४०
 क्रियाऽपवर्गेष्वनुजीविवर्गः
 प्रसादमस्य ध्रुवमाससाद ।
 इन्दोरभिस्थिव सतां मनस्तः
 कृतज्ञता नाम न खल्वपैति ॥ ४१

यथोपरिष्ठाद्घनपन्नराजे—
 श्छायातरोर्मूलमवाप्य पात्याः !
 तथा सितच्छत्रवतोऽस्य पादं
 नृपाः समाश्रित्य भृशं ननन्दुः ॥ ४१
 मञ्जौजसस्तस्य गुणाः समस्ता—
 स्तमोऽपहस्येव विदीप्यमानाः ।
 अनन्यसाधारणतामुपेताः
 परार्थमात्रैकफला ब्रभूवुः ॥ ४२
 सदाऽपमर्षैः प्रकृतौर्व्विवेद
 विशेषतः खाननुजीविवर्गान् ।
 स खल्वजस्रं मनसध्वलत्
 प्रयोजनापेक्षमिति प्रजानन् ॥ ४३
 नृणालिनीषु द्युमणेरिवाब्धे—
 र्लसत्तरङ्गास्त्रिव दक्षिणस्य ।
 प्रियास्त्रिव प्रेम मञ्जीक्षितोऽभूत्
 प्रजासु सर्वास्त्रिविशेषमेव ॥ ४५
 स हेममालीव करावलीभिः
 पूर्णः प्रजा दत्तकरावलम्बः ।
 लता इवात्यन्तमुपप्लवेभ्यो—
 ररक्ष लक्ष्मीञ्च पुपोष तासाम् ॥ ४६
 सृगाधिराजस्य सृगैरिवान्धै—
 स्तमोऽपहस्येव समन्तमोभिः ।
 न विग्रहस्तस्य बभूव राक्षो—
 द्रुतेः प्रभावात् किल राजलीकैः ॥ ४७

राज्ञो बभूवुः किल मन्त्रिणोऽष्टौ
 गुणैरुदारैर्गुरवोऽप्यगर्वाः ।
 प्रियंवदानामखिलेषु येषां
 परस्परद्वेषलवोऽपि नासीत् ॥ ६८
 न केवलन्ते वयसैत्र हृदा—
 गुणैः समस्तैरपि लोककान्तेः ।
 तथापि शीलैर्विनयैस्त्रपाभि—
 नीचैरलक्ष्यन्त गुणोत्तरेषु ॥ ४९

कदाचिदुच्चैश्चललक्ष्यपात—
 कुतूहली वासवतुल्यतेजाः ।
 जगाम राजा रुचिरं समन्ता—
 न्मृगावलीविभ्रमकाननान्तम् ॥ ५०
 मरुद्भिराकम्पितपङ्गवाग्रै—
 र्विकीर्णपुष्पावलिरिणुजालम् ।
 सन्ध्याभ्रलेशैः शकलीकृतास्त्रं
 रवेरिव व्योमतलं नृसोमः ॥ ५१ युग्मकम् ।
 स सद्वितीयोऽपि युवा सुवेशी—
 नृपोऽनपत्यो न तथा दिदीपि ।
 सधातुरागोऽनुगतः स्रवन्त्या
 शैली यथा वृक्षलताविह्विनः ॥ ५२
 इत्यस्य राज्ञो व्यसनेऽपि लिप्सां
 न वारयामास गुरुर्व्यशिष्ठः ।
 प्रज्ञानचक्षुर्बुधे स सार्धौ
 तामन्ततस्तन्तुकरिं नृपस्य ॥ ५३ युग्मकम् ।

ततो विमर्द्दाद्बृते बलाना—
 मध्वा विशाली निविडेऽप्यरख्ये ।
 मुदे तदानां वनदेवताभि—
 र्विनिर्मितो राक्षसवोरुधाम्नः ॥ ५४

धातुद्रवैरद्विरुचं विभिन्ना—
 मनोकहानां महनीयकीर्तिः ।
 आहार्यसौन्दर्य्यगुणाधिकलाद्—
 विलोक्य लक्ष्मीं क्षितिपोननन्द ॥ ५५

स नागवल्लीवलयवनद्व-
 पूगान् स्फुरत्प्रान्तगनारिकेलान् ।
 लतागृहानध्वगकाङ्क्षनीयान्
 वनान्तलक्ष्मीनिलयानपश्यत् ॥ ५६

प्रमत्तकादम्बकदम्बकेली—
 विलोलवीचीन्युरुमारसानि ।
 स्वच्छोत्तराभ्रांसि ददर्श भूयः
 सरांसि सोऽम्बोरुहरणमन्ति ॥ ५७

खड्गेन खड्गानवदाय भङ्गै—
 र्विबिध्य कोलान् नरलोकपालः ।
 भयेन गुप्तानिव पापराशीन्
 अरौनिव व्याघ्रगणान् जघान ॥ ५८
 धनुर्धरस्त्रीव्रतरैः दृषत्कैः
 सिंहानशेषानपि नामशेषान् ।
 भूपालसिंही भयमुद्धरिष्यन्
 स्तम्भेरमाणान्तरसा चकार ॥ ५९

सृगानुगामीष पिनाकपाणिः

स्फुरत्पृषत्कः पृषतानुमारो ।

चलावतंसस्तुरगाधिकरुढो—

नराधिपः पर्वतमाससाद ॥ ६०

विशेषपारिप्लवलोचनाभ्यां

प्रकातराभ्यां ककुभः प्रपश्यन् ।

मुहुर्मुहुर्मीलितशून्यदृष्टि—

र्विवर्तितस्नानमुखः परस्तात् ॥ ६१

दर्भाङ्गुराळैः अमफेनपुञ्जैः

स्थलीमलङ्कृत्य वलिप्रभेदेः ।

जवादानालक्ष्यगतिक्रमः स—

न्नसावरण्यं निविडं विवेश ॥ ६२ युग्मकम्

तस्मिन् बिलोनेऽपि नृलोकपालं

तदर्थमुच्चैर्विपिनं विविक्षुम् ।

निवारयिष्यन्निव फेनराजं

वमन् विसंज्ञोऽस्य तुरङ्गमोऽभूत् ॥ ६३

स नष्टवाहोऽमहनीयकीर्ति—

र्महीपतिर्मानधनाश्रयगामी ।

व्यदह्यतान्तः परिलुप्तभृत्यः

सम्भावितो लोकइव प्रवासि ॥ ६४

उच्चैःश्रवःसोदरमतुगदारं

विमोढपूर्वद्विषदस्त्रपातम् ।

संग्रामदहं स गुणानुरागात्

शशोच पञ्चं नृपतिर्न लौख्यात् ॥ ६५

अच्छो पलप्रस्थजलप्रपातः
 शिलोच्चयस्य क्षितिपालचेतः ।
 मुक्ताफलस्थूलतुषारवंश-
 श्वरस्य लध्वावसरो जहार ॥ ६६
 नभोविवस्वानिव वैजयन्तं
 वृत्रस्य हन्तेव नराधिपेन्द्रः ।
 मनःशिलादिक्षुरितैः स्फुरन्त-
 मभ्रंलिहं शैलमथारोह ॥ ६७
 पृक्तः परार्द्धगिरिनिर्भरशीकराग्रै-
 राकम्पितस्तवकराजिपरागमिभ्यः ।
 सस्त्राजमूर्जितमुपाचरदप्रमत्तः
 शैलीनु वर्णसुरभिं सुरभिर्नु वातः ॥ ६८
 आवर्जितं स्थलजपङ्कजमुज्झिताङ्गं
 मन्यक्तमल्पमकरन्दतया द्विरफैः ।
 तस्योपरि क्षितिपतेः सुतरां बभासे
 साक्षादिवाद्द्विविष्टं नवमातपत्रम् ॥ ६९
 पार्श्वद्वये प्रचरतां चमरोच्चयानां
 लाङ्गूलवालवलयैः परितो विलोलैः ।
 उत्सृष्टसर्वपरिवारजनोऽपि राजा
 योषिद्वृजैरिव रराज स वीज्यमानः ॥ ७०
 तेजोविशेषसुरभेः सुरसिद्धसंघै-
 रुत्तरीयमानयशसो नृपतेर्व्यभूव ।
 शैलेयगन्धबहुला द्रुतधातुराजिः
 सिंहासनप्रतिनिधिस्तदधित्यकैव ॥ ७१

स्रोतोऽन्तरेषु सरितां रजतद्रवाभो-
 जाज्वल्यमानइव भानुशिलासु भूयः ।
 अच्छोपलेषु सुतरां परिमूर्च्छितः सन्
 तीव्रातपोऽपि नृपतिं सुखयाम्बभूव ॥ ७२
 एकक्षितौ श्वरमनेकवशैर्यशोभि-
 श्चन्द्रांशुकुन्दकलधौतसुधाऽवदातैः ।
 विभ्राजमानमचलोऽप्यनलोपमेयं
 तं कोचकध्वनिरुपस्थितमोपतस्थे ॥ ७३
 आमिखलं स्थितिमतां जलदद्रजाना-
 मद्रेस्तडिद्विलसितद्विगुणोज्ज्वलानाम् ।
 भासां रवेश्च नितरामवलोक्य राजा
 रोचिः परस्परचयादधिकं ननन्द ॥ ७४
 सोऽमन्यत क्षितिपतिः प्रथितोपचारं
 वर्षत्पयोदवलयेषु परिस्फुरन्तम् ।
 श्यामोर्ध्वभागकलधौतसहस्रदण्डे-
 प्वभ्युन्नतं रुचिरहर्म्यमिवाद्विराजम् ॥ ७५
 अथ कमलवनान्तलीनिगात्राः प्रियाया-
 भ्रमवदलिकदम्बैर्दष्टविम्बाधरायाः ।
 स्वयमपगतमन्योः किन्नरं प्रोक्षसन्तं
 प्रणतिभिरक्ततार्थं पार्थिवः प्रेक्ष्य रेमे ॥ ७६
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये संवरणसृगयाभिग-
 मनीनाम दशमः सर्गः ॥ ० ॥



एकादशः सर्गः ।

अथाद्रिशोभेक्षणलीलचक्षु-
रिन्दीवराक्षीमपरोनवेन्दुः ।
काञ्चित् कुमारीं रुचिरामपश्यत्
साक्षादुमां वा कमलालयां वा ॥ १
स्फुरत्प्रभां विद्रुतहेमगौरीं
विडम्बयन्तीं तडितं स्वकान्त्या ।
परःसहस्रामपि तामजस्र-
कटाक्षपातच्छलतो दधानाम् ॥ २
नैत्रैर्भृशं निर्विश्रतामुदारां
पदेपदे कान्तिसुधां वलक्षे ।
कलानिधानस्य कलामिवोच्चै-
र्गुणोत्तरां निर्वृतिमादधानाम् ॥ ३
रत्नैः स्थलीं हेममयीमिवोच्चैः
प्रफुल्लपुष्पैरिव चारुवल्लीम् ।
वसन्तलक्ष्मीमिव सत्प्रवालैः
स्फुरत्पराङ्गामरणीर्लसन्तीम् ॥ ४ कलापकम् ।
तेजःप्रभावेन रवेः प्रभेव
दिव युगता वङ्गिशिखिव दीप्ता ।
कान्त्या प्रसादेन च सा दिदीपे
साक्षात् सुधांशोर्विमला कलेव ॥ ५

सलोचना शैलशिरोऽधिरूढा
 हिरण्मयीव प्रतिमा रराज ।
 स्त्रोणां हि मूर्तिः कमनीयतायाः
 स्थली कथा कैव तु तद्दिधायाः ॥ ६
 रूपस्य नेपथ्यविधेश्च तस्याः
 स्फुरत्प्रभाभिश्छरितोरवेश्च ।
 शिलीञ्चयो वृत्तलताभिरुच्चै-
 र्हरिण्मयो मेरुरिवाललक्षे ॥ ७
 दूरादयस्कान्तइवायसं सा
 तन्वी नरेन्द्रस्य मनश्चकर्ष ।
 चलं हि चित्तं हृणवन्नराणां
 वातेव नारी हरति प्रकामम् ॥ ८
 तटेकलगनेन विलोचनेन
 नराधिपान्तःकरणं निरीय ।
 कुन्थे दकं क्षेत्रमिवावतीर्णं
 जगाम साक्षादिव तन्मयत्वम् ॥ ९
 मा राजहंसोव चचाल बाला
 यतीयतो धातुरपूर्वसृष्टिः ।
 दृष्टिर्नरेन्द्रस्य ततस्ततोऽभूत्
 सपक्षपाताऽप्यपपक्षपाता ॥ १०
 स यन्ववद्वृत्तचित्तवृत्ति-
 रचेष्टताङ्गैरवशैर्हतीजाः ।
 अन्यन्न शुश्राव किमप्यमिथ्या
 मिथ्याऽपि तस्यास्तु वचांसि भूयः ॥ ११

अथात्मयोनेरिव षष्ठमस्त्रं
 साक्षादिवाद्यस्य रसस्य मूर्त्तिः ।
 राजानमुद्दिश्य मुमोच बाला
 विद्युद्विलासानिव सा कटाक्षान् ॥ १२
 तथा मुहुः ससृहमीक्ष्यमाणो—
 मनोभवास्त्रद्विगुणावसन्नः ।
 मेन स सिक्तं सुधयेव साक्षा—
 दात्मानमारूढमिवान्तरिक्षम् ॥ १३
 देहे तद्दानो कमनीयमूर्त्तिः
 सान्द्रः प्रमोदो न ममौ नृपस्य ।
 इतीव गाढं पुलकच्छलेन
 विलोलचित्तामपि ताम्रपेदे ॥ १४
 तदङ्गनारत्नमनङ्गदर्पं
 विलोचनाभ्यां पिवतोऽलसाभ्याम् ।
 राक्षस्त्रिलोकीमहिलास्त्रवशा
 सुधाजुषः क्षारजलेष्विवाभूत् ॥ १५
 विलोकयन् तां कमलायताक्षीं
 चक्षुःफलं प्राप नृपस्तथाहि ।
 अलक्षि यञ्चारु पुरा न तत्र
 लवोऽप्यमुष्याः किल चारुतायाः ॥ १६
 तस्या गुणालीमयपाशवद्धो—
 विशिषनौलोत्पललोचनायाः ।
 अभून्न लोकाधिपतिस्तदानी—
 म्यदम्पदादुञ्चलितुं समर्थः ॥ १७

उद्दिश्य तामिन्दुमुखीं नरेन्द्रः
 शिलीमुखैः पुष्पधनुर्धरस्य ।
 शिलाघनेऽसौ हृदये निजघ्ने
 पुष्पोपमो यत्र परस्य पक्षो ॥ १८

अनिन्दिताया वदनारविन्द—
 मलोकसामान्यमसौ विलोक्य ।
 गाम्भीर्यवानप्यवलुप्तधैर्यी—
 विधोरभूद्विम्बमिवाम्बुराशिः ॥ १९
 श्रुतान्वितः शास्त्रजलैरजस्रं *
 प्रक्षालितान्तःकरणोऽपि राजा ।
 तन्निघ्नतां प्राप मनोरमस्य
 रूपस्य कोऽपि स्फुरति प्रभावः ॥ २०

विचारमूढो नरलोकपाल—
 स्तस्थौ क्षणं लेख्यगतोपमेयः ।
 क्रमेण तस्याः सविधं प्रपेदे
 नृपो नलिन्या इव राजहंसः ॥ २१
 स्मरानलैर्दग्धकलेवरोऽसौ
 सन्धुक्षितैश्चारुवपुर्गुणेन ।
 प्रचक्रमे वक्तुमपक्रमस्तां
 स्थितिं ह्यतिक्रामति चित्तजम्बा ॥ २२

का त्वं विशालाक्षि, परिग्रहो वा
 कस्यासि वा सुन्दरि, कस्य हृतोः ।
 एकाकिनी घोरवने चरन्ती
 विराजसे काननदेवतेव ॥ २३

त्वं मानवी देवकुलीङ्गवा वा
 अपास्यली मर्द्धविलासिनीनाम् ।
 तथाहि लोकत्रयविश्रुता या
 नार्थी न तास्वत्कलयाऽपि तुल्याः ॥ २४
 विलोकमौन्दर्थ्यमयैस्तवाङ्गैः
 स्फुरत्यभैस्तर्जितकान्तिरेपः ।
 परस्कृतो रत्नपरम्पराभि—
 र्वशोऽन्यनारीसृष्टणीय एव ॥ २५
 स्फुरन्ति कान्त्या ननु भूषणानि
 भूष्याणि जातानि तवाङ्ग सङ्गात् ।
 विष्णोः प्रभाभिश्छुरितान्तराणि
 ज्योतीषि साक्षादिव कौस्तुभस्य ॥ २६
 वैशैरलं सुन्दरि, वम्ब्यशोभै—
 मनीहरा मूर्तिरियं हि साक्षात् ।
 पद्मावलीं वाञ्छति विदुतं वा
 परार्द्धावर्णैरधिकां न लोकः ॥ २७
 का नाम लक्ष्मीरमृतस्य खण्डे—
 राखण्डलास्त्रस्य परैश्च चित्रैः ।
 गन्धः परो गन्धमृगस्य न स्याद्—
 गुणोत्तरः किन्तु जितः स एव ॥ २८
 उद्दिश्य साक्षाद्भवतीं मनोभूः
 क्षिणोत मां शश्ववदुत्पलाक्षि ।
 अवेहि मे सुन्दरि, जीवितेन
 मनोरथो हस्तगतस्तवेति ॥ २९

अलं समालप्य यदत्र बाले,
 तवात्मदानादपरोऽस्ति हेतुः ।
 न मां क्षमी रक्षितुमश्व, दानां
 शुष्यद्भृशं शस्यमिवाश्व, दानात् ॥ ३०
 सा त्वं भवत्याः कमनीयकान्ति—
 विधेयमाश्रवासयितुं प्रसोद ।
 ऋते प्रभोर्भाविनि, काङ्क्षितानां
 कोऽन्धो भवेन्नघ्नजनस्य दाता ॥ ३१

एतावदुक्त्वा विरराम राजा
 पीयूषवत्तद्वचनं पिपासुः ।
 कामं न सा किञ्चिदुवाच बाला
 मेने स तस्यास्तु वचोऽनुकूलम् ॥ ३२
 साऽन्तर्दधे किञ्चिदभाषमाणा
 तडित्तमिस्रास्त्रिव यामिनीषु ।
 प्रसह्य सोऽभूत् परिलुप्तदृष्टि—
 गाढाभ्यकारिष्विव, गाहमानः ॥ ३३

अथेन्द्रियाणां विनिरुद्धवृत्ति—
 मन्याङ्गनारौच्यकृताभिषङ्गम् ।
 प्रेम्णा प्रवाते तरुवत् पतन्तं
 क्षितोऽखरन्तं क्षितिरालिलिङ्ग ॥ ३४
 तथाविधं पार्थिवमन्तरिच्चाद्—
 विलोक्य बाला स्पृहणीयलक्ष्मीम् ।
 तमेव देशं सहसा प्रपन्ना
 पस्पर्शं हस्तेन मुदा जडेन ॥ ३५

दशान्तरं प्राप्तमथात्महेतोः
 प्रत्यागतासुं स्वकरावमर्शात् ।
 वाष्पातिरेकाविललोलदृष्टिः
 खलदुर्गतिः सा निजगाद भूपम् ॥ ३६

आलोकमूलं जगतां य एक-
 स्तेजो यदीयं किल देवशिल्पी ।
 अशातयत्तस्य निबोध साधो,
 तपत्यभिख्यां तनयां रवेर्माम् ॥ ३७

यदैव दृष्टोऽसि मनोहरश्री—
 र्मया शरच्चन्द्रनिभस्वमुच्चैः ।
 तदा प्रभृत्युच्चलितं मनामे
 मत्पारतन्त्रं परमन्तरायः ॥ ३८

का नाम कन्या कुलजा त्रिलोक्यां
 प्रख्यातशीतांशुकुलप्रदीपम् ।
 सम्राजमुर्ज्जस्त्रलमारमवन्तं
 पतिं मुदा कामयते न लब्धुम् ॥ ३९

मालेव यस्याशु निदेशमाला
 समुह्यते मौलिकुलैर्नृपानाम् ।
 राजानमासाद्य युवानमेतं
 पतिं न का नन्दति कामिनीषु ॥ ४०

स त्वं महाराज, मनोजवाणै—
 रुच्चैस्तरां मय्यनुरक्तएव ।
 मनस्विनीनामपि भामिनीनां
 किन्नाम सौभाग्यमतः परं स्यात् ॥ ४१

माऽहं महाराज, कुमारभावा—
 न्न पारये कर्तुमपि प्रियं मे ।
 कुमारिकाणां गुरुपारतन्द्र्यं
 शंसन्ति पाणिग्रहणान्तमेव ॥ ४२
 अभ्युत्सहे गन्तुमतः सकाशं
 न तं प्रकामद्भुतमानसाऽपि ।
 मनोऽभिलासप्रतिकूलभावा—
 दधीनता नाम दुनोति चेतः ॥ ४३
 लोल्यादकार्थं यदि नाम कुर्यां
 प्रसिद्धवंश्याऽपि कुलावलाऽपि ।
 न केवलं मे कुलकामिनीना—
 ममार्जनीयं ह्ययशः कृतं स्यात् ॥ ४४
 स त्वं तपोभिस्तपनं यतात्मा
 प्रसाद्य भक्त्या नृप, मां वृणीष्व ।
 प्रणीतएव ह्यनले जुहोति
 यज्वा हविर्न ज्वलनान्तरेषु ॥ ४५
 श्रौत्रैकपेयं मधु वेदिमधरा
 किञ्चिद्विपश्ची परिमूर्च्छितेव ।
 आलप्य सा मौनमियाय बाला
 पद्मावली प्रोषितघटपदेव ॥ ४६
 सहस्रपत्रोपमचारुनेत्रं
 श्रौत्रान्तविस्फारितलोचैनाभ्याम् ।
 राजानमापीय चिराय बाला
 प्रपश्यतस्तस्य तिरोबभूव ॥ ४७

तद्विप्रलम्भात् परिलुप्तसंज्ञं
 धरातलन्यस्तामिवेन्द्रकेतुम् ।
 ददर्श राजानमशेषसेन्यै—
 रन्विष्य भूयोनरराजमन्त्री ॥ ४८
 तथाविधं वीक्ष्य धराऽधिनाथं
 हृताशनैर्दग्ध इवैष साक्षात् ।
 हृद्याहृती दिग्धशरैरिवाभूत्
 दुनीत्यमात्यान् व्यसनं प्रभूणाम् ॥ ४९
 स स्नेहदुःखोदयविह्वलः सन्
 प्रज्ञावयःकीर्त्तिनयैर्वरिष्ठः ।
 उत्सङ्गमत्यन्तविलुप्तसंज्ञं
 पितेव पुत्रं नृपमानिनाय ॥ ५०
 स प्राप्य नीलोत्पललोचनायाः
 समागमं मध्यमलोकपालः ।
 ननन्द तावत् प्रलयेऽप्यसत्य—
 मतप्यतात्यन्तमपि प्रबुद्धः ॥ ५१
 भ्रमेऽभ्रसां नौरिव चित्तवृत्ति—
 मुहुर्मुहुर्भ्रान्तिमगाद्विकर्णा ।
 कर्णान्तविश्रान्तविलोचनाया—
 स्तस्या वियोगान्मनुजेश्वरस्य ॥ ५२
 ततः कथञ्चित् स्थिरधीः स राजा
 विसर्जयामास विनिर्जितारिः ।
 तं मन्त्रिणं मन्त्रविधानदत्तं
 विहाय सर्वानमुयायिवर्गान् ॥ ५३

ततः परामृश्य विमृश्यकारी
 राजा शुचिः प्राञ्जलिरूर्ध्वदृष्टिः ।
 शूरं समाराधयितुं कृतात्मा
 प्रचक्रमि प्रक्रमतर्जितारिः ॥ ५४
 विजङ्घवान् बोधमयेन राज्ञः
 स चक्षुषा क्लैव्यमलक्षितः सन् ।
 गुरुर्व्यशिष्टः परमार्त्तमेनं
 मूर्त्तः किलोपायद्वयप्रपेदे ॥ ५५
 आश्लास्य युक्तार्थपदैर्वक्षोभिः
 शुचं स राज्ञो लघयाम्बभूव ।
 योगप्रकारैर्लघिमानुकूलै—
 र्मुनिः स्वमारमानमिवाचिरेण ॥ ५६
 प्रक्षीणशोकः क्षितिपोमहर्षे—
 राश्रवासवाक्यैः परिवर्द्धिताशः ।
 विचिन्त्य भूम्ना तमचिन्त्यशक्तिं
 स प्रार्थितं हस्तगमप्यमंस्त ॥ ५७
 ततोमुनिः प्राप्य तपोमहिम्ना
 सूर्योपमेयः किल सूर्यलोकम् ।
 तेजोनिधानं मनुजाधिपस्य
 क्लैव्यैकमूलं तपतीं ययाचे ॥ ५८
 सुतां तदाराधनतः प्रसन्न—
 स्तस्मै स दातुं स्पृहयालुरिव ।
 रविः पुनः सस्पृहमर्थप्रमानो—
 महर्षिणा प्रत्यवदत्तथेति ॥ ५९

आदाय दिव्यामनवद्यरूपं
 विशाम्पतिप्रेमवशां विवस्वान् ।
 तां सुन्दरीमिन्दुकलामिवैकां
 समर्पयामास महर्षिहस्ते ॥ ६०
 स तामुदारं प्रतिगृह्य कन्यां
 याज्यार्थमादित्यविमर्जितः सन् ।
 समक्षतात्मा सममम्बुजाच्या
 तयाऽम्बराङ्गमिमवाततार ॥ ६१
 सा भामिनी भूतलमापतन्ती
 स्फुरत्प्रभाभिर्नभसोऽन्तरालम् ।
 प्रद्योतयन्ती द्रुतहेमगौरी
 दिवसुप्रता विदुरादिवाबभासे ॥ ६२
 आलोक्य तामिन्दुमुखीं नरेन्द्रो—
 मूर्त्तां तपःसिद्धिमभूत् प्रतीतः ।
 क्लेशोऽपि लोकस्य फलोदयेन
 सद्दर्शनन्तःकरणं करोति ॥ ६३
 राजानमासाद्य रवेस्तनूजा
 संहृष्टरोमा सुतरां बभूव ।
 शशाक सा नम्रमुखी न किञ्चि—
 दाभाषितुं वा विनिरोक्षितुं वा ॥ ६४
 तत्र प्रसिद्धसुरसिद्धगणैः पवित्रे
 वित्रस्तहिंस्रनिचये लघुशैलशृङ्गे ।
 पुष्पावलीविलसितोज्ज्वलभक्तिशोभे
 तत्पाणिपीडनविधिर्विधिवद्बभूव ॥ ६५

अथाह पश्वरुचं करमुत्पलाश्याः
 खेदार्र्माद्र्र्द्दयखलदङ्गुलीकः ।
 कामस्य मूर्त्तिविकलस्य समं कलाभिः
 साक्षादिव प्रकटितं प्रथमप्ररोहम् ॥ ६६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्येऽतपतीपरिणयो-
 नामैकादशः सर्गः ॥



द्वादशः सर्गः ।

निताम्लगुर्वीं विनिधाय पार्थिवी—
धुरं धरित्राः सचिवे विस्मय्य च ।
गुरुं गुरुश्रोणिपयोधरश्रिया
श्रियेव रेमे स तथा श्रिलोचये ॥ १
सुगन्धिभिः पुष्पफलैः समुज्ज्वलैः
लतागृहे पर्वतकन्दरासु च ।
अधित्यकायामपि धातुराजिभिः
स्फुरत्प्रभायां नरवाहनोषमः ॥ २
वसन्तपुष्पावलिभक्तिमञ्जुले
मरुद्भिराकम्पितबालपङ्कवे ।
निकुञ्जपुञ्जे रुचिरे प्रियासखः
पुरन्दरो नन्दनकानने यथा ॥ ३ (विशेषकम्)
तथा वनान्ते विहरन् मञ्जीपतिः
समं करिष्येव करी मदोत्कटः ।
निनाय सोमोपमसौरुदशंनः
समा दिनानीव स दीनवत्सलः ॥ ४
शरद्विशानाद्यसमानरोचिषः
सुखेन तिस्रः शरदश्चतुर्गुणाः ।
व्यतीयुरत्येति विसुग्धचेतसां
क्षणेन कालोविपुलोऽप्यलक्षितः ॥ ५

अथास्य राष्ट्रं सचिवापराधतो—

परो बबाधे नितरामवग्रहः ।

क्षिणोति लक्ष्मीं महतामपि ध्रुवं

महोपतीनामसमीक्ष्यकारिता ॥ ६

स श्युवान् दूतमुखाद्दिशाम्यति-

रूपप्लवं प्राप पुरीञ्च वञ्चिताम् ।

महीञ्च सर्वांमकरोज्जलाङ्गुतां

दृषा प्रसङ्गोऽपि शुभावहः सताम् ॥ ७

चिरेण तं प्रार्थयितव्यदर्शनं

विलोचनेर्लोहितरैः प्रजेश्वरम् ।

प्रजाः पिबन्त्यो द्विगुणानुरागतो-

विसस्मरुः पूर्वविपत्तिमञ्जसा ॥ ८

प्रजाप्रियोऽसौ नृपतिर्न केवलं

प्रजाव्यलीकेन बभूव दुःखितः ।

प्रचक्रमे वर्द्धयितुं नयक्रमै—

विपत्कृशां सम्पदमप्यतन्द्रितः ॥ ९

न यावदेकव्यसनातिकर्षिताः

प्रजा नियन्तुः प्रकृतिं प्रपेदिरि ।

बभूव तावद्वासनान्तरोदयो-

विपत्प्रवृत्तिः सुलभैव देहिनाम् ॥ १०

रुरोध पञ्चालमहीपतिर्बलैः

पुरं वलान्नातिसमुज्जलप्रभम् ।

अकालसम्भूतस्तुषारराशिभि—

दिनीदयोबालमिवाकर्मण्डलम् ॥ ११

विशेषकोलाहललीनवृंहितो-
 रजोभिराच्छादितभास्करच्छविः ।
 शरप्रभाशान्ततमःपरम्परो-
 रणस्तयोः संबहुते सुदारुणः ॥ १२
 ततः कवोष्णैः क्षतजैः समुक्षिताः
 सकण्टकाः प्रीतशिलीमुखच्छलात् ।
 रणेषु योधाः शतशो विशिश्यरे
 ध्रुवं क्षतज्ञा व्ययितासुराग्निभिः ॥ १३
 प्रभावविद्रावितराजमण्डल—
 स्तमोऽन्तकारो तमसेव भास्करः ।
 स तेन रात्रा विजितः क्षितोश्चरो-
 गतिः क्षतान्तस्य नृणां दुरत्यया ॥ १४
 स विद्रुतो विद्रुतवीरमण्डलो—
 दिवावसाने प्रभयेव भास्करः ।
 अलीयतोच्चैः सलिलेष्विवाम्बुधे—
 र्वनेषु पद्म्या नियतेर्व्यशं गतः ॥ १५
 शशोच नात्मानमसौ नृपस्तथा
 यथा प्रजा दुर्नयदुःखभागिनीः ।
 त्रिलोकराज्यादपि खल्वभीषितं
 यशोहि तद्रक्षणजं मञ्जीक्षिताम् ॥ १६
 यथैव सिंहासनगोचरं नृपं
 तथैव दर्भाङ्कुरवन्धभूमिषु ।
 समानुरागेण तपत्युपाचरत्
 न सम्भृतं प्रेम किमप्यपेक्षते ॥ १७

निसर्गतः प्रेम तयोः समुज्ज्वलं
 व्यलीकसन्तप्तहृदोस्तु सम्प्रति ।
 न तावदाप्यायनमेव केवलं
 पुपोष सौभाग्यविशेषमन्वहम् ॥ १८

वशिष्ठशक्त्याऽथ पुनर्बिशास्यतिः
 त्रियं परेभ्यः किल निश्चकर्ष सः ।
 उपप्लुतां सम्यगुपप्लवात्य—
 स्तभोमुखाञ्चान्द्रमसीमिव दुःखतिम् ॥ १९

परेण दैवात् परिभुक्तसम्पर्दं
 महीं नृपालो महनीयविक्रमः ।
 असुड्त भूयोऽपि सशङ्कमारमवान्
 गुरुप्रमोदः प्रमदामिवोत्तमाम् ॥ २०

वसुन्धरायां वसुधाधिपोयथा
 तथा तपत्यामनुरक्तमानसः ।
 न केवलं रञ्जयति क्षपाधिपः
 क्षपां स पुष्यत्यपि राजिसुद्धिदाम् ॥ २१

ततोदधाना महनीयतेजसः
 प्रजानिषेकं महिषी रराज सा ।
 विवस्त्रदस्त्रं बहुलात्यये विधो—
 रजस्त्रलक्ष्मीरिव काङ्क्षितं कला ॥ २२

मुखेन तन्वी शरपत्रपाण्डुना
 रराज राज्ञी विरलात्प्रभूषणा ।
 समुद्रपत्नी परिमृग्यकैरवा
 प्रभातकाले प्रतिमैन्दुना यथा ॥ २४

शनैः स्तनाभ्यामुदरं क्लशोदरी
 वभार किञ्चित् प्रथिमानमागतम् ।
 रथाङ्गनामद्वितया तपात्यये
 नदीव साक्षाद्विलसन्नवोदका ॥ २५
 नितान्तगुर्वीं वृहता धुरं पुरा
 सुतेन सा गर्भगतेन भामिनी ।
 चरित्पतीनां स्फुरदुत्पलेक्षणा
 वभार कुक्षौ गरिमाणमोजसा ॥ २६
 अलङ्क्रियाभिर्लघुभिश्च या पुरा
 क्लमं ययौ चारुशरीषपेलवा ।
 न जातु साऽकल्पत कर्तुमानतिं
 विनिःसहा दुर्वृद्गुर्भगौरवात् ॥ २७
 तथापि तन्मन्दिरमध्यमागतो—
 धरातलालम्बितसव्यहस्तया ।
 कथञ्चिदूर्ध्वोत्थितया तया नृपो-
 ननन्द न प्रेम्णि नतिः प्रतीक्ष्यते ॥ २८
 सुतस्तदीयः किल पार्थिवाधिप-
 स्तदेकपत्नीं पृथिवी भविष्यति ।
 अतोऽतिरूढप्रणया तथाविधं
 सकाशमस्य ध्रुवमाससाद् सा ॥ २९
 नृदा तदीयं सुखमग्निशुद्धया
 रजोभिरारञ्चितपाटलाधरम् ।
 ननन्द राजा परिलोक्ष्य सन्भ्रमात्
 मिथो यथा रत्नमतीव निर्धनः ॥ ३०

तदीयविस्थाधरमेत्य सादरं
 न केवलं मृतु सफलत्वमानये ।
 चिराय चारु सृष्टृषीयसंश्रनात्
 कृतार्थमारमानममन्यतेश्वरः ॥ ३१
 भ्रजस्त्रमुच्चैरभिलाषपीडिता
 मनागपथ्यं बुभुजे मनस्विनी ।
 रसान्तराक्रान्ततयेव चेतसा-
 रसान्तरस्यान्तरमत्र नाभवत् ॥ ३२
 रसान्तरेभ्यो विनिवृत्तलालसा
 मनश्चकारान्तरसे मनस्विनी ।
 विधोश्चकोरीव सुधामये करे
 रसालपुष्पे भ्रमरावलीव सा ॥ ३३
 पुरा यदन्योन्यनिपीडनीचितं
 स्तनद्वयं पङ्कजकोरकोपमम् ।
 अभूत्तदस्याः पुनरुक्तदोषवत्
 पयःप्रवेशेन नितान्तपीवरम् ॥ ३४
 विशेषमाध्वीकरसैकलिप्सुना
 नवेन भृङ्गद्वितयेन सङ्गतम् ।
 ध्रुवं मृगास्याः परिपाण्डु पीवरं
 स्तनद्वयं नीलमुखं व्यलक्ष्यत ॥ ३५
 द्विमाविलं द्यौरिव चन्द्रमण्डलं
 दधार साध्वी मुखमद्भिराभूतम् ।
 ध्रुवं सुतस्योदयतोऽन्तरुक्तसत्-
 गुरुप्रमीदोच्छूलितं किलाभवत् ॥ ३६

अनाविलस्रेहरसार्द्रमानसा
समुद्दहन्ती नलिनौव कण्टकम् ।
रराज राक्षौ मङ्गतां न केवलं
भवत्यदोषाय गुणाय विक्रिया ॥ ३७

अधिस्यकायां निविडेव कालिका
भुजङ्गभोगे वसुधेव भाविनी ।
दिशाम्पतीनामनुभावगौरवा-
दशेत सा गर्भभरालसा क्षितौ ॥ ३८

अजृम्भतोच्चैर्गुहभारपीडिता
क्षणे क्षणे लीलजलाविलेक्षणा ।
प्रसूचयन्ती दशनच्छविच्छलात्
यशः सुतसेव भविष्यदुज्ज्वलम् ॥ ३९

शरप्रहारेण किलास्य सङ्करे
पुरा प्रमृच्छन्ति परे मञ्जीक्षितः ।
इतीव साक्षाद्भयन्त्रमुग्धधी-
र्मुहुर्मुमूर्च्छं द्रुतकाञ्चनच्छविः ॥ ४०

नवाब्दमालामिव चातको दिवं
लतामिवान्तर्मुकुलां मधुव्रतः ।
प्रियामदूरप्रसवां विशाम्यति-
र्ददर्श विद्यामिव सम्यसादिताम् ॥ ४१

शुभे मुहूर्ते शुभसंख्यखेचरैः
शुभोदये लक्षितभाग्यलक्षणम् ।
ध्वजातपत्रादिभिरर्घ्रलाञ्छनै-
रलङ्कृतं मूर्त्तमिवामरात्मजम् ॥ ४२

निधानमुच्चैरिव सागरास्वरा
 तटौ सुमेरोरिव बालभास्करम् ।
 अमृत साध्वी सुतमृष्टतेजसं
 विशेषविदेव फलं विलक्षणम् ॥ ४३ युग्मका
 सुखान्यवापुः ककुभां प्रसन्नता—
 मनर्त्तितानोकहपुष्पपङ्कवः ।
 मदेन साह्वं सुरदन्तिनां वधौ
 कणालुपादाय समीरणोऽश्वसाम् ॥ ४४
 गभीरमेघोर्जितगर्जितोपमे
 ध्वनौ च शङ्कस्य दिशः प्रमृच्छति ।
 वसन्तकालेऽपि कलापिनामभू—
 त्तदा निदाघान्तसुखं निराकुलम् ॥ ४५
 प्रदक्षिणाश्विः किल काञ्चनप्रभः
 शुभः शिखायामपि पिण्डिताकृतिः ।
 विधूमितः स्निग्धरुचिर्विभावसु-
 र्वषट्कृतं यज्वभिराददे हविः ॥ ४६
 पुरस्त्रियो लाजचयैर्नृपाङ्गणं
 सुराङ्गनाः कल्पतरुप्रसूनकैः ।
 करावमर्शात् सुभगैरवाकिरन्
 परस्परं जेतुमिवेच्छया समम् ॥ ४७
 सुरद्विपानां मदवारिभिः मृताः
 कपोलभित्तीरपहाय षट्पदाः ।
 विशेषगन्धैर्मकरन्दलीलुपाः
 समाकुलास्तत्कुसुमं प्रपेदिरे ॥ ४८

दिवौकसो मङ्गलतूर्यनिस्वनैः
 प्रमोदलोलाप्सरसाञ्च नर्त्तनैः ।
 ननन्दुरानन्दितपाकशासनो-
 भवः कुमारस्य किल क्षितावभूत् ॥ ४८
 इति क्षिती च त्रिदिवे च तत्क्षणं
 बभूव सर्व्वं शुभलक्षणान्वितम् ।
 स कुन्दचन्द्रांशुसितैर्हि कर्मभि—
 र्द्वयं कुमारः परिरञ्जयिष्यति ॥ ५०
 अलक्ष्णकार क्षितिपालनन्दनो-
 दिवं शशीव प्रभया स मातरम् ।
 न दाहशक्तिर्न च लुप्यते दुरतिः
 प्रदीपमात्रेऽपि हिरण्यरेतसि ॥ ५१
 नवोदयस्येव जगद्विवस्वतः
 स्वतेजसाऽरिष्टगृहं न केवलम् ।
 विशेषकान्तेन सुतस्य निर्वृतं
 मनोऽपि सद्यो नृपतेर्विद्विद्युते ॥ ५२
 नवाम्बुदं चातकवत् क्षितीश्वर-
 श्चकोरवत् पूर्णशरत्क्षपाकरम् ।
 हिरण्यवत् पद्मवनं विलोकयन्
 सुतं ननन्द स्त्रिमितायतेक्षणः ॥ ५३
 ह्यिमादिवेन्दुर्जलदादिवांशुमान्
 दिनादिभागस्तुहिनोदयादिव ।
 नृपः पितृणांमृणतः सुदुःसहा-
 त्तदा विमुक्तो मङ्गिमानमानशे ॥ ५४

ददौ स विद्वान् विदुषे वसूपमो-
 वसूनि राजा तनुजोद्भवोत्सवे ।
 विपत्सु सम्पत्सु च सुस्थिरं मनो-
 धृतात्मनां धावति धर्मप्रकर्म्मसु ॥ ५५
 प्रसाधनैः स्निग्ध इवाग्रदर्पणी-
 विवस्वदस्रैरिव बालचन्द्रमाः ।
 स जन्मकालोचितशुद्धकर्म्मभि-
 र्मीलात्ययैरच्छेद्भवोपलो बभौ ॥ ५६
 अपोदरुद्धर्द्धिमदुत्सवान्तरः
 प्रजासखस्यारमजसम्भवोत्सवः ।
 न केवलं मध्यमलोकरक्षिणो-
 गृहे प्रजानामपि साध्वलच्छत ॥ ५७
 सुसंयतास्तस्य सुतोदयोत्सवे
 विमुक्तिमापुः कवरी तु योषिताम् ।
 प्रमोदवृत्त्याय विलोलचेतसा-
 मलङ्कियाभिर्दृढवन्धनं ययौ ॥ ५८
 त्रिलोकधन्यं किल कर्म्म दुष्करं
 सुराङ्गनागीतयशाः करिष्यति ।
 ध्रुवं कुमारोऽयमिति क्षितीश्वर-
 शकार नाम्ना कुमारमसम्भवम् ॥ ५९
 यथा यथा वृद्धिमियाय सोऽर्भको-
 दिने दिने मोक्ष इवाजितात्मनः ।
 तथा तथा प्रेमविशेषविद्वृतं
 बभूव तस्मैव नृपस्य मानसम् ॥ ६०

अपि प्रवृद्धिः खलु कान्तिमत्तया
 समं कुमारस्य शनैरभीयत ।
 विशेषवत्स्नेहरसप्रवर्त्तिता
 न जातु मातुर्गुरुहर्षसन्ततिः ॥ ६१
 ततो विरिङ्गन् भवनाङ्गणान्तरे
 स पांशुभिः कौर्णसुवर्णविग्रहः ।
 गिरा प्रपश्यन् परिहृष्य रक्षितु-
 र्जवात् क्षितोशाङ्गमियाय सस्मितम् ॥ ६२
 तदङ्गसंलग्नरजोभिरीश्वरो-
 विरूपितः किञ्चिदिवाविलच्छ्वविः ।
 स वत्सलोऽमन्यत वत्सलारमना
 रसेन साक्षादिव गात्रमुक्षितम् ॥ ६३
 मुहुर्नरेन्द्रो हिरदेन्द्रगामिना
 सुतेन किञ्चित् खलता पदे पदे ।
 ननन्द बालेन जनो यथेन्दुना
 मनस्तपत्यास्तु बभूव मन्यरम् ॥ ६४
 कपोतजायापतिवत् प्रसुग्धयोः
 परस्परं प्रेम पुराऽपि यत्तयोः ।
 व्यमूर्कदुच्चैस्तदपत्यजन्मना
 द्विमात्येनेव निशाग्रशाङ्गयोः ॥ ६५
 सुधीः श्रुतानामथ गोपुरोपमां
 लिपिं स कात्स्न्येन शनैरशिक्षत ।
 सुदुस्तरं वाञ्छयमुत्तितीर्षुभि-
 र्मनीषिता नौरिव साऽवलम्ब्यते ॥ ६६

क्रमादसानो वसनं क्षुमाभवं
 रुक्त्वचा प्राहृतदेह्यष्टिकः ।
 समादधानो गुणमेखलामसौ
 शणोपवीतः पितरावनन्दयत् ॥ ६७
 तथा वितन्द्रौः प्रतिभाविशेषवा-
 नुदारबुद्धिर्जगृहे स वाङ्मयम् ।
 यथा गुरूणां युगपन्नान्स्वभूत्
 सविस्त्रयानन्दरसस्य सञ्चरः ॥ ६८
 ततार विद्याश्चतुरो न केवलं
 कुरुश्चतस्रः स चतुर्दशार्धकाः ।
 श्रुतेन साफल्यमवाप सोऽर्भकः
 श्रुतानि तनापि कुशाग्रबुद्धिना ॥ ६९
 क्तौ यथाऽस्त्रेषु तथा कलाविधौ
 यथा कलायां स तथा श्रुतावपि ।
 मिथो विरुद्धा अपि तस्य धौगुणः
 समस्तविद्याः सखितामिवागमन् ॥ ७०

पुरेव सर्गः क्रमशः समग्रतां
 सुरद्रुमोऽल्पोऽपि विशालतामिव ।
 तपात्यये सिन्धुरिव प्रपूर्णतां
 वयः प्रपेदे वनितामदं कुरुः ॥ ७१
 मिथः प्रतिद्वन्द्वि बभूव यत्कृत्यं
 दयारसो वीररसश्च काङ्क्षितः ।
 गुणानुरागादिव तच्च सङ्गतं
 तदास्त साक्षात्परदेवसम्भवे ॥ ७२

विनीतमेतं तनयं महीपति-
 गुणैः प्रजानामनुरागभाजनम् ।
 स यौवराज्ये विनियुज्य हर्षितो-
 विधिः प्रजासर्गविधाविबामजम् ॥ ७४
 अथ भुजविजितारिस्ताक्तभोगः क्रतूना-
 मपरिमितमकार्षीद्भूरिदानैर्यदोयैः ।
 निरवधिरपि कोशः कार्ष्ण्यमासीत् प्रपन्नः
 सकलजनसमाना सज्जनानां हि लक्ष्मीः ॥ ७५
 अधिकतरनयन्नं रक्तराजन्यवर्गं
 विधिवदथ कुमारं प्राज्यराज्ये ऽभिषिच्य ।
 नरपतिरपल्लवो धर्मपत्नीसमेतो-
 वनमनुगतहिंस्रं शिश्रिये तापसानाम् ॥ ७६
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कुरुराज्यभिषेको-
 नाम द्वादशः सर्गः ॥
 पूर्वभागः समाप्तः ॥



चन्द्रवंशम् ।

उत्तरभागः ।

तयोद्दशः सर्गः ।

प्राप्याधिराज्यं विविधैरुपायैः
स सम्पदां राजभिरारराज ।
परिस्फुरन्तीभिरिनेऽस्तमाते
गौरीगुरुः शैल इवौषधीभिः ॥ १
स दण्डनीतिं समयुङ्क्त यत्रा-
दनन्तलोकस्थितये स्थितिज्ञः ।
वर्णाश्रमाणामिव भिन्नवृत्तिं
पतिः प्रजानां नियतिप्रनुन्नः ॥ २
दण्डः किलाखण्डलविक्रमस्य
शिन्नार्थएवार्थपतेर्बभूव ।
अर्थस्तु धर्मैकारतेर्विनेतुः
स्वतः प्रजानामनुरागभाजः ॥ ३
तथा विनेता स विभुर्जनानां
कारागृहादस्य यथा विमुक्ताः ।
पुनर्न चक्रुर्मनसाऽप्यकार्य-
माचार्यैर्लब्धामलबुद्धयस्ते ॥ ४

समाहितव्यं धनुरादधानः
 प्रलब्धुमैन्दं पदमप्यलं सः ।
 लोभस्तु तस्य क्षितिपस्य नाभूद्-
 धर्मीत्तरस्यापि धराधिपस्ये ॥ ५
 कालोक्षितं खखपि सक्तिशून्यः
 स काममर्थञ्च विनिर्व्विवेश ।
 बभूव तस्यामलचित्तवृत्ते-
 राराधनीयः किल धर्मीएव ॥ ६
 वह्नि तावत् कणिशानि हित्वा
 तन्मात्रवृत्तिद्विजभाग्यलभ्याः ।
 शेषाण्यथावासमंतिप्रसिद्धे
 कृषीबलास्तद्विषयेऽभ्यनेषुः ॥ ७
 शरत्सुधारश्मिवदस्य पाद-
 च्छायामवाप्य सृष्टणीयशीभाम् ।
 न केवलं काञ्चनपादपीठं
 लोकः समस्तोऽपि पुषीष लक्ष्मीम् ॥ ८
 एकः स राजन्यगणानेकान्
 सान्नेव निघ्नान् क्षितिपस्यकार ।
 दानं त्रिपञ्चे कलुषि च भेदं
 दण्डञ्च दण्डेऽ सुतराममुक्त ॥ ९
 नृपस्य तावत् प्रथमोऽप्युपायी-
 ज्वलत्प्रतापस्य फलप्रदोऽभूत् ।
 बुद्ध्या नृपास्तस्य महीपदाभि-
 र्मीह्यात्मनो वस्यतरा बभूवुः ॥ १०

न कोऽपि लोकः प्रतिकूलभावं
 धनुर्भृतस्तस्य विभोः प्रपेदे ।
 को लम्बयेद्वा मनुजोऽग्रहस्तं
 शूद्धेन्धनप्रज्वलितानलाय ॥ ११
 न जातु वाञ्छो नृपतेः प्रतीपः
 स्फुरत्प्रतापस्य बभूव कोऽपि ।
 इत्यान्तरानेव रिपूनतन्त्रः
 स दुर्क्यान् योगिभिरप्यजेषीत् ॥ १२
 यदेष राजा नियतः प्रजानां
 स्वयञ्चकार व्यवहारदृष्टिम् ।
 तत्रास्य निम्नेन्द्रियंजातवृत्तेः
 स्वधर्मं इत्येव न हेतुरन्यः ॥ १३
 स शास्त्रदृष्टेन पथाऽप्रमत्तो-
 याथार्थानिर्भेदतया जनानाम् ।
 लेभे विवादेष्वनुरागवत्सं
 नयञ्चता नाम गुणोहि राज्ञाम् ॥ १४
 समस्तभूपस्य हृणीयमाप्तं
 रत्नादि रत्नाकरतोऽप्युपायैः ।
 भिन्नं सुमेरोरिव चारुशृङ्गं
 स देयमित्येव ददौ द्विजेभ्यः ॥ १५
 स भूरिदानोऽप्यधिकं न धीरो-
 नृपः प्रजाभ्यः करमाजहार ।
 यदायतौ पीडयते हि लोकान्
 अधर्मभेदस्तदिति प्रजानन् ॥ १६

करीव भद्रः प्रहृत्तारिभद्रो-
 महौपतिर्दानजलार्द्रहस्तः ।
 अजस्रमासीन्न पुनः कदाचि-
 श्चदप्रसेकात् स इवाविलोऽभूत् ॥ १७
 साम्राज्यचिन्तामखिलां यथाव-
 द्बुद्ध्या विवेक्तुं प्रभुरेक एव ।
 तथाप्यतन्द्रः स बभूव मन्त्रे
 शरीरवद्भिः सुलभः प्रसादः ॥ १८
 अपि प्रभावेण धनुर्धरोऽभूत्
 क्षमः स राजन्यगणान् विजेतुम् ।
 अपक्षपाते क्षितिपे तु तस्मिन्
 न कोऽपि लोकश्चलभक्तिरासीत् ॥ १९
 सतूर्व्यघोषं परिमुक्तशय्यः
 स वन्दियुञ्चैरभिनन्द्यते स्म ।
 भवं तितीर्षीरिव बोधहेतु-
 स्तस्याभवत् केवलमेव शास्त्रम् ॥ २०
 स धर्ममत्यन्तविशुद्धबुद्धि-
 रचिन्तयञ्चिन्तयितव्यविद्वान् ।
 अप्यर्थकामौ तमपीडयित्वा
 यामे रजन्याश्चरमे प्रवृद्धः ॥ २१
 तेजस्विनस्तस्य महाप्रभावा-
 न्निदाघभानोरिव दुर्विषहः ।
 मुमूर्च्छं साक्षान्नृपतेः प्रतापो-
 दिगन्तभुष्टुल्लयान्तरेऽपि ॥ २२

आञ्जा सुपुष्पस्रगिवास्य राज्ञः
 शुभागमादेश इवागमस्य ।
 मरीचिरुच्चैरिव शीतरश्मि-
 लोकीः शिरोभिः सुखमुद्धतेक्ष ॥ २३
 आदेशमस्य क्षितिपस्य कामं
 क्षमो न कश्चित् प्रतिषेद्धुमासीत् ।
 यदायतौ क्लेशकरं प्रजाना-
 मसौ न तज्जातुचिदादिदेश ॥ २४
 स काममास्थानमभि स्थितोऽभू-
 न्नृपः प्रजापालनलब्धवर्णः ।
 तेजीविशेषान्तु परिप्रकाशः
 काचोद्भवे पात्रइव प्रदीपः ॥ २५
 अन्ये विपन्नाः शतशः क्षितीशाः
 समुन्नतिं लब्धुममुं प्रयत्नात् ।
 ग्रहारवीन्दुप्रसुखा विलुप्ताः
 शिलोच्चयं पूर्वमिवाश्रयन्त ॥ २६
 चकार कुल्याः स कुलप्रदीपः
 कृषीवलानामुपकर्तुमिच्छन् ।
 रिरक्षिषुर्लोकमुपप्लवेभ्यः
 सेतून् यथास्थानमपि व्यधत् ॥ २७
 पुरा च यत्रामरमाढकत्व-
 मासीत् प्रजास्तत्र नृपप्रयत्नात् ।
 तदा नदीमाढकतामवापु—
 गुणोत्तरा कामदुघा हि बुद्धिः ॥ २८

वर्णाश्रमाचारगुरोर्नियन्तुः
प्रमादलोभादिर्विवर्जितस्य ।
बभूव बह्वक्ष्यमुदर्कपथ्यं
तस्यागमस्येव वचो न मिथ्या ॥ २८

फलैर्द्रुमाश्वारुगुणैश्च लोका-
रत्नैरनर्घैरपि रत्नधान्यः ।
आलानदण्डा द्विरदैस्तदानीं
नार्थ्यश्च वैशैरभवन् विनम्राः ॥ ३८

ऋणात् पितृणामपरो न हेतुः
पुत्रादृते कोऽपि विमुक्तयेऽस्ति ।
अतो न भोगसृष्ट्या स भूपो-
दारक्रियायै सृष्ट्याम्बभूव ॥ ३९
अथारमजामारमगुणानुरूपां
जितारिवर्गो मथुरेऽखरस्य ।
पाणौ शुभाङ्गीं च्छितिपो द्वितीयां
जयाह लक्ष्मीमिव लक्ष्यमूर्तिम् ॥ ३२

ततस्तदायत्तसमस्तवृत्त्या
परिस्फुरन्त्या द्रुतहेमगौर्या ।
नवाम्बुवाहस्तङ्गितेव साक्षा-
त्तया स राजा सुतरां रराज ॥ ३३

कुमारमेघा समसूत काले
शशाङ्कमैन्त्री दिगिव प्रसन्नम् ।
विदूरथं नाम रथो यदीयो-
दिवाकरस्येव विदूरगोऽभूत् ॥ ३४

सोऽन्ध्यादृणात् किञ्चिदिवाविलोऽभूत्
 पयोदलेशादिव सप्तसप्तः ।
 वातोदयेनेव सुतेन भूय-
 स्तेजोविशेषात् स इवावभासे ॥ ३५
 दिने दिने दोष इवालसानां
 मुग्धाःमनां लोभ इवाधिपत्ये ।
 तपात्यये सिन्धुरिवेन्दुकल्पः
 ज्ञेहेन साङ्गं वदधे स पित्तोः ॥ ३६
 अथोपनीतो विधिवद्गुरुभ्यः
 क्रमेण विद्याः सकलाः कुमारः ।
 सूक्ष्मः पदार्थोऽप्यणुवीक्षणस्य
 व्यक्तीः प्रयोगेभ्य इव प्रपदे ॥ ३७
 विद्याविशेषेण यथा यथाऽसौ
 शशी करेणैव रविरदीपि ।
 तथा तथा लोक इवातिविलं
 गुरुप्रहर्षोऽस्य गुरुर्बभूव ॥ ३८
 वपुःप्रकर्षेण मनोऽभिरामं
 तं यौवनोद्भेद विभिन्नवाक्यम् ।
 विलोक्य साक्षात् क्षितिपो ननन्द
 प्रसन्नमारमानमिवारमदर्शे ॥ ३९
 अग्राहयत् प्राग्रहरो नृपाणां
 करं कुमारं किल सुप्रियायाः ।
 अलिर्नलिन्या इव सोऽपि तस्या-
 योगाद्द्विरेजे नरदेवसूनुः ॥ ४०

कान्त्या निशाकाम् इव प्रसिद्ध-
 स्तेजोभिरादित्य इवाविषह्याः ।
 वाचा स पीयूषमिवाभिवर्ष-
 न्मुञ्चोपि नीचैर्बिर्नयाददर्शि ॥ ४१
 विलोक्य तस्मिन् प्रकृतीः समस्ता-
 स्ततोऽनुरक्ता नृपतिर्विरक्तः ।
 विश्वम्भरायाः परिपालनार्थं
 तमादिदेशाम्बुधिमेखलायाः ॥ ४२

अभूत् स राज्ञा सुतरोपितञ्चीः
 प्रत्यर्पितन्यास इव प्रतीतः ।
 स्रष्टव्य कोऽपि स्फुरति प्रभावो-
 यत् त्यज्यते राज्यमपि क्षणेन ॥ ४३
 सुतं विनीतं हि समुद्रतेष्वाः
 प्रापय्य राज्यं रजसः परस्थाः ।
 नियोज्य रक्षासु सदा प्रजानां
 सोमान्वयाः भ्रान्तिपथं प्रतीयुः ॥ ४४

ततः कुरुक्षेत्रमिति प्रसिद्धं
 प्रजासु पश्चात् कुरुजाङ्गलेषु ।
 सुखोपयोगे शिथिलानुबन्धः
 पत्नीसमेतो नृपतिर्जगाम ॥ ४५
 तत्रातिविस्तीर्णमपास्तदोषः
 सरस्वतीतीरमनु प्रसिद्धम् ।
 अकारयत् कारुभिरात्मवद्भिः
 स यज्ञवाटं द्रुष्टितारिवर्गः ॥ ४६

स यज्ञदीक्षां विधिवद्विधिज्ञः
 प्रभां रवेरग्निरिव प्रपन्नः ।
 ज्वलन्नलोकोचितरोच्चिषीञ्चै-
 र्मूर्त्तीं ह्यरस्यांश इति स्फुटोऽभूत् ॥ ४७
 स चारुनेपथ्यविधिं विनाऽपि
 निसर्गकान्तौव परिस्फुरन्त्या ।
 पत्न्या समं विष्टरसन्निविष्ट-
 स्तदासिधारं व्रतमाचचार ॥ ४८
 अध्वर्यवो निर्भिमिरे क्रियाभि-
 र्वपुः परं यज्ञियमागमन्नाः ।
 पवित्रतीर्थव्रजमाप्तवाचः
 सुरैव रम्यं मुनयः पुराणाः ॥ ४९
 यान्याऽनुवाक्यावलिभिश्च पश्चात्
 ह्येता सहैलं तदलञ्चकार ।
 वसन्तकालः कुसुमावलीभिः
 साक्षादिवालष्यरुचं वनान्तम् ॥ ५०
 ऋष्टादिसप्तसरसन्निवेशै-
 र्ब्रह्माढभिस्तत्र च गीयमानम् ।
 न केवलं सामः मनोमृगाणां
 जहार साक्षादपि चामराणाम् ॥ ५१
 मृदङ्गधीरध्वनिवन्धरेभ्यो-
 विशुद्धयन्तीत्यितवाद्यवच्च ।
 प्रस्तोढवर्गेर्विधिवत् प्रयुक्ता
 स्तुतिः प्रशस्ता रश्मि सुरेभ्यः ॥ ५२

वषट्कृतं ह्यव्यमुपाददानो-
 बह्वन्निवोद्धुं त्रिदिवेश्वरभयः ।
 'ज्वलन्नल्पं ज्वलनोबभासे
 पादः सुमेरोरिव रत्नभिन्नः ॥ ५३
 उत्पादयामाम स सोमपानै—
 र्मादं महेन्द्रस्य महीन्द्रमौलिः ।
 काठिन्यमुक्तस्तनपङ्कजा तु
 पुल्लोमजाऽऽसौत् परिलसद्दर्षा ॥ ५४
 ऋत्तिककुलेभयः स कुलप्रदीप—
 स्तथा ददौ भूरि धनानि धोरः ।
 यथा भवेयुर्बहुदक्षिणाब्धाः
 प्रत्येकमेषां शतशोऽपि यज्ञाः ॥ ५५
 अपास्तदोषा जलयन्त्रराजि-
 र्मलादपेतान्यमलान्तरात्मा ।
 ददौ पर्याप्तीव वसून्यजस्रं
 परःमहस्त्राय स एकएव ॥ ५६
 पर्याप्ति यावन्तुदधेः पयोदाः
 पिवन्ति तेभ्यो बहुलीकृतानि ।
 काले प्रयच्छन्त्यविचिन्तनीय-
 मलोकसामान्यमुदारहृत्तम् ॥ ५७
 सुतस्तर्दायो हि महौपतीनां
 प्रमाणनीयो विनयप्रयोक्ता ।
 प्रयोजनादप्यधिकानि तस्मै
 वित्तान्युपात्तानि समाजहार ॥ ५८

विसृज्यार्थव्रातं नृपतिरवदातः क्रतुविधौ
 पयः प्राणदृशेषि जलद इव लोके लघुरभूत् ।
 ततः पद्मया सार्धं गतिमलभतीर्ह्वामसुलभां
 वशी योगाभ्यासाद्दशगतसमस्तेन्द्रियगणः ॥ ५६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कुरुवर्णनो नाम
 त्रयोदशः सर्गः ।



चतुर्दशः सर्गः ।

अथाब्जमेखलामुर्वीं प्रशशास विदूरथः ।
आरुरुक्षुः परं योगमक्षराजिमिवाट्टतः ॥ १
रवेरिव प्रजास्तस्य तेजसा भृशमुत्सुकाः ।
गुह्यामद्रेः प्रपन्नास्तु रिपवः कौशिका इव ॥ २
वितरन् करमत्यर्थं जहार जगतां मनः ।
मृदुरिन्दुर्महातेजास्वाददानोऽपि पार्थिवः ॥ ३
यथा षाड्गुण्यसम्पन्नः साम्राज्यत्रियमादरात् ।
निःसपत्नस्तथा पत्नीं बुभुजे मनुजाधिपः ॥ ४
कालिका चातकस्येव लोकस्य विमलदुरतिः ।
प्रतिपञ्चन्द्रलेखेव सैवासीत् प्रियदर्शना ॥ ५
तथा किल विशालाख्या स बधूस्वपरास्वपि ।
आत्मानं गङ्गयेवाब्जिः पत्नीमन्तममन्यत ॥ ६
प्राणभृताऽभवत् सा हि महिषी महितात्मनः ।
तडिद्वात्तावहस्येव ताडितस्य महीमृतः ॥ ७
अथ सा सुषुवे पुत्रं पद्मीदरशुभद्युतिम् ।
सुमेरुहेमवल्लीव हैमं फलमनुत्तमम् ॥ ८
तमात्मसम्भवं नाम्नाः निम्ननाभसुदारधीः ।
अविक्षितमथाक्षीभ्रः स चकार क्षितीश्वरः ॥ ९
प्रतीपपृथिवीपालरथाश्वमदनियच्छात् ।
अनश्वे त्वपि यो लोके पथात् ख्यातिमुपागमत् ॥ १०

तं विलोक्य महीपालो महिषीं प्रति पिप्रिये ।
 लोकः शरन्निशानाथं साक्षादिव निशथिनीम् ॥ ११
 आदरः सुमहानासीत् तस्यामस्यात्मजात् पुनः ।
 भूयसा वदधे राज्ञो नौत्वामिव फलादयात् ॥ १२
 अथ प्रादुरभूद्धर्मां घर्मांशोरिव भूपतेः ।
 भूयोदिगन्तरालेषु प्रतापं प्रथयन्निव ॥ १३
 दुग्मणिः स्यद्धयेवास्य भृशमासीत् स्फुरत्दुग्मितिः ।
 न ह्यन्यतेजस्तेजस्वी निःशब्दं सोढुमर्हति ॥ १४
 ददाह्नाग्निरिवाङ्गानि रविः पादापमेविनाम् ।
 स तु शीतलयामाभमनांस्यपि महीपतिः ॥ १५
 प्रताप इव राजर्षिर्दिवसो हृदिमानशे ।
 तदीयरिपुराजीव रजनी तनुतां ययो ॥ १६
 प्रकृत्वैव सुधावर्षीं सुभगोमृगलाञ्छनः ।
 आसीदुष्णांशुतप्तानां प्रजानां भूयसा प्रियः ॥ १७
 कालभेदे हि लोकानां वस्तुष्वे कविधैर्ष्वपि ।
 प्रयोजनापेक्षितया भिद्यन्ते चित्तवृत्तयः ॥ १८
 अल्पावशिष्टाः सूर्येण चक्रिरे गृहदीर्घिकाः ।
 प्रचण्डस्यौजसोवृद्धौ मृदुः खल्वभिभूयते ॥ १९
 मुक्तसोपानपर्वाणि पयसा शैवलच्छलात् ।
 स्वाभाविकमनच्छत्वं व्यक्तीचक्रुरिवात्मनः ॥ २०
 पार्श्वद्वये राजपथः सौधश्रेणीदयान्वितः ।
 सविशेषसमृद्धिभ्यां नगरीभ्यामिवाभितः ॥ २१
 निषिक्तश्चन्दनरसैः पुष्पोत्करमनोहरः ।
 प्रवाह इव गङ्गायाः सदीपावलि राबभौ ॥ २२ युग्मका

अमल्पजलयन्त्राणां कल्पितानामितस्ततः ।
 प्रभावाम्बहतां पौराः वासरीणां विषेहिरि ॥ २३
 जलराशिः शिरस्तोऽस्य निम्नभित्तौ जवात् पतन् ।
 आहतः शतधा भिन्नोरजतद्रववह्मभी ॥ २४
 शीकरैरेष लोकानामङ्गान्येव न केवलम् ।
 अतर्पयज्जलासाररवैः श्रोत्रेन्द्रियाण्यपि ॥ २५
 नदन्ती मीत्तिकप्रख्यजलपाता तदाबलिः ।
 सशब्दनिर्भरोद्गारा पादराजिरिवाबभौ ॥ २६
 शिल्पिभिस्ताडितालोकमिव लोकः प्रवर्तितम् ।
 तीव्रमातपमत्यर्थं न प्रेक्षितुमपि क्षमः ॥ २७
 भास्करौष्णसमायोगात् सूर्यकान्तद्वव ज्वलन् ।
 प्रकृत्या सृष्टृणीयोऽपि स्पर्शनोऽसृष्ट्यतां ययौ ॥ २८
 उष्णांशोरग्निदुःस्पर्शाद्भियेव किरणोच्चयात् ।
 सदागतिरपि प्रायो बभूव गतिमन्यरः ॥ २९
 स्फुलिङ्गानिव तिग्मांशोः करान् सोढुमिवाक्षमा ।
 क्लाना च्छायाऽपि मध्याङ्गे हृत्तमूलमुपाश्रयत् ॥ ३०
 धारावारिलवैर्यन्त्रविलोलव्यजनोद्भवैः ।
 पुष्परेणुभिराब्धानां वातैरौष्णमलीयत ॥ ३१
 मध्यवित्तास्तालवृन्तैः स्वहस्तावर्जितैर्मुहुः ।
 कवोष्णेः पवनैर्निन्युः कथञ्चिद्दीर्घवासरान् ॥ ३२
 विशेषरससिक्तानां व्यजनानां रवेः करैः ।
 न चिरादिव सन्निभो वायुरूष्णत्वमानशे ॥ ३३
 प्रचण्डमारुतासारपाशुवर्षैर्दिगन्तरम् ।
 रजोभिच्छन्नमभवत् प्रक्षुब्धैरिव मानसम् ॥ ३४

पदानीव परित्यज्य स्थूलानि विमललिषः ।
 सूक्ष्माणि वासांस्यादधुर्महाघिय इव स्त्रियः ॥ ३५
 रचिताकल्परचना मुक्तामलयजादिभिः ।
 समुज्ज्वलसमाचारा सभ्यतेवाङ्गनाऽभवत् ॥ ३६
 अमृताभिः पीतरसा देशताभिर्यथाक्रमम् ।
 ततान तनुतामिन्दोः कलेव सरिदावलिः ॥ ३७
 लोकैः प्रकामनिर्विष्टा भूयः कार्श्यमुपागताः ।
 स्थाने दिदुरतिरे नद्यः साधूनामिव सम्पदः ॥ ३८
 हैभवत्यस्तुषाराणां स्तुतिभिः पूर्णतां गताः ।
 नद्यः सद्योव्यरज्यन्त अद्वाभिरिव वित्तयः ॥ ३९
 अन्यैव रीतिमंहतां प्रपन्नपरिरक्षणे ।
 विसोदोपप्लवः सौधः स्त्रितानवति सर्व्वदा ॥ ४०
 ऋद्धिमन्तो रथानुचैरधिरुह्य दिनात्यये ।
 धारायन्त्रमयं रम्यमारामं प्रतिपेदिरे ॥ ४१
 सद्योदलितकौसुम्भदुरतिमद्भिः करैर्बभुः ।
 भानोर्व्विच्छुरिता यन्तो ज्वलन्त इव ते रथाः ॥ ४२
 प्रावारप्रान्तसंलग्ना धीतमुक्तास्रगावभौ ।
 सायमर्कांशुकारक्ता पद्मरागैरिवोद्गता ॥ ४३
 केचिच्च प्रान्तरोत्यानाननिलानमृतोपमान् ।
 शनैः शनैः प्रसर्पन्तो दिवसान्ते सिषेविरे ॥ ४४
 आसृष्टजलयन्त्राश्रः शीकरोऽन्वर्थनामताम् ।
 दिनान्ते मल्लिकागन्धी जगत्प्राणोऽप्यपद्यत ॥ ४५
 वासरौष्णप्रदग्धानां लोकानां शीतलक्रमः ।
 सायन्तनोऽनिलोरात्रेर्मुखोच्छ्वास इवाभवत् ॥ ४६

अधीद्याने महाराजो विजहार प्रियासखः ।

पाटलामोदसंमुग्धलोलभ्रमरसंकुले ॥ ४७

धारागृहसहस्रैश्च कुल्पाभिश्च समुज्ज्वले ।

स्निग्धोत्तरशिलाभेदैः शीतले च मनोहरैः ॥ ४८

नौभिर्व्वगाह्यमानायागङ्गायाः कुन्दपाण्डुरैः ।

तरङ्गैः फेनपुञ्जैश्च प्रान्तेष्वत्यन्तशोभने ॥ ४९ विशेषकम् ।

आतपादग्निदुःस्पर्शाद्वाढीदुवेगनिपीडिता ।

पुञ्जीभूता समभवत् यत्र शैत्यपरम्परा ॥ ५०

भूयः शीतोपचारत्वादादित्यज्वलितार्चिषाम् ।

यत्र संहृततापानामालोकफलताऽभवत् ॥ ५१

कामं शीतलवस्तूनि सत्स्वन्यानि सहस्रशः ।

हन्ती सन्तापराशीनां प्रियैका नृपतेरभूत् ॥ ५२

मध्याङ्गातपसंलीढं ज्वलन्तं तपनीपलम् ।

अलं शीतलतां नेतुमेकैव हि हिमश्रुतिः ॥ ५३

अलके पाटलं तस्यारोलम्बपरिचुम्बितम् ।

नेपथ्यमिन्द्रनीलान्तः पाद्मरागमिवाबभौ ॥ ५४

तस्याः शिरीषं भोगाङ्गे कपोले दष्टकेशरम् ।

कर्णच्युतमवर्णेशः प्रत्यर्थिनममन्यत ॥ ५५

कटाक्षमधुरैः साक्षात् पुराणमधुपाटलैः ।

मुखेर्विलोलभ्रमरैरब्जैर्वालातपैरिव ॥ ५६

लघुमुक्ताफलप्रख्यश्चमाश्रुः पृषतोक्षिताः ।

नाथ्यैश्चकाशिरै साक्षाज्जलदेव्य इवोज्ज्वलाः ॥ ५७ युग्मदम् ।

स्फुरन्नेपथ्यरत्नानां योषितां विलसद्दुर्गतिः ।

ताराणां चन्द्ररेखैव भामिनी सा विद्दिदुरति ॥ ५८

नितम्बचुम्बिवसनः खेदलेशादपाहरत् ।

प्रियावेशः प्रजानाथं चारुगन्धविलेपनः ॥ ५८

प्रासादोपरि सुप्तानां मुखानि कुलयोषिताम् ।

आममर्श करैः स्निग्धैर्बिलोल इव चन्द्रमाः ॥ ६०

मुखेषु लब्धावसरास्तासामासवगन्धिषु ।

पद्मेष्विवेन्दुकिरणाः परभागं प्रपदिरे ॥ ६१

वृन्दानि योषितामिन्दोराङ्गवन्तीऽपि भानवः ।

चित्राणि शोभयाञ्चक्रुः काचभेदा इवाणवः ॥ ५२

मध्ये रत्नाकरोर्मिणां प्रस्फुरद्भ्ररोचिषाम् ।

मनःशिलादिच्छुरितः शिलोच्चय इवोज्ज्वलः ॥ ६३

कनकद्रुतगौरौणां दीपिकानामिवान्तरा ।

सभक्तिरचनः काचपात्रभेदः स्फुरद्दातिः ॥ ६४

विदुरतामिव विदुरत्वान् ताराणामिव चन्द्रमाः ।

लसत्पङ्कवलक्ष्मीणामटवीनामिवाचलः ॥ ६४

स्फुरन्नेपथ्यरत्नानां मध्ये रेजे स योषिताम् ।

प्रफुल्लहेमवल्लीनां पारिजात इवापरः ॥ ६६ विशेषकम् ।

अथ गङ्गामङ्गनाभिर्विजगाहे जनेश्वरः ।

हिमकुल्यामिवालोलराजहंसविराजिताम् ॥ ६७

वगाह्यमाना योषिद्विर्जाह्ववी समपद्यत ।

उद्विग्नैः परिकूजङ्घिः संकुला जलपत्रिभिः ॥ ६८

विलोलनेत्रभ्रमरैरुदुश्रीवैरापगां मुखैः ।

अलञ्चक्रुर्नितम्बिन्यः प्रोन्नालैरिव पङ्कजैः ॥ ६९

तासां मुखशशाङ्कानां प्रभयेव प्रतर्जिताः ।

आविलाशःप्लवाः कामं मन्तुः पङ्केरुहव्रजाः ॥ ७०

तस्मिन्ताम्बोजवक्त्राभिः सपरागामिरापगा ।
 ताभिराकुलिता स्त्रीभिः स्वर्णयेव प्रबुद्धभिः ॥ ७१
 अशक्नुवन्तः सम्प्राप्तुं चक्रवाकाः स्तनत्रियम् ।
 क्रोशन्त इव निर्व्वेदादतिदूरं प्रतस्त्रिरे ॥ ७२
 रजोभिररविन्दानां पयसामपि विन्दुभिः ।
 अलताकृता व्यलक्ष्यन्त श्रुताकक्ष्या अपि स्त्रियः ॥ ७३
 रदक्षताङ्कितं काचित् सपत्न्याः पङ्कजेषणम् ।
 प्रणयच्छलतो रोषान्मुञ्चमद्भिरपीडयत् ॥ ७४
 वगाहलुलितं तुङ्गं तरङ्गं जङ्घुरङ्गनाः ।
 ईर्ष्ययेवोन्नतैर्भूयः कठोरस्तनपङ्कजैः ॥ ७५
 मृणालसुकुमारैश्च बाहुभिः पीवरस्तनाः ।
 भ्रवन्ते स्म नितम्बिन्यो मञ्जन्त्योऽसु पुनः पुनः ॥ ७६
 कस्याश्चित् सिन्धुमानायाश्चन्द्रविम्बमिवाननम् ।
 ह्निमान्तरादिव क्लान्तं जलमध्यादलक्ष्यत ॥ ७७
 स्त्रीभिः पद्मरथाङ्गादि गङ्गाया न्लपितं मदात् ।
 तासामप्याददे सोच्चैश्च्युतमाभरणीञ्चयम् ॥ ७८
 योषितां भ्रवमानानां, केयूरास्त्रिष्टवाहवः ।
 उर्म्यस्याम्बुजजलाः स्वर्द्धन्ते स्म परस्परम् ॥ ७९
 परागरागमेतासामाददे सरितां वरा ।
 इति प्रतीपदर्शिन्योबभूवुर्लीहितेक्षणाः ॥ ८०
 चञ्चलाश्चः पुण्यजलैर्विदूररथमथाङ्गनाः ।
 अभ्यषिञ्चन् तडिलत्यः कादम्बिन्य इवाचलम् ॥ ८१
 स खतिक्रम्य महिषीं वशगां पार्श्ववर्तिनीम् ।
 असिञ्चत् सुभगैर्भूपः प्रेयसीमपरां रसैः ॥ ८२

अकाण्डेऽप्यसु मञ्जन्वा तयोऽञ्जलसुखश्रिया ।
 समालिङ्गत भूपालस्तत्परित्राणतत्परः ॥ ८३
 तदालिङ्गनसम्भिन्नसालिकक्रमलाञ्छनः ।
 विवशो वसुधाधोशस्तां चुचुम्ब नितम्बिनीम् ॥ ८४
 महिष्याः परिपश्यन्त्यास्तदालिङ्गनमङ्गलात् ।
 सेहे वारयितुं वीरो नारमानं वेपथूत्तरः ॥ ८५
 तस्यां प्रेम प्रियस्यैवमतिभूमिसुपागतम् ।
 वीक्ष्य देवो क्षणं तस्यौ स्तिमितेन्द्रियविग्रहा ॥ ८६
 सूचीव्यधैरिवात्यन्तं भोगिदंशैरिवानिशम् ।
 प्रियव्यतिक्रमैस्तैस्तैर्विव्यथे सा मनस्विनी । ८७
 तस्याः प्रणयलोलाया मानोऽभ्रदतुलः प्रिये ।
 निर्व्यलीकं खलु प्रेम तीव्रमानविशेषभूः ॥ ८८
 अथोपकार्यसुत्तीर्णं तामार्यमतिरादरात् ।
 अनार्य्यं क्षमयामास क्षमापालो रचिताञ्जलिः ॥ ८९
 निगृह्य मनसः क्षीभं क्रूरसङ्कल्पलङ्घिता ।
 वारस्त्रीवादरान् साऽपि बह्वन् वहिरदर्शयत् ॥ ९०
 आखास्य क्षितिपमसौ विशालनेत्रा
 संविष्टं निशि विवशा रुषा ज्वलन्ती ।
 शस्त्रेण क्षतविनया जघान वक्ष—
 स्यामूर्च्छं द्विषविषमा भुजङ्गमीव ॥ ९१
 थ्यालोला जलदमिव क्षणप्रभोक्षैः
 प्राणाख्यं मरुतमिवेन्द्रियप्रवृत्तिः ।
 निर्विषा नरपतिमम्बगादधैषा
 क्षम्पापम्परिनुदती तमःप्रकृढम् ॥ ९२

अथ नरपतिशोकात्तप्यमानोऽप्यनख्यं
सुविमलसलिलीवेः प्राण्यराज्येऽभिषिक्तः ।
सुदमगमदनखा तत्सुतो वृष्टिपातै—
स्तद्वरनखमिवोच्चैर्गूढमन्तर्दधानः ॥ ८३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये श्रीभजल्लविह-
वणनीनाम चतुर्दशः सर्गः ॥

—:(०):—

पञ्चदशः सर्गः ।

सोऽमृताममृततरश्मिरोचिषं
मागधीं विधिनिवेदितक्रमः ।
आजहार सङ्घर्षमचारिणीं
मोक्षुमिच्छु रिव भक्तिमादरात् ॥ १
पुत्रमात्मसदृशं परीक्षितं
नाम तत्र जनयाम्बभूव सः ।
पुष्यसुक्नसितषट्पदं मधु—
लोककान्तमिव चारुवीरुधि ॥ २
तं निदेशविषये विशाम्यति—
स्तस्त्रिवांसमभिषिष्य सुस्त्रिरम् ।
स्त्रे पदे विदितशासनक्रमं
प्राप शान्तिनिलयन्तपोवनम् ॥ ३
भीमसेन इति भीमदर्शनः
सङ्घरेषु रिपुवीरपुङ्गवैः ।
दुर्जयोऽस्त्रःसुतवत्सलात्मनो-
लोकगीतयशसः सुतोऽभवत् ॥ ४
तं पितर्यमरतासुपागते
स्नाप्यवीर्यममजहसुन्धरा ।
द्यौरिवोष्णकिरणे तिरोहिते
शीतरश्मिमभिनन्दितोदयम् ॥ ५

स दुःखलोकमधिरुह्य वासव—
 स्यार्धमाप विदितर्द्धिरासनम् ।
 कृत्स्नमेव वसुधातलस्थितं
 राज्यमस्य तनयः प्रतिश्रवाः ॥ ६

स प्रतीप इति चापदारमजं
 यः प्रतीपयितुमन्यपार्थिवान् ।
 ज्यानिघोषनिष्ठहीततेजसो-
 नो ससङ्गं निशितोर्जितान् शरान् ॥ ७

सोऽधिकारमधिगम्य पैष्टकं
 पार्थिवः प्रकृतिरञ्जनादिभिः ।
 केवलं न यशसोऽवलं गुहं
 विस्मयेन जनतां व्यलङ्घयत् ॥ ८
 सोऽनपत्यसुलभेन भूमिपो-
 दुर्बिलङ्घ्यतमसा विलङ्घितः ।
 नो रराज रुचिरोऽपि शारदः
 शीतरश्मिरिव वारिदाहतः ॥ ९

आश्रवः श्रुतवतः सदाशयः
 शान्तिकर्म्म विदुषः पुरोधसः ।
 स्पृष्टगाङ्गजलवातकम्पिते
 तप्यते स्म स तपस्तपोवने ॥ १०
 संयतस्य नृपतेः शुचिस्त्रिता
 जातु जङ्घुतनया शरीरिणी ।
 दक्षिणोदमतिशालभूषणं
 बल्यरी कुसुमितेषु संश्रिता ॥ ११

कामये मदनमात्तविग्रहं
त्वामहं मदनबाणविह्वला ।
अग्निदग्धवपुषः प्रचक्षते
तत्प्रतापमुचितां प्रतिक्रियाम् ॥ १२

एवमाशु मनसः प्रहर्षणै—
लौभितोऽपि वचनक्रमैर्मुहुः ।
निर्व्विकल्पहृदयो महीपति—
स्तासुवाच सुदतीं विदां वरः ॥ ५१

वाममेव रमणीनिषेवितं
प्राङ्गुरुत्सृषयः पुरातनाः ।
तं विहाय सुभगे, वधूचितं
दक्षिणं त्वमवशा ममाश्रयः ॥ १४

लोकविप्लवभयात्त दोषत-
स्वामहं रतिमिवामललिषम् ।
कामये न कमनीयविभ्रमां
धर्मभीरुमनसो हि मद्दिधाः ॥ १५

तत् सुतार्थमरविन्दलोचने,
त्वां हृणोऽप्यनवरां सुरस्त्रियाः ।
इत्युदारवचसं विशाम्यतिं
सा जगाद् विकसन्मुखच्छविः ॥ १६

एवमस्तु समयेन कामये
लत्सुतेन कमनीयसङ्गमम् ।
मत्कृतेषु विषयेषु खल्वसौ
मा करोतु विचिकित्सितं मनः ॥ १७

विप्रियं यदि किमप्यनादरा-
दाचरिष्यति मम प्रमादतः ।
स्लेच्छयैव विहरिष्यते मया
तं विहाय समयातिलङ्घिनम् ॥ १८

इत्यनल्पचपलाप्रकाशिनी
सा शरीरसहिता तिरोदधे ।
भूपतेरपि मनो विगर्हिता-
श्रुक्तभीति लघिमानमानशे ॥ १९

तस्य जातु महिषी महीक्षित-
स्त्रीन् सुतानजनयन्मनस्विनी ।
आदरातिशयतो निषेविता
धर्मकीर्त्तिविनयानिव त्रयी ॥ २०

बाल एव विमलं किलाग्रजः
कर्तुमाप विपिनं महत्तपः ।
यत्प्रभावश्रमिताक्रमैर्मृगै-
र्भूतिर्मङ्गिरिव संकुलं नयैः ॥ २१

तत् पितर्यमरतासुपागते
प्राप राज्यमनुजोऽस्य शान्तनुः ।
तिग्मरोचिषि गते विलीनतां
स दुर्लोकमिव बालचन्द्रमाः ॥ २२

सोऽभवत् किल कुले शमं गते
यं स्पृशेच्च जरसा समाकुलम् ।
गच्छति आ स सुखं पुनर्युवा
नामतस्तमिति शान्तनुं विदुः ॥ २३

वार्द्धकेन करणैकलोपिना
 विह्वलं पितरि घोरमागते ।
 नन्दयन् सङ्ग कुलं दिगन्तरै-
 वंशतन्तुरखिलैः स खल्वभूत् ॥ २४

तस्य जातु विषये विशाम्पते—
 श्वातकानिव जनान् समाकुलान् ।
 पीरुषस्य परिभाविनः क्रमाः
 वृष्टिपातरहिते विचिक्लिशः ॥ २५
 सन्निपात्य स मुनीननन्तरं
 कृत्यविहिदितकृत्यसम्पदः ।
 स्नानकान्तिरपि दन्तरोचिषा ।
 पर्य्यष्टुच्छदमलीज्वलप्रभः ॥ २६
 ब्रूत कोऽयमपदे प्रवर्त्तितो-
 मन्त्रशक्तिमसक्ततद्भवाट्टशाम् ।
 पीडयत्यफलयन्नवग्रह-
 स्तीव्ररोग इव दुःसहः प्रजाः ॥ २७
 दुष्कृतेन कतमेन भूर्च्छता
 प्रापिताऽद्य जनता व्यतिक्रमम् ।
 पद्मिनीव मथिता हिमाश्रसा
 शीर्णचारुकरणा न राजते ॥ २८
 वात्ययेव हृतपुष्पपल्लवं
 देहतोऽपि करुणं वनान्तरम् ।
 दह्यतेऽद्य विपदा हतदुगति
 प्राज्यराज्यमवलोक्य मे मनः ॥ २९

यान्धनल्पविकसत्स्त्रितानि मे
कान्तिकाति नितरां मुदेऽभवन् ।
तानि हन्त विकलानि साम्प्रतं
पीडयन्ति जनतामुखानि माम् ॥ ३०

घोरदैवपरिपीडितान्तरां
क्लेशजालविकलां प्रजावलीम् ।
हृन्मुमूर्षुरिव दर्पणोद्भवा-
मारमकान्तिमवलोक्य सीदति ॥ ३१

स प्रयोगनिपुणैर्मुहुर्मुहुः .
आध्यपूर्वसफलैः प्रकल्पितैः ।
पार्थिवे न विविधैरुपक्रमैः
कष्टशत्रुरिव दैववर्द्धितः ॥ ३२

क्लिश्यमानविषयस्य साम्प्रतं
हन्त पालयितुमक्षमस्य मे ।
व्रीडमावहति काङ्क्षितोऽपि सन् ।
राजशब्द उदितो विडम्बना ॥ ३३

यस्य नाम गुरुवीभवद्विधा-
भूतभाविभवदर्थवेदिनः ।
तत्पदेऽपि कथमेतदुत्थितं
कीटवेध इव निष्कले मणौ ॥ ३४

क्षीयते निगमपारदृश्वना-
मञ्जसेव भवतां ममापि च ।
प्रार्थितेन यशसा प्रजावपु-
चन्द्रविम्बमिव चारुश्लिषा ॥ ३५

तत् किमत्र करणीयमथ मे
 भ्रूत तावदविशङ्कमानसाः ।
 ऐलवंश्रनरलोकापालिनां
 यूयमेव विपदन्तकारिणः ॥ ३६
 अप्यसुव्ययनिवर्त्तनं भवे-
 ह्वैवमेतदपि तत् करोम्यहम् ।
 राज्यकोशबलसम्पदादिके
 बाह्यवस्तुनिवहे कथैव का ॥ ३७

तेऽभिनन्द्य नृपतेर्दधौ महत्
 प्रीचुरखलितहृत्तमादरात् ।
 अस्य बोधमयनेत्रगोचरम्
 दुर्नयस्य कारणं निशम्यताम् ॥ ३८
 पूर्वजोऽस्ति तव सर्व्वधीगुणैः
 ख्यातहृत्तिरमलो नृपोचितः ।
 तं विलङ्घ्य तव राज्यलभनात्
 क्लिश्यतेऽद्य विपदा प्रजावली ॥ ३९
 तस्य चेन्नतिविधौ महत्तमनो-
 राज्यमेतदखिलं प्रकल्पयेः ।
 राष्ट्रमथ न चिराद्भिभोष्यते
 दुर्नयात्तदिति नो विनिश्चयः ॥ ४०
 तन्निशम्य वचनं मनीषिणा—
 मात्रवः स खलु धार्मिकाग्रणीः ।
 अग्रजाय चतुरर्षवां भुवं
 दातुमाशु गमनोन्मुखोऽभवत् ॥ ४१

पूर्वमस्य सचिदैर्हितैस्त्रिभि—
 हितुवादकथया विमोहितः ।
 आगमस्य परिनिन्दयाऽभवत्
 पङ्किलः स किल धार्मिकाग्रणीः ॥ ४२

इत्यसाववरजेन सादरं
 प्रार्थितोऽपि पतितलमागतः ।
 राज्यमाप न कुलक्रमोचितं
 किस्विषातिशयसार्गलं बली ॥ ४३ युग्मकम् ।

काममाप्तवचनान्निवर्त्तितः
 स्त्रां पुरीं स पुनरेत्य पार्थिवः ।
 संविलोक्य मुमुदे निजं पदं
 मत्तवर्हि निचयेः पयोमुचाम् ॥ ४४

घर्भजालविकला प्रजावली
 केवलं न जलदैः प्रतर्पिता ।
 कीर्त्तिरप्यभिनवा महीपतिः
 सागरप्रणयिनोव वर्द्धिता ॥ ४५

अस्त्रविहङ्गमार्गगामिना
 जातु जङ्घतनयामुपेयुषा ।
 तेन योषिदवलीकृताऽभव-
 क्षेत्रसाम्यपरिरक्षितक्षता ॥ ४६

पूर्वमेव गुरुणा निवेदितां
 लीलया च विकसन्मुखच्छविम् ।
 तां त्रिलोकलक्षणाकुलोक्त्वलां
 निर्द्वेषेण समयेन पार्थिवः ॥ ४७

गूढरत्नवलयाब्जिमेखलां
 चारुवेशपरिवर्द्धितदुर्गतिः ।
 श्रीणिलम्बिरशना समाह्वसत्
 सा नृपालमहिषी वसुन्धराम् ॥ ४८

जातमात्रतनयाञ्जकेवलं
 सप्त सप्तुरगोज्ज्वलप्रभान् ।
 आनृशंख्यमपि संहसन्त्यसौ
 पुण्यतीर्थसलिलेष्वमञ्जयत् ॥ ४९
 पार्थिवस्तु हृदि तेन कर्मणा
 पीडितोऽप्यतितरां दयापरः ।
 सत्यभङ्गभयवेपितात्मना
 नान्वयुङ्क्त दयितां किमप्यसौ ॥ ५०
 अष्टमेऽथ तनये यदा पुनः
 सा जहास परिहृष्टमानसा ।
 स्नेहवेगपरिलङ्घितस्तदा
 दूयमानहृदयो जगाद ताम् ॥ ५१

रूपमेतदतिपेलवं हृथा
 वज्रसारकठिनं तवान्तरम् ।
 सुप्रसन्नसलिलाऽपि जाङ्गवी
 गूढनक्रनिकरा भयावहा ॥ ५२
 लोचनैकरुचिरा शतश्रुदा
 नाभविष्यदतिमात्रकाङ्क्षिता ।
 कैर्नितान्तचपलाऽपि चेदियं
 नाकरिष्यदसुभिर्व्ययोजनम् ॥ ५३

ज्ञाघ्यकान्तिरपि भीषणाऽऽयतौ
 स्मर्त्तुमप्यतिशयं न पार्थ्यसे ।
 स्मर्त्तमात्रपरिलुप्तचेतना
 रुद्धकार्यकुशला तडिदयथा ॥ ५४
 उच्यते यदतिवत्सला प्रसूः
 कौतवं तदिति वेद्मि साम्प्रतम् ।
 यत् त्वमात्मतनयान् विनिह्नती
 स्पृश्यसे न घृणया मनागपि ॥ ५५
 देवपुत्रसदृशाननेकशो-
 विह्वलेव जननी त्वमात्मजान् ।
 लोपयन्त्यविधिना निजेच्छया
 किं दुरापगुणवन्न दूयसे ॥ ५६
 पुत्र एव दयिताप्रयोजनम्
 प्राङ्गुरेष्वमृषयः पुरातनाः ।
 तद्विपर्ययकृता त्वया शुभे,
 सहिधस्य वद कः फलोदयः ॥ ५७
 अस्तु तावदिममप्यनागसं
 पुत्रमेकमवरत्न शोभने ।
 एवमप्यसुलभीञ्ज्वलत्विषा
 सङ्गमोऽस्तु सफलस्त्वया समम् ॥ ५८
 विप्रियं न किमपि प्रिये, पुरा
 भीरुरस्मि मनसाऽपि नाचरम् ।
 तद्विशालजनयने, ममाधुना
 रक्ष्यतां प्रथमयाचनाञ्जलिः ॥ ६९

इत्यनल्पमलिनच्छविं नृपं
 क्लैब्यजालपरिविह्वलान्तरम् ।
 द्योतयन्व्यतितरामिवान्तरम्
 सा स्मितेन शुचिना अ भाषते ॥ ६०

ना निहृन्मि तनयं महीपते,
 कातरत्वमिति मा गमः पुनः ।
 एष एव धुरि पुत्रिणां सुत—
 स्वामलोकसुलभः करिष्यति ॥ ६१

वारुणेनयसम्भवदुष्वा
 मर्त्यलोकमवशाः प्रपिब्लवः ।
 कातरा हि वसवो ययाचिरे
 जन्मने च जलसात् कृते च माम् ॥ ६२

तानवेहि सलिलान्तरे मया
 संविदेकवशया विसर्जितान् ।
 तद्गृह्णाण सुतमेनमादरात्
 सङ्गमो न भविता मया वृथा ॥ ६३

विद्धि जङ्घुतनयामयोनिजां
 मां निदेशवशगां प्रजापतेः ।
 स्वस्ति तेऽस्तु समयातिसङ्घनात्
 साधयामि परिमुक्तबन्धना ॥ ६४

इत्यलक्ष्यगतिरापगाऽभवत्
 पश्यतः क्षितिपतेस्तिरोहिता ।
 प्राप सोऽपि तनयं यमाख्यया
 देवपूर्व्वमृषयो व्रतं विदुः ॥ ६५

वारुणेः सुरनदीप्रणोदितात्
 साङ्गवेदमयमध्यगात् पुरा ।
 अस्त्रजातमथ चास्त्रकोविदा—
 द्वागर्वाद्गुणसस्र सन्नयम् ॥ ६६
 श्लाघ्यवीर्यमभिनन्द्य तं नृपो—
 यौवराज्यमचिरादलभयत् ।
 सोऽपि कान्तगुणराशिभिः प्रजाः
 पौरवांश्च गुरुमप्यनन्दयत् ॥ ६७

यासुने स पुलिने विलासवान्
 जातु गन्धमतिसुन्दरं नृपः ।
 दिव्यसत्परिमलानुकारिणं
 जिघ्रति स्म किल विस्मयाकुलः ॥ ६८
 तेन खल्वनुपलब्धयोनिना
 काननं चलितमसषट्पदम् ।
 केवलं न विद्वितं प्रसर्पता
 भूपतेरपि मनो हृतं बलात् ॥ ६९
 पार्थिवः प्रभवमस्य सुन्दरीं
 स्त्रीमपश्यदरविन्दलोचनाम् ।
 श्लाघ्यचूतलतिकैव केवलं
 लोकचारुसहकारजन्मभूः ॥ ७०
 यासुने पयसि मौञ्जितामिमां
 सं विलोक्य मणिकुट्टिमोचिताम् ।
 पङ्कजम्बनलिनीमिवोन्नना—
 दूयतेऽसौ स हयालुरारमना ॥ ७१

तेन सा प्रणयपूर्वमादरात्
 श्लाघनीयमनुयोगमागता ।
 तं जगाद मलयानिलस्वनं
 कोकिलान्तरटवीव माधवम् ॥ ७२

दाशराजतनयास्त्रयोनिजा
 सत्यवत्यभिहित्वा यथार्थतः ।
 गन्धकास्थपरसुन्दराभिधा
 गन्धसुग्धतरयोजनान्तरा ॥ ७३

कामयानमथ तं श्रुचिस्मिता
 प्रत्युवाच वचनीयवर्जिता ।
 मद्भिधा न कुलजा प्रलीभिता
 स्वैरिणीलमनुमन्तुमर्हति ॥ ७४

तद्गतेन मनसा विलङ्घितो-
 निर्हयश्च विनिराकृतस्तया ।
 सोऽथ शून्यहृदयः समायया-
 वन्धरूपइव पार्थिवः पुरीम् ॥ ७५

नेत्यिकेषु विधिषु स्मरार्हितः
 प्रार्थनाभिरसकृत् प्रवर्तितः ।
 स क्लमौघपरिलङ्घितान्तरः
 कार्यजातमकरोदनार्थवत् ॥ ७६

वासरेषु कथमप्यनारतं
 कर्मभिः स सुतरां मृदुव्यथः ।
 यामिनीषु विरहोदयारमना
 जागरेण कथ्यतामथानघे ॥ ७७

तत्स्वतस्तादधिगम्य तत्सु ५ —
 स्तां वधूं समुदवाहयद्गुरुम् ।
 ग्राम्यधर्मविमुखी न केवलं
 निस्पृहोऽन्वयनृपश्रियामपि ॥ ७८
 तस्य राजपदलाभशङ्किना
 पुत्रकेषु दुहितुर्दयालुना ।
 हस्त दाशपतिना न श्रान्तनी-
 रात्मजापरिणयो मतोऽभवत् ॥ ८०

प्राक्ततेष्वसुलभेन कर्मणा
 तेन तस्य तुतुषुर्दिवीकसः ।
 दुष्कराचरणतस्तमूचिरे
 भीष्म इत्यसक्तदेव विस्मिताः ॥ ८१
 तत्प्रभृतरतितरां महौजस-
 स्तस्य भीष्म इति रूढिरुद्धभी ।
 कीर्त्तते प्रतिपदं स्वकर्मभिः
 श्लाघनीयचरितः किलेतरैः ॥ ८२

सा तु चित्रपदपूर्वमङ्गदं
 तं विचित्रमपि वीर्यनिष्ठितम् ।
 पुत्रमाप पतिदम्भभा क्रमा—
 चन्द्रकान्तमरुणोरुतेजसम् ॥ ८३
 बाल एव किल पूर्वजीबलौ
 श्लाघ्यबाहुबलदर्पितोऽभवत् ।
 वल्गुवागमरबालकोपमो-
 यस्तयोरवरजः स कान्तिमान् ॥ ८४

शान्तनोरुपरतेरनन्तरं
 प्राप्तराज्यमपि पूर्वजन्तयोः ।
 तुल्यनामरिपुरत्पितामरं
 कीर्त्तिशेषमकरोद्रणान्तरे ॥ ८५

अप्यलब्धवयसं किलानुजं
 सागरान्तधरणीमलम्भयत् ।
 प्राशिषश्च वशवर्त्तिनीः प्रजा-
 भीष्म एव जननीमते स्थितः ॥ ८६

यौवनेन परिभिन्नशैशवं
 माधवोत्सितपादपोपमम् ।
 तं विलोक्य मुमुदे न केवलं
 तस्य दारविधिमाचकाङ्क्ष च ॥ ८७

काशिराजसुतयाऽम्बिकाख्ययाऽ-
 न्बालिकेत्यपरया च पार्थिवः ।
 पुष्पचापसुभगो रतिश्रया
 भीष्मवीर्यहृतया पतिर्वृतः ॥ ८८
 चारुकामसुखमानिशाक्षया-
 त्त्रिर्विशन्नतितरां तयोर्व्यशः ।
 सप्त सोऽथ शरदोऽतिवाहयन्
 राजयन्मपरिलङ्घितोऽभवत् ॥ ८९

दक्षबन्धुभिषजां चिकित्सितै-
 र्विप्लितः स बहुशोऽप्यनन्तरम् ।
 अस्तमभ्यगमयन्नृपं गद—
 स्तं ह्यतान्त इव तिग्मरोचिषम् ॥ ९०

स प्रदीप इव शान्तिमागतो-
मल्लिकामिव कुलं नङ्क्रेवलम् ।
राष्ट्रमप्यतितरामिवान्तर-
न्तदृग्दृश्य विदधे तमोहतम् ॥ ८०

सत्यवत्यथ शुचाऽतिलङ्घिता
वंशलोपमवलीक्य शङ्किता ।
भीष्ममेत्य विगताऽर्थितां हृथा
वेपते स्म मनसा मनस्विनी ॥ ८१

पूर्वमेव नृपतेः प्ररिग्रहा-
ज्ञातमारमनि मुनेः पराशरात् ।
साऽथ साधु समचिन्तयत् सती
वादरायणमुदाररोचिषम् ॥ ८२

चिन्तितोपनतमुन्नतान्तरं
प्रज्वलन्तमिव तेजसा रविम् ।
वंशतन्तुकरणाय कान्तिम-
त्तं जगाद कथमप्यवाङ्मुखी ॥ ८३

सङ्गतोऽथ मुणिरम्बिकाख्यया
श्मशुराजिपरिपिङ्गलदुरतिः ।
क्षणकान्तिरतिदीप्तलोचनः
शक्यते स्म जटिलो न वीक्षितुम् ॥ ८४

अन्धमेव तदियं महाबलं
पुत्रमाप परिपालनाक्षमम् ।
आश्रवं श्रुतवतां यमाख्यया
राष्ट्रमेव धृतपूर्वमूर्चिरे ॥ ८५

पाण्डुरास परिसङ्गताऽपरा
 तन नाम सुनिना भयाकुला ।
 अर्थतोऽपि तदसौ महौजसं
 पाण्डुमेव सुषुवे स्त्रमात्मजम् ॥ ८६

भूय एव जननीप्रणोदितः
 सङ्गतं परिगतः स शूद्रया ।
 धर्ममभ्यजनयद् यमात्मजं
 नामतः स विदुरः किलाऽभवत् ॥ ८७

सत्यवत्यनुमताऽपि भाविनी
 तं विचिन्त्य पक्षं प्रजावती ।
 तस्य चारुपरिचारिकां निजां
 प्रैषयत् किल भयादलङ्कताम् ॥ ८८

प्रज्ञाचक्षुर्न खलु कुशलः पूर्वजोराज्यमाप्तुं
 पाण्डुस्तस्मादलभत कुलेः कल्पितां वंशलक्ष्मीम् ।
 प्रागेवासौ मधुरिव सदाऽऽह्लादनीं कान्तिमाप्त-
 स्तत्सम्पर्कात् स इव लतया सङ्गतः प्रोज्ज्वलोऽभूत् ॥ ८९

गान्धारी धृतराष्ट्रमाप दयितं जन्मान्धमेनं पुन-
 र्ज्ञात्वा पूर्वमभूत् पिनङ्गनयना साध्वीव्रतं विभ्रती ।
 तस्याः पुत्रशतं बभूव परतो ये कौरवाख्यां गता-
 स्तेषामभ्यधिकाश्चतुर्थसङ्घिताऽदुर्योधनाद्यास्त्रयः ॥ ९००

जननात् परमेव तं सुतं
 सहसा गर्दभराविणं पिता ।
 अतिवत्सलतामुपागतो-
 विदुरोक्तोऽप्यनिशं न संजहौ ॥ ९०१

पाण्डुराज्यं प्राज्यमासाद्य विद्वान्
भीष्माज्ञायां स स्थितोऽभूत् स्थितिज्ञः ।
अग्रे जातो जातितोऽन्वोऽपि कामं
साम्राज्यर्द्धिं शिश्रिये भोगमृलाम् ॥ १०३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डुराज्यलाभो नाम
पञ्चदशः सर्गः ॥

षोडशः सर्गः ।

स दीर्घलेनेव बलावलेपा—
अतान् पुनः श्लाघ्यतमोपदाभिः ।
साम्ना विविग्मानथ दण्डयोगी—
नोत्सृङ्खलानप्यखिलान् व्यनैषीत् ॥ १
वाग्मी किलाभ्यानयनाय दूतः
कुन्ध्याः प्रतापोञ्ज्वलमारमजायाः ।
स्वयंवरार्थं शरदिन्दुकान्तं
तं कुन्तिभोजप्रहितः प्रपेदे ॥ २
शूरः पुरा कृष्णपितामहोऽभू—
त्तस्यानवद्या तनया पृथाऽऽख्या ।
तां कुन्तिभोजाय दिदेश कुन्तीं
राज्ञे किलासाय स सत्यसन्धः ॥ ३
आदास्यमानो दयितां दिनान्तः
कलामिवेन्दोः सुतरां स राजा ।
साम्राज्यकार्यं सचिवे विसृज्य
वङ्गौ प्रचण्डत्वमिवावभासे ॥ ४
शुभे सुहृत्तं महनीयकीर्तिं-
मीहीपतीनां ककुदं स पश्चात् ।
पूर्वं कुमार्याः प्रगुणैर्विस्त्रोतं
श्रुतैस्तादीयं हृदयं प्रतस्थे ॥ ५

स सैन्यमुखैः सहितः सहिष्णुः
 प्रयाणतूर्थध्वनिभिर्दिगन्तान् ।
 आपूर्त्य साक्षादनुयायिवर्गैः
 सवाप्ययन्त्रान इव प्रतस्थे ॥ ६
 तस्मिन् गते नागरिकावलीभि-
 र्न् पूर्ववत्तन्नगरं रराज ।
 संप्रस्थिते प्रस्तुतशीतरश्मौ
 नक्षत्रताराभिरिवान्तरिक्षम् ॥ ७
 रथं नभस्वन्तमिवोत्पताक-
 मारुह्य राजा रुचिरं स गच्छन् ।
 द्रुतन्तडिलन्तमिवाम्बवाहं
 मरुद्भिरभ्रद्विरदो रराज ॥ ८
 तस्योपरिष्ठादुरुविक्रमस्य
 सितातपत्रं विभराम्बुभूवे ।
 तेनोर्ध्वमालम्बितचन्द्रविम्बः
 स जङ्गमः शैल इवाललक्षे ॥ ९
 स चामराभ्यामतिनिर्धलाभ्यां
 संवोजयमानो नरलोकपालः ।
 चलन्नु पान्तद्वितये वलाकी
 मरुत्सखो मेघइवाबभासे ॥ १०
 गङ्गामनङ्गोपमचारुकान्ति-
 स्तरङ्गमालाममलान्तरात्मा ।
 विशेषनौसेतुभिरप्रमत्त-
 स्त्रयीमिवोच्चैर्नियमैस्ततार ॥ ११

आकम्पितानोकहपुष्परेणु-
 रासृष्टर्वाख्याशयशीकरार्द्रः ।
 गच्छन्तमतान्तमिवानुकूल-
 स्तं सेव्यमारात् पवनः सिधेवे ॥ १२
 प्राप्तो बलिं माण्डलिकैर्नृपालैः
 प्रकल्पितं कल्पविदप्रमेयम् ।
 प्रगृह्य पश्यन् कमनीयदेशान्
 उपह्वरं भोजपराजधान्याः ॥ १३
 कार्याधिकारैः पुरुषैः पुरोगै-
 रावेदितां तन्नगराधिपस्य ।
 गुर्वीं सपर्यां रचितोपकार्या-
 सुर्वीपतिः प्रीतिमगाद् गृहीत्वा ॥ १४
 स निमग्नां नीरपतत्रिसंघै-
 नीभिश्च पश्यन् विमनायमानः ।
 नृपः कुमारीं प्रति लोलुपत्वात्
 क्षणप्रसुप्तः क्षणदां निनाय ॥ १५
 ततः प्रभाते लघुतूर्यशब्दैः
 प्रबोधितो वन्दिवचःप्रभिन्नैः ।
 जगाम निर्वर्त्तितनितप्रकृतः
 स्वयंवरस्थानमसौ सुवेशः ॥ १६
 तद्राजसंघैरभिशीभमानं
 विशिषनेपथ्यविधिप्रकाशैः ।
 तारान्नजैरिन्दुरिवान्तरिक्ष-
 मुक्तासयामास नृपः प्रंपन्नः ॥ १७

महाईरत्नासनसंस्कृतेऽसौ
 मञ्चे निषन्नः स्फुरदग्रविशः ।
 रराज राजा परितः प्रफुल्लः
 गृह्णे सुमेरोरिव कल्पवृक्षः ॥ १८

विजृम्भिते मङ्गलतूर्य्यघोषे
 किञ्चिच्चलन्त्यामपि वैजयन्त्याम् ।
 जगाम सा राजकमण्डलान्तः
 पतिंवरा भोजपतेस्तनूजा ॥ १९

तस्या मधुस्यन्दि मुखं नरेन्द्रा-
 निवारितेर्ष्या युगपत् पिवन्तः ।
 न दृष्टिमापुः शतपत्रमेकं
 फुल्लं विलोलाइव भृङ्गसंघाः ॥ २०

तामिच्छतां निन्दितशारदेन्दु-
 मनिच्छतामप्यवनीश्वराणाम् ।
 अन्तर्गतं भावसुपाशशंसु—
 र्व्वलादिवोद्भूतविलासचेष्टाः ॥ २१

कश्चिद्विलोलस्तिमितायताक्षी-
 निवेशयिष्यन् कमलं स्वमौलौ ।
 सितातपत्रस्य सुवर्णदण्ड-
 ममण्डयत्ते न सुहुर्मुहूर्त्तम् ॥ २२
 अपाविशेषात् पृथिवीश्वराणां
 चिराय पश्यन्निव चारुकान्तिम् ।
 तामिव कश्चित् स्पृहणीयशीमां
 विलोकयामास विलोक्यचेताः ॥ २३

आन्दोलितेनोच्चलितद्विरेफं
 लीलारविन्देन चे कश्चिदन्यः ।
 अस्थानएवास्थिरमानसत्वात्
 पार्श्वं स्थितं स्वं सुहृदं जघान ॥ २४
 सिंहासनस्थः परिवृत्त्य किञ्चित्
 कश्चिद्वयस्यं मधुरं बभाषे ।
 विलोलचक्षुस्तुरैः कटाक्षै-
 र्विलोकयामास तु भूयसैनाम् ॥ २५
 तस्या मुखेन्दोः किल कान्तिमयया—
 मन्यो विलासी कथमप्यलब्ध्वा ।
 अदृष्टचन्द्रो बहुलक्षपायां
 न्नानच्छ्रविं लोक इव प्रपदे ॥ २६
 परागलेशैरुपरुचनेत्रं
 सखायमाखण्डलतुल्यधामा ।
 विधाय साक्षान्मधुरेण पश्चात्
 कश्चित् सिधेवे मुखमारुतेन ॥ २७
 शुद्धास्तरक्षी किल मङ्गलाख्या
 सौवर्णवेत्नीञ्ज्वलिताग्रहस्ता ।
 चेदिप्रदेशाधिपसन्निकर्षं
 प्रापय्य पूज्यामथ तां बभाषे ॥ २८
 आलम्बिताजानुभुजो मञ्जीजा-
 दानास्युना भद्र इवाद्गृहस्तः ।
 असौ क्षितीशः समरे रिपूणां
 पुरक्षयो नाम पुरां विजेता ॥ २९

अस्याग्रहारैः शतशोविष्टै-
रष्टापदद्योतितदिग्विभागैः ।
प्रसाधिताऽभृदसुधा न ताव-
द्वसुन्धराभावमपि प्रपन्ना ॥ ३०

अस्यार्णवोभिर्भृत्ततताम्नपर्णी
सुक्ताफलैः स्थूलतमैश्चसन्ती ।
विराजते शक्तिमतौति रम्या
परैरगम्योज्ज्वलराजधानी ॥ ३१

अमुथ मीर्व्वीखलजिता ज्वलन्तः
शिलीमुखाः प्रग्लपितान्तरायाः ।
रणे रिपूणां वदनारविन्दै—
श्चिराय सार्धं प्रणयं वहन्ति ॥ ३२

अनेन राज्ञां ककुदेन हस्त—
मामुक्तमुक्तावलयोच्चलेन ।
सुरद्रुमेणैव लताप्रबालं
कच्चिद्रसादिच्छसि गृह्यमाणम् ॥ ३३
विलोक्य किञ्चित् परिवर्त्तमानां
वातेरितामम्बुजिनीमिवैकाम् ।
दृप्तान्यभूपालसकाशमेता-
मासादितां सा सुदतीं जगद ॥ ३४

पञ्चालदेशेऽखर एष राजा
यज्वा यशोभिः सुरभीकृताशः ।
हर्मप्राणुपाकरुदृष्टणाङ्कुराणि
परिप्रकाशानि यतो रिपूणाम् ॥ ३५

अस्य ज्वलद्भिः प्रथितैः प्रतापै-
रपि त्रियामास्वरिसुन्दरीणाम् ।
मुखेन्दवः प्रग्लपितच्छविला-
नैव प्रमोदाय भवन्ति यूनाम् ॥ ३६

महारथानप्रतिमाननेका—
नेकोऽयमायोधनमूर्धनि स्त्रैः ।
सन्ध्याजयामास शितैः पृषत्कैः
सार्द्धं धनुर्भिर्वीरवीरगर्वान् ॥ ३७

ऐश्वर्यमासादयितुं रुचिश्चेत्
काम्पित्यनान्त्रो नगरोत्तमस्य ।
प्रेम्नां निधिं प्रार्थितसौकुमार्यम्-
अमुं वृणीष्वामलवंशकेतुम् ॥ ३८

गङ्गोर्मिसम्प्लावितमूलदेशा-
न्युद्यानवृन्दानि मनोरमाणि ।
लौलाविलासायतनानि चोच्चैः
कुरुष्व पादापेण गोचराणि ॥ ३९

तां कामयन्तीमितरत्र गन्तुं
पर्याकुलाक्षीमवधार्थं बालाम् ।
नीत्वा क्षितीशान्तरमन्तरश्चा
समावभाषे सुमुखीं वयस्या ॥ ४०

भृशं स्वतन्त्रोऽपि वशो गुरुणां
शस्त्रेष्वमोघेष्वपि शास्त्रमार्गैः ।
प्रशास्ति यः कैकयकामरूपी
स कामरूपः पृथिवीश्वरोऽयम् ॥ ४१

अजस्रमाष्कृतशस्त्रसंघं
 यं सङ्गरे सोढुमशक्नुवन्तः ।
 बभूवुरुन्मुच्य शरासनस्थीं
 लज्जानिवह्नास्त्रलयः क्रिराताः ॥ ४२
 वगाह्यमानं त्रिदशाङ्गनाभि—
 मूर्त्तं सरो लोहितमामनन्ति ।
 यस्यामले वारिणि तस्य नित्यं
 यस्यावरोधाः समुपस्थशन्ति ॥ ४३
 अमुथ यात्रासु नगोपमानां
 कटप्रभेदाङ्गलवद्विषानाम् ।
 आसेव्यते रूढकटूपगन्धः
 सप्तच्छदानामिव माधवेऽपि ॥ ४४
 अस्यावरोधाननपङ्कजानि
 शशाङ्करेखेव समुत्तसन्ती ।
 स्नानानि चेदिच्छसि पुष्पमय्या
 लक्ष्मेरव संयोजय तत् स्रजेनम् ॥ ४५
 अधश्च कृष्णागुरुपादपाना—
 मामोदिते गन्धस्रगप्रचारैः ।
 स्थित्वा गिरेर्निर्भरशीकराघ्रै-
 निर्निर्विश्रतां श्रीशकृतुप्रदोषः ॥ ४६
 रसानुकूलं वचनं न तस्या-
 बभूव कामं रुचये कुमार्याः ।
 सर्वाभरैः पीतमिवेन्दुविम्बं
 दर्शयन्पायाः क्षणदृश्यमानम् ॥ ४७

सान्निध्ययोगात् क्षणमुज्ज्वलत्वं
 प्रापथ्य तं विद्रुतहेमगौरी ।
 बाला चलन्ती चपलेव शैलं
 मालिन्यमुच्चैस्तरमानिनाथ ॥ ४८
 मचीरुहं सा लतिकेव कान्ता
 शनैर्नृपालान्तरमाससाद ।
 अथेन्दुपादामलवाग्विलासा
 दौवारिकी राजसुतां जगाद ॥ ४९

यस्याम्बुराशिः स च रोहणाद्रि-
 निर्घ्नावभूतां गुणगौरवेण ।
 विभाति सोऽयं नरदेवसिंहो—
 महाबलः सिंहलभूमिपालः ॥ ५०
 रामेण कामं विनिबद्धसेतु-
 रपि प्रकृत्यैव दुराक्रमत्वात् ।
 यस्यावरक्षाऽर्णवएव साक्षात्
 प्रत्यादिशत्यन्तनिविष्टसैन्यम् ॥ ५१
 रत्नान्यसौ क्वीस्तुभसोदराणि
 स्तुतानि देवैर्बृहद्यो दधानः ।
 तदेकनेपथ्यविधिप्रसङ्गा-
 ल्लसद्वरलीकं हसतीव कृष्णम् ॥ ५२
 अनेन दैत्यीश्वर्यनप्रतीतात्
 पुरन्दरादासवता पुराऽस्त्रम् ।
 नियन्त्रितः केवलमम्बुराशिः
 पुरेऽस्त्र सुक्तापटलं तनोति ॥ ५३

अनेन कश्चिन्मदनोपमेन
 विशेषपुष्पोच्चयसौकुमार्या ।
 अम्भोधरोधस्यनुरोधपुण्यां
 निर्वेक्ष्यसि क्षीणिभृता सुखानि ॥ ५४
 आकर्ण्य तूर्यध्वनिमन्द्रनादं
 महार्णवस्यार्णवमेखलायाः ।
 अधीश्वरलक्ष्म वसुन्धराया
 रम्यासु लवध्वा विहर स्थलीषु ॥ ५५

प्रलोभिताऽपि क्षितिपालमेवं
 कान्तं न सा कामयते स्म बाला ।
 औदार्यलक्ष्मणादिगुणैः प्रतोतं
 पतिव्रतेवान्यपुमांसमेतम् ॥ ५६
 इन्द्रीवरश्यामलकान्तिमन्यं
 बाला महीपालमथाससाद ।
 विलीलबाहुः स्फुरदुत्तरङ्गा
 गङ्गे व विन्ध्याचलपादशैलम् ॥ ५७

वातोपयांगार्गादिव वैजयन्तीं
 चन्द्रोदयादिन्द्रवशाभिवाशाम् ।
 तत्सन्निधानादभिशीभमानां
 प्रेक्ष्य यताक्षीमवदद्वयस्या ॥ ५८

असौ किरीटो स्फुरदग्रवेशो-
 विभाति रत्नैः खचितान्तरलात् ।
 आमूलसंपुष्पितपाटलाग्रो
 धातुद्रवैरद्विरिव प्रभिन्नः ॥ ५९

अयं विनेतीत्तरकोशलानां
 गुणैरुदारैः कुशलाधिगन्ता ।
 अंशावतारप्रभवो महीजा-
 क्षतुर्भुजस्थीज्वलकीर्त्तिशाली ॥ ६०
 अस्य ज्वलद्भिः परितः प्रतापै-
 र्गर्वीज्भितानां किल पूर्वजानाम् ।
 पातालकुक्षिष्वपि काश्यमानै-
 स्तिरस्ततोऽभूत् प्रभवोऽपि भानुः ॥ ६१
 साक्रेतनारीनयनोत्पलानां
 प्रीतिं परां प्रेक्षणतो वहन्ती ।
 शरत्सुपर्याप्तकलेन्दुवक्रो,
 लमस्य यूनो भव धर्मपत्नो ॥ ६२
 सौवर्णयूपैः शतशोरघूणां
 पुरस्कृतां तौरवनीं सरयाः ।
 रम्यामलङ्कृत्य च निष्कलङ्कान्
 सुदुर्लभान् भुङ्क्ष्व मनोज्ञभागान् ॥ ६३
 एवं वचोभिद्यतुरैस्तयेषा
 प्ररञ्चिता रेचितलोचनश्रोः ।
 बाला परिस्नानमुखारविन्दात्
 तस्मात् क्षितीशान्नयनं चकर्ष ॥ ६४
 तामङ्गनां मङ्गलहस्तसूत्रा—
 मनङ्गकल्पास्तिमितेक्षणस्य ।
 नोलाः विदुर्भाधिपतिः पुरस्ता-
 दुवाच बालां ललिताक्षरा सा ॥ ६५

अधीश्वरोऽसौ क्रथकैशिकानां
सम्भाव्यते यस्य सदा निदेशः ।
प्रतीपभूपालकिरीटकोटि-
प्रभाभिराभासितदिङ्मुखस्य ॥ ६६

अमुष्य राष्ट्रं परिमाणभावा—
दियत्तयाऽपेतमभूत् पुरस्तात् ।
समुस्यते श्रीलनलब्धवर्णै-
र्जनेर्महाराष्ट्रपतिस्ततोऽयम् ॥ ६७

आरोपितज्यं धनुरादधानं
विलोक्य युद्धे क्षितिपालमेनम् ।
सृगाइवोच्चैर्मृगराजमेकं
भवन्ति दूरादरयो विविग्नाः ॥ ६८

अनेन सम्भोगपरिष्मयेण
रन्धोर, चेत् काङ्क्षसि भोगमग्रम् ।
अलङ्कुरध्वोक्ज्वलराजमार्गं
तत् कुण्डिनास्यं नगरं विलासैः ॥ ६९

उपस्तितां चारुगतैः पुरस्तात्
काञ्चीपतेरश्चितविग्रहं ताम् ।
सुराङ्गनाञ्चीकुशलोत्तमाङ्गी—
मालिर्बभाषे कमलायताञ्चीम् ॥ ७०

यैरीश्वरो मन्मथमात्तचापं
नेचानलैरन्मथयाञ्चकार ।
ज्ञास्यं तदुत्थे कुल उद्भव
कुक्षप्रदीपः क्षितिपाल एषः ॥ ७१

निवेशिता भर्तृषु यस्य वाणाः
 पाण्डूनि गण्डान्यरिसुन्दरीणाम् ।
 सकञ्जलासु स्रपितानि शक्रः
 प्रभातकालेन्दुवदाविलानि ॥ ७३
 यशोभिरस्येन्दुमनोश्चकान्तेः
 कान्तास्मरोद्दीपनतत्परस्य ।
 तमिञ्चपक्षेऽपि विभाति काञ्ची
 ज्योत्स्नाप्रपूरस्रपितान्तरिव ॥ ७३
 रमाननङ्गप्रतिमेन साक्षा-
 त्निर्वेष्टुमिच्छा तव चेदनेन ।
 रश्मोरु सन्भावय वानिनीना-
 मेनं ततो माननिवारणास्त्रम् ॥ ७४
 कष्टाऽपि सख्याश्चतुरैर्ष्वर्चोभि-
 र्ष्वाला नृपालान्तरमेव याता ।
 अप्यन्तरायैरुपरुह्वृत्तिः
 फलं परस्तादिव तत्त्वविद्या ॥ ७५

अथावदत्तामरविन्दनेत्रा—
 मसौ महेन्द्रप्रतिमो महौजाः ।
 शश्याश्चकाराधरनिर्व्यपेक्षं
 योवासवं सोमरसासवेन ॥ ७६
 युवा सुवेशोऽयमजातशश्-
 र्नितान्तकान्ताजनलोभनीयः ।
 अवन्तिनाथः सुरलोकपालं
 प्रत्यसृष्टो यो नरलोकपालः ॥ ७७

न राजतेऽस्त्रीकवलराजधान्यां
 गौर्या समं केवलमेव कालः ।
 वैरात्ययादीश्वरसन्निकर्षेऽ
 पुत्रदायुधः पुष्यधनुर्धरोऽपि ॥ ७८
 वसन्नपि स्त्रे विषयेऽङ्गनाना-
 मपाङ्गवाणैः प्रहरन्ननङ्गः ।
 अजस्रमेतं सृष्टयास्वभूव
 न जातुचित् पुष्यशिलीमुखाय ॥ ७९
 अमुं कटाक्षैः प्रहरन्त्यभीक्ष्णं
 विलोपयास्त्रीञ्चतरावलेपम् ।
 लीलाविलासिषु विलासिनीनां
 चातुर्यरूढिप्रभवं निजानाम् ॥ ८०
 सिप्रातरङ्गानपि चारुशृङ्गान्
 तुङ्गस्तनाभ्यां जलकेलिकाले ।
 आस्फालयास्फालनगर्वलोपा—
 दवन्तिनारीस्तनपङ्कजानाम् ॥ ८१
 व्यलङ्घयङ्गूपतिमग्रवेशं
 बाला नृपालान्तरमीप्सु रेव ।
 वसन्तपुष्यान्तरमाप्तुमिच्छुः
 सहस्रपत्रं भ्रमरीव फुल्लम् ॥ ८२
 अथावदत्तां प्रतिहाररक्षी
 ललामभूतां कुलकामिनीनाम् ।
 कादम्बिनी मन्द्रमनोऽश्रयि
 रसोत्तरं निर्व्वधनामिर्व्वीम् ॥ ८३

लाटोऽयमिन्दोवरनिन्दिकान्ति-
 र्विलम्बमानोज्ज्वलहेममाख्यः ।
 आभाति भास्वरितालधारा-
 मनोहरः शैलइवामलौजाः ॥ ८०
 सन्ध्याविधौ पूर्वमभूद्दिधातु-
 राचामतो यश्च लुकं जलस्य ।
 मुनिश्च लुक्यो विमलान्तरारमा
 वंशस्य साक्षात्तिलकोऽयमस्य ॥ ८१
 असौ विलासी प्रकृतीर्द्विद्वज्य
 विलासिनीभिर्द्विलसत्यजस्त्रम् ।
 अनेन सार्द्धं परिभोगदीक्षां
 वामाक्षि, कच्चिच्चरितुं रुचिस्ते ॥ ८२
 भोगक्षमं कान्तमपि क्षितीशं
 कुमारिका कामयते स्म नैतम् ।
 लीलाविलासस्य सखायसुचैः
 स्मरस्य जातीव वसन्तकालम् ॥ ८३
 योयः प्रसादाविलया त्रियेव
 तयोत्पलाख्या व्यतिलङ्गतेस्म ।
 व्यलोकभावाकुलमानसलात्
 स भूमिपालो ग्लपितो बभूव ॥ ८४
 भूपालवर्गैः क्षणविद्विताऽपि
 सा पाण्डुमापाण्डु रुचं प्रपेदे ।
 मार्गाचलेर्व्याकुलिता मुहुर्त्त—
 मशोनिधिं मेखलकान्यकैव ॥ ८५

भासाथ साक्षादनवधरूपं
तमास्त बाला गमनाविहृता ।
तस्वाबोधक्षपितव्यलीकं
साक्षादविदेव तदोयसर्गात् ॥ ८०

अथ प्र प्रफुल्लाननपद्मरम्यां
विलासदीक्षागुरुर्यस्त्रलाक्षीम् ।
पालिर्विलम्बिनीकृतशीतरश्मिं
तामन्तरञ्जाचतुरं बभाषे ॥ ८१

वंशः क्षितौ यः प्रथितः सुधांशो—
स्तत्पादतुल्यैर्विमलैर्गुणैश्चैः ।
सुक्तावदातोऽवसकीर्तिपूरे—
स्तमत्यगादप्यनिशं लसद्भिः ॥ ८२

स्फुरत्प्रभैर्दरीरिव सहिमानै—
र्महौषधीव प्रगुणैर्महद्भिः ।
यूपैर्निस्त्रातैः खचिता धरित्री
यद्भूमिपालैर्जलराशिचिह्ना ॥ ८३

समं यशोभिः क्षितिशासनानां
येषां सदा शासनमप्रतर्क्यम् ।
हीपात्स्त्रैष्वप्यवकाशमास—
सुक्तात्मप्यम्बुनिधिं विलङ्घ्य ॥ ८४

सुराङ्गनाभिः सुरमङ्गलार्थं
वीणाकाराभिः परिगीयमानम् ।
येषां महद्भाहुबलं बलारि-
हृत्सुरं खानमतोत्स तस्मै ॥ ८५

तद्वंशकेतुर्नरपुङ्गवोऽसौ
 महीक्षितां मौलिनिवेशिताञ्च ।
 वद्रे स्वयं यं कमला सुरारि-
 र्विशालवक्षःस्थलमपुपेण्ण ॥ ८३
 मौवर्णपुङ्गाः समरेष्वमोघाः
 शिलीमुखा यस्य समुल्लसन्तः ।
 चिराय कुर्वन्ति विलासिनीनां
 गण्डस्थलीः पाण्डुवक्षः परेषाम् ॥ ८७
 गुणेः समस्तैः प्रणयक्रमाब्धै-
 रुदारसत्वस्य महीजसोऽस्य ।
 लोभानपेक्षैरपि पक्षपातात्
 परस्परं तत्पजिरे विरोधाः ॥ ८८
 यशोभिरुच्चैरिव पाण्डुरोऽसौ
 स्फुरत्प्रभैराभरणैर्विभिन्नः ।
 विभाति राजेव शिलीञ्चयाना-
 मुच्चावचैर्धातुरसैः परीतः ॥ ८९
 अस्योदवक्षस्यपरान् क्षितीशान्
 विलङ्घ्य लक्ष्मीं प्रणयाद्दसन्तीम् ।
 ज्ञाष्यां सपत्नीमवकाशमाप्ता
 नीत्सारयन्ती सुचिरं त्वमास्र ॥ ९००

सख्यास्ततः सा वचनावसाने
 प्रयत्नसंवारितसंक्रमाभ्याम् ।
 विकाशसङ्कोचमनोहराभ्यां
 विलोचनाभ्यां नृपतिं ददृश ॥ ९०१

तथैव दूर्वाङ्कुरभङ्गमय्या
पुष्यस्तजा मङ्गलचूर्णगौर्या ।
संयोजयामास समं जनानां
भूपालमुच्चैस्तरसाधुवादैः ॥ १०२

न केवलं तिन स एव भूप-
स्तां सुन्दरीं हस्तगताममंस्त ।
साऽपि नमत्यन्तविलोलचित्ता
मालाकरालिङ्गितमिङ्गितज्ञा ॥ १०३
इन्दीः कलिव कमनीयरुचिः प्रदोषं
यातेयमुत्पलदलोपमलोचनश्रीः ।
इत्यादराद्दहनमुच्चरितं निशम्य
लोकैर्व्यलीकमगमन् किल भूमिपालाः ॥ १०४

नेदुर्विनोदपिञ्जनाः कमनीयतूर्था-
श्चेतस्त्रयोरतितरां मुदमावहन्तः ।
तैरेव भूमिपतयः प्रकटूभवन्नि-
स्तापं मनस्यभिहताश्च गाढमापुः ॥ १०५

मोदप्रभिसवरपक्षलसद्विलासो-
न्नानाननस्तदितरत्र ततो विषादात् ।
एकत्र भानुकिरणैस्त्वमसाऽपरस्मि-
न्नेरुप्रदेशश्च भूमिपतिव्रजोऽभूत् ॥ १०६

प्राप्तां सुतां दयितमारमगुणानुरूपम्
आकृष्टलोकपरिनिर्भलचारुलक्ष्मीम् ।
बालार्कमण्डलमिवीकषलपूर्वसन्ध्या-
मालोक्ष्य मोदमगमत् किल कुन्तिभोजः ॥ १०७

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कुन्तीस्वयंवरवर्षानोनाम
षोडशः सर्गः ।

सप्तदशः सर्गः ।

अथ तमस्यारुचं वसुधाधिपं
स परिगृह्य गुणाधिकमात्मवान् ।
निजपुरं समवेशयदादरात्
सुरसखं रसखण्डमिवोज्ज्वलम् ॥ १
पुरगवाक्षकुलं किल तत्क्षणा-
दपिञ्चितं समभूत्तमिवेक्षितम् ।
रसविशेषविलोतरीक्षणा-
नृपपुरे पपुरेनमिवाङ्गनाः ॥ २
परिचितं हचिरैः पुरजालकं
मधुविलज्जविलासवतीमुखैः ।
प्रचुरभक्तिमतीत्य विदिदुगते
कारचितां रचिताम्बुरुहप्रभम् ॥ ३
मुख्यशशाङ्करुचोः पुरयोधितां
परिविलोक्य तसुतसुकमानसम् ।
कुसुमचापशृतः स्थितमस्यृश-
न्मधुरिमा धुरि माधवसन्निभम् ॥ ४

मधुरया स्मितचारुमुखश्रिया
समहरेन्मधुमुग्धदृशां मनः ।
स मधुमन्मथयोर्मधुराकृतिः
समरसोऽमरसोदरविक्रमः ॥ ५
श्रितविलासविलोचनवीक्षणै—
र्भनसिजं सुतरामभिवर्षयन् ।
मदवतीषु सुहृः समतेजय-
न्नरमणी रमणीषु कुतुहलम् ॥ ६

स्तनविचुम्बिसुतोज्ज्वलिताङ्गया
विगलितांशुकयाऽलसचक्षुषा ।
अनुगवाक्षमुपस्थितमीक्षितुं
स्मरसमं रसमण्डितमेकया ॥ ७
अनिशमन्यपदोज्झितचित्तया
तमखिलैः करणैरनुयातया ।
न खलु दूरगतिर्विवदेतरा—
मपरया परयाविशदायुधम् ॥ ८
अपरिपूर्णविभूषणयाऽन्यथा
विरचितैकविलोलवतंसया ।
गुरुजनान्तिकमागतमुपहतं
सुदितयाऽऽदितया मदसम्पदः ॥ ९
अपि पिनडुमुपात्तकचोच्चयं
समवलम्ब्य करेण नितम्बिनी ।
न सहसा न वह्निस्वरया लस—
न्मृगमदाऽगमदालयतः परा ॥ १०

कुलजनोचितयोऽञ्जललक्ष्म्या
परिचिता गृहएव पुराऽऽस्त या ।
न सुहृत्कलिकाकुलिताऽभ्यगा—
अ सहसा सह साऽऽसिजनैर्वह्निः ॥ ११

किसलयोपमपाणितलाऽपरा
सकुसुमाभरणा परिप्लवा ।
प्रतिपदं ललितोत्तरमभ्यसत्
प्रचलता च सतालघुनर्त्तनम् ॥ १२

नवधूरवधूतवधून्ममा
वह्निरपि प्रतिगन्तुमनन्तरम् ।
कृतमतिः परिवादभयाकुलै—
र्निजगृहे जगृहे गुरुभिर्वलात् ॥ १३
छलितवृद्धजनैश्चटुलाक्षरै—

रकलिता गृहकर्ममिषावह्निः ।
अलसलोलविशालविलोचना
रसहसा सहसाऽऽविरभूत् परा ॥ १४
गुरुनितम्बपयोधरनिःसङ्गा
गजवधूरिव मन्यरगामिनी ।

निजसखी क्षमया न विलम्बितुं
व्यपरया परया प्रतितल्लरे ॥ १५
द्विमकरोपमशुभ्रतमां स्रजं
मणिमयीमपरा परिविभ्रती ।
विगलितां कर्णएव ययौ कृषा
पुरवधूरवधूतसुराङ्गना ॥ १६

अधिगतः कर्मनीयतमां रुचं
 स्मरद्व प्रतिपन्नकलेवरः ।
 नरवरः खलु सोऽयमभीष्टितः
 प्रियतमो यतमो भुवि योषिताम् ॥ १७
 परमसौ पतिरेव सुदुर्लभः
 किमु मञ्जीपतिपङ्क्तिपुरस्कृतः ।
 ह्निमकरो ह्नि पुरैव मनोहरः
 किमुदितो मुदितो जलदात्ययात् ॥ १८
 अमुमसौ प्रतिभाति रुचाऽधिकं
 क्षितिपतिं प्रतिपद्य विलासिनो ।
 रुचिरभास्व दीपशिखा भृशं
 समलकाऽमलकाचविशेषगा ॥ १९
 स्मरमधुप्रतिमं वपुषा गुणै-
 रतिपुरन्दरमिन्दुनिभाननम् ।
 क्षणतनूत्तललज्जममुञ्जनं
 सुनयने नय नेत्रपथान्तरम् ॥ २०
 सुरभिमासमिव स्मरदीपनं
 सुमनसामपि मोदरसावहम् ।
 उपवनान्तलतेव विराजते
 सुवदना वद नामुमुपेत्य का ॥ २१
 अयमपाङ्गविलोकनमङ्गलै-
 रसभरैरिव योषिदभीष्टितेः ।
 उरुश्रिखं सखि, पुष्पशरैषितं
 हृतवहं तव हन्तु हृदि स्थितम् ॥ २२

रसलसत्कमनीयतमाक्षर-
 क्षरकथापरिमन्वरतामसौ ।
 मनसिजञ्जलदायुधवेदनां
 शमयिता मयि तावदपोहत् ॥ २३
 इममतिप्रणयोचितमादरा-
 दयितमाप्य नृपं सुभगोत्तरा ।
 पृथुमपि क्षणवत् क्षपयेन्मुदा
 रसमयं समयं मदिरेक्षणा ॥ २४
 इममपि प्रबिलोक्य विलासिनं
 रतगुरुप्रतिमं रमणीजनः ।
 यदि भवेदपरेक्षणलालसा-
 मधिगतो धिगतोषविडम्बनाम् ॥ २५
 इति वधूजनमुग्धमुखोद्गताः
 स विनिश्चय्य कथा मधुराक्षराः ।
 नरपतेः प्रविवेश निकेतनं
 सुहृदयैर्हृदयैश्च ष्टुगोदृशाम् ॥ २६
 स खलु विष्टरमर्घ्यसुपाहृतं
 मधुमदप्रतिमो दधि चाग्रहीत् ।
 शशिनिभश्च दुक्कलयुगं बली
 भवपुषा वपुषा मदनीपमः ॥ २७
 अथ वधूवरयोर्मुखचन्द्रिका—
 ममलचन्द्रकचन्द्रिकयोरिव ।
 कुलगुरौ जनता समलोक्य-
 ज्जपरते परतेजसि भूपतेः ॥ २८

अथ तयोर्नयनानि परस्परं
 विवर्लितानि विक्राश्रमितानि च ।
 अपि विलङ्घ्य विलोकयतीर्मिथः
 सुमनसो मनसोरवच्छन्दम् ॥ २८
 अथ वधकरपङ्कवमादरात्
 समवलम्ब्य लसज्जलसङ्कुलम् ।
 प्रचलता स्वकरेण समागम-
 न्मुदमसौ दमसौरभवानपि ॥ ३०
 कुमुदराशिरिवेन्दुमरीचिमान्
 विधुरिव प्रतिपन्ननिशांमुखः ।
 स च तथाविध इहृरुचिर्बभौ
 सचपलश्चपलोऽपि घनोयथा ॥ ३१
 अथ स मेरुमिनः परिदक्षिणं
 रथलसत्सुपताकङ्कवाकरोत् ।
 नववधूसहितो ज्वलदक्षिणं
 दिनकरोनकरो दहनं शृषा ॥ ३२
 अथ शमीभवपङ्कवभङ्गव-
 न्नववधूरुचिराञ्जलिविष्णुतम् ।
 अनल उज्ज्वललाजमयं हवि-
 निर्निपतितं पतितन्मुखोदयम् ॥ ३३
 तदखिलं निपतज्ज्वलदक्षिणो-
 दृतभुजः कनकाचलशृङ्गवत् ।
 मरकताञ्चितमीक्तिकभक्तिव-
 द्भुचमितं च मितं क्षणमुज्ज्वलम् ॥ ३४

स खलु तत्र वधूकरमादरात्
समवलम्ब्य चकार रसालसम् ।
विगलितन्ततएव मुहुर्मुहुः
स्मरवशो रवशोभिसुखाब्जजः ॥ ३५

अनलधूमसमागमतः क्षणं
तनुसमुच्छ्वसिताञ्जनमञ्जुलम् ।
निजसखीमुखमब्जलवेन्दुना
तुलितमालितमा समलोकयत् ॥ ३६

इति विशाय विवाहविधिं नृपो-
दयितया सङ्घ पाष्णचन्द्रमाः ।
रुचिरचन्द्रिकयेव चचाल स-
दृष्टतिरयन्तिरयंश्च दिशान्तमः ॥ ३७

पथि दिनानि दिनेश्वरसन्निभः
समतिवाह्य रथैरतिवाहितः ।
अथ विवेश पुरं वरयोषिता
स विलसन् विलसन्नरिपुत्रजः ॥ ३८
नववधूरकरोद्विधाब्जवत्
पुरसुदारद्विरख्यतोरणाम् ।
परपुरन्ध्रिसुखाञ्चितजालका-
मचिरभा चिरभावितमङ्गलाम् ॥ ३९

स खलु मद्रपतेरपि भामिनीं
सुरधुनीतनयोपगतां नृपः ।
उदवह्वद्विहिताभिरतिर्नृणां
दुहितरं हितरङ्गतरोन्मया ॥ ४०

पितरि नाकमिते किल मद्रुपः
 कुरुकुलर्षभभीष्मसमर्थितः ।
 भूशमदादनुजां सुपरिच्छदैः
 श्रियमितां यमितान्तरकाङ्क्षिताम् ॥ ४१

नयद्भवोक्त्वलभूतियशःफलो-
 ह्यगतोनवराग इवोत्कटः ।
 नरपतिर्दयिताहितयान्वितो
 नवतमो वत मोहकरोऽभवत् ॥ ४२

सुरनदीयसुनाहयमध्यगो-
 ऽर्णवद्द्व प्रतिभिन्नमदोक्त्वलः ।
 गज इवान्तरगो गजयोषितोः
 स हि तयोर्हितयोरभिदिदुते ॥ ४३

युधि जयाय दिशां शशलक्ष्मणः
 कुलधुरन्धर एष विनिर्गतः ।
 प्रतिचकार रिपून् शरदृष्टिभि-
 र्धृतिमितैस्त्रिमितैश्च बलेर्वृतः ॥ ४४

अथ परागभरैरभिरक्षयन्
 जगद्गान् कुसुमैरुपशोभयन् ।
 रतकलाकलहाविलतामिल-
 ज्जनरुनोनमनो मधुरहृद्यौ ॥ ४५
 स्थितिमतां समयातिविलङ्घनं
 खलु यतः सुतरामयशस्करम् ।
 मलयशैलवतीमपि काङ्क्षितां
 रविरतो विरतः प्रति दक्षिणाम् ॥ ४६

स खलु दक्षिणया समुपेक्षितः
 परिजहौ दुरमणिः कमनीयताम् ।
 परुषया सहितः पुरुषो भव—
 त्यपरसोऽपरसोऽपि सन् ॥ ४७
 मृदुतया न चिरादिव भानुमान्
 विरलतामनयत्तुष्टिनावलिम् ।
 सहजतः खलु कोऽपि विनिग्रहो-
 बलवतो लवतीऽपि सुदुष्करः ॥ ४८
 स्वयमभूदथवा हिमजालकं
 विगलितं तपनस्य समागमात् ।
 द्रवयते महतामिह सङ्गति-
 र्दुर्मनस्तमनःसदृशं जडान् ॥ ४९
 परिगतं शिशिरोपचयात्यया-
 ह्नुलशीततया न च चण्डताम् ।
 रविकराः परिपोषयितुं क्षमाः
 महिकया हि कयाऽपि तदा स्थितम् ॥ ५०
 प्रति विमृष्टमणिप्रकरोपमै-
 रुच्यैर्नितरां समलङ्कताः ।
 अपि सुधाकिरणेन समन्विता-
 न रजनीरजनीह कशारमता ॥ ५१
 मिलितमुज्ज्वलचन्द्रिकाया सुहृः
 शशधरं परिफुल्लरुचं न सा ।
 न खलु रात्रिरिवेक्षितुमक्षमा
 तनुतया नु तथा समदृश्यत ॥ ५२

तनुरसौ क्षणदाऽपि वियोगिनीः
 क्षणपुरस्कृतदैर्घ्यभयङ्करी ।
 विगलिताश्रुमुखीः परिमीलिताः
 समदहन्मदहन्द्रशुचाऽऽविलाः ॥ ५३
 मधुमुखे कुसुमैर्ध्विरलोदयै-
 रुपवनान्तभुवो रजनीमुखे ।
 अनिबिडैरुडुभिः खवदुक्कले-
 रुरुचिरे रुचिरे मधुलेहिनाम् ॥ ५४
 रतिपतेरथवा मणिदीपिका-
 ष्छलितपुष्पलिहोऽतिसुगन्धयः ।
 विदधिरे मधुना कुसुमोत्कराः
 छततमस्ततमस्तविलासिनाम् ॥ ५५
 कुसुमिता तरुणारुणारागभृत्-
 किसलयामलयानिलकम्पिता ।
 मधुरसा स्म न चारुकलेवरै-
 र्मिलति का लतिका वनपादपैः ॥ ५६
 प्रणयिणा दयितेव रसोत्तरा
 सुरभिणा कुसुमाभरणीज्वला ।
 नवपलाशकुलांशुकविभ्रमा
 तिलकिताऽलकिता च वनस्थली ॥ ५७
 कमलसृष्टकुलं प्रमदासुखं
 त्रितयमेतदभून्मधुना समम् ।
 मधुरितं शिशिरस्य विनिग्रहा-
 न्नसदयं सदयश्च त्रिलासिना ॥ ५८

अगमयन् सरितः समयोद्गतै-
 र्जलरुहैरसितोत्पललोचनाः ।
 मृगदृशः स्ननतामरसैर्यथा
 न कमनाः कमनारतमुत्कताम् ॥ ५८
 रविकरैः सदयं परिलालिता
 रसवती मधुदानविशारदा ।
 मधुलिङ्गं हृदये निदधे मुदा
 कमलिनी मलिनी वितथोक्तिः ॥ ६०
 उपवनान्तमिवेचितुमुत्सुकः
 कुसुमचापसखः किमिच्छागमत् ।
 नवपलाशमिषान्नवचन्द्रमां-
 बहुतपाहुतपावकवद्भुजा ॥ ६१
 शरतया किल पुष्यधनुर्भृतः
 क्षतजदिग्धमुरःसु रूपाऽधिकम् ।
 ध्रुवमशोककुलं विनिवेशितं
 तरुणमारुणमास वियोगिनाम् ॥ ६२
 अभिनवस्तवकोदयशोभया
 किसलयारुणया लतया स्थितम् ।
 विटपिनो विटपायसमागमा-
 ह्वनतया नतयाऽतनुकम्पया ॥ ६३
 कृतविदो नतमौलिपरंभराः
 प्रणतिभिः कुसुमाभरणोच्चयाः ।
 विरहिणो मलयानिलमाचरन्
 विषदमौषदमी वनपादपाः ॥ ६४

उपवनात्सलता किल पुञ्जिता

किसलयाक्षरागमयांशुका ।

पतिरतेव धृता मलयानिलै-

सुतरसा तरसा क्व विकम्पते ॥ ६५

युवतिभिर्व्यदनासवसेवितः

सरसमौक्तिकपुष्पकदम्बकैः ।

अलिनितम्बवतीरहरम्बुदा

नवकुलो बकुलो मधुगन्धिभिः ॥ ६६

सुरभिणा सदयं परिलालिता

किसलयैः सहकारलतोञ्जला ।

नववधूरिव लोलविटैर्बला-

म्बुकुलिताऽऽकुलिता भ्रमरैरभूत् ॥ ६७

अरुणयोः कुसुमं नवपत्रयो-

रधरथोरिव मध्यगतं स्मितम् ।

परिविलोकितमुत्सुकतां न वा

प्रकमनं कमनङ्कसुपानयत् ॥ ६८

मलयवातलवोपनतं रजः

कुसुमजं विरजः श्रितसौरभम् ।

ध्रुवमियं विपिनान्तमही वधू-

रनवरं नवरञ्जनमाददे ॥ ६९

भ्रमरगुञ्चितगोतिमनोहरा

सलयसुञ्चलिता नलयानिलैः ।

कमनयह्नितेष न नर्त्तकी

विचलताञ्च लताऽञ्चितविषहा ॥ ७०

उपवनान्तभुवोऽतिसुगन्धिभि—
 विकसितैः कुसुमैः परितो बभुः ।
 धृतनवाभरणाद्वा योषितः
 पिकरवाः करवारितपल्लवाः ॥ ७१
 नवयवाङ्कुरया धृतपुष्पया
 लसदश्रीकतरुत्यप्रवालया ।
 भ्रमरसम्भ्रमयोत्सुकतामगात्
 प्रमदया मदयातमुदा प्रियः ॥ ७२
 विफलयन्ति मदाविललोचनाः
 स्मरनिदेशभृतः स्म रूषाऽबलाः ।
 प्रणयिनां ललिताङ्गुलितर्जनै—
 र्भुजबलं जवलङ्कितसंयताम् ॥ ७३
 प्रणयिणं विह्विताद्दृतरागसं
 प्रणतमप्यसक्तच्चरणान्तिके ।
 अपि दृगन्तविलोकनमन्यराऽ-
 परवती रवतीव्रतराऽदहत् ॥ ७४
 प्रणयकोपवशात् समपास्य यां
 निभृतमास मिथो दयितः पुरा ।
 तमधुना सरसे स्म मधूत्सवे
 हरति सा रतिसारवती प्रिया ॥ ७५
 चरणयोः प्रणतं प्रियमाविला
 यमतिमात्ररूषा निरकाशयत् ।
 अनुनिनाय वधूः स्वयमादरा-
 त्तमधुना मधुनाऽऽकुलितान्तरा ॥ ७६

न खलु मानमपास्य कृतागसं
 दयितमप्यनुनीय मनस्विनी ।
 अरमतोऽप्यधितेव गुह्यव्यथै-
 र्न किञ्च कोकिलकोपनतस्त्रैः ॥ ७७

नरपतिः परिभोगमपि त्रितो-
 मदवदुःखदयौवनवानपि ।
 न विह्वतान्तरतामगमत् कृती
 यमितयाऽमितयाऽपि मधुश्रिया ॥ ७८

वनिताद्वितयान्वितः परां
 स पुरीं स्वामपहाय पार्थिवः ।
 विचचार वने वनेचर—
 प्रतिमः पार्श्वं चरेष्वनादृतः ॥ ७९

ज्वलदीपधिकल्पिते सुदु—
 र्वलिदीपे बलभित्सखीबली ।
 विजहार हिमाद्रिकानने
 मणिजालैरविलुप्तशोभने ॥ ८०

तत्र त्रिलोकपरिगीतयशाः स राजा
 रम्येषु तेषु विहरन् विपिनान्तरेषु ।
 क्लेशोत्तरैः स्पृहयतः किल नन्दनाय
 धर्मैरमर्त्यसुलाभाय बशी जहास ॥ ८१

वीरोचितैः परिचितोऽज्वलकर्मजालै-
 र्दीर्घ्यातिरेकमददर्पितदुष्टसत्त्वा ।
 तं श्लाघ्यसाहसमयी ध्वजिनीव साक्षा-
 दक्षोभितं क्षितिपतिं ऋगया जहार ॥ ८२

मृग्यां मृगं स परिसङ्गतमप्यवेक्ष्य
 प्रायोरजोभिरवलुप्तविवेकशक्तिः ।
 विव्याध तं मदनवदृष्टदि तीक्ष्णवाणै-
 र्विद्वानपि प्रगुणसंचलयी कृतान्तः ॥ ८३
 विद्वः स मर्माणि शरैर्न तथा शुशोच
 कालेतरत्र परलोकमभि प्रयाणम् ।
 क्रीडारसेष्वतितरां मदिरेक्षणाया-
 विच्छेदमात्मनि यथाऽपरिहृतमप्य ॥ ८४
 दीनोभृशं नयनवारिभिरिषु मृग्या-
 स्तस्थौ चिराय विषयान्तरलुप्तबोधः ।
 मन्ये प्रियाशुसलिलं ज्वलनाग्निभ्यां
 तीव्रं जगत्सु विषदिग्धशिलीमुखाच्च ॥ ८५
 धीरोऽपि वाप्यजलसिक्तकलेवरः सन्
 कण्ठावरोधविकलो निधतं करोद ।
 विस्माययन् तमथ मर्तगिरा विपन्नं
 दग्धोऽन्तरे स किलद्विग्धशरैरुवाच ॥ ८६

जात्या सुधाकिरणवंशधरोऽसि राजन्,
 शीलैः श्रद्धपाकमपि नाम तिरस्करोषि ।
 क्षेमाय नोद्धुं शिरसी विपरीतवृत्ति-
 र्मङ्गास्तलस्य दहनस्य यथाऽबलेहः ॥ ८७
 क्लृष्टैर्जना विषयजालभवैः प्रतप्ता-
 यत्र क्षणं सुखलवैः क्षपयन्ति कालम् ।
 तत्प्रेयसीललितसङ्गमतत्परं मां
 हृत्वा कमत्र ननु पश्यसि लाभलेशम् ॥ ८८

एको न केवलमहं चरता लयैव—
 मेघाऽपि मत्प्रियतमा निहता वराकी ।
 आलिङ्गनीत्सवरसे खलु संप्रवृत्ते
 विघ्नोनितान्तमवलाजनदुर्विषमः ॥ ८९
 नाहं मृगोऽस्मि मृगरूपधरस्तपस्वी
 क्रीडापरः क्षितिप, पुत्रफलाय मृग्याम् ।
 अज्ञातमेव हतवानसि मामतस्ते
 कश्चिद्भविष्यति न विप्रवधापराधः ॥ ९०
 जातो यतोऽसि मम केलिसुखान्तरायः
 श्लिष्टस्ततो दयितया भविताऽसि न लम् ।
 शम्भै वमाकुलहृदा क्षितिपालमागा-
 दस्तं भियेव धरणीतलदुर्नयेभ्यः ॥ ९१
 प्रत्यग्रशापदलितान्तरलुप्ततेजाः
 कीटानुविद्धमणिवन्मलिनच्छविः सन् ।
 आवासमेतद् दयिताहितयाय सर्व्वं
 न्नानाननो नरपतिः कथयाम्बभूव ॥ ९२
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डुशापवर्षनीनाम
 सप्तदशः सर्गः ।

अष्टादशः सर्गः ।

विस्मृष्टभृत्यः प्रति राजधानीं
शापान्नितान्ताकुलितान्तरात्मा ।
प्रभातकाले परिलीनतारः
शशोव नैको नृपतिर्दिदोपे ॥ १
मनोऽन्वृङ्गे शतशृङ्गनाम्नो-
गिरिरसौ तापसद्वन्दमध्ये ।
कुर्वन् तपः कालवशाद्दिशालं
ब्रह्मर्षितुल्यः प्रियदर्शनोऽभूत् ॥ २
जायाद्दयान्तर्नरलोकपालः
स चीरवासाः सुतरां रराज ।
शुद्धान्तरो लुप्तमस्तमस्त्वाद्—
धर्मो यथा निर्वृतिशान्तिरभ्यः ॥ ३
स शशुवांन् प्रेत्य न कोऽपि लोकः
पुण्योऽनपत्यस्य कदाचिदेवम् ।
कथाप्रसङ्गेन महर्षिसंघा—
दतन्तुमात्मानमथो शशोच ॥ ४
तस्यानुमत्या किल लोकलिप्सोः
कुन्ती मिथः शुद्धतरान्तरात्मा ।
धर्मात् सदा धर्मरतं वरेण्यं
युधिष्ठिरं नाम सुतं सुषाव ॥ ५

दुर्व्वससः पूर्व्वमियं महर्षेः
 शूद्रूषया लब्धवती प्रतीतात् ।
 मन्त्रं स्वतोबुद्धिरचेतनाऽपि
 प्राञ्चप्रसङ्गादिव चेतनत्वम् ॥ ६
 तस्योग्रवीर्य्यस्य किल प्रभावाद्
 यमेव बालाऽऽह्वयति स्य देवम् ।
 दुर्म्मूर्त्त्यरक्त्वे व विकृष्यमाणो—
 विलम्बितुं नालमभूत् स एव ॥ ७

पुनर्निदेशाद्द्वयितस्य साध्वी
 सा मारुतात् पुत्रमसूत कान्तम् ।
 वृकोदरं भीमपरञ्च सेनं
 समाख्यया भीमबलं यमाहुः ॥ ८
 उत्सङ्गतः प्रखलितो जनन्याः
 पतन् शिलातुल्यशरीरबन्धः ।
 स खल्वतिस्थूलशिलाप्रकाण्डं
 सञ्चूर्णयामास नवप्रसूतः ॥ ९
 यत्राङ्गि जातः स वृकोदरोऽभूत्
 मनुष्यलोकेष्वविभाष्यतेजाः ।
 दुर्योधनोऽप्यार्थविगर्हितारमा
 बभूव तत्रैव द्विने प्रजातः ॥ १०

आखण्डलाङ्गण्डलमध्यरत्नं
 महीपतीनामहतप्रभावम् ।
 दैतेयदेवोरगराक्षसेषु
 अचाग्रगस्थं समसूत पुत्रम् ॥ ११

यमर्जुनेः कर्मभिरप्रमेयै-
 र्न केवलं भूमितलं समस्तम् ।
 प्रकाशयिष्यन्तमपि त्रिलोकीं
 वदन्ति सन्तोऽर्जुनमेव नाम्ना ॥ १२
 मन्त्रप्रभावेन ततोऽपि कुन्ध्या-
 माद्राश्विनाभ्यां तनयावसूत ।
 यावाश्विनावेष मनुष्यलोकं
 प्राप्तौ जनोऽमन्यत मूर्तिमन्तौ ॥ १३
 कुले न कोऽप्यस्य समानरूपो-
 वदन्ति तस्मान्नकुलाख्यमेकम् ।
 सदैव देवप्रवणान्तरत्वात्
 समाख्ययाऽन्यं सहदेवमाहुः ॥ १४
 ते पाण्डुपुत्राः सममेव सर्वै-
 र्गुणैरवर्द्धन्त नदीर्घकालात् ।
 समुर्व्वरायां निपुणैर्व्विकीर्णा-
 बोजन्नजाः खल्वचिरात् फलन्ति ॥ १५
 अल्पेन कालेन गुणैरनल्पैः
 पथैव तेऽलङ्कृतचारुशीलाः ।
 अश्वोजसंघाः सलिलेष्विवास-
 न्नयत्नसम्पादितवृद्धिमन्तः ॥ १६
 उदारकान्तीनवलोक्य पाण्डु-
 स्तान् पाण्डवानन्तरसौ ननन्द ।
 नक्षत्रतारानिकरानिवोच्चै-
 र्लोकः शरच्चन्द्रमरीचिभिन्नान् ॥ १७

स पारिजातोद्गतरेणुजालै-
 र्वनं मरुद्भिर्व्यङ्गुशो विक्षीर्षैः ।
 मधूदये माधवतुल्यकान्ति—
 र्वनान्तलक्ष्म्येव जगाम माद्र्या ॥ १८

मिथीवयःस्थान्तनुवाससन्तां
 विलोक्य किञ्चिद्विद्युताङ्गलक्ष्मीम् ।
 क्षणेन कालप्रतिष्ठीदितत्त्वा—
 द्विलुप्तधैर्यैः क्षितिपोवभूव ॥ १९

तद्रूपसंप्रेक्षणमाचक्षन्ना
 मनोभवान्बिम्बिखरदुर्निवारः ।
 अक्षाणि तस्योन्मथयाञ्चकार
 कक्षाणि दावाग्निरिव प्रवृष्टः ॥ २०

स ग्राम्यधर्म्येण बलादिवैना-
 मालिङ्गदङ्गैः परिवेपमानाम् ।
 शिखाभिवान्नेः प्रभया ज्वलन्तीं
 वृथा पतङ्गः सुखलेशलिप्सुः ॥ २१

स पौरवप्रायश्चरस्तरस्त्री
 तया मिथः सङ्गतमात्र एव ।
 दुर्लङ्घ्यश्यापाङ्गतचेतनोऽभू-
 द्वाधामहत्वा विपदेव लोकः ॥ २२

ततो गतप्राणनृपालसन्ना
 प्रक्षिष्टलावण्यगुणावशेषा ।
 पद्माकरे शुष्कजले निमग्ना
 वाङ्मीककन्या नलिनीव मन्त्री ॥ २३

कदाचिदापायितकालकूटं
 प्रमाणकोट्यां तमथ प्रसृतम् ।
 अपातयत् पाशनिबद्धदेहं
 दुर्योधनो जङ्गसुताजलेषु ॥ १६
 विशन्तमुच्चैः सलिलान्तमेनं
 सर्पा दशन्ति स्म महाप्रमाणाः ।
 भुजङ्गमानां गरलैर्व्विलीनं
 बभूव तस्योत्क्षेपकालकूटम् ॥ १७
 अथ प्रतीतेन भुजङ्गमाना-
 मधीश्वरेणानुमतो रसानाम् ।
 अष्टौ स कुण्डान्यपिबत् ततोऽभूत्
 प्रसिद्धनागायुततुल्यवीर्य्यः ॥ १८
 युधिष्ठिरो धर्ममतिस्तु तैस्त्रै—
 रप्यप्रियैस्तत्र न शङ्कितोऽभूत् ।
 विशेषतः पश्यति साधुवृत्तः
 स्त्रेनानुमानेन परस्य चित्तम् ॥ १९
 निशम्य भीमस्य सुस्नान्नस्त्री
 क्रूराभिसन्धिं स सुयोधनस्य ।
 अवारयद्धारितचापलक्ष्मं
 कालप्रयुक्तो हि नयः फलाय ॥ ४०
 पाण्डोः सुताः खण्डितदुर्नयास्ते
 मते स्त्रितास्तस्य नयोत्तरस्य ।
 प्रमादशून्या विदुरस्य सर्व्वे
 सदा स्वरक्षां मिलिताः प्रचक्षुः ॥ ४१

भीष्मस्य यद्वाद्य तेऽस्त्रविद्यां
 द्रोणात् प्रवीणादलभन्त बालाः ।
 तद्विद्विषान्निपुणप्रयोगा—
 ज्जडाः पदार्था इव हीमिमघ्न्याम् ॥ ४२
 धृतायुधाः पाण्डवकौरवास्तौ
 बभूवुरत्यन्तमनोऽद्भ्यः ।
 वसन्तकालोपगतप्रवासा—
 लसत्प्रसूना इव पादपात्राः ॥ ४३
 अस्त्रप्रयोगादिविधौ प्रवीणाः
 कामं बभूवुः किल सर्व्व एव ।
 तथापि तेषामधिकोऽर्जुनोऽभूत्
 शिलीञ्जयानामिव शैलराजः ॥ ४४
 पुरन्धिर्वर्गः सञ्च पीरसुख्याः
 कुरुप्रवीराश्च समुत्सकास्ते ।
 अस्त्रप्रयोगादिषु रङ्गभूमौ
 नैपुण्यमेषां ददृशुः समेताः ॥ ४५
 रङ्गं स्फुरन्निर्गलसंविधानं
 शुक्राश्वराचार्य्यिवरः सपुत्रः ।
 पयोधरासृष्टनमःप्रदेशं
 समङ्गली भानुरिवावतीर्णः ॥ ४६
 तैः पञ्चभिः पाण्डुसुतेर्महोजा—
 रराज गौरोऽखलचारुवेशः ।
 हस्तेन सम्पूर्णकलाभिरामः
 सपञ्चतारेण युतः शशीव ॥ ४७

तस्याज्ञया क्वत्रिमयुद्धवृत्ते
 ततः प्रवृत्ते कुरवो बभूवुः ।
 स्नानलिषः पाण्डु सुतप्रभाभि—
 विवस्वदस्त्रैरिव ऋक्षसंघाः ॥ ४८

गदामथादाय विचेरतुस्तौ
 रङ्गेषु दुर्योधनभीमसेनौ ।
 चलौ भृशौत्पातिकवातवेगात्
 सदेकमृङ्गाविव पर्व्वताग्रौ ॥ ४९
 दुर्योधने चैव वृकोदरे च
 स्त्रेहाद्विशेषेण च पक्षपातात् ।
 समाकुलोत्का जनता तदानीं
 द्विधेव भिन्ना परिलक्ष्यते स्म ॥ ५०

गुरोर्निदेशाद्गुरुपुत्रवाक्या—
 दुभौ निवृत्तौ गुरुभक्तिमन्तौ ।
 शैलात् प्रचण्डानिलसंप्रवृत्तौ
 महार्णवस्येव मिथस्तरङ्गौ ॥ ५१

अथोत्थितः काञ्चनवर्माधारी
 धनुर्धरो गोत्रभिदस्तनूजः ।
 तडिन्मयः सेन्द्रधनुर्विशालो—
 रराज साक्षादिव वारिवाहः ॥ ५२

अथाविशद्रङ्गभुवोऽन्तरालं
 कर्णोऽर्णवस्यर्द्धिगभीरनादः ।
 वीरोचितैः प्रक्रमणैर्महौजा—
 जनैर्मुहुर्विस्मितनेत्रदृष्टः ॥ ५३

दर्योर्धनेनाथ सभाजितोऽसौ
तेनेव सार्धं सखितां ययाच ।
सोऽङ्गीचकार, प्रथते समाना—
मङ्गाय तत्साप्तपदीनभावः ॥ ५४

अथाङ्गराज्येष्वभिषिच्य कर्ण—
मयोधयत्तं सह फाल्गुनेन ।
क्षिप्रं तदीक्षाकरणाय लोको—
यन्त्रैः समुत्क्षिप्त इवोत्थितोऽभूत् ॥ ५५
तयोर्व्विवादं शमयन्निवोच्चै-
रस्ताचलं भानुरियाय तूर्णम् ।
स्व' स्व' निवेशं प्रयद्युश्च सर्व्वे
तदाश्रयास्वारुकथा ब्रुवन्तः ॥ ५६
वैकर्त्तनस्याभवदर्जुनेन
कर्णस्य राधातनयस्य सार्धम् ।
स्यर्द्धा विशिषेण निसर्गसिद्धा
सुयोधनस्यापि हृकोदरेण ॥ ५७

परिस्फुरत्कुण्डलवर्म्मधारी
कानोऽनपुत्रः स हि सचपायाम् ।
दुर्व्वीससामन्वोबलोपनीतात्
विकर्त्तनात् पूर्व्वमभूत् पृथायाम् ॥ ५८
बालाऽथ कौलीनभिया किलैन—
मवर्ज्जनीयं विससर्ज्जं गूढम् ।
इथा यशःप्रार्थनयाऽऽकुलोऽयं
लोकोह्यकार्याणि मिथः करोति ॥ ५९

सूतेन राधापतिनाऽथ लब्ध्वा
सम्बर्हितः कुण्डलवर्णं दिव्यम् ।
इन्द्राय सूर्गोर्हितलिप्सवेऽदात्
स विप्ररूपाय दयाप्रवीरः ॥ ६०

आखण्डलादप्यत्रदानतुष्टात्
शक्तिं किलैकप्रतिघातिनीं सः ।
लोभे, सतां प्रत्युपकारजालैः
सद्यः फलत्येव ह्यतोपकारः ॥ ६१

पाञ्चालराजं द्रुपदं विजित्य
पुरीमहिच्छत्रपदाभिधेयाम् ।
द्रोणाय पार्थो गुरवे दिदेश
वीरप्रवीरो गुरुदक्षिणार्थम् ॥ ६२

अथाभ्विकेयः परिसम्बवाहुः
युधिष्ठिरं पौरजनप्रतिष्ठम् ।
अग्राहयत् प्राग्रहरं कुरूणां
योग्योपचारं युवराजशब्दम् ॥ ६३

दुर्योधनः पाण्डवकीर्त्तिमग्रां
प्रजानुरागञ्च निशम्य तेषाम् ।
अतप्यतान्तः प्रकृतिः खलानां
निसर्गतीक्ष्णान्यगुणासहिष्णुः ॥ ६४

क्रूरैः स दुर्योधनसौबलाद्यैः
क्रूरान्तरात्मा परिणीदितः सन् ।
पापं महत् कर्तुमिषेव मूढः
पाण्डोः सुतेष्वभ्यनृपोऽतिगूढम् ॥ ६५

स वारणापूर्ववतं क्षितीशः
पुरं वृथावर्षितगौरवाब्धम् ।
प्रस्थापयामास युधिष्ठिरादीन्
कुन्तीसमेताम्बुदितान्तराम्ना ॥ ६६
दुर्योधनो रासभवाङ्घ्रयानैः
पुरोचनं तत्र विस्त्रुण्य पूर्वम् ।
लाक्षादिभिर्वस्तुभिरग्निदाष्टै—
निर्न्नापयामास मनोज्ञहर्म्यम् ॥ ६७

युधिष्ठिरं प्रस्थितमप्रमत्त-
स्तत् सर्वमाख्यद्विदुरो मङ्गारमा ।
ञ्चेच्छस्य वाचं परिष्टुवा वाग्मी
दुष्टेष्टितं खल्वपि कौरवाणाम् ॥ ६८
आकारमात्रेण बुबोध तेषां
मन्त्रं किल प्रस्तुतबुद्धिरेषः ।
नभस्तलस्थानपि निर्णयन्ते
धियैव लोकाः खलु खेचरादीन् ॥ ६९
उन्मिच्छमां यन्त्रवतीं स नावं
पताकिनीं वातसङ्घं दृढाञ्च ।
ररञ्च तेषां परिरक्षणार्थं
वश्र्मे विधायाशु विधानदक्षः ॥ ७०

गत्वाऽथ ते तन्नगरं वराहार्हाः
पुरोचनस्त्रैव वचःक्रमिष ।
मनोज्ञलाक्षानिलयं प्रविष्टाः
कौलाससश्रेष्ठविलासवासन् ॥ ७१

युधिष्ठिरो भ्राष्ट्रभिरप्ररुतः
 शिष्येष्वभिप्राैर्विदुरप्रदिष्टः ।
 गूढान्तमत्यन्तविगादबुद्धि—
 रकारयञ्चात्किलं गृहान्तः ॥ ७२
 कालप्रदिष्टां किल तत्र रात्रौ
 निषादपत्नीमथ पञ्चपुत्राम् ।
 वीक्ष्य प्रसुप्तां परिदीप्य गेहं
 बिलेन निश्चक्रमुरेव सर्व्वं ॥ ७३
 ह्युताशनेनैव निशि प्रदग्धं
 सप्रत्यभिज्ञानमथो निशम्य ।
 विपक्षसंघं क्षपितोरुदुःखा-
 दुर्य्योधनाद्या सुदमापुरुषैः ॥ ७४
 हिंस्रैः परीतामटवीं प्रविष्टाः
 पदेपदे शङ्कितचेतसस्ते ।
 क्लेशाकुलाः पाण्डुकुलावतंसाः
 प्रतस्थिरे दक्षिणदिग्विभागम् ॥ ७५
 नावं समारुह्य सुरापगायाः
 ते प्राप्य पारं विदुरप्रदिष्टाम् ।
 सुयोधनस्येव मनोऽतिघोरं
 पुनर्व्विशन्ति स्म महावनान्तम् ॥ ७६
 हृदिम्बनाम्ना ददृशेऽथरक्षी-
 दंष्ट्राकरालं परिपिङ्गलाक्षम् ।
 लसद्दलाकं क्षपलासमेतं
 ग्राह्यं विशालाभ्रमिवातिनीलम् ॥ ७७

प्रत्यग्रहीतं किल भीमसेनो-
 महाबलं वाहुबलाप्रमेयः ।
 अपि प्रकाण्डं मज्जलाभ्रजालं
 विचोभयत्युल्लणमातरिश्वा ॥ ७८
 वीरावुभौ भूमितले लुठन्तौ
 रजःसमाच्छन्नवृहच्छरीरौ ।
 नीहारजालैर्निचितापिवोच्चैः
 शिलोच्चयौ प्रापतुरग्रशोभान् ॥ ७९
 भीमस्तमाक्रम्य खरोनभस्वान्
 वनस्पतिव्रातमिव प्रमथ्य ।
 भेजे ह्रिडिम्बां किल तत्स्वसारं
 गुरुपदेशात् परिकामयन्तीम् ॥ ८०
 तस्याममुष्यात्मभवोऽथ वीरो-
 घटोत्कचीनाम मदीत्कटोऽभूत् ।
 तैरुत्तरामेव दिशं विमृष्टा-
 वगच्छतां तौ समयं विधाय ॥ ८१

सर्व्वं जटावस्कलधारिणस्ते
 तपस्त्रिलोकोचितसंविधानाः ।
 निरीक्षमाणा रमणीयदेशान्
 जग्मुः पतङ्गोपधितान् वनान्तान् ॥ ८२
 व्यासोपदेशात् पुरमेकचक्रां
 प्रविश्य विप्रस्य गृहेऽवसन्ते ।
 युगान्तकाले पुरुषस्य कुक्षौ
 गूढं जगन्तीव यथाऽवकाशम् ॥ ८३

उपांशु भीमोऽथ गुरोर्निदेशा—
 हकं बली राक्षसमप्रमत्तः ।
 जघान कृत्वा रुधरोक्षिताङ्गं
 व्यासं पलाशैरिव काननान्तम् ॥ ८४

आपृच्छ विप्रं विनयावनम्राः
 प्रतस्थिरे स्थास्रुयशोऽवदाताः ।
 ते पञ्च काले किल मातृषष्ठाः
 पाञ्चालदेशम्प्रति सम्प्रतिष्ठम् ॥ ८५

सख्यं ततश्चित्ररथेन जात-
 मङ्गारपर्णं विपिनेऽर्जुनस्य ।
 तस्योपदेशादथ धीम्यमेते
 पुरोहितञ्चक्रुरूपक्रमज्ञाः ॥ ८६
 पाञ्चालदेशाधिपतेः सुतायाः
 स्वयंवरं लोकमुखान्निशम्य ।
 तत्रैव कृष्णापरिदर्शनोत्का—
 स्ते राजमार्गाश्रयिणः प्रजग्मुः ॥ ८७

तत्रार्जुनश्चापवरं प्रगृह्य
 विधाय सज्यं निशितैः पृषत्कैः ।
 सन्देहजालैः सममेव लब्धं
 संसज्जनानां तुमुलैर्बिम्बेद ॥ ८८

पाञ्चालपुत्री परिविह्वलक्ष्यं
 विक्षोभितान्तःकरणं नृपाणाम् ।
 परिस्फुरन्मङ्गलपुष्पमय्या
 न्ययोजयत् संवरणस्त्रजैनम् ॥ ८९

शैलात् परं शैलमिव स्रवन्ती
 ऋदादिवान्यं नलिनो ऋदान्तम् ।
 दोषान्तरं दीपशिखेव बाला
 कुलान्तरं साऽपि कुलात् प्रपदे ॥ ८०

महोभृतां गोचमिदः सुतस्य
 स्त्रीरत्नलाभव्यथितान्तराणाम् ।
 अधिष्यधन्वा स रणोत्सुकत्वं
 शरोत्करैरन्तरयाञ्चकार ॥ ८१

अलीकसामान्यगुणीपपन्नां
 व्यासस्य कृष्णस्य च शासनेन ।
 पञ्चैव पाण्डोस्तनयाः क्रमेण
 पाञ्चालकन्यां परिणिन्दुरेते ॥ ८२

सा पाण्डवात् पाण्डवमाश्रयन्ती
 घनादघनं विदुर्दिवासितन्त्रीः ।
 कलिन्दकन्योर्मिरिव स्फुरन्ती
 पद्मान्तरं तामरसाहभासे ॥ ८३

नीलाशमजालं द्रुपदस्य वैश्व
 रत्नावलीभिः खचितान्तरत्नात् ।
 आसीद्विशेषद्युतिमत्तदानीं
 नभो यथा निर्मलतारकाभिः ॥ ८४

अत्यन्तमासीन्मुदितान्तरारमा
 स पाण्डवेभ्यो विधिवत् प्रदाय ।
 कन्याललामोक्त्वलरत्नजालं
 न्यस्तं पुरस्तादिव तत्प्रभुभ्यः ॥ ८५

दग्धान् पुरा पाण्डुसुतान्निशम्य
 पाञ्चालराजो च पुनः प्रवृष्टान् ।
 तेषु स्थिरस्त्रे हरसोत्तरा येऽ-
 मन्यन्त तांस्ते पुनरिव जातान् ॥ ८६
 अजातपक्षाः शिशवः पुरान्त—
 र्यं वाधितुं नैव पुराऽपि शक्याः ।
 दूरप्रवृष्टा भ्रवजातपक्षा-
 नोपायसाध्याः किल पाण्डवास्ते ॥ ८७
 इत्यात्मनो मन्त्रिभिरात्मवद्भिः
 शिष्टः परित्यज्य मलाभिसन्धिम् ।
 अश्वीनृपः क्षालयितुं प्रवृत्तः
 पुरोचनोत्थं समभूदवर्णम् ॥ ८८ युग्मकम् ।

क्षत्राऽऽनयत् स क्षतकल्मषांस्ता—
 नदारतेजःक्षपितारिपक्षान् ।
 विप्रेक्षणीयान् सकलः क्षपेशी-
 दिनात्ययेनेव विवस्वदस्नान् ॥ ८९
 राज्यार्हमिन्द्रावरजाश्रितेभ्यो-
 महेन्द्रतुल्योजितवीर्यवद्भ्यः ।
 स पाण्डुवेभ्यः प्रददौ धृतात्मा
 सभाजनं सूक्तमिवामरेभ्यः ॥ ९०
 ते खण्डवप्रस्थमथ प्रविष्टा-
 नृपाञ्जया तत्र पुरीमुदाराम् ।
 चक्रुर्हरिप्रस्थपदाभिधेयां
 पुरं हरैरप्यनिशं हसन्तीम् ॥ ९१

निर्माणाविद्धिः कृतहर्म्यसंघै—

र्विचित्रवर्णैः परिकीर्णैमेतत् ।

इलाहृतं चारुशिलोच्चयेन्द्रे—

रुचावचैर्व्याप्तमिवावभासे ॥ १०२

पाञ्चालीतरलदृशं मिथः पिवन्त-

मस्माकं कमपि सुखोपविष्टमेकम् ।

अन्यस्येत् कथमपि लोकयत्यकस्मा—

त्तद्भूयाद्द्विपिनचरो द्विषट्कवर्षम् ॥ १०३

इत्यन्योन्यं समयमथ ते नारदस्योपदेशा—

द्भेदाशङ्काऽऽकुलितमनसश्चक्रुरत्युक्तेच्छाः ।

केचिद्भिन्नाः कपटरुचयः सम्भवन्थप्यकारुण्डे

भिन्नाः सन्तोऽपुत्रदितकरुणा निर्व्यलीका मिलन्ति ॥ १०४

युग्मकम् ।

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डवराज्याहलाभो नामं

अष्टादशः सर्गः ॥

एकोनविंशः सर्गः ।

कृष्णा बभौ तैर्गजयूथनाथैः
सरस्वतीतीरवनस्थलीव ।
लक्ष्म्येव साक्षाद्दृष्टपदस्य पुत्रा
तथैव नागाः कुरवोऽपि रेजुः ॥ १
उद्दिश्य गां तस्करकाव्यमाना—
माक्षिप्य राजानममृष्यमाणः ।
हारि स्थितः कश्चिदथायजन्मा
चक्रन्द संक्रन्दनजोपकण्ठे ॥ २
तस्योत्तमस्योत्तमगोधनन्तदु-
ध्वाङ्क्षैरिवाद्यं हविरध्वरस्य ।
चौरैरकस्मात् परिभूयमाणं
न चक्षमे क्षत्रकुलप्रदीपः ॥ ३
कृष्णासनाद्येन युधिष्ठिरेणा-
प्यधिष्ठितं शस्त्रगृहं प्रविश्य ।
विद्राव्य सर्वानथ तस्करांस्तान्
प्रत्यानयद्गोधनमस्त्र पार्थः ॥ ४
कुरुप्रवीरेण सुरेन्द्रसूनु-
र्निवार्यमाणोऽप्यटवीं जगाम ।
परानुरोधादिभिरन्तराये-
र्न लङ्घ्यते शीलवतां प्रतिष्ठा ॥ ५

भागीरथीहारमुपेत्य वासं
 कुर्वन्कुलप्या सह सङ्गतोऽभूत् ।
 जले निमज्जन् किलनागलोक-
 मनङ्गवाणाकुलया स गीतः ॥ ६
 गत्वा वशी हैमवतं स पार्श्वं
 जटाधरोऽगस्त्यवटं प्रपद्य ।
 शैलं वशिष्ठस्य च तुङ्गनाथे
 गाः कीटिशो ब्राह्मणसाञ्चकार ॥ ७
 आहूत्य तोयेषु हिरण्यविन्दी-
 रम्यां नदीमुत्पलिनीं वगाञ्च ।
 स नैमिषारन्यमतीत्य नन्दा-
 मियाय भूयोऽप्यपरादिनन्दाम् ॥ ८
 महानदीं प्राप्य ततोऽपि गङ्गा-
 मङ्गंस्तथा वङ्गकलिङ्गदेशान् ।
 व्यलोकययञ्चोचनलोभनीयं
 महेन्द्रशैलं स सहेंद्रसूनुः ॥ ९
 समुद्रतीरेण शनैस्तरस्त्री
 पुरं प्रपदे मणिग्रन्थपूर्वम् ।
 पुत्रीञ्च चित्रादिकवाहनस्य
 चित्राङ्गदां पुत्रिकयोपयेने ॥ १०
 स वाहनान्तं किलवभ्रुमस्त्रां
 सुतं समुत्पाद्य भृशप्रतीतः ।
 हयाधिकान्तञ्च समासुषित्वा
 सन्वान् समापृच्छ्य ततः प्रतस्त्रे ॥ ११

तीर्थान्यथागस्थसुखानि पञ्च
विशोध्य पञ्चासुरसः स्वरूपम् ।
प्रापय्य शापेन जलेचरत्वं
गताः स गोकर्णमथाभ्यगच्छत् ॥ १२

पुण्यानि तीर्थान्यपरान्तदेश-
स्थितानि सर्वाण्यभिगम्य पार्थः ।
प्राप्तः प्रभासं सहसैव यस्मिन्
सखायमेनं मधुसूदनोऽगात् ॥ १३

कालं कियन्तं किल रैवताख्ये
विद्वृत्य शैले सह माधवेन ।

स द्वारकां नाम पुरीमुदारा-
मलङ्कतां शिल्पिभिरधुनवास ॥ १४

शैलोत्सवेऽसौ तुमुले प्रवृत्ते
लोकेषु तद्भोगपरायणेषु ।

कृष्णोपदेशादथ तत्स्रसारं
भद्रां बलाद्भद्रमतिर्जहार ॥ १५

पार्थाय संरम्भमितस्तु कृष्णो—
वृष्णान्धकानां श्रमयास्वभूव ।

वाग्भिः शशाङ्कः स्वगताभिरङ्घ्रि-
र्भानोः कारणासि तिर्यग्भावम् ॥ १६

अनीय पार्थं विनयेन प्रश्ना—
त्ते कारयामासुरपोढरोषाः ।

भद्रोपयामं क्षपितारिभद्राः
समक्षमुच्चैर्ज्वलनस्य सर्व्वे ॥ १७

क्षपाः क्षपेश प्रतिमः प्रतीतः
 संवत्सरादप्यधिकाः स तत्र ।
 तयोत्पलाख्या विहरन्नुवास
 लक्ष्येव दुग्धाब्जनिधावनन्तः ॥ १८
 तस्मान्ततः पुष्करमेत्य शोरः
 कालावशेषं क्षपयाञ्चकार ।
 सुखोचितः सोऽतिसुखेन तस्या—
 मुखारविन्दे भ्रमरः प्रियायाः ॥ १९
 शुभे मुहूर्ते स पवित्रकीर्त्ति-
 स्तया समाकृष्टारथं पृथुश्रीः ।
 नवाब्जुवाहस्तडिता समेतः
 साक्षाद्भस्वन्तमिव प्रतस्थे ॥ २०
 ऐन्द्रिर्हरिप्रस्थमथप्रविष्ट-
 स्तया समं रत्नमरौचिशोभम् ।
 नक्षत्रतारोपचितान्तरीक्षं
 सरोहृणीकः स शशीव रजे ॥ २१
 पुलोमजेन्द्रादिव वैजयन्त—
 सुपक्रमात् कान्तफलं क्रियेव ।
 आराधनाद्बुद्धिरिव प्रसादं
 प्राप्तादिवादिः प्रकृतिर्महान्तम् ॥ २२
 चूतं मधोबूतलतेव रम्यं
 भद्रा कुमारं समसूत पार्थात् ।
 अन्ये परेषामुपरोधयोग्यं
 नाम्ना यमुच्चैरभिमन्बुमाहुः ॥ २३ युग्मकम् ।

अरिन्दमः पादचतुष्टयाब्जं
 कृत्स्नं धनुर्वदमविन्दतासौ ।
 आदानसन्धानविमोक्षणादि-
 दशप्रकारं पितुरेव वीरः ॥ २३

पाञ्चालकन्याऽपि सुषाव स्तनुं
 युधिष्ठिरादयं प्रतिविन्ध्यमाहुः ।
 हकीदरादप्यतिसोमकान्तं
 पद्मायताक्षं सुतपूर्वसोमम् ॥ २५

धनञ्जयाञ्च श्रुतशब्दपूर्वं
 कर्माणमन्यं नकुलाञ्च वाला ।
 नाम्ना शतानीक इति प्रसिद्ध—
 मसूत शेषात् श्रुतसेनमेव ॥ २६
 सर्वेऽप्यमौ पाण्डुकुलावतंसा-
 वालार्कवत् प्रोञ्चलचारुदेहाः ।
 धनञ्जयादेव धनुःसु शिञ्जाम्
 अक्षोभितान्तःकरणाः समापुः ॥ २७

निदाघकालौ रमणीयतायाः
 परार्द्धरूपे मधुसूदनन ।
 बलारिपुत्रस्य कलिन्दकन्या-
 तीरे विलासः समसुल्लास ॥ २८
 आखण्डलेनाथ सुरक्षितस्य
 दाहानुकूल्यं किल खाण्डवस्य ।
 आगत्य पार्थं समयेन वहुवा
 द्विजस्वरूपी दह्नो यथापि ॥ २९

असाध्यमभुव्यतसर्वलोकै-
 रङ्गाय तत् प्रत्यपदत्तरस्वो ।
 अत्युन्नतच्छाः प्रणयापघात
 सादु क्षमन्ते न हि याचकस्य ॥ ३०
 अग्निप्रसादाद्वरुणात् स लेभे
 गाण्डोवमाखण्डलचापतुस्थम् ।
 अक्षय्यतूणो पारिपाण्डराश्वैः
 कापिध्वजं स्यन्दनमपुरपेतम् ॥ ३१
 अलाकलभैः स महायुधायै-
 रलंकृतः प्रोज्ज्वलवर्मधारो ।
 धाम्ना दिदोपे किरणैरिवाश्वैः
 शुचौ शुचिष्केशसमी विवस्वान् ॥ ३२
 तस्यानुमत्या ज्वलनस्तदानीं
 ददाह तद्दावमभिप्रदोतः ।
 युगान्तकालोचितभीमतेजाः
 समं समस्ताभिरितः शिखाभिः ॥ ३३
 प्रदह्यमानो विपुलः स दावो-
 ज्वालाभिरुच्चैर्ज्वलनस्य दीप्तः ।
 भूयिष्ठरम्यः किल बालभानो-
 र्व्याप्तः करैर्मैरुतिवावभासे ॥ ३४
 स घोरघोषस्य जीवातिरेका
 द्विशेषतः स्वर्गवतीऽनलस्य ।
 रुवत्पतङ्गबलपादपाशो-
 भियेव चक्रन्द तथा चकम्पे ॥ ३५

तदाश्रयो यो निश्चयः पशूनां
 व्यदह्यताञ्चैदं हनेन सोऽपि ।
 धनुर्धराभ्यामभितः क्रमाभ्यां
 निवार्यमाणोऽर्जुनकेशवाभ्याम् ॥ ३६
 अभ्याहतानां निश्चितैः पृषत्कै-
 र्विनोक्तासां प्रज्वलितस्य चाग्नेः ।
 घोरो विरावः परितः श्रुतोऽभूत्
 प्रमथ्यमानस्य यथाऽर्णवस्य ॥ ३७
 नीह्वारजालैरिव सायकैः स्वे—
 राच्छाद्य तत् खण्डवमप्रमेयम् ।
 आखण्डलादीनमरान्निरास्य-
 ह्नाखण्डीवधन्वा सृजतः शरीवान् ॥ ३८
 मन्देतरश्मन्दरशैलशृङ्गं
 महेन्द्रसुक्तं निश्चितं द्रुमौषैः ।
 स खण्डयामास शरैरनेकैः
 सहस्रशः प्रज्वलिताग्रभागैः ॥ ३९
 तथागतं तच्च विदार्यमाणं
 नक्षत्रताराग्रहसन्दूरसूर्यैः ।
 सहैव सर्वैर्बहुशो बभासे
 व्योमेव साक्षात् परिशीर्यमाणम् ॥ ४०
 विदारिताः पार्थशिलीमुखाद्यै-
 र्देव्याः समन्ताद्दुधिरद्भुताङ्गाः ।
 शैलाश्च प्रचुरतगैरिकाङ्गा-
 दिवावसानाभ्यध्या इवासन् ॥ ४१

सुतोष वीर्येण सुरैर्बिड्डीजाः
 पार्थस्य देवाभिभवक्षमेण ।
 गुणाः परेषामकृतात्मनां ये
 शब्दोपमास्ते महतां प्रियार्थाः ॥ ४२

वातः पयोदानिव देवसंघान्
 विद्राव्य पार्थो द्विषतां निहन्ता ।
 जघान सर्वानसुरान् शरौघै-
 र्मयं विना तच्छरणप्रपन्नम् ॥ ४३

अथावदानाश्रुदिताशयस्य
 विशिषतो हृद्यभुजः प्रसादात् ।
 तस्मात् प्रभृत्येव गतव्यलीकं
 मुमुक्षुर्ह कृष्णार्जुनयोः सखिलम् ॥ ४४

मयोऽपि निर्माणाविधिप्रवीणो-
 विनिर्भ्रमे निर्भ्रलचारुलक्ष्मीम् ।
 सभामुदारान् किल पाण्डवानां
 प्रतिप्रियं खल्वमलं चिकीर्षुः ॥ ४५

परिज्वलन्तीमपि चारुकान्था
 सुखोत्तरस्पर्शवतीं मनोन्नाम् ।
 गुणैर्हसन्तीं ज्वलनस्य लक्ष्मीम्
 मात्मानिवोच्चैस्तडितामकम्पाम् ॥ ४६

नवाब्दराजीमिव दिव्यरूपां
 सभां परां निर्भ्रितिसप्रमेयाम् ।
 विड्डीजसोऽप्याशु विड्ढव्यन्ती—
 महेश्वरश्चकुलस्त्वमाषाम् ॥ ४७ विशेषकम् ।

मुक्ताफले रत्नकुलैरनर्घ्यै-
 र्मध्येसभं रम्यसरोऽपि चक्रे ।
 स्वच्छोदकत्वाम्बुहुरीष्यमाण—
 मपि स्थलभ्रान्तिकरं नराणाम् ॥ ४८
 स देवदत्तं प्रददौ महार्घं
 पार्थाय वीरप्रवराय शङ्खम् ।
 अरातिपक्षक्षपणैकदक्षां
 गदामुदाराञ्च वृकोदराय ॥ ४९

आहर्तुकामः किल राजसूयं
 महाक्रतुं धर्मसुतोऽनुजातम् ।
 प्रस्थापयामास वधाय पूर्वं
 दाशार्हवाक्वाम्बुगधेश्वरस्य ॥ ५०
 कृष्णार्जुनाभ्यां सहितोऽथ भीमो-
 रणे जरासन्धमुदारवीर्यम् ।
 विदारयामास बली विशालं
 शिलोच्चयं वज्रद्वयक्षणेन ॥ ५१
 निष्पाद्य तस्याशु वधं समेता-
 स्त्रयोऽन्नयो यज्ञमिवान्तरिक्षाः ।
 विमोक्षयामासुरशेषतस्ते
 महीक्षितस्तेन पुरा निबद्धान् ॥ ५२
 वीरान् हरिप्रस्थमथ प्रविष्टान्
 दृष्टान् प्रजामिद्धिर्गुणादरेण ।
 युधिष्ठिरो हर्षजवाष्पजालै—
 रासिष्य मौलिष्वनुजिघ्रति स ॥ ५३

सौम्यां दिशं वक्षधरात्मजातो-
भीमश्च पूर्व्यां सहपूर्वदेवः ।
याम्यान्तरस्त्री नकुलः प्रतौची-
न्तदाज्ञया जेतुमनाः प्रतस्थे ॥ ५४

पार्थः कुलिन्दानथ कालकूटा-
नानर्त्तदेशेष्वपि भूमिपालान् ।
शरेण चक्रे परिहीणकान्तीन्
ग्रहानिवास्त्रेण सहस्ररश्मिः ॥ ५५

द्वीपं बली शाकलनामधेयं
शिलीमुखैः श्लाघ्यतमं विजित्य ।
उच्चाभिलाषं प्रतिविभ्यसुच्चै-
र्वभ्यप्रयत्नं ममरे चकार ॥ ५६
विनिर्जितैर्वीर्यवतां पुरोगै-
राजन्यवर्गैः सममर्जुनोऽथ ।
प्राग्ज्योतिषं देशमसौ वरौजा-
रुरोध रोधःस्थितवाहिनीकः ॥ ५७

तं चीनदेश्यैरथ सागरस्य
तीरस्थितैर्योद्धृभिरुग्रवीर्यैः ।
जग्राह राजा भगदत्तनामा
दैत्यैरिन्वेन्द्रं दितिजाधिनाथः ॥ ५८
अस्त्रैः समाच्छन्नविवस्वदस्त्र-
मलक्षमाणक्षणदाव्यपायम् ।
नक्षत्रकल्पेषुपरिप्रकाश-
न्तयोः समीकन्तुमुलं बभूव ॥ ५९

पार्थस्य वीर्यातिशयेन तुष्टः
 सन्धाय तस्मै स' करप्रदोऽभूत् ।
 सर्वैरुपायैरपि दुष्करं यत्
 करोति तच्चारुगुणानुरागः ॥ ६०

अन्तर्गिरश्चैव वह्निर्गिरश्च
 जयो तथैवोपगिरं समस्तम् ।
 उलूकराजश्च बलातिरेका-
 चक्रे शरैरेव पराजितं सः ॥ ६१

सेनादिविन्दुं निजसेनयाऽसौ
 सिंहासनाच्च्रावयति स्म पार्थः ।
 दिव्याद्धिमानादिव पुण्यवन्तं
 फलापवर्गः किल दुर्निवारः ॥ ६२

तेजस्विनस्तस्य मञ्जीक्षितोऽन्यान्
 सैन्याधिनाथस्तरसा निरास्यत् ।
 अपुण्यारश्मैः प्रतिबिम्बमात्रं
 प्रभाविशेषेण दुनोति चक्षुः ॥ ६३

भियैव मोदापुरवामदेव-
 सुदामराजन्यगणाः समस्ताः ।
 अपुत्रत्तरोलूकधराधिपालाः
 करैस्तदाराधनमभ्यकार्षुः ॥ ६४

स विश्वगश्वं सह पर्वतीयै-
 र्योधैस्तदीयैस्तरमा विजित्य ।
 सङ्घे तकानुत्सवशब्दपूर्वा-
 नुत्सारयामास विलुप्तशङ्खः ॥ ६५

काशमीरकादाशु करं ष्टहीला
 पलाशसुशैरिव पुङ्गपुष्पम् ।
 स लोहितं लोहितरत्नादेहं
 देहातिगैस्त्रिगुणशरैश्चकार ॥ ६६
 पुरी मनोज्ञा न चिरादिवास्य
 वशे स्थिताऽभूदभिसारिकैव ।
 अलङ्कता काञ्चनरत्नजालैः
 पार्थस्य नास्त्राऽप्यभिसारिकैव ॥ ६७
 सिंहोपमः सिंहपुरं विलोच्य
 प्रमथ्य सुहृद्भानथ बाह्विकांश्च ।
 काम्बोजकान् पश्चिमशब्दपूर्वान्
 सौम्यान्ऋषीकान् मिलितान् विभेद ॥ ६८
 रणे ऋषीकाः क्षतहस्तसुतै-
 र्मञ्जीसस्तस्य शरैर्निरस्ताः ।
 शुकोदराभानथ बाजिसुस्था—
 नुपायनीचक्रुःरुपायविज्ञाः ॥ ६९
 ततः स निष्कूटगिरिं शरोत्थै—
 र्हिमालयश्चाप्यनलैः प्रताप्य ।
 निवेशयामास विशालसुशै—
 रप्यर्थतः श्वेतगिरौ बलौघम् ॥ ७०
 देशन्ततः किम्पुरुषाभिधानं
 नाराचवर्षैः स्ववशे चकार ।
 स गुह्यकैर्हाटकसुत्कटास्त्रै—
 रधिष्ठितं द्वाटकपूरितञ्च ॥ ७१

तन्मानसं नाम सरः परस्तात्
 स्वच्छं मुनीनामिव मानसं सः ।
 आम्बु त्वावल्लघिमानमाप्तो—
 मलात्प्रयात्त्रिर्गलमानसोऽभूत् ॥ ७२

करं प्रगृह्योत्तरशब्दपूर्वा—
 हरेस्तनूजो हरिवर्षतोऽपि ।
 विद्राव्य दस्युन् द्रविणातिपूर्ण—
 स्ततोऽहरिप्रस्थमसौ प्रतस्थे ॥ ७३

भीमोऽपुत्रपायेः स्ववशे वशित्वात्
 पाञ्चालदेशाधिपतीन् विधाय ।
 निगृह्य दण्डैरथ गण्डकीशान्
 शरैर्विदेहानकरोद्दिदेहान् ॥ ७४

बाणैर्दशाहार्हान् नृणाम्बवर्ण—
 स्ततोऽश्वमेधेश्वररोचमानम् ।
 निगृह्य साम्ना शिशुपालमुच्चै—
 श्चेदिप्रभुं संग्रहयाञ्चकार ॥ ७५

करं कुमारेश्वरतोऽथ लब्ध्वा
 कीटालपालाञ्च बृहद्बलाख्यात् ।
 युद्धेष्वयोर्धाधिपतिं निगृह्य
 वशेऽकरोदुत्तरकोशलान् सः ॥ ७६

भङ्गेन मङ्गाधिपतिं प्रमथ्य
 जलोद्भवान् पार्श्वगतान् हिमाद्रेः ।
 भङ्गाटदेशं तरसा विजिग्ये
 मनोश्चशैलञ्च स शक्तिमन्तम् ॥ ७७

अशक्नुवन् सोढुमुदूढवीर्यैः
 पराक्रमं विक्रमशोभिनोऽस्य ।
 ररत्त राज्यं प्रणतो हतारिः
 सुपाश्वदेशाधिपतिः क्रथोऽपि ॥ ७८
 विनीय मत्स्यान् मलदांस्य सर्वान्
 ततोऽधिचक्रे पशुभूमिमेव ।
 महीध्रमाश्रं मदधारसंश्रं
 प्रथाहयामास च सोमघेयान् ॥ ७९
 यामेग्रन शैलं किल भोगदन्तं
 निगृह्य मल्लाननलोप्रतेजाः ।
 सवर्भकानुज्वलवर्भधारी
 शिलीमुखैर्भर्भणि सञ्चवान् ॥ ८०
 ततः शकानामथ वर्वराणां
 गर्वं निकृत्यैर्व्व इवाश्रसां सः ।
 आनम्य भूपान् निकषेन्द्रशैलं
 सुह्यप्रसुह्यानजयत् पृषत्केः ॥ ८१
 मेदोगिरिस्थानथ भूमिपालान्
 तौरदुमान् स्त्रोत इव स्रवन्त्याः ।
 समूलसुम्भूष्य बलातिरेकात्
 पाण्डोः सुतः पुण्ड्रपतिं न्यजैषीत् ॥ ८२
 स कौशिकीकच्छगमच्छवर्णा—
 महीजसं नाम नृपं महीजाः ।
 आजौ विनिर्जित्य समुज्ज्वलश्री—
 हपाद्भवद्वृत्तपतिं बलौघैः ॥ ८३

समुद्रमेनं विनिगृह्य वीरः
 स चन्द्रसेनञ्च सताञ्जलिप्तम् ।
 उर्वीपतीनामथ कर्कटेशं
 निर्व्वापयामास विशेषदृप्तम् ॥ ८४

स सागरावासविलुप्तशङ्कान्
 नौसाधनान् क्लेच्छगणान् विजित्य ।
 उपात्तमुक्ताफलशीभमानो—
 लौहित्यदेशांस्तरसा प्रपेदे ॥ ८५

तीरे समुद्रस्यऽजलप्रधान-
 देशेषु सेनां महतीं स कर्षन् ।
 क्लेच्छाधिपालान् सकलान्निगृह्य
 बलिं समादाय बली निवृत्तः ॥ ८६

तथैव देवः सहशब्दपूर्वः
 पूर्व्वं विजिग्ये किल शूरसेनान् ।
 मत्स्येश्वरं चक्रधरोपमेयः
 पराक्रमैषैवैच दन्तवक्रम् ॥ ८७
 उत्खाय भूयोऽपिऽफलाप्तयेऽसौ
 न्यवेशयत्तं निजराज्यएव ।
 कृष्टस्थले शालितरुप्रकाण्डं
 कृषीबली बालमिवामलौजाः ॥ ८८
 विनीय वीरः सुकुमारवीर्य्यं
 नान्ना यमाहुः सुकुमारमेव ।
 मैत्र्या सुमित्रं निरमित्तकारी
 संगृह्य मत्स्थानपरानजैषीत् ॥ ८९

प्रकाख्यचोलान् स निषादभूमिं
 गोशृङ्गसंज्ञञ्च विजित्यशैलम् ।
 निर्जित्यं राष्ट्रं नवशब्दपूर्व्यं
 चर्मण्वतोक्कूलमगाङ्गलोचैः ॥ ८०

विधाय निघ्नं क्षितिपं तदीयं
 सेकांस्तथैवापरपूर्व्यसेकान् ।
 निगृह्य रत्नानि ततो गृहीत्वा
 वीरः स देवामभितो जगाम ॥ ८१

विन्दानुविन्दानुदितौ पुरस्ता—
 दावन्यभूपौ क्रमशस्तरस्वी ।
 चकार तेजोभिरसौ विहीनौ
 सन्धोदयः कालद्वेन्दुसूर्यौ ॥ ८३

पुरन्ततो भोजकटाभिधानं
 स कीश्लेशञ्च बली निगृह्य ।
 वेण्वातटस्याधिपमुग्रवीर्यं
 कान्तारकादींश्च शरैर्निरास्यत् ॥ ८३

ग्रामं स मुञ्चं श्रितमस्त्रपुञ्जै-
 र्मौञ्जीगुणास्फालनलुप्तवीर्यम् ।
 बली पुलिन्दानरविन्दवक्रो-
 व्यदग्ध्यत् पाण्डुरमपि क्षितीशम् ॥ ८४

स दक्षिणामेत्य रथो पथान्तां
 दक्षोरणेष्वप्यतिदक्षिणात्मा ।
 किष्किन्धयोश्चैर्गुह्या समेतां
 गुह्योपमोऽग्राहयदग्रजान्नाम् ॥ ८५

माहिष्मतीं नाम पुरीं प्रपन्नो-
 नीलेन वीरो बलिना बलीयान् ।
 भयङ्करं भीरुजनस्य जन्यं
 प्रवर्त्तयामासं विकर्त्तनीजाः ॥ ८६
 ज्वालाकरालोऽग्निरथातिकोपा-
 ज्ज्वाल सैन्ये नकुलानुजस्य ।
 सदैव नोलस्य मृधे सहायो-
 दवेषु दावाग्निरिव प्रवृद्धः ॥ ८७
 विशेषलावण्यगुणोपपन्ना-
 मलोकसामान्यमनोश्चरूपाम् ।
 नीलस्य कन्यां किल कामयान-
 स्तस्यानुकूल्यं स युधि प्रपेदे ॥ ८८
 रथाश्वनागोच्चयपत्तिसंघा
 वरूथिनी तस्य रुचाऽवलीढा ।
 आरञ्चितोच्चैस्तरुणार्ककान्तरा
 सशैलदावेव मही बभासे ॥ ८९
 सुदुःसहाद्वयभुजः प्रकोपा-
 दनन्यकार्योपशमात् स भीतः ।
 युगान्तकालोचितघोरवाताद्-
 यथाऽतिसारोऽप्यचलश्चकम्पे ॥ १००
 तुष्टाव चैनं शुचिरुग्रवीर्यं
 माद्रीसुतः पावकमुज्झितास्त्रः ।
 माहिष्मतीशश्च महार्घगरत्नै-
 स्त नर्त्तयामास तदाज्ञयैव ॥ १०१

स त्रेपुरश्चैव सुराङ्गनाथ-
 माखण्डलीजाः किल दण्डकांश्च ।
 हीपाश्रयान् क्लेश्छगणान् पयोधे-
 रधिष्यधन्वा तरसा विजिगीर ॥ १०२
 जित्वा बली कोलगिरिं बलीधै-
 र्हीपश्च ताम्रं स तिमिङ्गिलश्च ।
 अन्ध्रान् कलिङ्गान् जवनांश्च वाषै-
 श्चकार निघ्नान् जवनैः समस्तान् ॥ १०३
 रत्नान्यथादाय महार्हवस्त्रैः
 पौलस्त्यतः प्रस्तुतसामवादाः ।
 ततः प्रतस्थे स बलैरुदारै-
 ररिन्दमः कौरवराजधानीम् ॥ १०४
 ततोबलीधैर्नकुलीऽपि वीरान्
 जित्वा शरैर्मत्तमयूरसञ्चान् ।
 पदे पदेऽम्बुभ्रमवञ्चितात्मा
 क्लेशादतीयाय मरुप्रदेशम् ॥ १०५
 शैरीषकादींस्तरमा विजिग्ये
 सरस्वतीसिन्धुतटाश्रितांश्च ।
 शैलाश्रयान् पञ्चनदश्च सर्वं
 स ज्योतिषञ्चोत्तरशब्दपूर्वम् ॥ १०६
 क्रमात् समानीय वशं स देशान्
 बहून् महाबाहुरधिजग्धन्वा ।
 अश्वोनिधेः कुक्षिगतान् परस्ता-
 ष्छिलीमुखैर्क्लेश्छगणानजैषीत् ॥ १०७

स पञ्चवान् वव्वरकांश्च संखेत्र
वीरः किरातान् यवनान् शकांश्च ।
रत्नानि यत्नेन परःसहस्रै-
रुष्टैः प्रवाह्यानि निगृह्य लेभे ॥ १०८

समागतः स्वामथ राजधानीं
साङ्गं बलैरक्षतदेह एव ।
स बाहुवीर्याज्जितसम्पदं तां
निवेदयामास युधिष्ठिराय ॥ १०९
चतुर्दिग्गीशोपमवीर्यसारे-
श्चतुर्दिशाञ्चापि जयेन दृष्टैः ।
मेने निजं धर्मसुतोऽनुजातै-
र्मूर्तिरूपायैरिव रक्ष्यमाणम् ॥ ११०

सम्राट् ततश्चक्रधरानुमत्या
स राजसूयं क्रतुमाजहार ।
सतां हि लोभैः परिवर्जितानां
विसर्जनायैव जयः परेषाम् ॥ १११
राजन्यवर्गः शतशः समेतैः
स्फुरत्प्रभालङ्करणैः पुरन्तत् ।
चापोज्ज्वलैरिन्द्रधनुःप्रकाशै-
र्नभस्तडिलङ्गिरिवाबभासे ॥ ११२
व्यासेन साक्षादिव केशवेन
विप्रैश्च वेदैरिव मूर्तिमद्भिः ।
उपाङ्गतैः प्रस्तुतयज्ञवेदि-
ऋत्तैरिव द्यौर्नभुरं चकाशे ॥ ११३

त्रियमथ कुरुनाथः पाण्डुसूनोर्विलोक्य
सकलमवनिपालं विस्मयं लभयन्तीम् ।
हृदयइव भुजङ्गैर्दृश्यमानो न लेभे
सुखमपरसृष्टिः खल्वसङ्घा खलानाम् ॥ ११४

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डवदिविजयोनामै-
कोनविंशः सर्गः ।

—:०:—

विंशसर्गः ।

म्लिष्टबुधिः स दैवेन तेजसेवाहतेक्षणः ।

दूतेन कपटेनैच्छदाहर्तुं पाण्डवश्रियम् ॥ १

बभ्रुभिर्वार्यमाणोऽपि सौबलोत्साहमोहितः ।

दुर्योधनस्तथैवासीत् दूताय कृतनिश्चयः ॥ २

दूतमेवाहितोदर्कं रुचते हतचेतसे ।

आसन्नविलयायोश्चैरपथ्यमिव रोगिणे ॥ ३

धृतराष्ट्राभ्यनुज्ञातः सुतरां कालचोदितः ।

पार्थमाह्वाययामास मूर्त्तं मृत्युमिवात्मनः ॥ ४

अथ प्रवृत्ते दूते तु कपटाच्चैर्युधिष्ठिरम् ।

अजयत् शकुनिः सद्यो निज्जत्या कितवाग्रणीः ॥ ५

स्फीतं वसु च राज्यञ्च भ्रातृ'श्चात्मानमेव च ।

द्रौपदीञ्च क्रमात् पार्थः सर्व्वं हारितवान् क्षणात् ॥ ६

एवं दुरोदरे वृत्ते विदुरोऽन्वसुपादिशत् ।

तदस्याप्रियमेवाभ्रन्मूर्षो'रौषधं यथा ॥ ७

अथ दुःशासनो भ्रातुः शासनात् द्रुपदात्मजाम् ।

आचकर्ष बलात् केशे राज्यलक्ष्मीमिवेच्छया ॥ ८

तस्याः स वसनाक्षेपं चिकीर्षुर्देवतोऽभवत् ।

जिष्टसुरङ्गो बालो मृगाङ्गमिव निष्फलः ॥ ९

अरन्तुदमिदं कर्म विमृशन्तोऽपि पाण्डवाः ।

सत्यवहास्तथैवासन् मन्त्ररुद्धा इवीरगाः ॥ १०

निदेशादम्बराजस्य ऋस्तस्योत्पातदर्शनात् ।
पार्थाः पूर्वपदारुढा हरिप्रस्थं प्रतस्थिरि । ११
भूयोऽप्यर्द्धपथादेतान् दुर्व्योधनमते स्थितः ।
आनिनायाम्बिकापुत्रो देवितुं दैववञ्चितः १२
जानन्तोऽपि महामानो गुरोराञ्जेति पाण्डवाः ।
अन्तरत्यन्तसन्तप्ताः प्रजग्मुर्गजसाङ्ख्यम् ॥ १३
दुरोदरमभूद्भूयः सर्वेषां परिपश्यताम् ।
सौवलेन समन्तत्र धर्मपुत्रस्य धीमतः ॥ १४
पराजितो वनं गच्छेत् समा द्वादशसंख्यया ।
अञ्जातं निवसेद्वर्षमेकमेघ पणोऽभवत् ॥ १५
विजितास्ते तु पाञ्चाख्या वल्कलाजिनवाससः ।
अनुयान्तीर्व्वनं जग्मुर्निषिध्याशुमुखीः प्रजाः ॥ १६
असङ्गता स्निष्टरुचः पौराः पुरमथागमन् ।
तुषारसमये प्रातस्तुषारकिरणोपमाः ॥ १७
प्रमाणवटमुदिश्य पाण्डवाः पण्डितोत्तमाः ।
प्रापुः सुरधुनीतीरमारण्यतरुशोभितम् ॥ १८
ब्राह्मणानां गणः पार्थान् कृतबुद्धिरभीष्टितान् ।
पुनः पुनर्व्विघ्नितोऽपि पुरुषार्थानिवान्वगात् ॥ १९
स्थालीमौडुम्बरीं लेभे सूर्यमाराध्य पाण्डवः ।
पाञ्चालराजतनयाभोजनात् पूर्व्वमक्षयाम् ॥ २०
युधिष्ठिरस्तत्प्रभावाद्दनेऽपि स्नातकान् बहून् ।
पालयामास लोकानां धर्मात् किमिव दुष्करम् ॥ २१
स तैर्धौम्येन च समं सरस्वत्युन्मिसंभृतम् ।
कमनीयं मुनीनाञ्च काम्यकं वनमाश्रयत् ॥ २२

अध्वानमारुरोघैषां राक्षसो भीमदर्शनः ।
 किर्मीरोऽञ्जनसङ्काशः कुर्वन् कर्मातिमानुषम् ॥ २३
 शुभ्रदंष्ट्रः प्रदौषाक्षः सम्प्रदीप्तशिरोरुहः ।
 तडित्वानिव संमक्तो बलाकासूर्यरश्मिभिः ॥ २४ युग्म
 रिपुरेष मङ्गाक्रूरस्तेषां क्षतधियामपि ।
 सङ्घसा गोचरानामीदक्षणासिन्धु विप्लवः ॥ २५
 पाञ्चाली प्रविलोकैत्रनं भर्तृणां मध्यवर्तिनी ।
 स्रवन्तीवाचलेन्द्राणामन्तरा व्याकुलाऽभवत् ॥ २६
 दंष्ट्राकरालं गर्जन्तं प्रभिन्नमिव कुञ्जरम् ।
 केशरीवानयत् क्रूरं मारुतिर्नामशेषताम् ॥ २७
 ततो ह्यैतवनं गत्वा कुटजाञ्जुनशीभितम् ।
 ते रोधसि सरस्वत्या निवासं चक्रिरे मिथः ॥ २८
 व्यासात् प्रतिस्मृतिं लब्ध्वा निःश्रेणीमिव सम्पदाम् ।
 पार्थस्तदाज्ञया सर्वैर्भूयः कास्यकामययौ ॥ २९
 ह्यैपायनस्योपदेशादादेशाञ्चमहीक्षितः ।
 ऐन्द्रिर्दिव्यास्त्रलाभार्थमिन्द्रकीलाचलं ययौ ॥ ३०
 तपस्त्रिरूपिणः साक्षात् शासनात् पाकशासनिः ।
 आखण्डलस्य गाण्डीवधन्वा प्रायाद्विमाचलम् ॥ ३१
 कठोरपिङ्गलजटः प्रयतः स परन्तपः ।
 आरिराधयिषुः शम्भुमतप्यत परन्तपः ॥ ३२
 अथ मूकाभिधः कोऽपि राक्षसः कौलविग्रहः ।
 जिघांसुरर्जुनं प्रागादत्वन्ताङ्गुतदर्शनः ॥ ३३
 किरातरुपी भगवान् तत्क्षणीपनतः क्षणात् ।
 गाण्डीवी च बिभेदेनं सममेव शिलीमुखैः ॥ ३४

लक्ष्मीकृत्य शरव्यन्तं किरातार्जुनयोरभूत् ।
 रणोऽवमाननालेग्रोऽप्यसङ्घी हि मञ्जीजसाम् ॥ ३५
 दुर्लभस्तपसाऽप्यस्य सन्तोषः पार्थतेजसा ।
 असौदीर्य्यवतां वीर्य्यं पूर्वमेव हि गण्यते ॥ ३६
 अथ पाशुपतं नाम सोऽस्त्रं परमदारुणम् ।
 मन्त्रवत् प्रतिजग्राह स्मयापितः स्मरान्तकात् ॥ ३७
 अथ तेजोभिरभवद्भगवान् भूतभावनः ।
 अविभाव्यः क्षणाद्भानुर्यथाऽस्तमयमागतः ॥ ३८
 हरिताम्यतयोऽपिनमागत्यास्त्रैरपूजयन् ।
 नयप्रयोगा भूपालं सदुदकैः फलैरिव ॥ ३९
 अथामरावतीं सोऽगात् पाकशासनशासनात् ।
 मनोरथमिवारुह्य रथं मातलिसारथिम् ॥ ४०
 अनन्यदुर्लभं तस्मादस्त्रजालं स्फुरद्दली ।
 लेभे नक्षत्रतारादिः प्रकाशं भास्करादिव ॥ ४१
 किरोटमपि दिव्याभं देवराजो वरौजसः ।
 स्वयमासञ्जयामास पश्चात् पार्थस्य मूर्धनि ॥ ४२
 अमातुषैरस्त्रजालेस्तेजसा च ज्वलन्निव ।
 दिव्यं तौर्य्यत्रिकं चासौ चित्रसेनादशिक्षत ॥ ४३
 मेघच्छन्देन्दुलेखेव नीलाम्बरधरोर्व्वशौ ।
 प्रपेदे तं किलोदग्रकन्दर्पशरपीडिता ॥ ४४
 प्रभवत्वात् पौरवाणां प्रत्याख्याताऽर्जुनेन सा ।
 षण्डी भविष्यसीत्येनं शशाप व्यथितान्तरा ॥ ४५
 अवदानेन सन्तुष्टो विडौजा अमितौजसः ।
 अज्ञातवाससमये तस्य क्लीबलमादिशत् ॥ ४६

लौमशस्योपदेशेन धनञ्जयदिदृक्षया ।
 वत्सलाः पाण्डवाः सर्व्वं प्रजग्मर्गन्धमादनम् ॥ ४७
 इतस्ततः प्रस्रवणैर्व्याप्तमुन्नीर्णवारिभिः ।
 संस्कारनिस्तलैस्तारैर्मुक्तामालाकुलैरिव ॥ ४८
 विलोलजलदत्रातैः संलग्नैः पार्श्वयोर्हयोः ।
 विस्तार्य्यं पक्षावभितो नृत्यन्तमिव सम्मदात् ॥ ४९
 अक्षरःशिक्षितैर्नृत्यन्मयूरं कन्दरागतैः ।
 स्रोतसाम्पतनात् स्रस्तदुकूलमिव लक्षितम् ॥ ५० कलापम् ।
 पाञ्चात्या प्रणयोङ्गे दात् प्रार्थितः पवनात्मजः ।
 काञ्चनानि सुगन्धीनि पद्मान्याहर्त्तुमुदययौ ॥ ५१
 प्रीणयित्वाऽऽञ्जनेयं स प्रभञ्जनसुतो बली ।
 विद्राव्य रक्षिणः सर्व्वानानयत् कमलोच्चयम् ॥ ५२
 ह्वरन्तं पाण्डवानुच्चैर्भीमोबदरिकाश्रमे ।
 जघान विकटाकारं जटासुरमरिन्दमः ॥ ५३
 भूयोहिमवतः पृष्ठे तरसा यच्चराक्षसान् ।
 निर्जित्य श्यापादलकानाथं कामममोचयत् ॥ ५४
 निवातकवचान् हत्वा पार्थोऽपि युधि दुर्जयान् ।
 आनन्दयामास कृतो चिरसन्दर्शनेन तान् ॥ ५५
 यमुनामनु शैलेन्द्रे वने चैत्ररथोपमे ।
 मिलिताः पाण्डवाः सर्व्वं विचेरुर्व्वनचारिणः ॥ ५६
 कुम्भयोनेः प्रकोपेन नहुषः सर्पतां गतः ।
 भीमसेनं निजग्राह ग्राहः प्राकृतवह्वली ॥ ५७
 युधिष्ठिरः परिप्रश्नान् तस्योत्तीर्य्यं मञ्जामतिः ।
 श्यापादमोचयत् सर्पं सोऽपि बभूवाहृकोदरम् ॥ ५८

हेतारण्यसरस्तीरमागतास्ते यशस्विनः ।
 नभः प्रदीपे नक्षत्रताराइव विरेजिरे ॥ ५८
 कौरवा घोषयात्रायां गन्धर्वैर्युधि निर्जिताः ।
 चाताः किरीटिना चासाद्विशेषशरणार्थिनः ॥ ६०
 जयद्रथः किलैकान्ते कदाचिद्द्रुपदात्मजाम् ।
 ययाचे कामसन्तप्तः सिंहीमिव महागजः ॥ ६१
 युवानमपि सा साध्वी श्रद्धे न कथञ्चन ।
 भर्तारं वार्हक्यस्तं तरुणीव नितम्बिनी ॥ ६२
 अह्वरत् स बलात् कृष्णां पूर्वदेव इवाङ्गुतिम् ।
 तं निगृह्य बलेनैव पाण्डवास्तां समानयन् ॥ ६३
 विपन्नान् पाण्डवानन्यान् पीत्वा यक्षसरःपयः ।
 पुनरुज्जीवयामास लक्ष्मण्यो युधिष्ठिरः ॥ ६४
 प्रावध्याथ शमीवृक्षे श्मशानस्थे महीच्छ्रये ।
 अस्त्राख्यत्रस्तमनसस्ते विराटपुरं ययुः ॥ ६५
 अज्ञातवासं विवशास्ते मत्स्यनगरेऽवसन् ।
 अङ्गि अह्वगणाञ्छन्ना नभसीवार्करोचिषा ॥ ६६
 युधिष्ठिरः सभास्तारो विराटस्य महीपतेः ।
 प्रियो बहुमतसासीदक्षाणामपि देविता ॥ ६७
 सूपकारोऽभवञ्जीमः फाल्गुनस्तु बृहन्नला ।
 क्लीबस्तौर्ध्वत्रिकाचार्यः कन्यानां दैन्यमाश्रितः ॥ ६८
 नकुलस्वश्रवणालोऽभूत् सङ्घदेवोऽपि गोपतिः ।
 प्रत्यादेशः सुन्दरीणां सैरिन्ध्रीवृत्तिमाश्रयत् ॥ ६९
 एवं प्राकृतदुर्लभ्यास्ते द्विचेरुर्वरौजसः ।
 तत्राणुमात्राः सलिले जलीकसङ्घानिशम् ॥ ७०

अथ तत्रोत्सवे मङ्गलानभिभूय बलाधिकम् ।
 जीमूतमवधीङ्गीमो वलान्तं भीमविक्रमः ॥ ७१
 कामयानश्च पाञ्चालीं कीचकं विकचोत्पलैः ।
 तुष्याचीमक्षिणोद्गूढं व्यूढोरस्कमपि क्षणात् ॥ ७२
 अथ सूतात्मजेनैव दिधक्ष्णन् द्रुपदात्मजाम् ।
 शतं पञ्च तथैवान्यानवधीत् कीचकान् बली ॥ ७३
 जेतुं यातेषु सर्वेषु त्रिगर्तानाततायिनः ।
 बृहन्नलासखः प्रायाद्वैराटिः कौरवान् प्रति ॥ ७४
 स्फोतं कुरुबलं दृष्ट्वा विपमानं सुहुर्मुहुः ।
 बली बालं समाप्रवास्य सारथ्ये तं न्ययोजयत् ॥ ७५
 दिवाप्रदीपानिव तानस्त्रैरिव शिलीमुखैः ।
 चक्रे विलुप्ततेजस्कान् विवस्वानिव फाल्गुनः ॥ ७६
 प्रत्यानयदमेयात्मा हृतं तैर्गोधनं महत् ।
 दैतेयानिव विद्राव्य यज्ञभागमधोक्षजः ॥ ७७
 पाण्डवानथ विज्ञाय विराटस्तानुदारधीः ।
 यथावदर्शयामास स विपश्चिदपश्चिमान् ॥ ७८
 दूतांश्च प्राहिणोत्तेषां बन्धुभ्योवान्धवोचितः ।
 अप्रमेयैर्बलैस्ते च प्रागमन् विगतक्लमाः ॥ ७९
 उत्तराञ्च ददौ कन्यां स मान्यायाभिमन्यवे ।
 लक्ष्मीमिव विशालाचीमञ्चुताय महोदधिः ॥ ८०
 पाण्डवैः सह सञ्जातुं दुर्व्योधनमधोक्षजः ।
 बीर्यवद्विर्वृथा यत्नमकरोद्धस्तिनां गतः ॥ ८१
 ते सपत्नैर्हृतं राज्यं क्लृप्तं बलिनां वराः ।
 उपचक्रमिरे लब्धुं बलिनैव मनस्विनः ॥ ८२

युयुत्सवस्ततो जग्मुः सर्वे कौरवपाण्डवाः ।
 कुरुक्षेत्रं क्षत्रियाणामन्ते साक्ष्यद्वयस्थितम् ॥ ८३
 हेतुमद्भिः पदेः कृष्णो निर्व्वेदं वदतां वरः ।
 अर्जुनस्य जह्जारोच्चैर्हिंसादोषैकदर्शिनः ॥ ८४
 अथ प्रवहते युद्धं महत् तेषां महौजसाम् ।
 आशास्यमानकौन्तेयजयं दिक्षु महात्मभिः ॥ ८५
 विचेरुरभिगर्जन्तो नभमौव रणस्थले ।
 घनाद्वयतडिन्माला नागाः काञ्चनशृङ्खलाः ॥ ८६
 बन्धितैः सिंघनादेश्च हेषाशब्दैश्च पुष्कलैः ।
 शङ्करावेशघोरोऽभूद्ध्वनिः ममरदुन्दुभेः ॥ ८७
 गजारोही तुरङ्गस्थमश्वमादो महीस्थितम् ।
 एतानपि रथारूढो न कदाचिदयोधयत् ॥ ८८
 विनाशमिव वंश्यानां घोरं द्रष्टुमनीश्वरौ ।
 सूर्याचन्द्रमसावास्तां रजःप्रच्छन्नविग्रहौ ॥ ८९
 विलयात् किल भर्तृणां शुचाऽऽर्त्ता धूलिधूमरा ॥
 विदीर्णहृदयेवोर्व्वी वभूव रुधिरप्लुता ॥ ९०
 अथ पार्थीरथोपस्थात् पुरस्कृत्य शिखशिङ्गिनम् ।
 दिनात्यय इवादित्वं रक्तं भीष्मपपातयत् ॥ ९१
 प्रतीक्षमाणः स क्षेममयनं दक्षिणैतरत् ।
 अश्रितशरशय्यायां जनयन् जनविस्मयम् ॥ ९२
 तथागतस्य तस्योच्चैः कातरत्वं पिपासया ।
 कृतास्त्रोऽपाहरत् पार्थः पुण्यैर्भोगवतीजलैः ॥ ९३
 अभिमन्युवधामर्षाञ्ज्वलतेव किरोटिना ।
 पश्यत्स कुरुवरेषु निहतोऽभूज्जयद्रथः ॥ ९४

अश्वत्थान्नः स्रपुत्रस्य मिथ्याऽन्तं आवितो गुरुः ।
 न्यस्तशस्त्रः शिरश्छेदादृष्टदुःस्त्रेन लङ्घितः ॥ ८५
 नृसिंह इव दैत्यस्य सत्यसम्भो ह कोटरः ।
 दुःशासनस्य हृदयं विदार्य रुधिरं पपौ ॥ ८६
 योधयित्वाऽर्जनं संख्ये कर्णोप्यस्तमगाच्छरैः ।
 दावानल इवारस्यं दग्धुकामो घनाम्बुभिः ॥ ८७
 दुरुहरमपि श्रीमान् यद्नाददहरत कृती ।
 प्रथमः पाण्डवः शल्यं हृदि शल्यमिवापि तम् ॥ ८८
 ज्वलज्ज्योतिष्कपिण्डानि युगान्त इव संयुगे ।
 परस्परराहतैः पेतुः खण्डितानि बलान्यपि ॥ ८९
 एवमष्टादशदिने स्तोषामक्लिष्टकर्माणाम् ।
 अष्टादशैव वीराणामक्षीहिण्यः क्षयं ययुः ॥ ९०
 अथातिहीयमानौजाः प्रतीच्यन्वाविवांशुमान् ।
 ह्यै पायनङ्गदस्यान्तरलीयत सुयोधनः ॥ ९१
 तस्मादुत्थापयामास भीमस्तं रूक्षभाषितैः ।
 रसं महीतलादुच्चैर्मलैरिव महीरुहः ॥ ९२
 समुद्यतगदौ वीरौ शेरतुस्तौ रणक्षितौ ।
 उत्पातोत्खान्वितौ व्योम्नि मूर्तिमन्ताविवांशुहौ ॥ ९३
 वामदक्षिणगोमुखमण्डलप्रक्रमान्तयोः ।
 सुरस्त्रीभ्यः प्रियं रेणुराचक्ष्णाण इवोत्थितः ॥ ९४
 गदालीढशरीरौ तौ व्यूढोरस्कौ पदात् पदम् ।
 मातङ्गरदनिर्भिन्नौ शैलाविव न चेलतुः ॥ ९५
 कौरवेणाहती भीमो वक्षस्यपलसन्निभे ।
 क्षणमज्ञातदुःखोऽभूत् प्रलयेन बलीयसा ॥ ९६

स दुर्योधनपक्षाणां प्रहर्षं विगतव्ययः ।
 देव्यश्च पाण्डुपुत्राणां खण्डयन्नुत्थितोऽभवत् ॥ १०७
 सत्यप्रतिज्ञः समरे चरन् गाण्डीविसंज्ञया ।
 ऊर्ध्वैरभ्यवधीहीरो भीमसेनः सुयोधनम् ॥ १०८
 स काञ्चनाभीरक्ताक्तशरीरः पादपर्वतः ।
 मेरीर्वालातपव्याप्तोवज्राहत इवापतत् ॥ १०९
 अथ तस्मै हलभृतः कोपं समयलङ्घिने ।
 समयव्यपदेशेन शमयामास केशवः ॥ ११०
 अथ द्रौणायनिः सुप्तान् रिक्तानश्चतपाण्डवैः ।
 सैनिकान् द्रौपदेयांश्च जघान किल निर्घृणः ॥ १११
 जिवांसुरथ कृष्णस्य वचोभिर्विनिवारितः ।
 किरीटन्तस्य चिच्छेद किरीटी किरणोज्ज्वलम् ॥ ११२
 पाञ्चाली तमथ शिरोमणिं स्फुरन्तं
 व्यासक्तं परिविदधे नृपोत्तमाङ्गे ।
 तेनासावपि शुशुभे शशाङ्कविम्ब—
 व्यालम्बो गिरिरिव तत्प्रभाऽवलौढः ॥ ११२
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये दुर्योधनवधोनाम
 विंशः सर्गः ॥

एकविंशः सर्गः ।

अथ संकुलसङ्गराङ्गणं
धृतराष्ट्रादिभिरशुविक्रवाः ।
अगमन् सकलाः कुरुस्त्रियो—
गुरुशोकाः कुरुराङ्गना इव ॥ १
गजकाञ्चनवर्मलोहितैः
परिकीर्णं युगपद्दिनोदये ।
तरुणार्कमरीचिहृद्यभुक्—
क्षणदाध्वान्तभरैरिवान्वितम् ॥ २ युग्मकम् ।
अथ ताः परिकीर्णमूर्धजाः
सुहृदां लक्षणवीक्षणाकुलाः ।
करुदुर्वदनानि वारिभि—
र्भयनीत्येरभिषिष्य योषितः ॥ ३
परिहाय किमद्य भूतले
शयनं कोमलतूनिकोत्तरम् ।
अतिदीन इवास्तचेतनः
सुत, शिषे शरजालसंकुले ॥ ४
पितरौ त्वदधीनजीवितौ
वसुधेयं वशगा वधूरिव ।
स्वजनोऽपि विधेय एव ते
व्यवसायः कुत एष निष्ठुरः ॥ ५

व्यथयेर्यदि मध्यतः स्थितान्
समरे वीरः शरीरपि क्षतः ।
जननीमतिवत्मल्लोत्तदा
कथमाभग्नवपुर्न मां दहेः ॥ ६

वसुधापतयः प्रकम्पिता—
स्तव तेजोभिरसह्यविक्रमैः ।
स भवान् पतगैर्विलङ्घ्याते
जगतो धिग् जलविम्बलोलताम् ॥ ७

स्तुतिभिः किल वन्दिनामभू-
र्मुदितारमा नृपनन्दनादितः ।
वद सम्प्रति दूयसे न किं
कटुगोमायुरवैर्भयावहैः ॥ ८

न सितातपवारणं न वा
शरदिन्दुप्रभचामरहयम् ।
पुरुषा न शरीररक्षका—
स्तव नालोकरवोऽद्य लक्ष्यते ॥ ९

अभवः परिचारकैः पुरा
ननु काश्मीरकरणरूपितः ।
विभवे सति किं रजःकण्ठे—
रकरोर्धूसरितं कलेवरम् ॥ १०

पृथगात्मतया यदीदृशं
क्षतमेतत्तव पुत्र, नोषितम् ।
पितरौ परिलुप्तदर्शनौ
परिहायाद्य ~~स्त्री~~ वधूमपि ॥ ११

पतगैरभिजग्धलोचनं
 सुखमेतन्मलिनं दुनोति माम् ।
 शृषिरहयविभ्रमं यथा
 घनजालान्तरितेन्दुमण्डलम् ॥ १२
 अभितस्तव योषितः पुरा
 रमणीयास्तपनाः किलाभवन् ।
 अधुना वत भाग्यपर्यया—
 दृशिवोऽयं प्रथते शिवारवः ॥ १३
 प्रवरैः किल पण्डितैः पुरा
 सदसि त्वं परिमण्डितोऽभवः ।
 पल्लवं प्रति लोलुपैर्भृशं
 धिगङ्घो गृह्णगणैः प्रवेष्ट्यसे ॥ १४
 यदि बान्धवशोकदुर्मनाः
 परलोकं सुत, गन्तुमिच्छसि ।
 परिलुप्तदृशौ कथं तदा
 प्रभवौ नावनुमान्य नो गतः ॥ १५
 अन्तः स्वयमेत्य मां पुरा
 रुदतीमप्यधुनाऽन्तिकस्थिताम् ।
 किमिदं सुत, क्षुप्तचेतनः
 परिसुप्तो जननीं न वीक्षसे ॥ १६
 शपथैर्मुहुर्दुर्धयेऽन्तर्मां
 सहादप्याक्षप मां कलाक्षरैः ।
 किमिदं करुणासुदृष्टता
 चिररात्राय सपुत्र, सुप्यते ॥ १७

लमसङ्घबलो महीतले
 लसदेकादशवाहिनीपतिः ।
 पतगैरभिभूयसे बला—
 न्नरभाष्यं धिगिदं क्षणचुरतम् ॥ १८
 इति तं परिलप्य सौबली
 सुतमुच्चैः स्थिरतां समतपगात् ।
 अचलाऽपि चलत्यथोत्कण्ठं
 लसदन्तर्भृशविक्रवाकुला ॥ १९
 अथ भानुमती शुचाऽऽकुला
 पतगीदष्टसुखं सुयोधनम् ।
 अभिवीक्षितुमक्षमेव सा
 सङ्घसाऽभूत् परिलुप्तचेतना ॥ २०
 शकुनैरपि खण्डितार्चकं
 मुखमेतत्तव सप्तमीन्दुवत् ।
 प्रिय, मामविलुप्तकान्तिम्-
 न्नदयत्युत्पलिनीमिवोन्नदाम् ॥ २१
 रचितं परिहासतोऽप्यभू-
 न्न कदाचित् प्रिय, विप्रियं मया ।
 प्रवियोगविलीनमानसां
 किमकाण्डे वद मां न भाषसे ॥ २२
 विशिखैरसि नाम विद्विषा—
 मथवा स्त्रीनखरैर्दृष्टि क्षतः ।
 दयितालप मां न मानिनी
 परमुद्यद्दिरहाकुलाऽस्मि ते ॥ २३

अनिमेषदृशा सुरस्त्रिया
 परिपीतो यदि नाथ, माद्यसि ।
 ननु पश्य निषिद्धचापले
 मम लौक्यप्रचुरे विलोचने ॥ २४
 अपराधविशेषजो ध्रुव-
 न्तव मन्युर्मयि कान्त, विद्यते ।
 कथमस्तष्टृशोऽन्यथा सुहृ-
 र्विलपन्तीं दयितां न वीक्षसे ॥ २५
 लसदशुलवोऽपि मे मन-
 स्तव दिग्धाशुगवत् पुराऽदुनोत् ।
 प्रिय, सा स्रपिताऽहमशुभि-
 र्वत नैवास्ति दयालवोऽपि ते ॥ २६
 किमिदं परिहाय मां सती-
 मनुकूल, त्वयि बद्धलालसाम् ।
 वद संयमिनामुपाश्रितो-
 व्रतमुच्चैस्तरुणोऽप्यसाम्प्रतम् ॥ २७
 रणदुन्दुभिघोषकर्षितो-
 रचितामर्द्धकपोलपत्रिकाम् ।
 असमाप्य ममाद्रवः पुरा
 रमणैहि प्रसमापयाद्य ताम् ॥ २८
 यदकारि किमप्यशोभनं
 मम तावत् त्वमिति प्रमूढया ।
 प्रिय, मर्षय तत् प्रसादवे
 रक्षितोऽयं शिरसि क्षमाञ्जलिः ॥ २९

अवला वलवन्निसृष्टताऽ-
 प्यनुगृह्येत दयापरैर्नृभिः ।
 कथमस्तमितानयां नु मां
 लदधीनां त्वजसि प्रियामपि ॥ ३०

दशनक्षतपीडिताधरा
 प्रतिक्रूणाऽस्मि पुरा रदक्षते ।
 इति मानसुपाशितोऽसि किं
 दथ कामं शिरसा प्रसादये ॥ ३१

इति काचिदतीव विद्वन्ना
 सुखपङ्के इहलब्धमाननम् ।
 दयितस्य विधाय भाविनी
 स्तिमिताञ्ची विदितास्तमासदम् ॥ ३२

अपरोपचितैर्मुहुर्मुहुः
 प्रियमस्त्रैः परिश्लुप्तदर्शना ।
 अवलोकयितुं न चाशक्न-
 द्विफलोत्सारणयत्नविक्रवा ॥ ३३

अथ सा विद्वरोद भाविनी
 सुहुरार्त्तक्षरवेजिताम्बुजा ।
 वसुधामवसक्तविमग्ना
 परिरभ्याबिम्बिनाकुसुमास्तरा ॥ ३४

विधिना हरताऽपि निष्टुरं
 दयित, त्वां नवनोत्सवं मम ।
 सुहुरश्रुजलातिसर्जनैः
 किमु दृष्टिप्रसरोऽपि नार्थते ॥ ३५

मम भाग्यविपर्ययो महा-
नवलुप्तेक्षणशक्तिरस्मि यद् ।
दिवसोदयचन्द्रवहपु-
स्तव हन्तेक्षितुमन्थमक्षमा ॥ ३६

इयताऽपि न यद्विदीर्यते
हृदयं तत् खलु वप्वनिर्भितम् ।
रमणी किल कोमलीति वाङ्
ननु पुंसां प्रणयातिरेकजा ॥ ३७

इतरत्र सुदुर्लभं नृणां
मरणं काङ्क्षितमायुषः क्षयात् ।
अवलोक्य तवेष्टृणीं दशा-
मपि यन्मे न गतं हतासुभिः ॥ ३८

इति मोहमगान्मृगेक्षणा
प्रियमाश्लिष्य परेतमुत्सुका ।
अपुनःप्रतिबुद्धये सती
पतिलोकन्तरसा ततोऽजयत् ॥ ३९

अपराऽपुत्रपलक्ष लक्षणे-
रवधार्थ्याकुलिता हृदीशितुः ।
प्रचुरैः किल वाष्पवारिभिः
परिधीतक्षतजं कलीवरम् ॥ ४०

क्षणमात्रविलुप्तचेतना
नवमोहेन पुनर्बिबोधिता ।
करुणैः कुरुवीरकामिनी—
प्रविलापैर्बिबिलाप भाविनी ॥ ४१ युग्मकम्

पिशिताग्निभिरुत्सुकात्मभि-
 स्त्वाव देहो बहुशोऽद्य भक्षितः ।
 अमरैरिव भूयसा शशी
 परिपीतोऽल्पमितो दुनीति माम् ॥ ४२
 परिनष्टकलेवरात्मन-
 स्त्वाव सत्यं प्रिय, कीर्त्तिं शेषता ।
 कथमेवमवेष्ट्व ते वपु-
 र्दृढ्यं मे शतधा न दीर्यते ॥ ४३
 परिहाय गतोऽसि मामितः
 परलोकं कपटैकवत्सलाम् ।
 निरुपाधि ममल्लमस्ति चेद-
 भ्रियते किं हतजीवितं मया ॥ ४४
 तव लोकविमोहनात्मनो-
 निरुपाधिः प्रणयोऽस्ति मां प्रति ।
 नय मामपि तत्र दुःखिनीं
 प्रिय, यन्नाद्य गतोऽस्त्वलक्षितः ॥ ४५
 किमपि स्पृहणीयमारमनः
 पुरतस्त्वं न मया विनाऽक्षरः ।
 नरलोकसुदुर्लभः कथं
 सुरलोकः स्वयमेव गम्यते ॥ ४६
 चतुरं रमणाप्सरोगणं
 ननु मत्तो बहु मन्यसे यदि ।
 सुरतं न तदर्थये पुन-
 स्त्वाव शुश्रूषणमेव कामये ॥ ४७

अपि वीक्ष्य विलुप्तजीवितं
 तव देहं मम रण्यते मनः ।
 नितरां करुणावह्निर्मुखी-
 विधिरितहृत सौदुमन्मनः ॥ ४८
 हतदेवविशेषवञ्चिता
 कठिनोच्चैर्ध्वंसने करोमि किम् ।
 मम जीवितमातुरस्य वा
 बहुलक्लेशफलाय केवलम् ॥ ४९
 इति सा करुणाक्षरं मुहु-
 र्हतसत्वा प्रधिलप्य वानिनी ।
 प्रलयं प्रियसङ्गमावहं
 स्फुटरोमाञ्चमगाहतक्लमा ॥ ५०
 अपसार्थं गणं पतन्त्रिणां
 कथमभ्यात्मकरिणं शोणितम् ।
 वसनाञ्जलतोरजःकषान्
 प्रियमन्धा श्रितदैन्धमैक्षत ॥ ५१
 तव लूनभुजं क्लेशवरम्
 द्विषदस्त्रैरवलोक्य निर्घृष्टैः ।
 प्रिय, कल्पमहीदृष्टं यथा
 हतशाखं मम द्रूयते मनः ॥ ५२
 का स मे स्तनमण्डलोचितः
 कचपाशप्रहृष्टैकपण्डितः ।
 सुरतात्पयनिःसहोद्भुक्—
 परिसंवाहंनपेक्षलः कारः ॥ ५३

किमिदं न विलापविह्वलां
 रमणाद्यालपसि प्रियामपि ।
 हृदयेश्मृते नतम्नुवां
 वद कोऽन्वो व्यसनेन दूयताम् ॥ ५४
 अयि मानपरिग्रहोऽसि किम्
 अपराधं त्वयि न स्मराम्यहम् ।
 यदि वा लमवैषि तन्मुहुः
 शिरसा त्वां दयित, प्रसादये ॥ ५५
 यदि वा कथमप्यतिक्रमं
 परि मूढाऽकरवं सञ्चल तम् ।
 स्वजने प्रभुताऽस्ति देहिनां
 लमिहैको मम कान्त, केवलम् ॥ ५६
 अपरं कमहं ब्रवीमि वा
 कतमो वा सङ्गतां मदक्रमम् ।
 चपलापरितापमम्बुदा-
 दपरः कोऽस्ति विसोढुसुरसुकः ॥ ५७
 प्रबलोस्वणमशुगविक्रवी—
 यदि मामीक्षितुमप्रापेक्षसे ।
 प्रतिषेधय ह्यहमाषितै—
 रियताऽपि प्रिय. मे सुखोदयः ॥ ५८
 रमणीजनदुर्लभं पुन-
 स्तव यत् प्रेम न तत्, कामये ।
 प्रियतातरलं मदन्तरं
 तत्र चन्द्राननवाक्यलालसम् ॥ ५९

सुरलोकनतभ्रुवामहो
किमिवास्ते प्रिय, चारु कौशलम् ।
चिरप्रेमपदं न वीक्षसे
यदमूभिः क्षणमात्रसङ्गतः ॥ ६०

तपसा कतमेन लेभिरे
फलमेतत् सुरलोकयोषितः ।
यदि वेद्मि तपस्तदाश्रिता
दयितादैव भवन्तमाश्रये ॥ ६१

इति सा करुणप्रलापिनी
गुरुशोकप्रसरातिविह्वला ।
क्लमभीलितजीविताख्यं
सुहृरिच्छन्त्यपि नाप दुर्मनाः ॥ ६२

रुदुः सकलास्तथाऽबला-
सुहुराक्षिसकलेवरा यथा ।
करुणाक्षरविद्रुतान्तरा-
मुदिता अप्यरुदन् सुरस्त्रियः ॥ ६३

भृशवाप्यजलम् ताकृणै-
र्नयनैः कौरववीरयोषितः ।
उषसीव तुषारबिन्दुभिः
सरितः कौकनदैः प्रतीयिरे ॥ ६४

अथ शोकहृताशनार्चिषा
परिदग्धाः परिसान्ख्यबन्धुः ।
दवलीढवनीरिवाददे
सलिलं मेघ इवाच्यतो वचः ॥ ६५

जगतीष्वखिलः प्रजायते
न्वियते प्राणिगणोऽप्यहर्निशम् ।
भ्रियते न चिराय कोऽपि चे—
मरणे का परिदेवना नृणाम् ॥ ६६
अयिणो वनशैलसागरा-
गुरुसारा अपि पिष्टपाप्त्रयः ।
पिशितादिविनिर्मिताः कथं
नरदेहाः स्थिरतां समाप्नुयुः ॥ ६७
अमरोऽपि यदा प्रमार्थ्यते
विधिना कालवशाद्दलाघिकः ।
मरणैकजुषां तदा नृणां
क्षणमात्रोच्छ्वसितं हि मङ्गलम् ॥ ६८
प्रभवः किल ये शरीरिणां
स्थितिसर्गप्रलयेष्वपि क्षमाः ।
यदि तेऽपि विपत्तिगोचरा-
वद मर्त्याः कथमन्तवर्जिताः ॥ ६९
दिवसक्षणदोदयोपमं
सुखदुःखद्वितयं शरीरिणाम् ।
क्रमवन्नितरां सुदुस्त्वलं
न हि सुहृन्ति तयोर्विपश्चितः ॥ ७०
यदि कोऽपि चिराय केवलं
सुखमेव प्रतिपद्यते नरः ।
अपरश्चिरदुःखभाग्भवे-
दिति दुःखं सुखमप्यसंभुक्तम् ॥ ७१

सुखदुःखविभागमादरा-
 दिति जानन्न जनो विमुञ्चति ।
 कथसुद्विजतामदीनधीः
 प्रतिहार्यैतरवस्तुसङ्गतौ ॥ ७२
 यदि दुःखमसङ्गमिच्छते
 सुखलेशेषु कथं नु रज्यते ।
 तदनागतदुःखवर्षिषां
 पिशुनं खल्विति हि प्रचक्षते ॥ ७३
 सुखभोग इवाप्रियोऽपि स-
 न्नितरस्यावसरोऽपि दुःस्थजः ।
 प्रियमेव कथं नु काङ्क्षते
 मनुजेः स्वार्थपरैर्न विप्रियम् ॥ ७४
 परिपौष्य जनानमी सुदु-
 खिरमौत्पातिकतोयदोपमाः ।
 पवनैरिव वीरसायकैः
 परिखीनाः किमिदं न पश्यत ॥ ७५
 निजकर्मफलानुबन्धिनो-
 नरदेवासुरकिञ्चरोरगाः ।
 विवशा हि भवन्ति जन्तवो-
 भ्रुवमेषां न मुनः समाजसः ॥ ७६
 न सुखोदयमारमनो न वा
 मृतबन्धोरपि तीक्ष्णारणम् ।
 उभयोरपि तत् क्षमावहं
 रुदितं यत् किञ्चनैः सुखमन्वनेः ॥ ७७

जलबुद्बुदवत् क्षणोदये
 क्षणमात्रप्रलये च देहिनाम् ।
 क इवावसरः शुचोभवे—
 दपि किञ्चित् प्रतिकर्तुमक्षमे ॥ ७८
 गुह्येगविस्तराश्रसां
 सरितां तीर इवातिसैकते ।
 तरवो नरलोकदेहिनः
 ह्यणभङ्गप्रवणा न संशयः ॥ ७९
 अनतिक्रमनीयविप्लवे
 भृशरन्ध्रावसरे विशेषतः ।
 इयताऽपि समागमेन किं
 बहुलाभो दयितैर्न मन्यते ॥ ८०
 सुतबन्धुषु मन्दचेतनाः,
 त्यजत स्त्रे हभरं क्लमावहम् ।
 यदुपाधिवशात् प्रदह्यते
 ननु वर्त्ति लघुदीपवक्त्रिणा ॥ ८१
 त्यजत प्रियविप्रयोगजं
 गुरुशोकं हृदि धैर्यमाश्रिताः ।
 यदनन्तरकार्यमादरा-
 सदिहाक्लीबतया विधीयताम् ॥ ८२
 अथ धर्मसुताज्ञयाऽभवन्
 कुणपा वक्त्रिसुखे समर्पिताः ।
 सुरभीन्वनगन्धतो बभौ
 ध्रुवमेघां सुरभिर्यशःक्रमः ॥ ८३

आञ्जानिङ्गा गुरुणामथ सुरसरितं योषितः प्राप्तदैव्याः
 ग्रीकावेगादनल्पप्रतिहृतमनसः शून्यदेहा इवापुः ।
 ज्ञानैस्तासां सुखाब्जैरतिकरुणमिलत्कञ्जलाशुभ्रवाच्या
 गङ्गा रेजे प्रसङ्गादिव कमलवभा यासुनोर्भगाः प्रदोषे ॥ ८४
 मन्दाकिन्याः पयसि मिलिता ज्ञानचिन्ताः कथञ्चित्
 वाप्याविद्धं सलिलमवलम्बान्धवेभ्यः प्रदाय ।
 चक्रुः स्नेहोचितमपि पुनस्तन्त्रवाक्यादतन्त्रा-
 स्तत्कीर्त्तिभ्योऽप्यतिशयगुणैः संविधानं विधिज्ञाः ॥ ८५

गुरुवधपरिखेदात् प्राप्तनिर्व्वेददैव्यो-
 सुनिभिरुचितवाक्यैर्बोधितो धर्मसूनुः ।
 सुरसरिदनुजाताद्राजधर्मादिधर्मान्-
 भवञ्चितमतिरासीत् शान्तचेता निशम्य ॥ ८६
 पार्थस्तथाप्यतिशुचा गुरुणाऽभिभूत-
 स्तच्चावबोधमपि लोपयता स भूयः ।
 यस्तः सहस्रकिरणस्तमसेव साक्षाद्-
 धूमाकुलोऽनल इवास विह्वलतेजाः ॥ ८७
 अथ गुरुतरशोकप्राप्तमश्रुप्रवाहं
 कथमपि शमयन्निःपुण्यतीर्थाब्जुपातैः ।
 अभिषिषिचुरुदारं धर्मसूनुं समिता-
 नमुचिरिपुमिवोच्चैर्देवता मन्त्रिसुख्याः ॥ ८८
 रचितरुचिरवेशं सुप्रकाशं यशोभि-
 स्तरणिकिरणदीप्तं वारिवाहं तद्धृदयत् ।
 जलनिधिसलिलान्ता रत्नजातोऽज्ज्वलाङ्गी
 तमभजत विशाला मूमिपालं धरिणी ॥ ८९

विदुरस्य मते स्थितः स्थितिञ्चः
कथमप्यात्मशुचं निगृह्य पार्थः ।
समनन्दयदिन्दुसुन्दरशौ-
र्जनता रक्षण वीक्षणैकदक्षः ॥ ८०

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये युधिष्ठिरराज्याभिषेकोनामैक-
विंशः सर्गः ॥

एकविंशः सर्गः ।

अथोत्तरा चारुग्ररोरबन्धं
द्रीष्यस्त्रतेजःपरिलुप्तसंज्ञम् ।
सुषाव काले कुलतन्तुमेकं
वर्षोपलक्षिष्टफलं लतेव ॥ १
मनांसि तं कौरवसुन्दरीणा-
मस्पन्दमानं ग्लपयन्तसुचैः ।
दृष्ट्वाऽचुतोऽजीवयदम्बुदृष्ट्वा
निदाघदग्धन्तरुवत् पयोदः ॥ २
यतः परिक्षीणतमेऽन्ववाये
जातः कुरुणामभवत् कुमारः ।
ततोऽश्चुतोऽन्वर्थविदां वरेण्यः
परिच्छिदित्वाङ्गयमेनमूचे ॥ ३
हे पायनादौरथ यज्ञविद्या-
विधानदक्षैः क्षतकिल्बिषैश्च ।
ऋत्विग्भिरत्यक्तविधिक्रमः सन्
क्ष्मापोऽश्वमेधक्रतुदोक्षितोऽभूत् ॥ ४
हिरण्ययी मञ्जुलयज्ञशास्त्रा-
रराज तस्योच्छलकीर्त्तिभाजः ।
क्षपाचेराणांमिव वारणार्थं
कान्था तमांसि क्षपयन्त्वभीक्ष्यम् ॥ ५

किरीटिनं सङ्करकर्मदक्षं
 रक्षाविधौ होमतुरङ्गमस्य ।
 नियुज्य सज्यञ्चनुरादधानं
 स च्छाभृतामक्षयमादिदेश ॥ ६
 विपक्षभूतानथ भूमिपालान्
 जयन् पृषत्कैर्नमयङ्गिरिव ।
 स पालयामास किलायजाज्ञा-
 मुत्खातपूर्व्वान् प्रतिरोपयंथ ॥ ७
 स वज्रदत्तस्य गजं शरीरै-
 श्चकार वीरः क्षतजोक्षिताङ्गम् ।
 तेनापि भूयिष्ठमसौ द्विपेन्द्रः
 शैलः क्षरदुर्गैरिकवह्मभासे ॥ ८
 ततः किरीटी विनिवेश्य मौलौ
 निदेशमस्य क्षितिशासनस्य ।
 पुरं प्रपेदे मणिशब्दपूर्व्वं
 सुतस्य बभ्र्वादिकवाहनस्य ॥ ९
 पुत्रस्य स क्षात्रबलं दिदृक्षु-
 स्तदस्त्रजालैरवलमतेजाः ।
 विवस्त्रद्रुमैरिव ह्यव्यवाह-
 स्तस्मात् कृती श्लाघ्यनिपातमाप ॥ १०
 बालस्य तस्यापि शिखीमुखाधराः
 क्रान्तान्तरीक्षाः क्षितिमूललम्बाः ।
 पातालमाविश्य यशस्तदीयं
 शशंसुत्क्षैरिव लोककान्तम् ॥ ११

पराजयोऽप्यस्य सुहृद्गणानां
 सुखार्थमात्मप्रभवाद्भव ।
 विपत्तिकालेऽपि फलोन्मुखत्वं
 न लुप्यते पुण्यकृतां वृषस्य ॥ १२
 किरीटिनं भूमितले लुठन्तं
 कुलाचलप्रख्यमुलुप्यवेक्ष्य ।
 सञ्जीवयामास समग्रशक्तेः
 सञ्जीवनाख्यस्य मण्येः प्रभावात् ॥ १३
 पार्थस्ततः पार्थिवसंघमुच्चै—
 रानस्य कामं निशितैः पृषत्कैः ।
 पुरस्कृताश्वः परमोत्सवाब्धं
 वशी हरिप्रस्थपुरं प्रपेदे ॥ १४
 निर्वर्त्तयामासुरथत्विजस्ते
 क्रमप्रवीणाः क्रतुमश्वमेधम् ।
 लब्धः पुरा यत्र शिलोच्चयेन्द्रा-
 द्विश्राणितोऽभूत् प्रचुरोऽर्थराशिः ॥ १५
 सति प्रभुत्वेऽपि भृशं विनीतो-
 युधिष्ठिरोऽभूद्दयुवराजकल्पः ।
 आश्राविधेयैः किल सर्व्वलोकैः
 शशास राष्ट्रं घृतराष्ट्रपव ॥ १६
 नयप्रयोगाद्द्विदुरस्य ताव-
 न्महाधियोऽल्पार्थविसर्ज्जनेन ।
 सामन्तराजन्यगणादनस्यं
 लेभे नृपालः प्रियकार्य्यजातम् ॥ १७

अथानुमान्याशुमुखं कथञ्चिद्—
 युधिष्ठिरं सानुचरोऽम्बिकेयः ।
 भीमस्य गूढाप्रियदङ्घमान-
 स्तपोवनं प्राप तपञ्चिकीर्षुः ॥ १८
 निवारिताऽपि चित्तिपेन भूय-
 स्तमन्वगेव प्रययौ पृथाऽपि ।
 विपक्षपक्षैः क्षणविघ्निताऽपि
 सन्मृष्टिरुच्चैरिव भाग्यवन्तम् ॥ १९
 यथायथैनां नयनाशुपुरै-
 र्नृपोऽभुवपायैरिव मन्दभाग्यः ।
 लक्ष्मीं समाक्रष्टुमियेष सेव
 तथा तथा दूरमियं जगाम ॥ २०
 पुराद्विह्वस्ताननुगम्य पार्था-
 गतेषु तेष्वशुमुखाः सपौराः ।
 त्यक्त्वा कथञ्चिद्विषयानिव स्वान्
 संसारिणः प्रापुरपोदसत्त्वाः ॥ २१
 गच्छत्सु कालेषु समाधिमग्नान्
 दावाग्निना दग्धकलेवरांस्तान् ।
 आकर्ण्यवर्णाश्रमपालकोऽभूत्
 श्लोकिकुलो नारदतोऽनुजातैः ॥ २२
 तदूर्ध्वदेहोचितसंविधानं
 विधाय धर्मप्रभवोऽनुरूपम् ।
 धर्माविरोधेन शशास राज्यं
 रजस्तमीभ्यामभिसुक्तचेताः ॥ २३

षट्त्रिंशदब्दे ऽशुभसूचकानि
 निमित्तजालान्यवलोक्ष्य पार्थः ।
 नितान्तमन्तः स समाकुलोऽभू
 दरिष्टलक्ष्माणि यथाऽऽभयावी ॥ २४
 स यादवानां विपदं निशम्य
 पदेषु सर्वेष्वपि निर्वपेत्तः ।
 बभूव भीतीबलदृप्तकालात्
 कृष्णोऽपि यस्माद्विलयं प्रपेदे ॥ २५
 प्राजिगुषु राजेश्वभिषिच्य बालं
 वेलावसानेष्वकृतास्त्वमेव ।
 रक्षाविधौ क्षीणिभृतां वरेण्यो-
 युयुत्सुमत्युत्सुकमादिदेश ॥ २६
 कृत्वोर्ध्वदेशोचितमूर्ध्वमीलि-
 लीकान्तरप्रस्थितबान्धवानाम् ।
 स नैष्ठिकीमिष्टिमपि प्रयुज्य
 प्राज्यं जलान्तर्विससर्ज वङ्गम् ॥ २७
 द्विमङ्गुताम्बोजवतीरिवासा-
 वशुप्रवाहाकुलवङ्गपङ्कतीः ।
 आमन्त्र्य सर्वाः प्रकृतीः परस्ता-
 द्विसृष्टनेपथ्यविधिर्बभूव ॥ २८
 नृपोऽनुजैस्तेरथ धर्मपङ्गा
 वनान्तरं राजपुरात् प्रतस्थे ।
 प्राणैरिवाःमा नियन्तिद्वितीयो-
 देहान्तरं दुर्गत २९पूर्वदेहात् ॥

तदा न नेपथ्यमपि श्रयन्तो
 राशा वियुक्ता नगरी दिदीपे ।
 अलङ्कृताऽपुञ्जलरत्नजालैः
 प्रत्यग्रवैधव्यदशैव नारी ॥ ३०
 लोकस्य भूपालवियोगशोकात्
 परिक्षति क्षामकलिवरस्य ।
 दुर्भिक्षकालेऽप्यनतिप्रमाणे
 क्षुधातुरस्यान्नद्ववादरोऽभूत् ॥ ३१
 पञ्चक्षितीशव्यसनाग्निजालै-
 रनल्पतप्ताऽपि तपस्विनीव ।
 बालेऽपि तस्मिन्नवकीर्णिभावं
 सर्वसञ्ज्ञा कालवशात् प्रपेदे ॥ ३२
 बालोऽप्यसौ लाञ्छनलेशशून्यः
 कल्पिष्यमाणः परिपूर्णतार्यै ।
 काम्या स्फुरन् प्रार्थितया प्रजाना-
 मनन्दयञ्चन्द्र इवान्तराणि ॥ ३३
 गुणेरुदारैः सममेव तस्य
 तृप्तिं शरीरावयवाः समापुः ।
 कलाः सुधांशोरिव तेन लोकोऽ-
 प्यमन्दमानन्दरसं पुपोष ॥ ३४
 माद्रीं जनद्रीं पराङ्मुखीऽसौ
 पुलोमजामिन्द्र इवोपयेमे ।
 मा तेन सम्पर्कमुपेत्य बाला
 नीतिः फलेनेव शृशं दिदीपे ॥ ३५

दीपार्चिषेवोज्ज्वलदीपहृत्तः
 प्रदोसशक्तिः क्षमयेव साक्षात् ।
 विनम्रभावः परविद्ययेव
 तथा गुणोत्कर्षमसौ पुपोष ॥ ३६
 प्रपालयामास मर्ही समस्ता-
 मुपायजालेः परिपेशलैः सः ।
 अङ्गैरनूचानगणाग्रगण्यः-
 स्त्रयीमिवात्रस्तमना मनीषी ॥ ३७
 सर्वप्रयत्नैः शरणप्रपन्नान्
 अधिज्यधन्वा स ररक्ष लोकान् ।
 कृतापराधान् पुनरागमञ्चो-
 व्यशिक्षयत्तानपि दण्डलेखैः ॥ ३८
 स कार्तवीर्यीपमवाहुर्बीर्यी-
 दुर्धर्षणीयोऽग्निरिवोद्गतार्चिः ।
 समुद्रवत् प्राकृतदुर्बिलङ्घ्यः
 सेव्यस्तुषाराचलवद्भव ॥ ३९
 पराक्रमी सिंह इव क्रमञ्चः
 क्षमेव साक्षात् क्षमयोपपन्नः ।
 मातेव स ह्येविलोलचेताः
 सर्वस्ववस्थासु सहिष्णुरासीत् ॥ ४०
 कामं विवस्त्रानिव दक्षिणस्थो-
 बभूव भूपः स्पृहणीयतेजाः ।
 तथापि तस्योज्ज्वलितैः प्रतापै-
 ररातयः कौशिकवह्निलीनाः ॥ ४१

तस्याभवत् स्नाध्यगुणस्तनूज-
 स्तेजःक्रमैरेजयिता जनानाम् ।
 जवोत्तरं संयति सर्व्वलीका-
 यमाचक्षते जनमेजयाख्यम् ॥ ४२
 तेनारमजेनात्मवतां वरिष्ठौ
 नृपश्च माद्रो च विनिद्रसलौ ।
 बाह्येऽपि तेजस्वितयाऽरुणेन
 द्यावापृथिव्याविध नन्दतः स्म ॥ ४३
 तरङ्गलेशैः सुरशैवलिन्याः
 पवित्रिते रोधसि शुद्धबुद्धिः ।
 महाक्रतूनुन्नतदक्षिणाब्जान्
 क्रमेण चक्रे नृपचक्रवर्त्ती ॥ ४४

सृगेन्द्रतेजा सृगयाविहारी
 राजा महारण्यचरः कदाचित् ।
 अन्वग्व्रजन् नानुचरः शरव्यं
 पिपासयाऽऽसीत् परिशुष्ककण्ठः ॥ ४५
 जलाभिलाषी किल भूमिपालो-
 बभ्राम भूमौ विफलप्रयासः ।
 विलुप्तभाग्यः प्रतिकूलदैवा—
 हीनो धनप्रेप्सु रिवादरेण ॥ ४६
 मग्नं समाधौ किल निर्व्विकल्पे
 शमीकनामानमसौ महर्षिम् ।
 निषिद्धसर्व्वेन्द्रियवाह्यवृत्तिं
 पुनः पुनर्व्वारि हृथा ययाचे ॥ ४७

ततस्त्ववज्ञापरिशङ्कितेताः
 कण्ठेऽर्पयत् प्रेतमसुष्य सर्पम् ।
 संयोजयिष्यन् विपदा हि लोकं
 विधिर्विपर्यस्तधियं करोति ॥ ४८
 समागतः स्वामथ राजधानीं
 शुश्राव शापं स तदात्मजस्य ।
 इतो दिने सप्तमके विमूढं
 तं तक्षकः खल्वभिदंध्यतीति ॥ ४९
 ततोऽभिषिष्यारमजमालराज्ये
 पुराहृदिः सीधगृहोपरिष्ठात् ।
 विषप्लमन्वीषधिरस्यमाणः
 स मन्त्रित्वैः सममधुरवास ॥ ५०
 दंशात् परं जीवयितुं क्षितीशं
 समागतं कश्यपमर्हमार्गात् ।
 दृष्टप्रभावं प्रचुरार्थवृष्ट्या
 निवर्त्तयामास स एव नागः ॥ ५१
 अथादशङ्कितमन्त्रवीर्य-
 स्तन्तक्षकः क्षीणिसृतां वरिष्ठम् ।
 दैवक्रमातिक्रमणं नराणां
 सुदुष्करं केवलपीक्षिणः ॥ ५२
 स तेन दष्टो विषवङ्गिवृष्ट्या
 शशाम भूपालगणाप्रगल्भः ।
 दावानलस्यावयवैर्विकीर्णै-
 वीतैर्यथा चन्दनपादपात्रः ॥ ५३

प्रत्ययभृपाकविपत्तिश्रीकाः
 प्रजा नवी लोकपतिर्गुणैः ।
 धानन्दयामास यथेन्दुवर्षैः
 प्रभाकरापायविशुभवेष्टाः ॥ ५४

वपुष्टमां नाम सुवर्षवर्षी
 स काशिकेशस्य सुतासुदाराम् ।
 दारक्रियायोष्यगुणैर्विष्टा-
 ममात्ममत्वा विधिनीपयेति ॥ ५५

स मासमात्रं शशुरासयान्त—
 नृपी नवीकृतसहितोऽधुरवास ।
 द्वितीयसख्येयव तयोष्यसखी-
 स्सतः प्रतस्मै मिजराजधानीम् ॥ ५६

रथं विनीताम्बससत्पताक-
 मध्यास्य विद्वान् सङ्गदां वियोनात् ।
 नातिप्रहृष्टां स वपुष्टमान्तां
 विनीदयामास मनीषवाग्भिः ॥ ५७

कसिन्दकान्धीर्निर्मिसत्तरङ्गां
 तथैव गङ्गामवसोक्त्य शब्जाम् ।
 अङ्गाय मेने नृपधर्मपत्नी
 मसं न नैसर्गिकनिर्वाणानाम् ॥ ५८

सूतोपचारैश्चतुर्जीविर्गैः—
 स्तोत्रु प्रदेमिषु सगोरमेषु ।
 मार्गेषु काशिकेशनीर्निर्वाण-
 तो प्रापतुः कामस्य राजधानीम् ॥ ५९

रथान्नियन्ता यमिताश्चरश्मेः
 शुभे सुहृत्तं प्रिययाऽवतीर्थे ।
 शुद्धान्तमध्ये विनिवेश्य चैनां
 क्ष्मापः क्षमाभारमसौ बभार ॥ ६०

तस्मात् शतानीक इति प्रसिद्धो-
 बभूव तस्यां वचिरः कुमारः ।
 अग्निप्रसङ्गादिव वाप्यमय्यां
 स्फुरत्प्रभं ज्योतिरयोञ्जवर्खाम् ॥ ६१

गुर्वर्थमत्युत्कटमाहुरिष्यन्
 छातान्तरायः किल तत्क्षणेन ।
 वैरानुबन्धुभितान्तरत्ना-
 दुत्तङ्गनामा तदृषिः प्रपदे ॥ ६२

उवाच चैनं नतपूर्वकाय-
 माश्रीर्भिरुच्चैरभिनन्द्य पूर्वम् ।
 साम्ये स्थितानामपि धैर्यलोपं
 वैरं किलातिक्रमजं करोति ॥ ६३

तव पितरमुदारं तत्तकः क्ष्मापः साक्षा-
 दशनिरिव महीध्रं धर्षयामास मूढः ।
 द्रविणचयद्विसर्मेर्विप्रमप्यर्हमार्गात्
 क्षितिपतिलकरक्षाबद्धकामं निषिध्य ॥ ७४

स खलु यदि न मन्धोऽवारयिष्वद्विजाग्रं
 दशनमनु तदानीं क्षौण्णिकं स एव ।
 तस्मिन् द्रववज्जिह्वाक्षयासीदमन्धः
 प्रबलबद्धशक्तिर्नूनमाजीवयिष्यत् ॥ ६५

परिभवति कृतान्तन्तश्चक्रेनापि दष्टः
स्वमिति नवमवर्षं पश्यता व्याकुलेन ।
प्रतिकरणसमर्थोवारितस्तेन विप्र-
स्तदहह परिलुप्तस्त्वत्पिताऽप्राप्तकालः ॥ ६६
क्षितिपतिलक, तस्त्रावर्णराशिः खलाना-
मतिगुरुरवलेपः कीदृशः पश्य जातः ।
अशमयदविलुप्तप्रक्रमं कीर्त्तिजरालै—
र्धवलितजगदन्तं यद्वृथागर्वितोऽसौ ॥ ६७
नरप, पितुरमित्रे क्रीधनः क्षत्रियः सन्
किमिति किमिति वैरं वीरं, तस्मिन् धत्से ।
हुतवहमधि ह्योतुं तं किल क्रूरबुद्धिं
चर सुचरितकृत्यः सर्पसत्राख्यसत्रम् ॥ ६८
इत्याभाष्य व्रतिनि सुतरामाश्रयं स्वं प्रयाते
तीव्रक्रोधारुणितनयनस्तत्तकस्त्रापराधात् ।
सम्भारान्ते स पुनरचिराद्भ्राह्मणैर्वेदविद्भिः
प्राप्तोदक्षैः क्षितिपतिरभूत् सर्पसत्राय दौक्षाम् ॥ ६९
अथाह्वीषीत् सर्पान् हुतवहमुखे स क्रतुविधौ
तमिश्रायामन्वी शलभनिवहानध्वग इव ।
स्फुटन्तस्तेषान्तु ज्वलनतरसा भोजमणयः
स्फुलिङ्गाभा दृष्टा दिशि दिशि पतन्तः पटुश्चः ॥ ७०
प्रदीप्तोऽग्निः सार्धं नरपतिरुषा स्थण्डिलशयो-
ददाहोच्चैर्मन्त्रापितमहसः कुण्डलिंगणान् ।
वृथैवेन्द्रं सान्द्रं शरणमुपपन्नो नरपतेः
पितुर्वीरो वक्त्रे रूपरि परिलम्बोऽथ दृष्टे ॥ ७१

अथास्तीकश्चिन्नस्तुतिभिरभिसन्तोष्य नृपतिं
 वरं लेभे तस्मान्मन्त्रविरतस्यै सत्त्ववचसः ।
 ततो मुक्ताः सर्पाः क्षितिपतिरुषस्तक्षकमुखा-
 गतचासा वङ्गेरपि सुसुदिरे मन्त्रबलिनः ॥ ७२
 हुतोच्छिष्टं सर्पत्रजमथ विरच्य क्षितिभृत-
 स्त्नमः शिष्टं किञ्चिद्दिनकरकराद्भूधर इव ।
 स सन्तुष्टः शिष्टामिमतश्चिराशीर्भिरसक्त—
 त्तमुच्चैरानन्दप्रसुरमभिनन्द्यान्मममाता ॥ ७३
 वैशम्पायनतः स कम्पितवपुःप्रत्यर्धिवीरव्रजः
 युञ्जामोस्त्वणकिस्त्रिवैकहरणीं पुच्छां कथां भारतीम् ।
 या व्यासेन विशेषतो विरचिता वैदार्यसार्थोत्तरा
 पूर्वेषां किल सर्व्वगर्व्वदक्षिणी कीर्त्तिश्च यथोक्तवत्सा ॥ ७४
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये सर्पसन्वर्षनीनाम
 द्वाविंशः सर्गः ॥

त्रयोविंशः सर्गः ।

स प्रक्रमानन्दितसर्व्वलोकौ-
लोकान्तरं कालवशात् प्रपन्नः ।
परोक्षभावं क्षितिपः प्रपेदे
किरीटयोगादिव सञ्चरीटः ॥ १
अथाभवत् पार्थिवसङ्गवर्त्ती
क्षती शतानीक इनेकतेजाः ।
स्फुरत् परानीकमनेकरूपै-
र्जेता सुष्टुः संयति यः पृषत्कैः ॥ २
स याज्ञवल्क्यादधिम्य वेदं
क्षपादथास्त्रास्त्रनिवारितास्त्रः ।
कुर्व्वन् परेषामवरोधशोकं
शशास राज्यं महनीयतेजाः ॥ ३
बभूव तस्मैऽप्यस्य देहभाजः
सुतो विदेहाधिपतेः सुतायाम् ।
यो देहदीप्तग दहनीपमेय-
स्त्रिरसकार षिद्विवास्तयस्त्रान् ॥ ४
रजोविमुक्तः स विरक्तचेता-
निवेदितात्मा क्लिप्त शौनकाय ।
तस्त्रावबोधक्षपितव्यलोकौ-
क्षेभे स्फुरन्निर्मलसत्त्वलोकाम् ॥ ५

तस्यावसाने क्षितिशासनस्य
 वसूपमेयो वसुधाऽऽधिपत्वम् ।
 दत्तोऽश्वमेधादिपदः प्रपेदे
 प्रोतैः सुरैर्दत्तचरोऽश्वमेधात् ॥ ६

धीरः प्रतीताध्वरसंविधानैः
 पुरोधसां सोमरसासवेषु ।
 मनांसि बभ्रुक्करोदमर्त्यान्
 स मर्त्यवद्भूतक्षदीर्घवासान् ॥ ७

तस्याः मजोऽभूदधिसीमकृष्णः
 कृष्णोपमेयोऽप्यपकृष्णकर्मा ।
 यः पश्यतां चेतसि दर्शनीय-
 स्तृष्णां समावर्षयदीक्षणस्य ॥ ८
 पुत्राध्वरप्राध्ययनैर्ऋषेभ्य-
 स्त्रिभ्योऽपि निर्वृत्ततयाऽमसौजाः ।
 निःशेषकर्त्तव्यतथेव सोऽभू-
 क्षरातलावस्थितिनिर्व्यपेक्षः ॥ ९

सतस्तदीयस्तु ततः प्रपेदे
 कुलप्रदीपः कमलाभवक्लः ।
 विधानपूर्व्वं विबुधोपमेयो-
 बुधाग्रगण्यो वसुधापतित्वम् ॥ १०
 स प्राप्य राण्यं द्विजराजकान्ति-
 र्वीरजानामविषह्यतेजाः ।
 प्रह्लादयामास निजप्रजाली-
 निर्दस्व वाणीर्द्विषतां प्रचारम् ॥ ११

अजीजनत् सज्जनवाच्छनोय—
मलाच्छनं चन्द्रमिव स्फुरन्तम् ।
बालं सृणालाधिकसौकुमार्यं
निचक्रु,मार्थ्यानुमतोपचारम् ॥ १२

विनीतमादिश्य तमात्मजातं
नृपः प्रजाक्षेमविधौ विधिञ्च ।
आचारमुच्चैर्जसोऽनुरूपं
चचार चीरप्रणयी वनेषु ॥ १३

स चापि वर्णाश्रमधर्मापाता
वर्णाश्रमाचारपरायणत्वात् ।
धर्माविरोधाधिगतार्थकामो-
मनोपिणां मानसक्काङ्क्षितोऽभूत् ॥ १४

रोधःप्रपाताविलगङ्गयोश्चै—
स्तरङ्गहृत्स्तरभिक्षथमाणम् ।
सर्व्वन्तदीयं नगरन्तदन्त—
भुवं पवित्रीभवितुं विवेश ॥ १५

निवारयिष्यन् सुरनिम्नगाया-
दुर्व्वाररंङ्गःप्रचुरप्रवाहम् ।
प्रजाऽऽवलीदुर्गतिकातरात्मा
बभूव भूपो विफलप्रयत्नः ॥ १६

तरङ्गिनीघोरतरङ्गविग्ना
विशेषतः कातरतासुपेताः ।
प्रजास्तदा रक्षितुमक्षमोऽसौ
बभूव कामं विमनायमानः ॥ १७

परं प्रजारश्चानमेव राज्ञो-
 मनोषिणः कर्म समादिशन्ति ।
 आस्तां तदेतत्परिरक्षणं मे
 मन्दस्य नाभूदपि धिग्धिमन्तान् ॥ १८
 प्रजाऽऽवलीः स्त्रा नरस्त्रीकपाशो-
 न रक्षितुं यो विपदः क्षमेत ।
 हास्याय तस्याहुरतीव राज्यं
 जरातुरस्येव नयं कक्षत्रम् ॥ १९
 इत्येवमन्तः समतप्यतास्त्री
 प्रजाकुलक्षेत्रविशेषदीनः ।
 राजन्वती यत् परिभ्रूयते भू-
 स्तदेव देवस्य बलं ध्यनन्ति ॥ २०. विशेषकम् ।

सर्वप्रयत्नैरपि यत्र साध्यं
 व्यलीकमस्त्रिभपि स प्रपेदे ।
 भूपालभावव्यपदेशहृताः
 खलाः क्षिप्तोच्चैर्व्यथयन्ति स्त्रीकान् ॥ २१
 ततः स कौशाम्बरभिधासुदारां
 पुरीं परास्त्रन्दभयैर्विसुक्तान् ।
 प्रासादसन्तर्जितवैजयन्तां
 पीरैः समस्तैः सङ्घितोऽध्ववास ॥ २२
 तस्यानुकूष्णात् क्षितिपत्र स्त्रीकाः
 प्रजाव्यलीकाकुलमानसस्य ।
 दुरन्तदैवव्यसनातिपातं
 ते स्नाघमानाः क्ष-भ्रमं सङ्गन्ते ॥ २३

अथामरस्त्रीस्तनमण्डलानां
कस्तूरिकाया मकरीविशेषम् ।
स पारिजातस्रजसुज्ज्वलस्त्री-
र्विभक्तस्त्रीधरत्रयाम्भूव ॥ २४

ततो मञ्जीमर्षवमेष्वस्त्रानां
तस्त्रोष्णनामा तनयः प्रपदे ।
योऽभूत् कवोष्ठीः क्षतजैः परीषां
वीरन्त्रियस्तर्पयितैकवीरः ॥ २५

तस्याप्यभूच्चित्ररथाभिधानः
पुत्रश्चरित्रेण सदा पवित्रः ।
रथेन चित्रेण विशिष्यतीधी
चिचीजसच्चित्ररथादनूनः ॥ २६

निधाय तस्मिन् स धुरं धरित्रा-
धीरे विभुर्भूधरतुल्यसारे ।
तस्त्रावबोधाय विग्रहसस्त्री-
धीमानरश्त्रेषु धियं व्यधत् ॥ २७

काशेन तस्मिन्नपि नामश्रेष्ठे
तदारमजो राजपदं हुमीज ।
रथावसानः श्चिरीव नाप्ता
योऽभूत् श्चिष्णोयसमानतेजाः ॥ २८

विभुष्य राज्ञं विषयेष्वहस्त्री-
हृष्टिप्रवीराहितमानसोऽप्यौ ।
असम्भयत् तस्त्रमारमजातं
भूष्युं वरेष्वां शिवा हृष्टिमन्तम् ॥ २९

स शास्त्रदृष्टेन पद्याऽप्रमत्तः
 सत्प्रधानः प्रधनं विनैव ।
 प्रजा निरस्तप्रतिपक्षशङ्का-
 ररक्ष रक्षासु विचक्षणत्वात् ॥ ३०
 तस्यात्मजं वीर्यवतां पुरोगं
 कान्तस्फुरत्कान्तिविशेषभाजम् ।
 सुषेणमेषीनयनाभिराम-
 मुदारसत्वं महिषी सुषाव ॥ ३१
 विनीय नीतिप्रचुरैस्तसुषै-
 रक्ष्मावचैरध्ययनैर्नृवीरः ।
 शिल्पीव रासायनिकैः प्रयोगै-
 वैज्ञानिकं वस्तु विशोध्य रेजे ॥ ३२
 तस्मिन् प्रभुत्वं प्रमविष्णुशीले
 निधाय बोधैर्बिम्बुधोपमेये ।
 चतुःसमुद्रोर्म्भिपवित्रिताया-
 भुवः स भूभृत् त्रिदिवं गतोऽभूत् ॥ ३३

समाददानोऽपि करं स राजा
 प्रजाकदम्बादवलम्ब्य नीतिम् ।
 सहस्ररश्मेरिव शीतरश्मि-
 र्मनीष एवास जनस्य भूयः ॥ ३४
 वीरः सुनासीरसमः परेषां
 मिथः सुरस्त्रीकथितप्रभावः ।
 सुनीयनामा पथि सुखितारमा
 सदारमकस्तत्परभापं राजन् ॥ ३५

सोऽप्यारमवेत्तारमघाःमजातं
 राज्येऽभिषिच्याप तपोवनान्तम् ।
 ऋचामभिश्च यमचिन्मथशक्तिं
 वदन्ति नाञ्जा ऋचभेव सन्तः ॥ ३६
 खेदं प्रजानां परिपालनोत्थं
 न प्राप स प्रापिततत्प्रतिष्ठः ।
 प्रतापमाचावनतप्रतीप-
 भूपालइत्याकुलितो न जन्मैः ॥ ३७
 इन्द्रादिदेवान् नरदेवचन्द्रः
 समाह्वयामास मखेष्वजस्रम् ।
 स देवलोके परतो निवत्स्यन्
 स्वलोकशासानिव तांश्चकार ॥ ३८
 स सप्ततन्वर्जितकान्तलोकां
 मनुष्यदेवो दिवमधुप्रवास ।
 भुवं स्वपित्रोपनतां विशाला-
 मन्मोधिषेलावक्षयां पुरेव ॥ ३९
 ततोऽभवत् क्षत्रकुलायगण्यः
 सूनुस्तदीयो विनयप्रधानः ।
 नृचक्षुरक्षोभितचारुचेता-
 नृणां नवं चक्षुरिष्व क्षितीशः ॥ ४०
 सम्बन्तंकादेरथ दुर्निवारै-
 र्मेघैः पुरीवातसखेरजस्रम् ।
 इन्द्रः क्षितीन्द्रस्य पदे ववर्ष
 नलक्षणतन्दिवभीर्षयैव ॥ ४१

ततः सुतुङ्गावलम्बजाहा-
 ज्जलाहृताऽभूदितरत्र भूमिः ।
 लोकास्त सन्मार्गविलङ्घनोत्थं
 प्रक्षालयन्तीव मलं समस्तम् ॥ ४२
 उपस्थितोमूर्त्तहवाम्बुराशि-
 रासीज्जलौघच्छलतोऽविद्यतः ।
 स्फुरत्तरङ्गाधरमाणपानात्
 सर्वात्मनाऽऽलिङ्गितुमङ्गनाः स्त्राः ॥ ४३
 मनुष्यपञ्चादिशरीरजालै-
 रोघालिसंघातवशाद् विलीलैः ।
 उच्चावचैरुच्चलितो जलौघो-
 यादोभिरुच्चैरिव लक्षरते स्म ॥ ४४
 अप्याकरैकप्रभवाणि लोके
 रत्नानि रत्नाकरदुर्लभानि ।
 तस्मिन् स्फुरन्ति स्म जन्मप्रपूरे
 विकीर्त्यमाणानि किलोर्मिजालैः ॥ ४५
 प्रासादशृङ्गाणि तरङ्गसंघै-
 र्मुहुर्मुहुषाभिहतान्यवापुः ।
 भिस्त्वोर्मिमासिप्रचुरोर्मिमासां
 शैलोत्तमानां श्वियसुखितानाम् ॥ ४
 गजेन्द्रदेहा विपुलाः स्फुरन्ती-
 मघेरजलं क्षीपतुलामवापुः ।
 आश्रित्य यानुच्छिन्नपृष्ठदेशान्
 अल्पे किल प्राणधतो ऽभ्यतिष्ठन् ॥ ५०

शैवालजालैर्मलवङ्गिरुच्चैः
 प्रापत् समाच्छादितसर्वदेहम् ।
 प्रभ्रष्टरम्याभरणं गजाश्रवं
 स्थलस्थितस्तोयगजाश्रवभावम् ॥ ४८

तरङ्गराशिः परिपीतकान्ध्या
 स वैजयन्ध्या सहितोबभासे ।
 शिखासमाश्लिष्ट इवौर्व्ववङ्गे-
 र्यथार्थवारानिधिघोरभङ्गः ॥ ४९

नृपस्तु तस्मिन् व्यसनातिपाते
 काश्मीरदेशे निजराजधानीम् ।
 चकार कारुप्रवरैकशिल्पं
 ह्रसत्यनाहार्य्यगुणैरनेकेः ॥ ५०
 मनोश्चतीरोत्तरसन्निवेशा
 तुषारशुभ्राम्बु सदा वहन्ती ।
 यादीभिरत्यन्तविवर्जितत्वाद्
 यत्रापगाऽऽपद्गृहदीर्घिकालम् ॥ ५१

यथैव मध्यादरणेर्धराया-
 गर्भात्तथा मन्त्रवदुन्मिषन्तः ।
 स्वयम्भुवो हव्यभुजो द्विजानां
 गृह्णन्ति यत्रोज्ज्वलह्रव्यजालम् ॥ ५२

अनन्यसाधारणमेव पृथ्वां
 स्त्रीणां प्रियं कुङ्कुमपुष्पजालम् ।
 यत्रोज्ज्वलामोदविशेषीगा-
 दादीपयत्यात्मभुवं जनानाम् ॥ ५३

तुषारजालाद्गततुङ्गशृङ्गा-
 यत्राभितो भूमिभृतः स्फुरन्ति ।
 शुभ्रांशुकाच्छादनमुद्गहन्तः
 पोनस्तनास्तद्वरितामिवोच्चैः ॥ ५४
 द्राक्षारसोत्थं मधु निर्व्विरोधा-
 न्मुहुः पिवन् यत्र च कामिलोकः ।
 गुणातिरिकात् किल निर्व्वपेक्षो-
 बभूव कान्ताऽधरपङ्कवेपि ॥ ५५
 यत्राङ्गनास्तुङ्गविलासलोलाः
 कटाक्षविक्षेपणकर्म्मदक्षाः ।
 चातुर्थ्यशून्यं स्थिरलोचनत्वात्
 सुराङ्गनाप्रातमतीत्य तस्थुः ॥ ५६
 यदङ्गनारत्नमुखारविन्दा-
 न्यालोक्य लोलैर्दण्डपदानि ।
 शङ्के मिलद्विस्मयसंकुलत्वा—
 न्निमेषशून्यास्त्रिदशा बभूवुः ॥ ५७

स तत्र काश्मीरवराङ्गनानां
 विलोलनेत्रैः परिपीयमाणः ।
 मर्त्योऽप्यमर्त्यानहसत् प्रमुग्धा-
 नविभ्रमैरप्सरसां विलासैः ॥ ५८
 नीतोऽमरैर्मत्सरितैरिवाभूत्
 स नाकलोकं नरलोकपालः ।
 दुःखाकरोत्खेव किलाख्यसखं
 ह्रीनश्रियं श्रीरधिका परस्य ॥ ५९

सुखोचितस्तस्य सुतस्ततोऽभूत्

सुखावलो नाम बली नृपालः ।

रूपैर्बलैः स्वल्पि योऽबलानां

बलाधिकानाञ्च सुदञ्चकार ॥ ६०

तस्यापि विश्वावसुगीतकीर्तिः

सत्कीर्त्तिशेषस्य सुतः शशास ।

लोकानलोकोचितसंविधानैः

परिप्लवो नाम परिप्लवाच्चः ॥ ६१

योऽभूत् प्रजानां विपदर्शवान्तः

परिप्लवः प्लावितदिविभागः ।

जलै र्पुस्त्रीकुललोचनोत्थै-

र्दानास्वभिश्चास्वदनिर्व्यपेक्षः ॥ ६२

सुतस्तदीयः सुनयाभिधानो-

नेता जनानां सुनयैरनेकैः ।

तस्मात् परं प्राप धराऽऽधिपतं

शिलीमुखैर्वारितवीरलोकः ॥ ६३

तस्यापि मेधाव्यभिधः सुधीरो-

मेधाविनामभ्यधिकः कुमारः ।

तत् प्राञ्चराज्यं परतः प्रपेदे

बाह्नोर्बलैरेव निवारितारिः ॥ ६४

ततोऽप्यनौजास्तनयस्तदीयो-

नृपञ्जयो नाम नृपो बभूव ।

अरातिपुञ्जस्य रणे निहन्ता

यः केशरीवीर्यदकुञ्जराणाम् ॥ ६५

ततः परं तत्सुतमुक्त्वादातां
 प्रमोदमूलं प्रमदाऽऽवलीनां ।
 मृदुं प्रपेदे मृदुलैर्बिन्दासै-
 र्बिन्दासिनीवोक्त्वा लवंशकाञ्चरीः ॥ ६६

तिग्मस्ततस्तिग्मकरोपमेयः
 सूनुस्तादीयो विनयप्रधानः ।
 स्थिरोदयैरस्तासमस्तादीपै-
 र्नयैः प्रजानामनयं निराख्यत् ॥ ६७

चिराय तस्मिन् सुरलोकमाप्ते
 बृहद्रथस्तासतनयो मृपोऽभूत् ।
 रथैर्बृहन्निर्यतथाख्यतेजा-
 बृहद्रथानामपि यो विनेता ॥ ६८

तस्याभवत् सूनुरदीनसखी-
 वसूपमानो वसुदाननामा ।
 वसुप्रदानैर्यमदीनसोकां
 वसुन्धराऽऽपत् पितरि प्रसीने ॥ ६९

अनीकिनीनाममिथं विनेता

ततः शतानीक इति प्रसिद्धः ।
 शतक्रतुप्रक्रमश्चाप्तिराम-
 स्तास्तात्मजः ब्राह्मणवाप राज्ञम् ॥ ७०

बभूव तस्मात्प्रदयप्रदीप्तः
 सदैव सारवातुदयास्तानीनः ।
 काशेन नाञ्जोदयमस्तमूल-
 स्तोमोनिधिर्नाशुपिच द्वितीयः ॥ ७१

गुरुस्तयोरस्तमितोमनस्वी
 देवाधिपात् साप्तपदीनमाप ।
 स्रुतुस्तु क्तत्स्नाभरलोकपाला—
 हलिं बलारातिरिव प्रपेदे ॥ ७२
 अहीननामानमसुथ स्रुतु-
 मस्मिन् सुरस्त्रीस्मितविस्मितेऽगात् ।
 अहीनरत्नाभरणा नतम्बू-
 र्नवेव भूः काममह्वीनसत्त्वम् ॥ ७३
 स खण्डपाणिं तनयं रिपूणां
 शिलीमुखैः खण्डितचण्डभावम् ।
 प्रापथ्य भूदण्डधरत्वसुञ्चै-
 राखण्डलस्यासनमाससाद् ॥ ७३
 लेभे स पुत्रं नवमित्रकान्तिं
 वृत्रासुरारिप्रतिमं रणेषु ।
 अमिद्वित्रासनचित्रवाणं
 नाम्ना यमाहुर्निरमिद्वमेव ॥ ७५
 स खलु पितरि शान्ते शान्तिमानन्तरन्नः
 कुवलयदलकल्पस्निग्धलीलीक्षणानाम् ।
 कुवलयमथ लध्वा लीलयाऽऽखण्डलीजा-
 स्तरुणमिव कलत्रं पालयामास लीलम् ॥ ७६
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये वंशानुक्रमणोनाम
 त्रयोविंशः सर्गः ।

चतुर्विंशः सर्गः ।

रत्नजालमथ सागराम्बरा
नीतिरप्यतितरां महत् फलम् ।
तस्य नाम महिषी च नामतः
क्षेमकं सुतमसूत काङ्क्षितम् ॥ १
तं विनीय धिनयाम्बितः कृती
लोकवृत्तकुशलः क्षितीश्वरः ।
देवलोकमविशत् कालानधि-
स्तिग्मरश्मिमिव तर्पितामरः ॥ २
प्राप राज्यमथ स द्विजातिभिः
शास्त्रदृष्टविधिना कृतक्रियः ।
प्राप्य चैतदभवद्विशाम्पतिः
पूर्वशैलमिव भानुरुज्ज्वलः ॥ ३
पूर्णकोशवलयं सुरक्षितं
लुप्तशत्रुकुलविग्रहापहम् ।
रक्तवीरपुरुषं क्षतानयं
केवलं स बुभुजे भुवस्तलम् ॥ ४
मन्त्रयोगमधिगम्य मन्त्रिणां
दुर्लभं स फलमाप नित्यशः ।
रत्नराशिपरिपूरिताकराः
कोशमस्य पुनरप्यवर्षयन् ॥ ५

कर्षिताऽल्पमपि भूमिरूर्वरा
 शस्यमस्य विषये ददौ बहु ।
 दुर्गजालमपि दुर्गमं परैः
 पूर्णमास सकलास्त्रवस्तुभिः ॥ ६
 सेतुरप्यतितरां सुरक्षितो-
 न क्षतो न शिथिलो न बन्धुरः ।
 संस्कृतोऽधिकृतैरनारतं
 जीर्णतापरिचितो न जालभूत् ॥ ७
 सावधानमभितोऽभिरक्षित-
 स्तस्य वीरपुरुषैर्वणिक्पथः ।
 सुप्रशस्तपरिसंस्कृतोऽभवत्
 सिचेरमानरुचिरोऽध्वगाश्रयः ॥ ८
 नातियत्नमधिकारिभिर्धृताः
 कुञ्जरा न दक्षितास्त्रनप्रभाः ।
 तस्य न स्र नृपतेर्भदोऽञ्जलाः
 पूरयन्ति गजमन्दिरान्तरम् ॥ ९
 शुन्यमास किमपि क्षमाभुजः
 सन्नयस्य न निवेशनं पदे ।
 रत्नजालकिरणैरलङ्कृता—
 स्तस्य रेजुरकलङ्किताः प्रजाः ॥ १०
 शत्रवोऽस्य गुरुष्वैव निर्जिता—
 नाममात्रमवनीतलीश्वराः ।
 कोशशक्तिबलशून्यमण्डलाः
 केवलं बलिमदुर्भयाकुलाः ॥ ११

सन्धिवन्धपरिमेयसैनिका—
 नातिपूर्णनिजकीशसञ्चयाः ।
 मित्रराजनिवह्ना विशाम्पते—
 नातिमात्रबलिनः किलाभवन् ॥ १२
 नीतिमार्गनिपुणस्य भूपते-
 र्वीतवैरिभयसुस्थिताः प्रजाः ।
 धर्ममर्थमथ काममादरात्
 प्राप्तकालमनघाः सिधेविरि ॥ १३
 दीक्षितः क्रतुविधौ क्षितीश्वरः
 शास्त्रदृष्टविधिना पुरोधसः ।
 सम्प्रतेन धनराशिसुञ्ज्वलं
 सोऽर्थिसादकृत कृत्यवित्तमः ॥ १४
 आश्रयस्य सततं विपश्चितां
 शास्त्रतत्त्वमधिजगमुपस्तथा ।
 चख्वलेऽस्य मनसा महत्पथात्
 को हि दैवमतिवर्त्तितुं क्षमः ॥ १५
 स क्रमेण शिथिलादरो नये
 भूपतिर्विषयलङ्घितोऽभवत् ।
 पादपं हि फलपुष्पशोभिनं
 पातयत्यतितरां समीरणः ॥ १६
 स त्वमात्यमथ नीतिकोविदं
 शक्तिजालपरिदीपितं नृपः ।
 आत्मनः समकरोदनन्तरं
 पालयन्तमपकल्पघाः प्रजाः ॥ १७

एवमात्मकरणीयसुत्सुकः
 सन्निधाय सचिवेषु दुर्भनाः ।
 इन्द्रियोद्भवसुखं स केवलं
 सेवते स्म मृगलोचनासखः ॥ १८
 कामयान कामलायतेक्षणा
 निर्विशन्नतितरां वरस्त्रियः ।
 नाप काञ्चिदपि निर्वृतिं मुहु—
 लोभलोलहृदयः क्लमं वहन् ॥ १९
 योषिदेकनिरतस्य कामिन-
 स्तस्य तेजयितुमात्मसम्भवम् ।
 विप्रलम्बलवलम्बनक्षमो—
 नूनमाविरभवद्दिनोदयः ॥ २०
 दौर्घकालमिव तन्मृगीदृशां
 केलिजालमवलोक्य लज्जिता ।
 रात्रिरिन्दुवदनाऽप्यधीमुखी
 रत्नदोषभगणं न्यषेधयत् ॥ २१
 उष्णरश्मिरबलाभुजान्तरा-
 लिङ्गनं क्षितिपतेरिवाक्षमः ।
 सोढुमूढपरिलोहितद्युतिः
 प्रादुरास क्लिप्त तद्विलोपयन् ॥ २२
 तस्य पूर्वेषुरुषस्य सर्व्वतः
 कोमलस्य शशलाञ्छनस्य सः ।
 लाञ्छनं न लवमप्यथौजसः
 सावशीषमकरोद्दिवेश्वरः ॥ २३

तस्य केलिरसदर्शनोद्भव-
 हीर्भ्रमस्यविकलः कलानिधिः ।
 निर्जितश्च दिवसेशतेजसा
 क्वापि दुःखमलिनो व्यलीयत ॥ २४
 कोमलेन दिनकन्धरीचिना
 प्रातरुद्यदनवद्यमारुतः ।
 तस्य जालविवरैर्गृहागतः
 सुसयोषिदलकानचालयत् ॥ २५
 ताः कथञ्चिदथ कुञ्चितभ्रुवः
 प्रातरित्यतितरां त्रपाकुलाः ।
 तं विस्मज्य परिरम्भणोत्सुकं
 प्राद्रवन्त ललना गृहान्तरम् ॥ २६
 शून्यकेलिनिलये स योषितां
 श्लेषलौख्यविकलान्तरो युवा ।
 चिन्तितोपनतवामलोचना—
 सङ्गमाय शयनोत्सुकोऽभवत् ॥ २७
 वासरेषु कुलयोषितामसौ
 सङ्गमाय विफलङ्गतः श्रमम् ।
 नर्त्तकीषु रमते स्म मानुषो-
 भास्करास्त इव दीपराजिषु ॥ २८
 द्वावभावश्रवलैर्बिम्बलोभित-
 स्तद्गणस्य नृपतिर्बिम्बेष्टितैः ।
 स्वावरोधमपि तद्दृग्निश्चयदु-
 यामिनीषु निभृतं त्रपाऽऽकुलम् ॥ २९

लज्जिताः कथमपि प्रलोभनै-
 लुंसदोपनिलयान्तरे मिथः ।
 कामिनाऽथ कुलकामिनीजनाः
 कारिताः पदमभीषु वस्तुषु ॥ ३०
 भूयएव स युवा कुलाङ्गना-
 निर्व्यलीकरतकेलिलालसः ।
 स्त्रे पदे मदवशादपाहरद्-
 भर्तृमाचनिरता अपि स्त्रियः ॥ ३१
 अङ्किता मदनभोगलाञ्छनैः
 प्रातरस्य निलयात् कुलाबलाः ।
 मूर्त्तिमत्य इव भाग्यसम्पदो-
 दुर्नयैकविकला विनिर्ययुः ॥ ३२
 योषितां स निकरैः स्मरातुरो-
 वासरे परिषमत्यथागमत् ।
 आलयोपवनमाहृतैर्वधू-
 विशमाशु कुसुमैर्विधिक्षया ॥ ३३
 योषितामरुणलोहितैः करैः
 पुष्पलावमभिसङ्गतैस्तरुः ।
 उल्लसद्भिरिव बालपल्लवै-
 स्तत्क्षयं स नितरामलक्ष्यत ॥ ३४
 पुष्पजालमथ मौक्तिकोज्ज्वलं
 फुल्लमालवितुमिच्छुरादरात् ।
 पाणिपल्लवरुचा विलासिनी
 काऽप्यभूत् प्रतिपदं प्रतारिता ॥ ३५

स्त्रीषु पुष्पलावचञ्चलालयः
 स्मेरवक्त्रधुतपाणिषु स्फुटम् ।
 वातलीलनवपङ्कवोक्त्रस-
 च्चारुपुष्पलतिकाश्विवापतन् ॥ ३६
 फुल्लपुष्पमकरन्दलीलुपः
 पङ्कविम्बफलपाटलदुतिम् ।
 निर्दशन् मधुकरः प्रियाऽधरं
 मानसं समदुनोद्विलाषिणः ॥ ३७
 प्रियसीवदनपद्मघटपदः
 पुष्पलावमपि कर्तुमुत्सुकः ।
 लोलघित्तवशतः समाचिनोत्
 केवलं स खलु बालपङ्कवान् ॥ ३८
 स ग्रहीतुमथ वक्त्ररीखितं
 सुन्दरस्तवकवृन्दमुत्सुकः ।
 रूपसाम्यपरिवञ्चितोऽसृशत्
 प्रार्थनीयदयितास्तनान्तरम् ॥ ३९
 स स्वहस्तरचितस्त्रजा प्रियां
 मण्डयन्नतितरां रसालस्रः ।
 खण्डिताचरणताडितोऽभवद्-
 द्रागशीकतरुतुष्य दौहृदः ॥ ४०
 पुष्परेणुपरिपीडितेक्षणं
 कामपि स्मयवतीं विधाय सः ।
 तत्समक्षमपरां नितम्बिनीं
 संचुचुम्ब किल लम्बिताधरः ॥ ४१

पल्लवप्रसवश्चिह्नैरभूत्
शोभिताऽतिनिचिता वनस्थली ।
भानुरश्मिशकलैरिवोज्ज्वलै—
र्व्विम्बितैर्जलधिचारुवक्त्रभा ॥ ४२

चक्रवाकमिष्टुनं विधीजयन्
कामिलोकमवलाभिरुत्सुकम् ।
योजयंश्च किल बासरेऽश्वरी—
लम्बमानकरणस्तदाऽभवत् ॥ ४३

पश्चिमाश्वरगती दिवाकरो-
रत्नदीप इव कान्तदीधितिः ।
उज्ज्वलत्वमपहाय लोहितो-
वारुणीपरिचयादिषाभवत् ॥ ४४

स्वप्रतापनिवहोऽज्ज्वलीऽपि सन्
अन्ववायपरिशुद्धिमानपि ।
वारुणीमुपगतः किलापत—
त्तेजसोऽस्तमधिगम्य सोऽप्यधः ॥ ४५

रक्तदेहश्चिरी दिवाकरः
सन्ध्यया स क्षुब्धोऽभवत् ।
देवगजपरिसिञ्चिताऽपि दिक्
कामिनीव मलिना मनस्विनी ॥ ४६

नातिफुल्लम्रथलाञ्छनं मुखं
सोन्नमथं कथमप्यलोकयत् ।
षट्पदालिकलशुभ्रितच्छलात्
क्रन्दनैकविकलां सरोजिनीम् ॥ ४७

तिग्मरोचिषि गते खट्वश्यतां
 कामिलोक इव बालचन्द्रमाः ।
 नीलवस्त्रप्रतिमन्तमः करैः
 पूर्वदिग्बदनतोन्वपाहरत् ॥ ४८
 सन्ध्याया स खलु वन्द्यायाऽगमद्-
 यत्रभानुरचिरेण सङ्गतम् ।
 पापराशिरिव तत्र मूर्च्छमान्
 प्रादुरास नितरां तमोव्रजः ॥ ४९
 तद्विलोक्य पतगाः क्षपाक्षरा-
 भोग्यवस्तुपरिमार्गोत्सुकाः ।
 आलयादकलितायतिक्रमाः
 कामिनश्च सममेव निर्ययुः ॥ ५०

चारुकैलिग्टहमप्यलंकातं
 पार्थिवः पृथुनितम्बशालिनीः ।
 आजगाम जगदेकसुन्दरी-
 लीलवामनयना विलोभयन् ॥ ५१

फुल्लपुष्पफलजालसंकुलां
 पानभूमिमविशत् प्रियासखः ।
 द्यां किलर्षकुलशोभितान्तरां
 कौमुदीय इव कौमुदीसखः ॥ ५२
 कामिनौभिरभितोऽपि शोभिता
 पार्थिवेन खलु स्त्रीक्यालाऽभवत् ।
 फुल्लचारुकुसुमा कुमुदती
 निम्बगीव प्रतिविम्बितेन्दुना ॥ ५३

तत्र वामनयनामुखापितं
 केवलं न मधु लोभकारणम् ।
 दुर्लभं तदधरश्च निर्भरं
 संपिबन् स सुसुदे सुहृर्मुहुः ॥ ५४
 प्रेयसीवदनचन्द्रविम्बितं
 तत्प्रदत्तचषकं नृपः पिबन् ।
 सार्गलामृतापिपासया मुहु—
 र्याकुलान् समहसहिवीकसः ॥ ५५
 तद्विशेषमदकारणं वदः
 सच्चिपीय मुहुकृत्सुकान्तरः ।
 मद्यमुन्मदवतीर्मृगीदृशो—
 लुप्तलौथरुचिरेक्षणः पपी ॥ ५६
 सामि पीतमनुपीय भामिनी
 वल्लभस्य चषकं मदालसा ।
 षोष्ठदंशरसिका न्यवारय—
 न्मद्यपानमनु दंशलालमाम् ॥ ५७
 स्त्रे दविन्दुनिवहैर्मुखेन्दु-
 भोक्तिकोञ्जलनिभैर्मृगीदृशाम् ।
 मद्य पानमनुसम्भृतैश्चिताः
 कामिनामतितरां चकाशिरे ॥ ५८
 या परानुसरणेन कामिनं
 मानिनी प्रणतमप्यलङ्घयत् ।
 सेव मद्यतरलान्तरा वधू-
 स्तश्चकर्ष मदतर्ज्जितत्रपा ॥ ५९

तं मदाविलमना विलासिनी
 हावभावकुशलान्ययोषिता ।
 सङ्गमथ्य हृदयङ्गमौजसं
 प्रीतिमाप परमां वराङ्गना ॥ ६०

चुम्बनीत्कमभिकं पुरार्थिता
 याऽम्बरावृतमुखी न्यवारयत् ।
 मद्यपानगलितत्रपा लसौ
 तं चुचुम्ब सरसं नितम्बिनी ॥ ६१

तं कठोरविपुलस्तनैः स्त्रियो-
 वक्षसि क्षतनया व्यताडयन् ।
 कण्ठपीडनिविडोपगूहने-
 र्यां विदम्बरमणीष्वपश्चिमाः ॥ ६२

एवमस्तविनयो विशाम्पतिः .
 काममास्तरतकैलिलालसः ।
 नित्यमेव नवभागतत्परोऽ-
 प्याप नैत्र परिहृप्तिमात्मनः ॥ ६३

सङ्गमेव सममङ्गनाजनै
 श्रित्यन्नतितरां नृपासनम् ।
 प्राप्य जातु प्रकृतीरवेक्षितुं
 काममास स निमीलितेक्षणः ॥ ६४

आदिदेश विषयस्य गौरवा
 दस्तनीति यदपि श्रुतात्मना ।
 आगमापसद्वत्तदप्यभूत्
 पीडनाय परमात्मसेविनाम् ॥ ६५

केवलं न कुलजाप्रधर्षणा-
दुर्विचारपरिशीलनादपि ।
कामिनः स्म जनताऽपरज्यते
स्त्रीव वज्रपरुषान्तरात् शठात् ॥ ६६

स्तोःकदृष्टनरलोकपालतः
सत्प्रथाञ्चलिततो निर्वर्त्तितम् ।
नित्यदृष्टसचिराय गौरवं
पार्थिवप्रकृतया वितेनिरे ॥ ६७

साम्राज्यं स्थिरपदमप्यनार्थ्यदृत्ते
भूपाले व्यसनरुचौ भृशं चकम्प ।
उच्चैस्तत्सचिवगुणैर्महानुभावैः
शान्तोपप्लवरुचिरं पुनर्दिदीपे ॥ ६८

तं प्राप्य नीतिनिपुणं नवशासितारं
निर्व्वारितानयभराऽथ वसुधराऽभूत् ।
अल्पैरहोभिरपि चापदनल्पलक्ष्मीम्
प्रज्ञा हि साधनमलौकिकमाहुरार्थ्याः ॥ ६९

सिद्धान्तवागीशपदप्रतिष्ठो
राधादिकान्तोद्विजवर्ध्ने आसीत् ।
तदात्मजातः किल चन्द्रकान्तः
काव्यं तदेतद्रचयाञ्चकार ॥ ७०

नगरं सेरपुराख्यं कैकयविषयेदस्ति विख्यातम् ।
तद्वास्तव्यादेतद्ब्रह्ममयीगर्भसम्भवादासीत् ॥ ७१

सर्गस्थितिप्रत्यवहारहेतौ
 अलोकसामान्यनयप्रवृत्तौ ।
 दोषाकरेऽप्यादरमादधाने
 समर्पितं काव्यमिदं स्मरारौ ॥ ७२

सत्यपि दोषकलापे गुणलेश निबद्धपक्षपातानाम् ।
 जनयतु विदुष्यं तोषं कतिरेषाचन्द्रकान्तस्य ॥ ७३
 अन्ध इव स्फुटदोषे गुणेषु विरलेषु वैनतेय इव ।
 एवं शीलाः सती भवन्ति वसुधातले नमस्तस्मै ॥ ७४

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये क्षेमकवर्णनो नाम
 चतुर्विंशः सर्गः ।
 अत्रैव शिवम् ।



शुद्धिपत्रम् ।

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
मन्त्रीषधि	मन्त्रीषधि	१	११
दातीञ्जल	दातीञ्जल	२	१७
सीमन्त	सीमान्त	४	२३
गुणीत्तरे	गुणीत्तरे	६	४
विन्दूञ्जल	विन्दूञ्जल	८	८
रप्रभेयौ	रप्रभेयौ	१०	१६
स्ततङ्गं	स्तारङ्गं	१०	२२
प्रतिद्वन्द्विनि	प्रतिद्वन्द्विनि	१३	१०
पन	पुन	१४	१८
पङ्गव	पङ्गव	१५	७
विनिशस्य	विनिशस्य	१५	१७
न्तदासीकन	न्तदासीकन	१५	२२
छन्दय	छन्दय	१६	७
छाये	च्छाये	२३	१७
दन्द	दन्द	३३	१७
गत	गता	३३	१८

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
स्तनयंहयं	स्तानयंहयं	३६	२१
परादृश्य	परादृश्य	३८	३
विवस्त्रदस्त्रैः	विवस्त्रदस्त्रैः	४३	१५
राजपुरेव	राजापुरेव	५३	८
पल्लला	पल्लवा	५८	५
इन्दुकान्ति*	इन्दुकान्त	६३	१५
सुत्सकमनसा*	सुत्सकमना	६४	११
लक्ष्य	लक्ष	६५	१३
अहन्द	अहन्द्	७२	८
ज्वलत्	ज्ज्वलत्	७५	११
चेम्	चन्	७५	१५
सखी	सखी	७८	१७
ऋर्षी	ऋर्षी	८८	१७
भोक्ष्यसि*	प्राप्स्यसि	८८	१६
श्रीभेव	श्रीभेव	८०	२
वलासु	वलासु	८१	१२
जाज्वल्यते	जाज्वल्यते	८२	१२
प्रयातः	प्रजातः	८६	१३
श्रीत्प्रत्तिको	श्रीत्प्रातिको	१००	३
स्तत्व	स्तत्त्व	१००	६
शुक्ला*	शुभ्रा	१०१	२४

* एतच्चिह्नाङ्कितः पाठाः परिवर्त्तितः ।

अग्रहं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
वायोधनेषु*	वायोधने अ	१०३	८
गन्ता	गण्डा	१०३	२०
करोज्वलत्वात्	करोज्वलत्वात्	१०५	१८
तुरङ्गमानां	तुरङ्गमाणां	१०६	५
वर्द्धयिनी	वर्द्धयिनी	१०६	८
क्लिष्टिनोकम्	क्लिष्टिनीकं	१०८	२
अर	पर	१०८	५
स्तम्भेरमं	स्तम्भेरमं	१०८	२२
प्रभूना	प्रभूणा	११०	१८
दंष्ट्रा	दंष्ट्रा	११४	२
प्रथम	अम	११८	७
तिभ	भिभ	१२०	११
सखाः	सखाः	१२४	८
भवत्या*	बभूवा	१२५	१२
उर्मि, इवा	उर्मि, इवा	१२६	८
शुभि	शुभि	१२६	१२
वानिनीनाम्	वाणिनीनाम्	१२७	२
काङ्क्षणीय	काङ्क्षणीय	१२७	७
स्तम्भे	स्तम्भे	१३१	२४
रुद्धो	रुद्धो	१३२	३
लब्धा	लब्धा	१३३	४
प्रभावेण	प्रभावेण	१३५	१७
पारतन्त्रं	पारतन्त्रं	१४१।४२	१२।२

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
ज्वल	ज्वल	१४५	२३
पखव	पखव	१४५	२३
पराधनो	पराधतः	१४८	१
मुज्जल	मुज्जल	१४८	२२
अमुङ्क्त	अमुङ्क्त	१५०	११
संशनात्	शंसनात्	१५२	३
चेतमा	चेतसो	२५२	७
प्रनुन्न	प्रणुन्न	१६०	८
भुभृ	भृभृ	१६३	२४
मैन्त्री	मैन्त्री	१६३	२२
पङ्कजा	पङ्कजा	१६८	६
महोभृतः	महोभृतः	१७१	१४
निशीथिनी	निशीथिनी	१७२	२
श्रुतिः	श्रुतिः	१४५	१४
अलताङ्कता	अलङ्कता	१७७	६
ऽसु	ऽसु	१७७	१६
कान्तिकाति	कान्तिमन्ति	१८५	२
गुरुवो	गुरुवो	१८५	१७
सद्बिधस्य	सद्बिधस्य	१८८	१६
मिवान्तरम्	मिवात्मनः	१८०	३
स्ववाहं	स्वुवाहं	१८८	११
वार्थ्या	वार्थ्या	२००	२
निमग्नां	निम्नगां	२००	१३

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
निषन्नः	निषण्णः	२०१	२
सृहनीय	सृहणीय	२०१	२३
चे	च	२०२	२
स्रुत	स्रुत	२०३	५
सुदतीं	सुदतीं	२०३	२०
घार्थ्य	घार्थ्य	२०४	१८
आष्कृत	आविष्कृत	२०५	१
सुज्वलत्वं	सुज्वलत्वं	२०६	१
व्व्हशी	व्व्हशी	२०६	१८
उपस्तितां	उपस्थितां	२०८	१७
तमिश्च	तमिस्त्र	११०	७
लङ्गते	लङ्गते	११२	१८
तत्त्वाबोध	तत्त्वावबोध	११३	३
अथप्र	अथ	११३	५
कुतूहलम्	कुतूहलम्	२१७	८
सुग्धु	सुग्ध	२२०	१३
वध	वध्	२२१	५
भूश	भूश	२२३	३
हन्त्र	हन्तृ	२२५	४
नलया	मलया	२२७	२२
गरुलदालीः	गरुत्मदालीः	२३६	४
ययाच	ययाचे	२४१	२

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
क्षिप्र	क्षिप्रं	२४१	७
दुर्व्वाससामन्त्री	दुर्व्वाससोमन्त्र	२४१	१८
लब्ध्वा	लब्ध्वा	२४२	१
लोभे	लोभे	२४२	७
भ्रव	भ्रुव	२४८	७
लक्ष्येव	लक्ष्येव	२५३	४
सुखा, भ्रमरः*	सुखा, मधुपः	२५३	८
दयं	दयं	२५४	६
धनुःस	धनुःसु	२५४	१५
प्रत्यपद	प्रत्यपत	२५५	२
प्रणया	प्रणयो	२५५	३
सोदु	सोदुं	२५५	४
जीवा	जवा	२५५	२१
जिघ्रति	जिघ्रति	२५८	२४
बलीघे	बलीघे	२६७	१३
चोदितः*	नोदितः	२७०	७
दक्षणा	दक्षाणा	२७२	६
काम	कामा	२७२	१४
कील	कील	२७२	२१
सुयोधनम	सुयोधनम्	२८३	१०
कान्तिम्	कान्तिम	२८३	१५
रमणेहि	रमणेहि	२८४	२०
यद्	यत्	२८६	२

हृत	हृत	२८८	२०
२९ पूर्वदेहात् ॥	पूर्वदेहात् ॥ २९	३००	२४
गण्यः	गण्य	३०२	७
लोका	लोकी	३०३	३
क्षीणिभृतां	क्षीणिभृतां	३०४	१८
दधिम्य	दधिगम्य	३०८	८
वैज्ञानिकं	वैज्ञानिकं	३१५	१२
कुमार	कुमारः	३१८	१८
लब्धा	लब्धा	३२१	१८
लप्तः*	शान्त	३२७	२
खलु	खलु	३३०	२३
मीक्षिकी	मीक्षिकी	३३१	१८
सचिराय	सचिवाय	३३३	७
वसुधरा	वसुन्धरा	३३३	१४
सती	सन्ती	३३४	८

बवयोः पर्यावर्त्तनं स्वयं करणीयम् । इह कतिचित् पाठाः परिवर्त्तिताः सन्ति । परिवर्त्तितानां पाठानामन्ते * एतच्चिह्नं दत्तमस्ति ।



